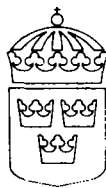


Riksdagens protokoll

1987/88:136



8 juni 1988

Protokoll
1987/88:136

Debatter m. m.

Onsdagen den 8 juni

Tvångsvård av vuxna missbrukare	4
Befruktning utanför kroppen, m. m.	36
Utvecklingen inom hälso- och sjukvården m. m.	58
Reglering av priserna på jordbruksprodukter, m. m. (forts. från prot. 135)	65
Omlokalisering av Vattenfalls huvudkontor	73
Förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet	74
Arbetslöshetsförsäkring m. m.	92
Sysselsättningsskapande åtgärder m. m.	116
Rätten till ledighet, m. m.	122
Kulturmiljövård	128
Ändring i lotterilagen, m. m.	142

Avgjorda ärenden

Onsdagen den 8 juni

Försvarsutskottets betänkande

1987/88:14 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden	3
---	---

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1987/88:30 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden	3
---	---

Socialutskottets betänkanden

1987/88:25 om tvångsvård av vuxna missbrukare	3
1987/88:26 om befruktning utanför kroppen, m. m.	3
1987/88:27 om utvecklingen inom hälso- och sjukvården m. m.	3

Jordbruksutskottets betänkande

1987/88:25 om reglering av priserna på jordbruksprodukter, m. m.	64
--	----

Prot.	<i>Näringsutskottets betänkande</i>	
1987/88:136	1987/88:41 om ny ekonomisk styrning av statens vattenfallsverk m. m., mom. 7 (omlokalisering av Vattenfalls huvudkontor) ...	73
	<i>Försvarsutskottets betänkande</i>	
	1987/88:13 om förstärkning av skyddet mot främmande undervat- tensverksamhet	74
	<i>Arbetsmarknadsutskottets betänkanden</i>	
	1987/88:18 om arbetslöshetsförsäkring m. m.	74
	1987/88:22 om sysselsättningsskapande åtgärder m. m.	74
	1987/88:20 om ledighet	74
	<i>Kulturutskottets betänkanden</i>	
	1987/88:21 om kulturmiljövård	128
	1987/88:22 om ändring i lotterilagen, m. m.	142

Onsdagen den 8 juni

Kl. 09.00

1 § Justerades protokollet för den 31 maj.

2 § Talmannen meddelade att *Ulf Adelsohn* (m) i dag återtagit sin plats i riksdagen, varigenom Barbro Nilssons i Visby tjänstgöring som ersättare upphört.

3 § Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1987/88:So26–So35 till socialutskottet

4 § Föredrogs men bordlades åter
Konstitutionsutskottets betänkanden 1987/88:41 och 43
Finansutskottets betänkanden 1987/88:21, 24, 30 och 31
Justitieutskottets betänkande 1987/88:49

5 § Föredrogs
försvarsutskottets betänkande
1987/88:14 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden och

socialförsäkringsutskottets betänkande
1987/88:30 om uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Vad utskotten hemställt bifölls.

6 § Föredrogs
socialutskottets betänkanden
1987/88:25 om tvångsvård av vuxna missbrukare (1987/88:147),
1987/88:26 om befruktning utanför kroppen, m. m. (prop. 1987/88:160) samt
1987/88:27 om utvecklingen inom hälso- och sjukvården m. m. (skr.
1987/88:172).

Talmannen meddelade att dessa betänkanden samt jordbruksutskottets betänkande 25 – som föredragits vid kammarens arbetsplenium den 6 juni (prot. 134) – skulle avgöras i ett sammanhang när debatten i alla dessa ärenden avslutats.

Först upptogs till behandling socialutskottets betänkande 25 om tvångsvård av vuxna missbrukare.

Tvångsvård av vuxna missbrukare

Anf. 1 GÖTE JONSSON (m):

Herr talman! Jag skulle vilja börja denna debattomgång med att peka på tre förhållanden som jag tycker är viktiga när det gäller synen på missbrukarvården.

Det första är det faktum att alla människor är olika. Detta gäller generellt och inte minst beträffande missbrukare. Människor hamnar i missbruk av olika orsaker, vilket innebär att man måste satsa på vårdinsatser som är anpassade till de enskilda missbrukarnas problem och svårigheter.

Det andra som jag skulle vilja peka på gäller ärligheten mot missbrukaren. Jag tror att det är viktigt och angeläget både för samhället, dvs. för dem som försöker hjälpa, och inte minst för missbrukaren själv att missbrukaren bemöts med ärlighet och uppriktighet och inte med bortförklaringar. Det gäller att inte försöka gömma undan missbruket eller att krypa undan samhällets ansvar. Öppenheten och ärligheten gentemot missbrukaren är något som behöver markeras, inte minst i samband med att vi diskuterar tvångsåtgärder.

Det tredje som jag vill peka på är att tvångsvården är till för att rädda liv. Den tvångslagstiftning som finns på det sociala området är inte ägnad att straffa, utan den är ägnad att rädda liv och att hjälpa missbrukaren i olika situationer. Tyvärr har debatten under de gångna åren präglats av en viss syn. Det har skapats underlag för begrepp som socialmyndigheternas eller socialtjänstens åklagarfunktion och liknande. Verkligheten är inte sådan, och verkligheten skall inte vara sådan. Faktum är att sociallagstiftningens syfte när det gäller tvånget är klart – syftet är att hjälpa och att rädda den enskilda missbrukaren.

Herr talman! Jag tror att den tid som vi har bakom oss har fått katastrofala följder för väldigt många missbrukare. Jag tänker på flummighetens tid inom missbrukarvården och i missbrukarvårdsdebatten. Jag är övertygad om att många missbrukare har dukat under beroende på den vårdinriktning som har rått under de senaste åren. Jag hälsar därför med mycket stor tillfredsställelse den tillnyktring som visat sig i debatten och i olika förslag som har presenterats i olika sammanhang och som också är föremål för överläggningar i kammaren i dag.

Jag tycker att det är bra att socialministern nu har lagt fram en proposition som innebär en klar markering i föränderlig riktning när det gäller synen på missbrukarvården i viktiga sammanhang och när det gäller viktiga förändringar i åtgärdssammanhang.

Vi måste bygga upp missbrukarvården utifrån ett humant tänkande och utifrån ett humant samhällssystem. Detta är ju ingenting som är unikt för

missbrukarvården utan något som präglar hela vårt demokratiska samhälle och hela vår demokratiska socialpolitiska utveckling. Jag har därför mycket liten förståelse för dem som menar att tvångsomhändertaganden och tvångsvård skulle vara inhumana. Vi måste då ställa oss frågan: Vilket är från samhällets sida mest humant, att låta missbrukaren duka under i socialt elände, i sjukdom och nöd eller att gå in och biträda missbrukaren t. o. m. med tvångsåtgärder när alla andra möjligheter är uttömda?

Vi ser det som en självklarhet att rädda en människa i sjönöd. Är det inte lika självklart att rädda en missbrukare som står inför ett rent katastrofhot?

Vi är alla överens om att de första och viktigaste insatserna är frivilliga vård- och stödinsatser. I socialberedningens betänkande, i propositionen och i den motion som vi moderater har skrivit med anledning av propositionen slås det fast att den viktigaste insatsen är den frivilliga och de åtgärder som måste vidtas från socialtjänstens sida för att på frivillig väg rädda missbrukaren från ett fortsatt missbruk. Tvång skall man ta till när andra åtgärder visar sig vara verkningslösa och när det inte är möjligt att komma till rätta med missbruket på annat sätt. När tvång har tillgripits återkommer kravet på att så snabbt som möjligt klara vården genom frivilliga insatser och genom en successiv utslussning i öppnare vårdformer. Men i detta sammanhang brister det i dag i fråga om resurser och i fråga om olika metoder. Det finns därför anledning att se till att man får fram resurser för en bättre metodik och för bättre möjligheter för en sådan successiv utslussning.

Vi moderater hälsar med tillfredsställelse den markering som görs i propositionen om att socialnämndens ansvar i utslussnings- och anpassnings-sammanhang skall öka och att man klarare markerar det totala ansvaret från socialtjänstens sida.

Vi moderater hälsar med tillfredsställelse även den uppstramning som kommer till uttryck i propositionen och i socialutskottets betänkande. Men vi anser att åtgärderna på några områden inte är tillräckliga, och jag vill, herr talman, tala om vilka områden det gäller.

Vi har nu fått en markering av en social indikation. Den här frågan har också varit föremål för diskussion i den allmänna debatten om tvånget inom socialtjänsten och om tvånget när det gäller missbrukare.

Vi moderater ser det som självklart att vi måste ha en sådan social indikation. Det är helt orimligt att nära anhöriga till svåra missbrukare skall behöva brytas ner av en kär anhörigs missbruk. Här finns ett samband, och samhället måste ta ett totalt ansvar för såväl missbrukaren som missbrukarens familj.

Jag har i mitt tidigare arbete ganska ofta mött just detta problem. Jag tänker på en gammal mamma som har vårdat sin missbrukande son i hemmet, men där bördan har blivit alldeles för tung. Missbrukaren har egentligen helt förstört den gamla mamman, därför att samhället inte har haft resurser, möjlighet eller vilja att biträda.

Jag har också mött barn till missbrukare. Det har faktiskt blivit även så att man har fått flytta på barnen från hemmet i stället för att gå in med mera aktiva åtgärder för att hjälpa missbrukaren.

Det här är sådana sociala situationer som vi ständigt möter när vi konfronteras med missbrukare i familjekretsen. För oss moderater är det då

självkliart att vi måste ha en social indikation i LVM.

Beträffande farorekvisitet har vi också gjort en klarare markering än vad majoriteten gjort. Vi menar att farorekvisitet inte endast skall gälla för närstående utan också annan. Jag är medveten om att det kan vara svårt att dra gränser, men vi moderater tycker att det är bättre att göra en markering i socialtjänstlagen än att göra som majoriteten och hänvisa till brottsbalken när det gäller möjlighet att ingripa om fara uppstår för annan person på grund av missbruk. När det gäller risk för annan är det ju faktiskt missbruket som är grunden till denna risk. Vi tycker att det då också skall vara på grund av missbruk och med stöd av en gällande sociallagstiftning som man kan ingripa. Det är att gå alldeles för långt att åberopa endast brottsbalken i sådana sammanhang.

Det sociala ansvaret måste markeras betydligt starkare än vad majoriteten gör på denna punkt.

Vi pekar på HIV-problemet, prostitutionen och de faror och svårigheter som uppstår i det sammanhanget. Vi anser att missbrukslagstiftningen bör få en sådan utformning att vi har möjlighet att tillgripa denna lagstiftning om det inte finns andra lagar som står till buds när det gäller att stävja eventuell smittospridning.

En annan punkt gäller krav på anstånd med verkställighet. Vi moderater är ensamma om detta krav. Här tycker jag att utskottsmajoriteten skriver krumbuktaktigt om de motiv som förs fram för att avstyrka vårt krav på anstånd med verkställighet. Vi har den uppfattningen, att om det visar sig efter ett länsrättsbeslut att missbrukaren är beredd att under frivilliga former underkasta sig ett mera frivilligt program, då skall man också efter beslutet ha möjlighet att ge missbrukaren denna chans. Utskottsmajoriteten säger att detta strider mot socialtjänstlagens intentioner. Jag begriper inte ett sådant resonemang, för huvudmålet med socialtjänsten är ju frivillighet. Har man gett ytterligare en chans för frivillighet genom anstånd med verkställighet, hur skall detta kunna strida mot socialtjänstens anda? Jo, säger man, då kommer det indirekta tvånget in i bilden. Må så vara att det indirekta tvånget kommer in i bilden här, men det indirekta tvånget finns ju med också i majoritetens skrivning. Skillnaden är bara den att missbrukaren enligt majoritetens förslag först måste in på ett LVM-hem och sedan slussas ut. Därefter måste han leva under det s. k. indirekta tvånget. Jag tycker att majoriteten här gör sig skyldig till en logisk kullerbytta när det gäller synen på grunderna i socialtjänsten och på det s. k. indirekta tvånget.

Herr talman! Vi yrkar också på att vårdtiden förlängs till ett år i stället för sex månader. Vår uppfattning är att socialtjänsten skall ha ansvaret för utredningen. Det är fel att ge länsstyrelsen fortsatt ansvar för ansökningsförfarandet. Socialtjänsten skall ha ansvaret också för ansökan i LVM-fallen. Även här tycker vi att utskottsmajoriteten för ett något knepigt resonemang. Jag vill understryka vad vi från moderat sida har påtalat på denna punkt flera gånger, och det gäller länsstyrelsens roll. Länsstyrelsen skall ha en generellt stödande och rådgivande roll. Både missbrukare och från socialtjänstens sida skall man kunna vända sig till länsstyrelsen. Genom det förslag som nu framlagts och genom den ordning vi har i dag splittras länsstyrelsens roll. Länsstyrelsen får en mycket märklig dubbelroll. Det är ingen bra situation

för länsstyrelsen när det gäller LVM-fallen.

Till sist, herr talman, om ansvaret för LMV-vården. Här brister det mycket påtagligt i vårt svenska samhälle i dag. Justitieombudsmannen har klart påtalat bristerna i skarpa ordalag. Vi moderater anser att det är tid att staten tar ett större ansvar. Vi vill förstatliga LVM-hemmen och lägga huvudmannaskapet på staten. Det innebär att vi får ett samlat ansvar. Det innebär också att landstingen inte behöver engagera sig så som de gör i dag. Det innebär rakare vägar, bättre möjligheter till effektiv vård och behandling. Jag vill understryka de enskilda vårdhemmens positiva insatser, inte minst LP-Stiftelsens familjevård.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till de reservationer där vi moderater finns med.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Tvångsvård av vuxna
missbrukare.*

Anf. 2 PER ARNE AGLERT (fp):

Herr talman! Jag börjar med att yrka bifall till reservationerna 11 och 12 och i övrigt till utskottets hemställan i dess helhet.

Det är ingen tillfällighet att folkpartiet till detta betänkande fogat bära dessa två reservationer, som i och för sig gäller samma sak. Folkpartiet har velat göra gällande att vi är ett socialliberalt parti. Med detta betänkande har vi försökt komma så långt som möjligt i detta avseende.

Många av oss som i dag inbjuds att fatta beslut om en uppstramning av LVM-lagen var med om att i nära nog lyckoberusat tillstånd för några år sedan besluta om socialtjänsten. Själv skrev jag då ett långt remissvar på förslaget. Allt tvång blev praktiskt taget avskaffat. Demokrati och solidaritet var fundamenten för ekonomisk och social trygghet, likhet i levnadsvillkor, aktivt deltagande i samhällsliv. Men några år av erfarenhet och en titt i backspegeln ger vid handen att verkligheten inte i alla avseenden blev vad man med de bästa av ambitioner hade hoppats på – detta gäller särskilt dem som drev rätten att vår och en själv skulle få välja även om det gällde att leva destruktivt.

Även jag upptäckte att det inte är liberalt att vara superliberal – då är man knappast socialliberal. Tillnyktringen har inte varit utan smärta – det vill jag också vittna om. Frivilligheten till döds var svår att överge. Men ansvar sätter gränser, och medmänsklighet ställer också krav. Människokärlek – om jag vågar ta det stora ordet i min mun – har också sitt tvång.

Riksdagen kan inte garantera att alla som kommer att handskas med den nya LVM-lagen ser den som ett utslag av medmänsklighet eller, kanske ännu mindre, av människokärlek. Då riskerar lagen givetvis att bli en tvångslag i negativ mening. Därför bör personalomsorg och utbildning ägnas dem som skall göra bruk av den nya lagen, så att den blir verkligt medmänskligt tolkad och tillämpad.

Mot den här bakgrunden är det litet märkligt att även fortsättningsvis befria socialnämnderna från uppgiften att hos länsrätten begära den tvångsvård som man är övertygad om är nödvändig. Detta är en kvardröjande försiktighet för att skydda socialtjänsten och socialtjänstemännen från själva åtgärden att göra en hemställan om vård hos rätten. Om lagen nu antas kommer socialnämnden att göra omedelbara omhändertaganden och göra alla utredningar som behövs för att åstadkomma ett omhändertagande. Jag

tycker att det är en onödig överpsykologisering att tro att en klient och en utredare skulle få bättre relationer därför att utredaren inte vidtar själva åtgärden.

Andra partier har till det här betänkandet fogat många fler reservationer än folkpartiet. Jag tror att också de reservationerna till allra största delen bygger på en god vilja att hjälpa så många som möjligt som har råkat illa ut. Det faktum att folkpartiet bara har två reservationer innebär dock en liten avgränsning åt höger.

Vi har gått med på en förlängning av vårdtiden från fyra månader till maximalt sex månader. Det är vår förhoppning att den förlängda tiden skall räcka till för de flesta, för att klienten med sin utredare skall kunna träffa en hållbar överenskommelse om frivillig alternativ, helst långt innan de sex månaderna har runnit ut. Detta är ett slags kärlekens tvång.

Det är också min förhoppning att samhället i än högre grad än för närvarande skall finna samarbete med all den ideella verksamhet, organiserad och oorganiserad, som trots allt finns i vårt samhälle, för att hjälpa dem som har råkat värst ut i missbrukarsammanhang.

Det är inte utan glädje, dock kanske blandad med litet oro, som jag håller detta sista anförande i riksdagen och härmed tillstyrker utskottets förslag med de två undantag som jag har nämnt.

Anf. 3 ROSA ÖSTH (c):

Herr talman! Det finns ingen anledning att se med någon större optimism på utvecklingen på missbruksområdet, vare sig det gäller alkohol eller narkotika. I slutet på 70-talet och flera år in på 80-talet kunde vi notera en nedgång i alkoholkonsumtionen, en nedgång som man kunde hoppas skulle fortsätta. Det var förstås positivt, inte minst därför att det finns ett bevisat samband mellan konsumtionstrenden och missbrukets omfattning. Tyvärr har den här nedåtgående trenden brutits. Vi har på senare tid kunnat notera en viss uppgång i konsumtionen igen.

Man kan alltid diskutera vilka faktorer det är som påverkar utvecklingen, men nog finns det anledning att tro att den aktivitet som rådde på det drogförebyggande området efter 1977 års alkoholpolitiska beslut i riksdagen var av stor betydelse. Då förstärktes informationsverksamheten, och då initierades från centralt håll kampanjer för drogfrihet.

Vi har från centerpartiet flera gånger riktat kritik mot den nuvarande regeringen för, som vi menar, dess brist på insatser på det drogförebyggande området. Vi har bl. a. pekat på att det är oklart, i varje fall utifrån betraktat, vilken kompetens det s. k. AN-rådet har. Ansvarsområdet och resurserna för rådet är också oklara. Skall rådet ha huvudansvaret för initiativ på det här området, måste självfallet också tillräckliga resurser överföras till rådet.

Beträffande utvecklingen på narkotikasidan är uppgifterna inte helt entydiga. De data som finns rörande nyrekrytering av unga till narkotikamissbruk pekar på att en minskning har skett. Å andra sidan tyder uppgifter på att det tunga narkotikamissbruket ligger på en högre nivå i dag än i slutet av 70-talet. Tillgången på narkotika har också ökat högst markant den senaste tiden, och priset på tung narkotika ligger ofta långt under vad som brukar anses vara normalt marknadsvärde. Detta är naturligtvis mycket

oroande och visar på nödvändigheten av att narkotikapolisen och gatulangningspatrullerna hos polisen får nödvändiga resurser. Så har tyvärr inte varit fallet under senare år.

Det som jag nu har sagt är upptaget i reservation 20 till betänkandet. Det är den sista reservationen i betänkandet, men det förebyggande arbetet får inte vara det sista man tar till, utan det skall alltid prioriteras. Det finns anledning att framhålla detta, även när vi behandlar ett betänkande som i huvudsak handlar om tvångsvård av vuxna missbrukare.

Herr talman! Missbrukarvården har genom åren varit föremål för många åsikter. I debatten har inte sällan olika vårdideologier ställts mot varandra, och det har förstås också präglat verksamheten, som från tid till annan varit av skiftande karaktär. Jag tror att behandlingsresultatet har blivit lidande genom den bristande kontinuiteten i vårdverksamheten. Jag vill gärna säga att det i den proposition som ligger till grund för betänkandet finns mycket som är bra och som vittnar om en insikt om de verkliga behoven och om hur skiftande behoven är.

För de flesta människor torde det vara tämligen självklart att det bästa resultatet uppnås när missbrukaren själv är motiverad för vårdinsatsen. Det naturliga är därför att vård och andra hjälpinsatser grundar sig på frivilligt deltagande. Men det finns situationer, när missbrukaren inte förmår känna motivation, när han är så djupt nere i sitt missbruk att han inte kan tänka sig en tillvaro utan spriten eller narkotikan. För den människan kan en tids tvångsvård vara en human åtgärd.

Det har kommit en del brev inför behandlingen av detta ärende. Från något håll har det sagts att det är det gamla strafftänkandet som nu kommer till heders igen. Det är beklagligt att man använder denna typ av argument, som naturligtvis kan verka skrämmande på dem som behöver vård. Straff är ett begrepp som naturligtvis inte hör hemma i detta sammanhang – det torde vara givet för de allra flesta.

Det är viktigt att understryka att vården skall vara sådan att den är värd att kallas vård. Men om verksamheten får mer arbetsro än vad som tidigare har varit fallet, finns det också förutsättningar för att den skall utvecklas på ett ändamålsenligt sätt.

I centerpartiet anser vi att det behövs ett mångsidigt utbud på vårdområdet för att möta alla skiftande behov och att det därför finns anledning att stödja alla de frivilligorganisationer som gör jätteinsatser inte bara i vården utan, och kanske framför allt, även i det förebyggande arbetet. Vi vill emellertid understryka att när samhället finner skäl att tillgripa tvång, skall det inte överlåtas till enskilda att verkställa detta.

Vi från centerpartiet tillstyrker att längsta tiden för tvångsvård förlängs till sex månader från nuvarande fyra månader. I likhet med moderater och folkpartister delar vi däremot inte majoritetens uppfattning vad gäller ansvarsfördelningen mellan socialnämnd och länsstyrelse. Enligt vår uppfattning är det logiskt att socialnämnden, som har kännedom om missbrukarna i kommunen, på eget initiativ också gör utredningen och ansöker om vård i LVM-ärenden.

I propositionen understryks att LVM-vård i större utsträckning än nu skall inledas på sjukhus. Det är riktigt, om det bara är möjligt att kombinera

LVM-situationen med den frivillighet som hälso- och sjukvårdslagen förutsätter. I många fall är det ju bara på sjukhusen som man kan ge den rätta inledande behandlingen, såsom avgiftning m. m. Att det har varit stora problem härvidlag har socialutskottet tidigare påpekat. Det har också sagts att det är nödvändigt att hitta lösningar.

Enligt centerens uppfattning är förslaget i propositionen inte övertygande. Det understryks att frivilligheten i HSL är så fundamental att man egentligen inte får rubba på den. Men samtidigt föreslås att överläkare skall ges bemyndigande att hindra avvikelser. Man kan fråga sig hur detta skall kunna ske utan att man tummar ganska mycket på frivillighetsbegreppet.

Eftersom alla är överens om att den inledande vården är synnerligen viktig för hela behandlingsresultatet, måste problemen i sammanhanget klaras av. Kan man inte lösa konflikten mellan den grundläggande frihet som finns i HSL och ofriheten i LVM, måste man pröva möjligheten att inrätta särskilda sjukvårdsplatser på LVM-hemmen, som då naturligtvis skall vara försedda med verkliga sjukvårdsresurser.

Vi från centerpartiet har också föreslagit att 4 § i LVM skall utformas så, att skyddet för närstående även innefattar närboende. Kraftiga störningar för närboende är ett så utomordentligt vanligt inslag i missbruksbilden att vi anser att företeelsen bör mera höra hemma i LVM än i brottsbalken. Det finns i dag mycket stora brister när det gäller vårdresurser, inte minst i fråga om LVM-platser. Nu har det på senare tid skett en uppyckning, som inte minst har motiverats av förekomsten av HIV i samhället. Det kan inte nog understrykas hur viktigt det är att detta arbete kan fortsätta – inte ryckvis, utan kontinuerligt. Kampen mot drogmissbruket får inte ständigt sättas i bakgrunden för annat socialt arbete. Det är ett måste att det alltid finns en kompetens för de här frågorna på alla plan, inte minst hos socialnämnderna i kommunerna.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 5, 8, 11, 16, 17 och 20 samt i övrigt till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 4 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Grundlag och medborgerliga fri- och rättigheter sitter en smula trångt i Sverige just nu. Privatpolis, sponsrad av finansherrar, och förbjuden avlyssningsapparat tycks tillhöra modetrenden. Och liksom den holmériska ardan brett ut sig på justitisektorn, så breder tvångsfilosofin ut sig på socialsektorn. Det ena departementet jagar kurder. Det andra departementet jagar missbrukare och utslagna.

Dagens betänkande från socialutskottet är särpräglad. Här ligger ett förslag om att man skall kunna beröva människor med missbruksproblem viktiga medborgerliga fri- och rättigheter under sex månader i sträck – och detta utan appell. Det handlar om ett halvt års frihetsberövande, utan att personen i fråga har begått något brott. Det är en allvarlig sak från medborgarrättslig synpunkt, för även missbrukare är medborgare och bör skyddas av grundlagen.

Missbrukssituationer kan vem som helst råka i. Missbruk finns i alla kretsar i samhället, även om det naturligtvis slår något olika beroende på var på samhällsstegen man befinner sig. Vi som arbetar här i riksdagen vet att

t. o. m. bland oss stress, politiskt tryck, social isolering eller personliga livskriser göra att en människa hamnar i ett missbruk. Men jag tror inte att någon av oss – ställd inför den konkreta situationen – skulle vilja se en kollega, som hade svåra problem, bli berövad friheten under sex månader. Nog skulle vi säga oss att det var annat som behövdes för att hjälpa honom eller henne.

Men ändå förutsätts vi i dag rösta igenom ett förslag om sex månaders tvångsomhändertagande.

Nu är det inte bara tvångets längd som utgör ett problem för rättsstat och medborgarrätt. Kretsen av personer som skall kunna utsättas för tvånget vidgas i praktiken kraftigt, och gränserna är dess värre lösliga. Det hittillsvarande tvånget har varit avsett som ett akuttvång att användas i särskilt svåra och destruktiva situationer. Ett sådant tvång måste finnas, och det skall inte heller finnas någon rädsla för att använda det när det behövs. Men här är det nu fråga om att i princip alla behandlingsbehövande skall kunna omhändertas med tvång. Man inför en social indikation, allmänt hållen och löslik som sådana indikationer alltid är, utlämnad åt det individuella ställningstagandet från myndighetens sida. Och som om detta inte räckte, gör man dessutom tvånget obligatoriskt, när indikationerna anses vara uppfyllda. Det är alltså inte fråga om att använda tvånget mot en behandlingsbehövande med hänsyn till det individuella behovet. Tvånget *skall* användas. Det är inget tvivel om att detta är det mest omfattande angreppet på de medborgerliga fri- och rättigheterna i Sverige sedan andra världskrigets dagar. Det är också en berättigad fråga, om inte denna nya lag strider mot regeringsformen. Enligt regeringsformen får en inskränkning i fri- och rättigheterna aldrig gå utöver vad syftet med inskränkningen gör nödvändigt. Men den nya lagen gör tvånget obligatoriskt oavsett om det är nödvändigt eller ej. Lagen går utöver den begränsning som grundlagen ställer upp.

Det finns också en helt annan mycket betänkelig rättslig aspekt. Det har ju vuxit upp ett antal privata behandlingshem, i något fall t. o. m. i aktiebolagsform. De har sina egna behandlingsfilosofier och sina egna administrationer. Med sexmånaderstvånget blir det i praktiken så, att privata institutionsledningar skall administrera vårdtvånget. Privatpersoner skall ges befogenheter över människor med svåra sociala problem.

Vad det här är fråga om är en helt ny dimension, rättsligt sett. I vår hittillsvarande sociallagstiftning har tvånget som sagt varit ett akuttvång, något som man tillgriper för att bryta en situation och motivera för behandling. Detta nya tvång är något annat – det är ett behandlingstvång. Det är en ny rättsprincip, stridande mot allt vad arbetarrörelsens klassiska värderingar på socialpolitikens område innehåller. Och det kommer praktiskt att ställa socialtjänsten inför tvånget att upprätta fler och nya institutioner, där inlåsning och bevakning skall råda.

Ändå är den mest centrala frågan inte av rättslig natur. Den är ideologisk. Den handlar om människosyn och människorespekt, om demokratin och jämlikhetstanken – om vad man litet högtidligt skulle kunna kalla arbetarrörelsens själ.

Och där representerar som sagt den nya lagen något i grund annat än vad

arbetarrörelsen hittills alltid stått för. Det som arbetarrörelsen i årtionden bekämpat, det är i dag högsta sanning i den socialdemokratiska partiledningen. Det som arbetarrörelsens egen nykterhetsorganisation Verdandi alltid stått för, det går man i dag hänsynslöst emot i partiets ledning. Den gamla förlegade syn som de konservativa stått för, den företräds i dag av en socialdemokratisk regering.

Det är därför, tycker jag, en allvarlig och ödesdiger fråga vart socialdemokratin är på väg. Det verkar som om man hade glömt Olof Palme, som på 1978 års partikongress yttrade:

”Låt mig så anlägga ett framtidsperspektiv. Jag menar, att om vi skall nå bättre resultat när det gäller att föra människor från missbruk till ett liv inom samhällsgemenskapen, då måste de människorna kunna söka sig till vård och behandling utan att de därmed riskerar oöverskådliga konsekvenser i form av frihetsberövande.”

När jag i olika sammanhang ser och hör fru Sigurdsen och den socialdemokratiske gruppleddaren i socialutskottet Evert Svensson, så förundrar jag mig över på hur kort tid de har lyckats förtränga Olof Palmes idéer. Och hur snabbt har inte broderskaparen Evert Svensson lyckats avlägsna sig från vad han bara för fem år sedan stod för i socialpolitiken. Inte är det mycket kvar i dag av den kristna principen ”allt vad I viljen människorna skola göra eder, det skolen I ock göra dem”.

Vad är det som händer med socialdemokratin i dag? Är det någon sorts valtaktik att acceptera ett konservativt program för att ta röster från de konservativa? Eller är det en djupare förändring inom socialdemokratin själv? Håller de idéer som formats av kämpande människor nu på att ersättas av en partiaristokratis syn på dem som befinner sig där nere? Har socialdemokratin gett upp sina visioner och försonat sig med klassamhället ända därhän, att man vänder tillbaka till dess föräldrade principer och sätt att behandla sociala problem?

Har det uppstått ett slags ny klass i socialdemokratins toppskikt som känner sig mer befreundad med herrar Penser och Fischer än med samhällets utsatta? Här har vi haft ett parti som just på socialpolitikens område förtjänar beundran för att de gjort en av sina mest omvälvande och förnämliga insatser – och nu förnekar man på något egendomligt sätt sig själv och raserar slag i slag det man själv så mödosamt har byggt upp. Vad socialministern och regeringen här gör är, såvitt jag kan se, inget annat än att bekräfta den politiska högerns populistiska och ytliga fördomar. Ni ger högern triumfen att ni går över på dess linje. De som vinner på det här är inte ni utan moderaterna – moderaterna som ju ironiskt nog är det mest alkoholliberala av alla riksdagspartier, dvs. liberala mot alkoholen men repressiva mot människor som drabbats av den. En progressiv och demokratisk socialpolitik skall ha en motsatt inriktning – hård och restriktiv mot drogerna, men demokratiskt respektfull mot människan.

Det är också något patetiskt att höra talare här stå och predika för att vi nu verkligen måste se till att socialtjänsten får resurser – företrädare för samma partier som i riksdagens finansutskott kan rösta för resp. 10 miljarders nedskärning, 6 miljarders nedskärning, 4 miljarders nedskärning av statens bidrag till kommunerna. Resultatet av en sådan besparingspolitik blir

naturligtvis bara att det mest akuta, dvs. tvångsvården, blir det som i första hand kommer att prioriteras under knappare resurser.

De som drabbas av tvångsförslaget är inte bara de svagaste och mest utsatta – det är också alla de som inom socialtjänsten tagit till sig de demokratiska idéerna, alla de som inom fackföreningsrörelsen och klientrörelsen arbetar med kamratstödjande verksamhet.

Varje demokratisk politik bygger på medvetande och insikt, insikt om människans kraft och förmåga att frigöra sig från det som trycker ner henne. Därför vet vi numera också, från både teorins och praktikens område, att det går inte att under myndighetstvång och hot bearbeta de svåra känslomässiga störningar, de falska identiteter, den rädsla och relationslöshet som alltid ingår i missbruks- och utslagningssituationerna.

Mot den bakgrund som jag här har skisserat vill vi från vårt parti se en arbetarrörelse som fullföljer de tankar Olof Palme gav uttryck för, tankar som alltid har inspirerat arbetarrörelsens historiska strävan på socialpolitikens område.

Vi känner starkt för de socialdemokrater som inom sitt parti hävdar denna klassiska demokratiska syn.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna av Lars-Ove Hagberg.

Jag vill också ställa ett annat yrkande. Enligt regeringsformens 2 kap. 12 § tredje stycket kan en sjättedel av de röstande i kammaren förklara ett förslag vilande under ett år, om detta förslag innebär inskränkningar i grundläggande medborgerliga fri- och rättigheter. Vi behandlar i dag ett sådant förslag. Omsorgen om medborgarrätten kräver att vi gör vad som kan göras för att stoppa det. Jag yrkar därför att förslaget förklaras vilande.

Anf. 5 ANITA PERSSON (s):

Herr talman! Först: Om Jörn Svenssons yrkande om att 20 § i lagförslaget inte skall antas nu utan förklaras vilande i minst tolv månader skulle biträdas av mer än en sjättedel av kammarens ledamöter, innebär det att den nya lagen helt skulle sakna bestämmelser om begränsning av vårdtidens längd. Det kan inte godtas, och jag yrkar därför att hela lagstiftningsärendet i så fall återförföras till socialutskottet.

Herr talman! I samband med socialtjänstreformen och den nya socialtjänstlagen, som trädde i kraft den 1 januari 1982, tillkom också lagen om vård av missbrukare i vissa fall. Lagen, som är en kompromiss mellan olika ståndpunkter när det gäller tvångsvård av vuxna missbrukare, har följts upp av socialberedningen. Det är dess förslag som har legat till grund för den proposition som vi nu behandlar.

Vården av alkohol- och narkotikamissbrukare har länge varit kontroversiell i vårt land. När nykterhetsvårdslagen föll bort och socialtjänstlagen kom i dess ställe innebar det en ny syn på missbrukarna. De skulle som alla andra människor i det svenska samhället behandlas med respekt och integritet. Socialtjänsten skulle söka upp och erbjuda vård och stöd på frivillighetens grund för att missbrukaren skulle komma ifrån sitt missbruk. Men avsikten, herr talman, var inte att det skulle bli en frivillighet till döds. Tyvärr har hjälpen från socialtjänsten i flera fall bestått i att man passivt betalat ut

pengar – något rejält stöd har missbrukarna inte fått. Kanske har de fått hjälp att komma till ett behandlingshem, men någon uppföljning av denna vård har inte skett, utan när de inte har klarat av den första svåra tiden efter en behandling, har socialtjänsten accepterat detta misslyckande. Följden har många gånger blivit att missbrukaren fått svåra obotliga skador.

Socialtjänsten måste tillsammans med klienten göra upp en behandlingsplan, och klienten måste få möjlighet att välja mellan olika behandlingsalternativ. Det är också viktigt att insatserna är planerade så, att man undviker att missbrukaren hoppar från den ena behandlingen till den andra. Men om den frivilliga behandlingen inte fullföljs och missbrukaren fortsätter att riskera sitt liv, då får inte socialtjänsten tveka att ingripa.

En av de viktigaste punkterna vid genomförandet av socialtjänstreformen var att vi som grund för det sociala arbetet lade en helhetssyn och att vi införde en integrerad socialtjänst – alla skulle kunna arbeta med alla problem. Tyvärr har arbetet med vården av missbrukare inte fungerat i denna organisation. Vården har därför eftersatts. Flera kommuner har av denna anledning för sitt arbete med missbrukarna inrättat specialiserade enheter. Genom denna specialisering får vi tillbaka ett brett kunnande i missbrukarvården ute i kommunerna, vilket gagnar klienterna.

Herr talman! Inte bara den administrativa organisationen är viktig. Lika viktig är förtroendemannaorganisationen. Det är viktigt att slå vakt om denna organisation. Den får inte slås sönder i små enheter som även skall handha frågor av t. ex. teknisk natur, såsom gator och energifrågor.

Det krävs särskild kompetens för att ta det politiska ansvaret att värna om de särskilt utsatta gruppernas behov av vård och omsorg. De som väljs till dessa uppdrag har ansvaret för sådana integritetsingripande frågor som tvångsvård av barn, av ungdomar samt av vuxna missbrukare. Av rättssäkerhetsskäl kräver detta stora kunskaper och särskild kompetens i dessa svåra och tunga frågor. Det är lika viktigt att de förtroendevalda får utbildning om lagstiftningen som att personalen inom socialtjänsten får det.

Herr talman! Den uppföljning som har genomförts beträffande tvångslagen har visat att denna i många fall inte har kunnat tillämpas, t. ex. därför att den skada som missbruket medfört inte har varit tillräckligt omfattande. Vissa kommuner har helt satsat på den frivilliga vården, vilket i och för sig är bra, men de svåra och tunga missbruksfallen här därmed lämnats åt sidan. Vårdinstitutioner har lagts ned eller byggts om vilket medfört att vårdplatser försvunnit. Detta har medfört att dödligheten bland framför allt de yngsta vuxna missbrukarna är alltför hög. Dödligheten bland alkoholmissbrukare beräknas vara sju gånger högre än i normalbefolkningen, och studier visar att dödligheten bland narkotikamissbrukarna i vissa fall är 10–15 gånger högre. Dessa förhållanden är oacceptabla!

Socialberedningen och även propositionen poängterar att socialtjänstlagen och den frivilliga vården skall utgöra grunden för missbrukarvården. Om man skall lyckas i missbrukarvården är det en självklarhet att missbrukaren måste vara motiverad för vård och ha en vilja att komma bort från sitt missbruk. Tyvärr avvisar många tunga missbrukare erbjudande om frivillig vård. Alternativet är ett liv som slutar i total utslagning och en för tidig död.

Ett annat alternativ är att samhället i stället ingriper genom tvångsvård.

Denna tvångsvård skall vara ett led i en längre tids behandling, som skall motivera missbrukaren och följas av frivillig behandling. Tvångsvården måste vara en kvalificerad vård med väl utbildad personal – inte bara vara en förvaring.

Utskottets majoritet ansluter sig till propositionen i dess helhet. Behovet av vård skall vara avgörande för när tvångsvård skall få tillämpas.

Den nuvarande lagen kräver att ett trängande behov av vård skall föreligga för att tvånget i lagen skall kunna tillämpas. Detta har medfört att missbruket skall ha gått så långt att obotliga skador på lever, hjärna eller andra livsviktiga organ skall ha uppstått för att vård enligt LVM skall kunna tillgripas. Men, herr talman, det måste vara möjligt att avbryta ett svårt missbruk innan allvarliga medicinska skador uppstått. Därför föreslås nu att ordet "trängande" utgår ur lagtexten.

Enbart de medicinska skadorna är i dag avgörande för huruvida lagen kan tillämpas. Det måste emellertid också vara möjligt att ingripa i de fall då någon, framför allt en ung missbrukare, har en sådan livsföring på grund av sitt missbruk att han eller hon är på väg att helt spoliera sitt liv.

Herr talman! I några motioner föreslås att omhändertagande skall kunna ske även när en missbrukare utsätter omgivningen för våld, hot eller annan skada. LVM, herr talman, är ju en vårdlag och inte en strafflag. För närstående, dvs. hustru, barn eller föräldrar, föreslås emellertid ett undantag. Om närstående utsatts för våld, hot m. m. skall lagen kunna tillämpas. Övriga personer i omgivningen får emellertid vända sig till polis, och brottsbalkens regler blir då tillämpliga. För en nära anhörig kan det emellertid vara svårt att anmäla sin make eller sitt barn för brott, och därför är det befogat att i detta fall i stället tillämpa LVM.

Sak samma gäller de HIV-smittade narkomanerna. För att skydda omgivningen från HIV-smitta är smittskyddslagens bestämmelser tillämpliga. Givetvis skall socialtjänstlagen eller LVM användas för att hjälpa en HIV-smittad missbrukare att komma ifrån sitt missbruk.

Herr talman! Det står i LVM i dag att lagen *kan* tillämpas. Detta har medfört att vissa missbrukare inte fått erforderlig vård. Nu föreslås att samhället *skall* ingripa i det fall lagens regler är tillämpliga. En missbrukare skall inte längre kunna lämnas i sticket av t. ex. kostnadsskäl – tvångsvård är ju resurskrävande – eller därför att han inte själv inser sitt behov av vård. Innan ett tvångsingripande kan ske skall dock vård i frivilliga former ha prövats. När beslut om tvångsvård fattas är det angeläget att vården påbörjas så snart beslutet vunnit laga kraft. I LVM påpekas också att tvångsvården så snart som möjligt skall övergå till annan form, t. ex. till vård på behandlingshem, kanske drivet av någon organisation. Då man konstaterat att behov av vård föreligger vore det inkonsekvent att avvakta med att verkställa ett beslut om tvångsvård, vilket moderaterna föreslår.

På en punkt i det här lagförslaget är de borgerliga eniga, herr talman. Det gäller frågan om vem som skall utreda och ansöka om vård. I dag gör länsstyrelsen bådadera. Enligt lagförslaget skall så ske även fortsättningsvis, men socialnämnden skall bistå länsstyrelsen med själva utredningen. På så sätt skall dubbelarbete undvikas. Av rättssäkerhetsskäl är det emellertid viktigt att en instans vid sidan av socialnämnden bedömer om alla frivilliga

resurser verkligen prövats. Det kan även underlätta det fortsatta vårdarbetet att länsstyrelsen är motpart i själva domstolsprocessen.

I dag kan en missbrukare omhändertas omedelbart, om det är sannolikt att han har behov av vård enligt LVM och länsrättens beslut inte kan avvaktas. Polisen eller i vissa fall länsrätten får besluta om omedelbart omhändertagande. Lagen föreslås nu utvidgad på så sätt att även socialnämnden skall kunna fatta ett sådant beslut. Om t. ex. en hustru i dag finner att hennes man är i behov av omedelbar vård och därför ringer socialnämnden – dvs. den assistent som känner till fallet – kan nämnden inget göra utan tvingas hänvisa hustrun till polisen som får fatta beslut. Om socialsekreteraren vill göra något måste han vända sig till polisen. Därigenom bryter han mot sekretessbestämmelserna. Tyvärr sker detta i flera kommuner i dag. Sådana förhållanden kan inte accepteras, och därför bör socialnämnden även ha rätt att kunna fatta beslut om omedelbart omhändertagande.

Herr talman! En av de stora frågorna under den tid som LVM har gällt har rört vårdtidens längd. I dag är vårdtiden enligt lagen två månader. Vårdtiden kan vid behov förlängas med ytterligare två månader. Just förlängningsinstitutet har för behandlare och klienter inneburit stora problem, då förlängningen setts som ett straff. Man har tvingats börja om med arbetet att motivera missbrukaren.

I det lagförslag som vi nu behandlar föreslås en längsta vårdtid om sex månader. Denna vårdtid är avsedd främst för de unga missbrukare som omfattas av LVM. Dessa är under 30 år. För dem kan en längre tids vård på behandlingshem vara det stöd som behövs för att de sedan skall kunna fullfölja ett långsiktigt behandlingsprogram. För de äldre missbrukarna, för dem som är 30 år och äldre, bör en kortare tid vara tillräcklig för att de skall kunna återhämta sig och planera för fortsatt vård i öppna former. Därför ställs det också ökade krav på socialnämnderna, så att de verkligen följer upp och stödjer dessa klienter.

En annan förändring av vårdtiden förutom förlängning till sex månader är att bara den tid räknas under vilken klienten befinner sig på vårdinstitutionen eller på sjukhus. Det ter sig ju självklart att inte räkna in den tid som en missbrukare som är i behov av tvångsvård är på rymmen, men i nuvarande LVM löper vårdtiden även då och en klient kan skrivas ut från ett LVM-hem trots att han bara vistats där någon dag.

I den nya lagen poängteras också socialnämndens ansvar för att olika insatser anordnas under vårdtiden för klienter, men föreståndaren åläggs också en skyldighet att redovisa för institutionsstyrelsen om någon vistats på LVM-hemmet i tre månader utan att man under den tiden prövat vård i annan form.

En annan förändring är att om vården inleds på sjukhus – 1986 var det 40 % som inledde sin LVM-vård på sjukhus – får överläkaren kvarhålla en missbrukare under så lång tid som behövs för att han skall kunna transporteras till ett LVM-hem. Sjukhusvård enligt hälso- och sjukvårdslagen får inte bedrivas under tvång, och därför behövs denna möjlighet för att klienten inte skall avvika. Överläkaren får också rätt att begära polishandräckning för att förhindra detta.

Herr talman! Socialnämndens ansvar för missbrukarna poängteras starkt i

propositionen och även i utskottets betänkande. Socialnämnden måste anordna en ändamålsenlig och för klienten anpassad vård – men även eftervård.

Ett av de viktigaste leden i eftervården är att det finns bostad och arbete eller utbildning ordnad när klienten lämnar behandlingen. Det är också viktigt att den kontaktperson som utsetts fortsätter att hålla kontakt och stödjer honom efter behandlingen. Att socialnämndens ansvar för missbrukarvården är så väsentligt framgår också av att ett särskilt tillägg föreslås infört i socialtjänstlagens 11 §. Det betonas också i propositionen hur viktigt det är att personalen är välutbildad och har en god kompetens. För att bibehålla denna måste kommunerna satsa på fortbildning och även se till att personalen får erforderlig handledning.

Att det satsas på fortsatt metodutveckling inom vården – speciellt när det gäller den kvinnliga missbrukarvården och för vården av blandmissbrukarna – är mycket angeläget. En stor betydelse i detta sammanhang har de frivilliga organisationerna. Deras betydelse när det gäller insatser för att förebygga missbruk och för att anordna drogfria miljöer kan inte nog understrykas.

Om staten skulle överta huvudmannaskapet för tvångsvården, som moderaterna föreslagit, skulle detta innebära att denna vård inte skulle kunna bli ett led i en vårdkedja. Det skulle bli problem med utslussning, och det skulle också uppstå problem vid uppföljningen. Att just dessa två frågor förbättras är oerhört väsentligt. Däremot har staten ett ansvar för att den vård som ges vid LVM-hemmen blir en kvalificerad vård. Staten har också ett ansvar genom att statsbidrag ges till verksamheten.

Sålunda har vi i riksdagen för åren 1988 och 1989 anvisat medel för fortsatta förebyggande åtgärder inom narkomanvården med 110 milj. kr. För att stimulera utbyggnaden av LVM-vården för narkotikamissbrukare har ett särskilt statsbidrag på 35 milj. kr. anslagits från den 1 juli 1988. Därutöver har anslagits 5,5 milj. kr. för att stimulera utvecklingsarbetet inom narkomanvården, och som bidrag till de frivilliga organisationerna har vidare 50 milj. kr. beviljats för nästa budgetår.

Regeringen kommer också att låta riksrevisionsverket analysera effekterna av det nuvarande systemet för statsbidrag till missbrukarvården. Denna redovisning kommer att ske i höst och blir ett underlag när de nuvarande statsbidragsreglerna skall omförhandlas.

Ja, herr talman, förhoppningsvis skall denna nya lag innebära att vi kan rädda livet på unga missbrukare och slippa räkna 30-åringar som utslagna gubbar. Men det är också än en gång viktigt att understryka att socialtjänstlagens regler om frivillighet alltid har företrädde och att tvångslagen skall tillgripas först när detta inte går.

Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan i dess helhet och avslag på samtliga reservationer.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Tvångsvård av vuxna
missbrukare*

Anf. 6 GÖTE JONSSON (m) replik:

Herr talman! Jag vill ställa några frågor till Anita Persson.

Fara för annan eller fara för närstående – om vi drar gränsen vid fara för närstående, ja, då anser Anita Persson och majoriteten i utskottet att vi tillämpar en vårdlag, men om vi utvidgar gränsen till fara för annan, ja, då

blir det helt plötsligt någonting annat. Vad är det som får Anita Persson att dra den slutsatsen?

Jag tycker att utskottsmajoritetens syn på denna fråga är märklig. Vad som är det viktiga i de här sammanhangen är orsakerna till ingripandet och motiven. När vi säger att orsaken till ett ingripande är fara för närstående, är det grundat i missbruket, inte i en brottslig handling. Då anser majoriteten i utskottet att vi inte skall tillgripa den hårda brottslagstiftningen i brottsbalken utan använda oss av den mjukare socialtjänstlagen. Men om det visar sig att faran går över staketet, får majoriteten helt plötsligt en annan syn på faromomentet. Då säger man: Nu skall vi inte längre använda oss av den mjukare sociallagstiftningen, utan nu skall vi se till att brottsbalkens regler tillämpas.

Detta tycker jag är mycket inkonsekvent, och jag tycker att det är en felsyn när det gäller grunden för denna lagstiftning. Grunden för lagstiftningen är att det är missbruket som är orsaken, inte att något brott är motivet till att man måste tillgripa en tvångsåtgärd. Ni väntar på brottsbalken i stället för att ge möjligheter till vård i ett tidigare skede, och jag beklagar att majoriteten har den inställningen.

Vad som är inkonsekvent kan alltid diskuteras. Anita Persson säger att vi moderater är inkonsekventa när vi talar om vilande resolution. Jag tycker i stället att majoriteten är inkonsekvent.

Om det efter en dom i länsrätten visar sig att den vårdbehövande är beredd att underkasta sig ett kvalificerat vårdprogram, som alla är överens om är bra för missbrukaren, varför skall man då tvinga in vederbörande på en institution om det går att ge erforderlig vård på annat sätt?

Även på den här punkten tycker jag att ni skärper kraven alldeles för hårt i stället för att ge möjlighet till vård inom ramen för en mjukare övergång.

Anf. 7 PER ARNE AGLERT (fp) replik:

Herr talman! När det gäller frågan om det är socialnämnd eller länsstyrelse som skall göra anmälan till länsrätten, tycker jag nog att Anita Persson är litet inkonsekvent. Det blir väl ingen större rättssäkerhet om socialnämnden säger: "Ja, vi gör en anmälan, för det blir i alla länsstyrelsen som bestämmer om den skall gå fram eller inte." Jag tycker att det delvis blir en sämre ordning på det viset.

Jag tror, som jag sade förut, att idén är att man på något sätt skall skydda socialnämnden och socialassistenterna från att behöva göra en anmälan, eftersom bättre relationer skulle bevaras på det sättet. Att det skulle bli så tror jag inte på.

Anf. 8 ROSA ÖSTH (c) replik:

Herr talman! När det gäller ansvar för utredning och vård i LVM-ärenden så har, som här redan har sagts, länsstyrelsen tidigare haft uppgiften att både utreda och ansöka om LVM-vård. Detta har vi från centern kritiserat hela tiden, bl. a. med hänvisning till att man på länsstyrelserna inte har den kunskap som krävs för att göra en adekvat utredning.

Det förslag som föreligger nu innebär att vi har fått rätt på den här punkten. Men för att inte fullt ut erkänna att man har varit inne på fel väg har

man tillskapat något slags halvmesyr, som knappast är ändamålsenlig. Man hänvisar till att man vill att det skall bli likformig praxis i hela landet. Enligt reservanternas uppfattning är det emellertid förvaltningsdomstolarnas sak att tillse att så sker.

Beträffande vårt förslag om förändring av 4 § har vi varit försiktiga när det gäller att utvidga personkretsen. Vi har begränsat oss till att innefatta de närboende. Den som ständigt kraftigt stör sina grannar försätter sig själv i en hopplös social situation. De närboende provoceras och får minimal förståelse för missbrukaren. Det påverkar naturligtvis också hans möjlighet till rehabilitering.

Alla som har sysslat med dessa frågor vet att det skall gå långt – för långt, sett ur den missbrukandes synpunkt – innan brottsbalken görs tillämplig. Det är vård som behövs i det här fallet – och inte straff, som det blir fråga om när brottsbalken görs aktuell.

Anf. 9 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Såvitt jag förstår har Anita Persson fel när hon säger att det inte skulle finnas några begränsningar när det gäller vårdtidens längd om förslaget skulle vara vilande, för i så fall måste ju de nuvarande bestämmelserna gälla. Om det mot min förmodan inte skulle vara så, måste frågan om uppskov gälla hela lagförslaget. Men det överlåter jag till kammärkansliets jurister att fundera över.

Vi har i en sådan här debatt dåligt med tid för att gå in på de många viktiga juridiska detaljer som förekommer här! Därför har jag valt att föra en mer övergripande politisk-ideologisk diskussion.

Jag vill fråga Anita Persson som företrädare för utskottsmajoriteten: Tror ni verkligen att ni skall uppnå det som ni menar er uppnå med ett sådant här kraftigt utvidgat tvång? Tycker ni att erfarenheterna från den gamla tiden – när man hade den typen av tvång, när man kunde utsätta människor för mycket mer drakoniska åtgärder än man har kunnat enligt den moderna socialtjänstlagen – visar att dödligheten då blev mindre, att missbruket på något sätt hejdades, eller att missbrukarna fick det bättre? Jag anser att det är precis tvärtom – och de erfarenheterna är tämligen massiva, vågar jag påstå.

Jag vill också fråga en annan sak. Det som sker i dag är ju bara ett steg i en trend som har brett ut sig på senare tid. Riksdagen har kriminaliserat själva missbruket av narkotika. Man har alltså satt kriminalitetens stämpel på en viss kategori missbrukare. Nu kommer man med den här typen av utvidgat tvång. Steg för steg måste man ju ändå på något sätt hjälpa fram en principiellt annorlunda syn – och annorlunda stämning – i samhället än vad som besjälade dem som arbetade fram den nya socialtjänstlagen. Är ni inte rädda för att synsättet från socialkontoret i Alby eller Upplands Väsby börjar sprida sig över landet? De som tänker så har nu vind i ryggen, och det är ni som ger dem denna vind i ryggen. Har ni tänkt på följderna, på de mer långsiktiga konsekvenserna ideologiskt sett för stämningen i samhället, för bedömningsgrunderna på socialkontoren och för missbrukarnas eget sätt att se på behandlingsinstitutioner och myndigheter?

Jag skulle gärna vilja ha en kommentar till dessa frågor.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Tvångsvård av vuxna
missbrukare*

Anf. 10 ANITA PERSSON (s) replik:

Herr talman! Till Jörn Svensson vill jag säga att jag tror att den här nya lagen kommer att innebära en förbättring för de sämst ställda missbrukarna. Jag har deltagit i socialberedningens uppföljningsarbete. Vi har haft hearings, där bl. a. socialarbetare och klientorganisationer varit med, när det gäller både alkoholmissbrukarna och narkotikamissbrukarna.

Det här blir inte detsamma som den gamla nykterhetsvårdslagstiftningen, Jörn Svensson. Det här är en lag där vi säger att det skall vara en kvalificerad vård. Vi säger att socialtjänsten måste gå in och hjälpa till. Man skall skaffa arbete och bostad åt missbrukaren.

Det är inte ofta som man som politiker får ett sådant stöd från allmänheten som vi fick när vi hade lagt fram socialberedningens betänkande. Föräldrar till missbrukare, liksom socialarbetare och allmänheten tycker att vi har lagt fram ett bra förslag, som skall hjälpa de sämst ställda. Det är inte acceptabelt, anser jag, att en pojke som är under 30 år skall anses vara totalt utslagen – att man inte kan göra någonting åt honom – och att det är en så hög dödlighet. Vi måste från samhällets sida göra allt vad vi kan för att klara dessa missbrukare.

Det är framför allt narkotikamissbrukarna som har behov av den långa vårdtiden. Det är väldigt svårt för dem att på två månader komma ifrån sitt narkotikamissbruk. Om de däremot får det här stödet under sex månader, så tror jag att det skall kunna innebära att de kan satsa på en ytterligare vård i frivilliga former. Sex månader är inte tillräckligt för att man skall komma ifrån sitt narkotikamissbruk, utan vården måste fortsätta en längre tid. Men sex månader kan vara ett bra stöd.

Till Göte Jonsson vill jag säga att man skall kunna använda den här lagen för att underlätta för de anhöriga att slippa kalla på polis – med de konsekvenser som det får om man t. ex. som anhörig anmäler sitt barn för polisen. Närboende och närstående kan ju utnyttja polisen utan att det drabbar dem på samma sätt som den som dagligen skall umgås med missbrukaren.

Anf. 11 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Anita Persson säger att hon har fått sig till livs uttryck för stöd för denna lag. Ja, men det har hon inte fått från klientorganisationerna – hon bör rimligtvis veta att det inte kommer något stöd därifrån. Arbetarrörelsens egen nykterhetsorganisation, Verdandi, för att bara ta ett exempel i högen, är bestämd motståndare till lagen. Jag kan förstå det, därför att det är bara i stater där det råder undantagstillstånd som man kan ha så långa frihetsberövanden för människor som inte har begått något brott. Det är egentligen en mycket säregen historia, när man ser ut över den krets av nationer som har styrelseskick som är närmast jämförbara med vårt.

Det är mycket intressant att analysera Anita Perssons replik. Hon visar nämligen osökt vad det är som händer i människors tankar och värderingar när den här typen av trend gör sig gällande. Hon säger nu i sitt försvar mot min kritik att det blir hemskt för en massa människor om inte förslaget om sex månader genomförs, att de kommer att lämnas helt och hållet utan stöd.

Vad är det för märklig syn? Är då det enda stöd som kan ges de människor som kommer i dessa situationer denna tvångslag? Ju sämre de är, desto mer

tvång måste till – det är Anita Perssons logik.

Det är mycket egendomligt – och avslöjande – att hela diskussionen och hela tänkandet här koncentreras på just detta att vi måste ingripa på detta sätt, medan hela frågan om den offensiva socialtjänsten, det kamratstödjande arbetet och de förbyggande nätverken – allt detta som egentligen är huvudsaken och det enda effektiva sättet att i längden bekämpa missbruk i samhället – kommer i bakgrunden. Det är mycket slående att tvånget träder i förgrunden och breder ut sig som det tänkesätt och det hjälpmedel som skall tillgripas, och så glömmar man bort eller underskattar det andra.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Tvångsvård av vuxna
missbrukare*

Anf. 12 ANITA PERSSON (s) replik:

Herr talman! Jörn Svensson kan inte ha lyssnat eller ha läst ordentligt vad vi har skrivit i socialberedningens betänkande och vad som står i propositionen. Där står klart markerat att det i första hand är frivilligheten som skall gälla. Det är när människor inte vill ställa upp, inte kan eller inte orkar, utan flyr från frivillighetsvård, som vi skall ingripa med tvång. Om man vill ha vård frivilligt, är det vad som gäller i första hand.

Det är inte bara socialarbetare som har denna uppfattning. Den ordinarie vpk-ledamoten i socialutskottet, som har en djup erfarenhet av socialnämndens arbete, är i dag inte den som är vpk:s företrädare för utskottet. Det kanske beror på att hon har samma uppfattning – och det har hon – som vi övriga i utskottsmajoriteten har.

Jag vill än en gång understryka att det är frivilligheten som gäller, att kommunerna skall satsa allt vad de kan och att det är undantag när lagen används. Det är i synnerhet narkotikamissbrukarna, framför allt de unga, som skall ha den längre vården. Det gäller inte de äldre missbrukarna, som det tyvärr är mycket svårt att rehabilitera och få att sluta med sitt missbruk. Det kan ändå vara bra för dem att ibland få behandling, för att komma i ett bättre skick när det gäller hälsan.

Talmannen anmälde att Jörn Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 13 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Alkoholmissbruket leder till mellan 5 000 och 10 000 dödsfall per år i Sverige. Alkoholen är en av de vanligaste orsakerna till för tidig död bland vuxna män.

Det är socialberedningen som i sitt betänkande Missbrukarna, Socialtjänsten. Tvånget ger den beskrivningen av alkoholmissbrukarnas levnadsförhållanden.

Dödligheten bland de intravenöst missbrukande narkomanerna är enligt vissa undersökningar 10 till 15 gånger högre än vad som är normalt i befolkningen. Narkotikamissbrukarnas kriminalitet har fördjupats, sjukligheten har ökat och allt fler kvinnliga narkotikamissbrukare prostituerar sig. HIV-epidemin har fått en snabb spridning, främst bland heroinmissbrukarna i Stockholmsområdet.

Missbrukarnas ställning på arbetsmarknaden har försvagats, och deras boendesituation har försämrats.

I propositionen har regeringen, mot den bakgrunden, betonat att de tunga missbrukarnas situation är ett utomordentligt starkt motiv för ett mer aktivt förhållningssätt inom socialtjänsten. Socialutskottet delar den bedömningen; det finns alltså en stor enighet om att det behövs ökade insatser inom missbrukarvården.

Debatten har mycket kommit att koncentreras kring frågan om i vilka lägen och i vilka syften tvångsvård är motiverad inom missbrukarvården. En annan tvistefråga är förslaget att förlänga tiden för tvångsvården från för närvarande två plus två månader till sex månader. Låt mig slå fast att den möjligheten till tvångsvård bara kan ha en marginell effekt i våra strävanden att komma till rätta med missbruket.

De avgörande insatserna kan göras, och skall göras, inom ramen för den allmänna socialpolitiken. Det är viktigt också att förstärka den frivilliga vården. Detta betonas i propositionen, där regeringen föreslår en förändring i 11 § socialtjänstlagen, som förtydligar socialnämndernas ansvar för att missbrukare får den hjälp och vård de behöver.

Socialtjänsten får aldrig nöja sig med att passivt vänta på att missbrukaren själv söker vård. Det krävs en aktivt uppsökande verksamhet från socialtjänstens sida, envisa, förnyade kontakter med dem som tidigare avvisat erbjudanden om vård och behandling. Speciellt viktigt är det att unga missbrukare inte lämnas i fred med sitt missbruk, tills det fördjupats; tills det blir allt svårare att motivera vård och, också, svårare att nå framgång med en eventuell, frivillig behandling.

Det måste vara samhällets uppgift att stödja och hjälpa de människor som på grund av missbruk är på väg att förlora fotfästet, som hotas av utslagning och som riskerar att fördärva sitt liv.

Det går inte alltid att uppnå detta med missbrukarnas frivilliga medverkan. Ibland är det nödvändigt att ingripa med tvång. Det finns en bred enighet också om att denna möjlighet skall finnas.

Avsikten med tvånget skall vara att motivera till fortsatt vård och behandling på frivillig väg. Det har visat sig att de nuvarande tidsgränserna, två plus två månader, i vissa fall inte räcker till för detta motivationsarbete. När vi nu föreslår en möjlighet att förlänga tvångsinsatsen till sex månader, skall inte detta ses som en generell förlängning av tvånget, utan mer som en möjlighet att kunna göra ett bättre arbete med de missbrukare som det är svårare att motivera. Precis som tidigare skall tvångsvården upphöra så snart syftet är nått – när missbrukaren är motiverad att fortsätta i frivillig behandling.

Vi inför nu också en möjlighet att gå in med tvångsvård i ett tidigare stadium av missbrukarkarriären. Den sociala utslagningen bland missbrukare som är yngre än 30 år har tilltagit. Med de nuvarande reglerna har dessa missbrukare fått vård enligt LVM först när missbruket redan lett till påtagliga medicinska och sociala skador för dem själva.

Det blir möjligt att förhindra detta med den sociala indikation som nu föreslås: att vård enligt LVM skall gälla dem som "löper en uppenbar risk att förstöra sitt liv". Jag tror att denna möjlighet kan bli betydelsefull just när det gäller yngre missbrukare. De befinner sig fortfarande i ett stadium av

missbruket där det bör vara lättare att vårda och behandla samt att nå resultat.

Också i ett annat avseende skärps LVM. Tidigare kunde lagen tillämpas när de i lagen angivna förutsättningarna för tvångsvård var uppfyllda. I fortsättningen skall tvångsvård tillämpas när förutsättningarna är uppfyllda. Den förändringen slår fast att samhället har en skyldighet att ingripa om missbrukaren eller missbrukarens närstående befinner sig i en utsatt situation och inte kan hjälpas på annat sätt än genom tvång. Det är allvarliga situationer som avses, och det kan inte vara acceptabelt att samhället i dessa situationer skulle kunna avstå från att ingripa.

Det har under de två tre senaste åren skett en mycket stor satsning på att aktivera insatserna mot narkotikamissbruk. Staten satsar årligen 825 milj. kr. i bidrag till kommunernas missbrukarvård. Hösten 1986 inledde Kommunförbundet, tillsammans med socialstyrelsen och socialdepartementet, en konferensserie under rubriken Offensiv narkomanvård. Avsikten var att få till stånd en utbyggnad av vården, och det har också skett, bl. a. med stöd från staten. I mer än 20 kommuner har nya narkomanvårdsenheter inrättats. I 22 län har samarbetsprojekt mellan kommunerna kommit i gång. Det pågår ett hundratal samarbetsprojekt mellan socialtjänsten och kriminalvården. I storstadsområdena har öppenvårdsresurserna förstärkts. Men det behövs därutöver en utbyggnad också av resurserna för LVM-vård.

35 milj. kr. anslås för budgetåret 1988/89 som stöd för en utbyggnad av platser för särskilt noggrann tillsyn, dvs. LVM-hem. Bristen på vårdplatser för de tyngsta narkotikamissbrukarna är utomordentligt allvarig. Det blir, med detta anslag, möjligt att ge årliga driftbidrag till ca 100 nya platser för tvångsvård av narkotikamissbrukare.

LVM-vården av narkotikamissbrukare ställer mycket stora krav på personalens engagemang, erfarenhet och personliga lämplighet. Det krävs tålmod, ofta också mod och envishet, för att framgångsrikt klara den svåra uppgiften. Under ett uppbyggnadsskede krävs det speciella insatser för projektering, metodutveckling och utbildning av personal. Det är viktigt att huvudmännen tar stor hänsyn till det.Handledning och personalutvecklingsprogram måste vara naturliga delar av verksamheten på de LVM-hem som nu tillskapas för vården av grava narkotikamissbrukare. Det krävs där vidare en nära samverkan med hälso- och sjukvården; exempelvis med psykiatrien.

När vi som enskilda, eller från samhällets sida, tar itu med uppgifterna att hjälpa en missbrukare, står vi inför ett svårt arbete. Alltför ofta misslyckas vi, såväl i öppen vård som i tvångsvården, med att rehabilitera missbrukaren. Det stora och mest framgångsrika arbetet i kampen mot missbruk måste utföras i samhället i stort, i det förebyggande arbetet, i skolorna, i familjerna, i arbetslivet, i den allmänna socialpolitiken och naturligtvis även i alkohol- och narkotikapolitiken. Vi vet, att förbättrade sociala förhållanden leder till minskat missbruk och minskad social utslagning. Men trots alla framgångar på det området händer det ändå, alltför ofta, att människor fastnar i missbruk. Också då måste samhället stödja och hjälpa, trots de uppenbara svårigheterna. Allting annat skulle strida mot de principer om solidaritet som vi arbetar för.

Jörn Svensson har i sitt inlägg citerat Olof Palme från partikongressen

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Tvångsvård av vuxna
missbrukare*

1978. Om Jörn Svensson hade citerat vidare vad Olof Palme sade vid den kongressen, hade Jörn Svensson funnit att Olof Palme också sade att det är nödvändigt med ett visst mått av tvångsvård. Den partikongress som senast behandlade de här frågorna, förra året, gav ett överväldigande stöd för det förslag som regeringen nu har lagt i riksdagen. Jag försäkrar Jörn Svensson om att de här frågorna alltid hade Olof Palmes stöd inom regeringen.

Anf. 14 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Kammarrens jurister har nu funderat, och det yrkande som jag ställde måste tydligen avse att hela lagförslaget skall vara vilande, eftersom det anses finnas ett sådant samband mellan frågan om vårdtidens längd och övriga delar av förslaget. Det är alltså innebörden av mitt yrkande.

Det förefaller mig, vilket också speglas i socialministerns anförande, att det finns en betydande dubbelmoral i regeringens och utskottsmajoritetens inställning. De vet egentligen inte hur de vill ha det. De har en "hoppande argumentering". Med stor emfas betonas att tillämpningen skall vara restriktiv. Detta är bara en yttersta utväg. Samtidigt ges indikationerna en kraftigt utvidgad utformning, så att de mycket väl ute i det praktiska livet kan användas i långt fler fall än tidigare. Å ena sidan säger de, med stor dramatik, att vi nu inte har ett tillräckligt tvång för att gripa in i de fall där det är nödvändigt. Å andra sidan säger de att den förändring som nu vidtas är marginell. Det som är mest intressant är att det inte görs någon distinktion mellan det som kallas akuttvång – och som naturligtvis är ett nödvändigt inslag, det vore dogmatik att förneka att det behövs – och det vårdtvång man nu är i färd att införa. Om nu två gånger två månader, med mellanliggande rättslig omprövning, inte är tillräckligt och ett sex månaders vårdtvång införs, vad säger att det är tillräckligt? Om det nu upptäcks att det är otillräckligt, skall det bli åtta månader då? Får jag fråga det? Finns det någon sådan framförhållning i det hela?

När det talas om ett aktivt förhållningssätt från socialtjänstens sida, trodde jag att det gällde den uppsökande verksamheten, den förebyggande verksamheten, färlarbetet, stödet till olika former av kamratstödande verksamhet och andra typer av skyddsnät, som möjliggör ett tidigt upptäckande av missbrukssituationen. Men under de år som hittills har förflutit har den typen av arbete, som kräver en hel del pengar och personal, väl att märka drabbats av den allmänna besparingspolitiken i samhället.

Ger inte detta anledning till stor eftertanke att man så tydligt kan iaktta en process, att det i spåren på varje politiskt beslut om besparingar – dvs. när man inte vill ställa tillräckliga resurser till förfogande för den aktiva verksamheten – följer en benägenhet att försöka bemästra situationen med olika former av utvidgade repressalier och tvång? Vi bör nog fundera litet grand på det förhållandet att besparingspolitiken har skapat mycket av den annorlunda atmosfär som finns över socialpolitiken i dag och som på sikt, om den får fortsätta, allvarligt äventyrar de grundtankar som en gång vägledde dem som arbetade för den nya socialtjänstlagen.

Herr talman! Jag kan instämma i mycket av vad statsrådet sade. Jag vill ta upp två frågor. Den första gäller ansvaret för utredning och ansökan när det gäller LVM-fallen. Det gäller länsstyrelsens roll.

Vi har nu klart för oss att den rådande ordningen för dagen, när länsstyrelsen har ansvaret både för utredning och för ansökan, inte är bra. Jag vill hävda att den tillkom av en slump utan mycket noggrant och klart övervägda motiv. Det var egentligen diffusa önskemål om att de som arbetar i socialtjänsten inte skulle ha någon åklagarroll som låg bakom. Det var sticka-huvudet-i-sanden-mentaliteten som rådde och som var motivet till att denna ordning infördes. Nu drar man ut halva huvudet och säger att länsstyrelsen skall ha ansvaret för ansökan och att socialtjänsten skall göra utredningen.

Detta förslag är precis lika ologiskt som det första. Jag sade i mitt inledningsanförande att ärlighet är nödvändig i kontakt med missbrukare. Om missbrukarna är medvetna om att socialtjänsten har ett ansvar för dem även när de själva inte har möjlighet att bedöma sin situation, måste ansvaret också tas fullt ut av socialtjänsten fram till länsrätten.

En annan allvarlig sak i sammanhanget är att länsstyrelsens funktion blir mycket märklig. Länsstyrelsen har en tillsynsfunktion och en stödjande funktion. Här fortsätter länsstyrelsen att trampa luft mellan olika ansvarsområden. Jag vill fråga statsrådet: Anser statsrådet att länsstyrelsens övriga uppgifter nu kan klaras av med denna förändring? Vi vet av erfarenhet att när länsstyrelsen tidigare fick den tunga utredningsfunktionen fanns där inte kapacitet att klara andra viktiga funktioner. Kan statsrådet nu garantera att länsstyrelserna genom denna förändring också kan klara andra viktiga funktioner?

Så till frågan om huvudmannaskapet. Här är jag kritisk mot departementet och även mot statsrådet. Det är därför vi föreslagit att man skall ändra ansvar för huvudmannaskapet när det gäller LVM-vård. Vi anser att staten måste ta ett större ansvar. Det innebär inte att det blir svårare att klara utslussningsproblemet. Det kan näppeligen bli svårare om man gör kontaktvägarna kortare. Vi vet att JO har kritiserat rådande ordning och bristen på platser. Jag vill fråga: Kan statsrådet verkligen garantera att vi nu inom rimlig tid får behovet av platser på LVM-hem täckt eller skall JO:s kritik stå kvar och för hur lång tid framöver?

Anf. 16 ROSA ÖSTH (c) replik:

Herr talman! Som jag tidigare har sagt tillstyrker vi från centern i huvudsak propositionen. Men vi har reservationer på några punkter, och utöver det jag tidigare diskuterade med Anita Persson vill jag här ta upp frågan om samordningen mellan hälso- och sjukvårdslagen och MBL.

Som Gertrud Sigurdson väl vet har det en längre tid rått stor brist på avgiftningsplatser vid sjukhusen, och statsrådet känner naturligtvis också till att det har varit till förfång för hela vårdverksamheten. Från socialutskottet uttalade vi tidigare att det var nödvändigt att socialberedningen tog sig an dessa frågor.

Vad man då kom fram till avspeglas – förmodar jag – i propositionen. Där

sågs det nu att frivilligheten i hälso- och sjukvårdslagen är så fundamental att man egentligen inte får göra några avsteg från den. Samtidigt säger man också att överläkaren skall ges ett bemyndigande att förhindra avvikelse från sjukhuset.

Detta är inte särskilt konsekvent och ger i varje fall inte mycket vägledning till sjukhusen om hur man skall förfara i en sådan här grannlaga situation. Från det hållet förväntar man sig att regering och riksdag talar klartext i dessa frågor. Det skulle vara värdefullt att få en kommentar från socialministern i denna fråga. Man måste väl ändå i socialdepartementet ha tänkt längre och bestämt hur man praktiskt skall förfara. Jag förutsätter att det snart kommer ett sådant förslag. Det är helt nödvändigt. I annat fall kommer propositionens förslag på denna punkt att vara ett slag i luften.

Anf. 17: Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Kort till Göte Jonsson: Jag har för dagen ingen annan uppfattning när det gäller frågan om ansvar för utredning och ansökan än vad som framgår av propositionen. Här ansluter sig också utskottsmajoriteten. Det är här fråga om förslaget från socialberedningens majoritet, som också har fått stöd från remissinstanserna.

När det gäller huvudmannaskapet är det intressant att lyssna till moderaten Göte Jonsson som har ett så stort förtroende för staten i sammanhanget. Jag tror att det är riktigt att staten får påverka huvudmännen, så att vi får ett tillräckligt antal LVM-hem. Det kan vi göra genom ett specialinriktat statsbidrag.

Jag har alltså ingen annan uppfattning än den som utskottsmajoriteten företräder.

Anf. 18 GÖTE JONSSON (m) replik:

Herr talman! När det gäller utredningsförfarandet hade jag nog väntat mig något bättre motiv än vad som finns i propositionen. Jag förstår att det inte finns andra bärande motiv än det som gällde vid den tidigare förändringen, men hur ser det ut på länsstyrelsens sociala enheter? Kommer man att kunna klara andra viktiga uppgifter nu, när denna förändring införs? Jag ser det som utomordentligt angeläget att länsstyrelsernas sociala enheter kan klara bl. a. den tillsynsfunktion och den stödjande funktion som helt och hållet åvilar socialtjänsten. Den frågan skulle jag vilja ha svar på.

När det sedan gäller huvudmannaskapet har jag som moderat ett förtroende för staten i de sammanhang där staten skall ta sitt ansvar. Jag har inte förtroende för staten, om den tränger in på den enskilda människans ansvarsområde, där staten inte har att göra. När det gäller ansvaret för de allra svagaste i samhället, för de missbrukare som har kommit så långt att vi solidariskt måste bära ansvaret för dem, tror jag att staten är bäst skickad att lösa de problem vi står inför när det gäller samordning av vårdinsatser.

Vi har egentligen nu en horribel ordning när det gäller huvudmannaskapet för missbrukarvården. Staten har en del av ansvaret, landstingen går in som ett slags entreprenörer och kommunerna har ansvaret enligt socialtjänstlagen – och ett statsråd och socialstyrelsen skall samordna allt detta. Vi har sett, herr talman, att detta inte fungerar. Vi har hört JO:s kritik. Vi har sett hur det

fungerar i kommuner där det inte finns vårdplatser, och vi vet också att vården i många sammanhang inte är effektiv. Vi har ett HIV-problem som blir större och större och som vi måste tackla. Det är i detta läge vi efterlyser ett samlat starkt ansvar. För oss moderater är det naturligt att staten skall gå in och ta ett större ansvar. Det innebär inte att staten skall styra i detaljfrågor, men vi menar att staten måste ta huvudansvaret för denna viktiga vård del.

Herr talman! Jag har faktiskt flera gånger i debatter om missbrukarvården här i kammaren lidit med statsrådet Gertrud Sigurdsen, då hon här sagt att hon ingenting kan göra, därför att det är andra huvudmän som har ansvaret. Vi har sett eländet. Vi kan inte bara konstatera att det är så. Vi måste se till att få en förbättring till stånd, så att statsrådet får möjlighet att ta itu med dessa viktiga frågor inom ramen för de direktiv som riksdagen ger.

Anf. 19 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag skall be att få konkretisera ett par av de frågeställningar jag tidigare berörde och ställa direkta frågor till Gertrud Sigurdsen. Jag skulle nämligen vilja veta om ni på ett planmässigt vis har förutsett vad ni tänker skall inträffa, ifall detta lagförslag går igenom. Det kräver onekligen en viss planering, eftersom förslaget i sin tillämpning kommer att få vissa effekter.

Ungefär hur stort antal tvångsomhändertaganden blir det? Hur många fler omhändertaganden än i dag blir det, och vad gör man med de omhändertagna?

Om nu inte heller dessa sex månader hjälper, vad gör ni då? Mot bakgrund av erfarenheter från en del andra länder och från tidigare skeden i historien skulle jag vilja säga att de inte kommer att hjälpa. Vilken slutsats drar ni i så fall – att detta var ett förhastat beslut eller att vi måste ha ännu längre vårdtvång?

Jag har velat betona att man här vidtar en sorts principiell rättslig förändring. Man går över från vad som var tänkt som ett akuttvång till ett vårdtvång. Det skulle vara intressant med en utförligare debatt här i kammaren, något vi tyvärr inte hinner med, om vad detta medför för missbrukarens situation och hela behandlingssituationen och vad det betyder för att uppmuntra spel, anpasslighet, döljande av skuld osv.

Sist och slutligen skulle jag vilja kommentera något det särdeles slarviga och ologiska sätt som socialministern använder när hon försöker återopa sig på Olof Palme till stöd för sin nuvarande uppfattning när det gäller vårdtvånget. Olof Palme måste rimligtvis 1978, i den mån han uttalade sig om något tvång, ha avsett det akuttvång som sedan kom till stånd i och med den nya socialtjänstlagen. Han kunde rimligtvis inte veta vad Gertrud Sigurdsen tio år efteråt skulle ha för sig.

Anf. 20 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Jag var med när vi i riksdagen beslutade om den lag om vård av missbrukare vi har i dag. Jag hade då motionerat i denna fråga tillsammans med några andra inom mitt parti. Vi ansåg att det är nödvändigt att i vissa situationer kunna tillgripa tvång. Det är av humanitet, av solidaritet med människor, för att de inte skall gå under. Det har skett en utvärdering av den

lagstiftningen. Socialberedningen har grundligt gått igenom detta förslag och kommit med förslag till förstärkningar av LVM. Det kommer naturligtvis att bli en granskning av den nya lagen när den har trätt i kraft, liksom har skett med all annan lagstiftning. Man följer naturligtvis upp lagstiftningen. Socialstyrelsen arbetar med allmänna råd för hur denna uppföljning skall ske.

Till Jörn Svensson vill jag säga följande. Jag har haft ett nära samarbete med Olof Palme under många år. Vi har ofta under den tiden diskuterat dessa frågor. Vi har också diskuterat när vi tillsatte socialberedningen för en översyn av olika lagar. Som jag tidigare sade kan jag försäkra Jörn Svensson att jag i dessa tankar har haft stöd inom partiet för uppfattningen att det är nödvändigt att ha en lagstiftning som hjälper människor i denna situation. Vår senaste partikongress gav oss också detta stöd. Det finns en bred majoritet inom vårt parti för detta.

Det finns väl också, Jörn Svensson, inom vpk delade meningar i olika frågor, precis som det finns inom socialdemokratien och inom de andra partierna. Jag saknar Inga Lantz i debatten i dag. Hon är, precis som det påpekades av Anita Persson, den ordinarie ledamoten i socialutskottet. Men hon har förmodligen inte fått vara med och besluta i denna fråga. Jag står för socialdemokratins syn på detta lagförslag. Jörn Svensson får klara ut vpk:s syn.

Anf. 21 KJELL-ARNE WELIN (fp):

Herr talman! Det finns egentligen inte speciellt stor anledning att förlänga debatten, eftersom här råder en förkrossande majoritet för det förslag som ligger till grund för en ny lagstiftning. Jag tycker ändå att det är viktigt att säga att det i förslaget till ny lag om vård av vuxna missbrukare finns en hel del positivt. Men tyvärr finns också inslag som jag tror upplevs som negativa av alla missbrukare, och man ser därför inte det som trots allt är positivt.

Jag tycker att det är fel att socialtjänsten på ett mer aktivt sätt skall ta del i utredningen vid anmälan av missbrukare. Om socialtjänsten skall medverka under hela vårdtiden för vuxna missbrukare gäller det att man skapar största möjliga förtroende mellan missbrukare och socialtjänst. I och med att socialtjänsten så aktivt bidrar till beslut om tvångsvård, kommer en del av förtroendet mellan socialtjänsten och missbrukarna att förverkas. Man skulle kunna göra en liknelse med att åklagare och domare i brottmål efter dom skulle verka som kuratorer, medan den dömda sitter av sitt straff. Jag tror inte att det i förlängningen skulle vara speciellt fruktbärande.

Det är här fråga om tvångsvård, och det finns på detta område två olika vårdideologier. De finns de som tror på att man skall använda mycket tvång, och det finns de som tror på att man endast skall ha ett akuttvång. Om missbrukarvård över huvud taget skall vara fruktbärande vill det till att den som skall vårdas deltar i arbetet efter egen förmåga och att vården i sig leder till att missbrukaren i förlängningen kan ta ett eget ansvar för sitt liv, där missbruket inte får spela samma dominerande roll som före vården.

De som vill att regeringens förslag skall gå igenom tror att man bättre uppnår frivillighet efter sex månaders tvångsvård än efter fyra månader. Jag tvivlar på att det är så. Jag skulle snarare tro att man väcker ett motstånd hos

missbrukaren genom att denne under så lång tid behöver befinna sig i en tvångssituation. Man når alltså en motsatt effekt.

Det är synd att man har bestämt sig för att förlänga tiden för tillåten tvångsvård och vidga möjligheterna till sådan vård. Jag tror att detta i sig kommer att innebära att de positiva inslag som finns i förslaget får en mindre betydelse än de skulle ha fått om man behållit de nuvarande reglerna när det gäller tvångsvård. Jag yrkar bifall till reservation 15.

Anf. 22 MARGARETA PALMQVIST (s):

Herr talman! Samtliga klientorganisationer står eniga mot förslaget om utökat tvång mot vuxna missbrukare. Det borde ha tagits hänsyn till vad dessa organisationer har sagt i remissvar och på annat sätt. Det är klientrörelsens medlemmar som har erfarenhet av vad tvångsvård innebär, och om några måste ju de vara intresserade av bra vård och bra behandlingsmöjligheter. Deras omfattande kunskaper och erfarenheter säger att tvångsvård är dålig vård.

Bland dessa människor finns det många som inte behöver läsa Marx för att förstå vad förnedring och förtryck är – de har egna bittra erfarenheter. Så lyder, fritt återgivet, ett citat ur ett tal som hållits av en av våra mest kända socialdemokrater.

Klientorganisationerna accepterar tvång i akutsituationer.

När socialtjänstlagen kom var det en stor framgång för klientrörelsen. Efter en lång kamp skulle man få en socialtjänst som man kunde känna förtroende för. Två år efter socialtjänstlagens ikraftträdande beslutade riksdagen om mellantvånget, och därmed infördes vissa sanktionsmöjligheter i socialtjänstlagen.

Klientrörelsen känner vanmakt och förtvivlan inför den omfattande utökning av tvångsätgärdena som nu behandlas av riksdagen. Det förtroendet som håller på att växa fram för socialtjänsten kommer att raseras. De utökade tvångsmöjligheterna kommer att hänga som ett hot över kontakten mellan socialtjänsten och den hjälpbehövande. Man kommer inte att våga anförtro sina problem åt socialarbetare. Rätt som det är kan ju uppgifter användas i en ansökan om tvångsvård. Man kommer att känna sig sviken.

Hur skall facket, Verdandi och andra som driver kamratstödjande verksamhet kunna med förtroende vända sig till en socialtjänst som hotar att tvångsvårda dem som råkar i problem och behöver hjälp? När man väljer en handling eller handlingsväg väljer man automatiskt bort något annat. I det här fallet betyder det att ökad satsning – ekonomiskt och personellt – på tvångsvården stjälar motsvarande resurser från utbyggnaden av en attraktiv frivillig vård, dit människor söker sig själva och där utsikterna att lyckas i vården är långt större. Om de nya bestämmelserna i lagen skulle komma att tillämpas fullt ut, torde socialtjänstens resurser förbrukas för tvångsvård medan andra åtgärder får stå tillbaka.

Den som är utslagen från arbetsmarknaden, den som saknar bostad, den som lever i ensamhet och utanför behöver meningsfullt jobb, en fullvärdig bostad och gemenskap. Det är brister i dessa avseenden som gör att så många människor slås ut och att det är så svårt att komma tillbaka för den som blivit utslagen. Då räcker det inte med vårdpolitiska insatser. Det handlar i stället

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Tvångsvård av vuxna
missbrukare*

om rätten till utbildning, arbete och bostad för alla och ett samhälle som präglas av större solidaritet än vad dagens konkurrenssamhälle gör. För att motverka utslagningen och förbättra rehabiliteringsarbetet behöver betydligt större krav än i dag ställas på samhällets åtgärder i de här avseendena.

Herr talman! Jag kommer att stödja vpk:s reservationer vid en eventuell omröstning i kammaren.

Anf. 23 LENA ÖHRSVIK (s):

Herr talman! När socialtjänstlagen infördes i Sverige fick vi för första gången en lagstiftning som byggde på respekt för människors lika värde och självbestämmanderätt. En positiv människosyn finns som en övergripande gemensam nämnare, vilket innebär att alla åtgärder som skall vidtas skall byggas på överenskommelser om inriktning och omfattning.

Två undantag gjordes. Det ena gäller barn och ungdomar som lever i utsatta miljöer och där överenskommelser inte kan träffas om vilka åtgärder som är lämpliga. Det gäller dessutom barn som i hemmet behandlas på sådant sätt att det medför fara för deras utveckling. Det andra undantaget avsåg vård av vuxna missbrukare.

Stor enighet rådde om att samhället i vissa fall måste kunna använda sig av tvångsåtgärder mot den enskilde när det erfordrades för att avvärja ett omedelbart hot mot någons liv eller hälsa. Diskussionen gällde vem som skulle administrera sådana åtgärder och hur omfattande dessa skulle vara. Det är mycket svårt att nå ut med detta i debatten, och t. o. m. i dag har vi som har en annan uppfattning än vad som har presenterats i propositionen blivit betecknade som flummare.

Gertrud Sigurdsen efterlyste en aktiv socialtjänst, där man skulle göra envisa försök att motivera missbrukare osv. Jag kan försäkra Gertrud Sigurdsen att jag har varit en aktiv och envis socialarbetare, som inte har lämnat vare sig missbrukaren eller myndigheter i fred, myndigheter som skulle ha ett ansvar för att missbrukaren skulle få den hjälp och det stöd som han eller hon behövt. Det måste tydligen återigen poängteras att vi som diskuterar denna fråga accepterar ett tvång men att vi har synpunkter på vem som skall administrera det och hur omfattande det skall vara.

Socialutredningen, huvuddelen av remissopinionen samt den borgerliga regeringen ansåg på sin tid att dessa åtgärder skulle läggas utanför socialtjänsten, och det konkreta förslaget i socialtjänstpropositionen blev en förändring av lagen om sluten psykiatrisk vård så att den också omfattade missbrukare. Vårdtiden skulle bli högst en månad. Under riksdagsbehandlingen kom sedan krav på förnyad översyn av dessa frågor, och en sådan skedde också. Man betonade behovet av enighet i en fråga som kan innebära så långtgående ingrepp i enskilda medborgares frihet och integritet.

Lagen om vård av missbrukare i vissa fall blev resultatet av denna förnyade översyn. Denna lag kunde, bedömdes det, förenas med socialtjänstens principer, eftersom tvånget avgränsades klart till akuta nödsituationer.

Jag deltog i den debatten och ställde upp för LVM, eftersom det var fråga om ett avgränsat tvång. Jag bedömde behovet av enighet som mycket viktigt. Men det bör poängteras att även LVM innebar en utvidgning av det tvång som faktiskt förekom. Lagen utvidgades nämligen till att omfatta narkotika-

missbrukare, och dessutom innehåller LVM en dubbelt så lång vårdtid som den som då var aktuell på institutionerna.

Tvånget avgränsades i alla händelser till akuta nödsituationer. Det skulle icke avse behandling utan syfta till att motivera för fortsatt frivillig vård. Åtgärderna lades delvis utanför socialtjänsten genom att länsstyrelsen fick ansvaret för utredning och ansökan till länsrätten.

I den proposition om tvångsvård av vuxna missbrukare som vi nu behandlar överges enligt min mening principen om att tvånget skall vara en avhjälpande åtgärd i en akutsituation och återinförs principen att tvånget skall tjäna som ett korrekationsmedel.

Den förändring som krävs för att en missbrukare skall uppnå varaktig förbättring av sin livssituation kan inte ske utan att han själv medverkar aktivt. Det krävs också en positiv inställning, en tilltro till att behandlingsprocessen är meningsfull och ett förtroende för dem som man samverkar med i behandlingen.

Detta kräver relationer som präglas av öppenhet, förtroende och frihet. Behandlingstvång har ingen plats i denna process. Vill man medverka till att människor ser sin situation klart, tar ansvar för den och utnyttjar sina inneboende möjligheter till personlig förändring, måste man först och främst genom sitt eget förhållningssätt klargöra att man tror att de kan göra det. Berövar man någon friheten, är det för denna människa ett klart bevis på att man inte tilltror honom någon förmåga att förändras.

När vårdtiden nu förlängs avsevärt och när kravet för ingripande luckras upp försvinner lagstiftningens akutkaraktär. Att vårdbehovet är akut och tungt är en grundförutsättning för att tvångsvård skall kunna fungera. I en sådan situation kan missbrukaren i efterhand acceptera tvånget som befogat och bra. Det räddade ju kanske t. o. m. hans liv.

Tvånget behöver alltså inte vara ett hinder för att man etablerar en relation och planerar en behandling i frivilliga former, om man på detta sätt klart avgränsar det.

Genom att sociala indikationer också införs riskerar vi att få en ny klasslag. I specialmotiveringen anförs bl. a. att personer, för vilka missbruket har kommit att spela en dominerande roll och som till följd av missbruket exempelvis har tappat sin anknytning till arbetsmarknaden och hamnat utanför normala sociala relationer, måste kunna beredas vård även om hälsan i strikt medicinsk mening ännu inte kan anses allvarligt hotad.

Detta innebär en social skiktning av lagens tillämpningsområde och dessutom en mycket omfattande utvidgning. Missbrukare som har en social förankring kan lättare än andra upprätthålla en fasad. De som kommer i fråga för den nya lagstiftningen är alltså missbrukare utan ekonomiska resurser och missbrukare som saknar arbete och bostad.

Remissopinionen är intressant att ta del av. Socialarbetarnas yrkesförbund – jag tänker på Föreningen Sveriges socialchefer och Sveriges socionomförbund – är utomordentligt kritiska mot det nya lagförslaget. Man anser en utvidgning av tvångsmöjligheterna omotiverad med hänsyn både till missbruksutvecklingen och till att ett utökat tvång starkt kommer att försvåra arbetet med att utveckla missbrukarvården.

LO och TCO menar att socialtjänsten aldrig har getts någon riktig

möjlighet att utveckla det frivilliga arbetet och att man nu kommer att försvåra socialtjänstens arbete på den punkten.

Den samlade klientrörelsen menar, som vi nyss hörde av Margareta Palmqvist, att alla insatser mot missbruk måste byggas upp i nära samverkan med klientrörelser och också med facket och andra folkrörelser. Detta perspektiv måste prägla missbrukarvårdens behandlingsideologi och kräver att den orienterar sig bort från myndighetsperspektiv och uppfostringstänkande. Tvånget förstärker i stället myndighetsinriktningen och återinför föråldrade uppfostringsmetoder i behandlingsarbetet. Många kommer att tveka att vända sig till socialtjänsten på grund av risken att utsättas för frihetsberövande. Klientrörelsen pekar vidare på att det kamrattstödande arbetet försvåras och inslagen av klasslagstiftning och rättsosäkerhet ökar. Detta är alltså vad klientorganisationerna säger.

Vi brukar ju vara väldigt noga med att våra lagförslag vilar på en stabil grund, och vi brukar hänvisa till vetenskap och beprövad erfarenhet. När man tittar på remissvaret från t. ex. socialhögskolan i Lund kan man där läsa att problembeskrivningen till stor del bygger på forskningsresultat men att åtgärdsförslagen inte har något motsvarande stöd. Man kan också lägga till att samtliga professorer i socialt arbete har tagit avstånd från det här förslaget.

I hela västvärlden är det nu endast Sverige och Finland som använder sig av social tvångsvård av missbrukare. I Danmark säger man t. ex. att all erfarenhet visar att det skall vara frivillighet, dvs. motivation i behandlingssituationen, om behandlingen skall lyckas. Enda lagregleringen beträffande tvång finns i sjukvårdslagstiftningen. I Norge kan personer som befinner sig i akut kris eller förvirringstillstånd läggas in på sjukhus för observation under högst tre veckor.

Genom uppluckringen av kriterierna för tvångsvård, en social indikation samt en kraftigt utvidgad vårdtid kommer behovet av resurser för tvångsvård att bli stort. Det innebär att möjligheten för ökade resurser på andra områden av vården minskar. Enligt min uppfattning är detta mycket allvarligt, eftersom människor fortfarande står i kö för att få frivillig vård. Den långa erfarenhet vi har av att tvångsvård inte fungerar borde dessutom stämma till eftertanke.

Jag anser att förslaget allvarligt strider mot den anda och inriktning som präglar socialtjänstlagstiftningen i övrigt. Ett nytt förslag bör utarbetas som bygger på att tvångsåtgärder mot missbrukare skall vidtas endast i akuta situationer och avse avgiftning och insatser för att motivera för frivillig vård och att de skall placeras utanför socialtjänsten.

I den proposition som vi nu behandlar finns t. o. m. förslag om att beslut om frihetsberövande skall kunna fattas av socialtjänsten, och den möjligheten fanns inte ens i den gamla nykterhetsvårdslagen.

Herr talman! Lagförslaget strider helt mot min innersta övertygelse och min syn på hur mina medmänniskor skall behandlas. Därför kommer jag vid en eventuell votering att stödja reservation 1.

Herr talman! Vi är nu på talarlistan ett antal socialdemokrater som från olika utgångspunkter har haft invändningar mot det här förslaget. Man har talat för klientorganisationerna och Lena Öhrsvik har talat som socialarbetare. I min motion, som behandlas i detta betänkande, tar jag upp kvinnaspekterna på missbruket.

Låt mig inledningsvis bara konstatera att kvinnors bruk och missbruk av alkohol otvetydigt har ökat. Att detta hänger ihop med ett nytt levnadsmönster vågar man nog också påstå ganska säkert.

Det här är vad Lena Dahlgren – känd och erkänd kännare av problemet – har kallat *det nya kvinnliga dryckesmönstret*. Hon har beskrivit det som en utökning av det traditionella, med större kvantiteter och tätare konsumtionsfall. Det är ett upprepat men begränsat bruk med stor distans till berusning, så länge som det håller sig till bruk. Men det kan alltså mycket lätt övergå i missbruk.

Det här är alltså ett bruk som inte bara avviker från det traditionella kvinnliga bruket utan också, som hon påpekar, starkt skiljer sig från det maskulina dryckesmönstret. Återigen kan vi alltså konstatera att bruk och missbruk av droger är ytterligare ett område med stora skillnader mellan manligt och kvinnligt beteendemönster.

Bruket är annorlunda. De biologiska förutsättningarna är annorlunda, vilket jag tror att många kvinnor tyvärr inte har klart för sig. Missbruket kommer smygande på ett annorlunda sätt. Omvärlden reagerar annorlunda. Möjligheterna att upptäcka och ingripa är annorlunda. Vården måste utformas på ett annorlunda sätt.

Att vara kvinnlig missbrukare är belagt med mer skamkänslor än att vara manlig sådan. Kvinnor blir därför ofta mycket skickliga på att dölja sitt missbruk. Blandmissbruk där läkemedel är en ingrediens är vanligt.

Allt detta talar för att man måste lägga upp såväl förebyggande insatser som missbrukarvård med speciell anpassning till kvinnorna. Jag noterar att utskottet också uppmärksammar detta, när man i betänkandet säger:

”Utskottet delar motionärernas uppfattning att det behövs en satsning på såväl metodutveckling och kunskapsuppbyggnad som personalutveckling inom missbrukarvården. Inte minst behövs särskilda metoder och kunskaper och ett intensivt utvecklingsarbete när det gäller vården av det ökande antalet unga, kvinnor och blandmissbrukare bland missbrukarna.”

Det är bra att det konstaterandet görs. I vår motion drar vi slutsatsen att det är av synnerligen stor vikt att det kan skapas en förtroendefull relation mellan missbrukaren och de sociala myndigheterna. Det är ju framför allt, som så många har sagt, genom dem som en motivering till behandlingen skall åstadkommas.

Därför har en fortsatt frivillighetsprincip i missbrukarvården ett sådant starkt stöd inom det socialdemokratiska kvinnoförbundet. Vi menar att man nu försvårar skapandet av en förtroendefull relation genom att socialtjänsten skall ges möjlighet att agera både ”angivare” och ”stöttare”. Den föreslagna lagstiftningen riktar en speciell udd mot de kvinnliga missbrukarnas problem och deras situation, eftersom den äventyrar den förtroendefulla relation som vi menar är nödvändig.

Herr talman! Som redan har påpekats flera gånger i debatten här – jag tror att det senast var Kjell-Arne Welin som sade det – är det två olika vårdideologier som står emot varandra. Vi har uppfattat saken så att det inte bara handlar om ett antal månaders utökat tvång i vården, utan vi ser faktiskt det här som ett förslag där tvånget blir en regel och inte ett undantag.

Jag kommer, herr talman, att rösta för de reservationer vid betänkandet i vilka det yrkas bifall till min motion.

I detta anförande instämde Margareta Winberg och Sylvia Pettersson (båda s).

Anf. 25 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Först vill jag säga att jag som styrelseledamot i Brottsförebyggande rådet har haft anledning att noga studera detta ärende. Vi har där kommit fram till den uppfattningen, med stöd av genomgång av forsknings- och utredningsresultat, att den frivilliga vården måste vara grunden för samhällets insatser mot drogmissbruket.

Som socialberedningen redovisat torde det förekomma allvarliga brister inom vården av missbrukare. Under den period som förflutit sedan LVM trädde i kraft har antalet platser i LVM-hem minskat med ca 25 %. Brist på resurser och metodik har varit kännetecknande för LVM-vården. Gällande vårdtider har inte utnyttjats på grund av omfattande avvikelser från institutionerna. Det är uppenbart att den nuvarande tvångsvården inte gått att genomföra på det sätt som var avsikten när lagen trädde i kraft. Därför är det enligt BRÅ:s uppfattning inte möjligt att i nuvarande läge förorda en utvidgning av tvånget.

Tiden för tvångsvård bör inte förlängas, innan de möjligheter till tvångsvård som nu föreligger har kunnat utnyttjas på ett effektivt sätt. Under alla förhållanden är det ytterst angeläget att den frivilliga missbrukarvården erhåller tillräckliga och förbättrade resurser. Eftersom det torde vara svårt att påvisa ett positivt samband mellan tvång och behandlingsresultat bör en utvidgning av vårdtiden inte komma i fråga.

I min motion har jag också tagit upp en annan fråga. Den gäller begränsning av varje medborgares grundlagsenliga skydd mot frihetsberövande. Sådan får ske genom lag eller annan författning enligt 2 kap. 8 och 12 §§ regeringsformen. Som allmänna villkor för dylika begränsningar gäller att de får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle och att begränsningarna aldrig får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett dem. Det betyder att man måste noggrant redovisa syftet med begränsningen. Detta framgår av den kommentar till Sveriges grundlag som Petré/Ragnemalm har skrivit.

Syftet med begränsningen, dvs. grunden för tvångsvården, är att motivera missbrukaren att frivilligt ta emot fortsatt behandling, och att ge vederbörande stöd för att komma ifrån missbruk. Det framgår av 3 § i förslaget. Enligt min mening kan det inte vara förenligt med grundlagen att ändamålet med tvångsomhändertagandet är att motivera missbrukaren till frivillig behandling. För närvarande finns ingen forskning som visar att det över huvud taget

är möjligt att genom behandling minska missbruket.

Om det föreslagna rekvisitet, som har ingående berörts här av de senaste socialdemokratiska talarna, vill jag sammanfattningsvis säga att det är alltför vagt och kan komma att omfatta en stor krets av människor, som genom sitt missbruk "lever under samhället" på grund av att de bl. a. inte har arbete eller bostad. Detta betyder att jag för min del inte anser att det här förslaget är godtagbart.

Till sist: Som framgått – och även här vill jag göra en sammanfattning – är det inte styrkt att missbruksutvecklingen försämrats för missbrukarna i vårt land. Det är inte styrkt att alkohol- och narkotikamissbruket i allmänhet förvärrats, och det finns inga belägg för att tvångsvård skulle vara positiv ur vårdsynpunkt för den enskilde missbrukaren. Allt detta sammantaget, samt den omständigheten att inga tillräckliga nya resurser tillförts, tyder på att lagen i första hand skall tillgodose samhällsskyddet och i andra hand den enskildes vårdbehov. Även det nya rekvisitets oklara utformning pekar i samma riktning. Frågan om samhällsskyddet är dock så att säga dold i lagförslaget, vilket är en mycket allvarlig brist. På så vis kan lagen komma att tillämpas med ett icke avsett syfte, något som inte är acceptabelt ur rättslig synpunkt.

Anf. 26 ANITA PERSSON (s):

Herr talman! Till Hans Göran Franck: Det här lagförslaget har varit hos lagrådet och prövats där. Jag förutsätter att lagrådet också har prövat att förslaget överensstämmer med grundlagens bestämmelser.

I detta sammanhang, herr talman, vill jag också, med anledning av Jörn Svenssons ändrade yrkande, återkalla mitt tidigare yrkande, som framställdes med anledning av Jörn Svenssons första yrkande.

Anf. 27 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Jag skall inte gå in i sakfrågan. Det har framgått av debatten att det finns en stark humanitär medkänsla bakom båda de ståndpunkter som här har förfäktats. Jag skall nöja mig med att kommentera det yrkande som Jörn Svensson har framställt om att lagen, ifall den antas, skall förklaras vilande med hänvisning till att den inte står i överensstämmelse med regeringsformen.

Vi har i utskottet konstaterat att det har skett en lagrådsgranskning av förslaget. Lagrådet har ju att bl. a. undersöka om framställda förslag är i överensstämmelse med grundlagen. Vi har konstaterat att lagrådet inte har haft några invändningar på den punkten.

Bland de remissinstanser som har yttrat sig över förslaget har det också förekommit synpunkter på grundlagsenligheten. Som slutvinjett till denna debatt vill jag läsa upp ett stycke ur det remissyttrande som har kommit från kammarrätten i Stockholm.

"Sammantaget i denna del finner kammarrätten att beredningens förslag inte strider vare sig mot RF eller mot andra grundläggande principer om mänskliga fri- och rättigheter. Som redan antytts är förslaget materiellt i sina huvuddrag väl värt att genomföra. En annan sak är att tillämpningen av en reglering som inskränker de grundläggande fri- och rättigheterna alltid måste

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Tvångsvård av vuxna
missbrukare*

följas med stor uppmärksamhet. Inriktningen måste vara att inskränkningen aldrig är mer omfattande än vad som är nödvändigt. Om utvecklingen ger vid handen att tvångsinslaget kan minskas, bör därför lagen utan dröjsmål ändras i enlighet härmed.”

Anf. 28 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon dispyt med Daniel Tarschys. Jag vill bara påpeka att vi inte har någon författningsdomstol här i riksdagen. Ytterst är det riksdagen som stiftar grundlagar och som tolkar den verkliga innebörden av grundlagen, även om lagråd och kammarrätt kan ha sina synpunkter.

Härutöver tillåter jag mig en liten slutkommentar, som jag inte hade tillfälle att göra i mina tidigare replikskiften.

Socialministern och talesmannen för utskottet har gång på gång sagt att de saknar Inga Lantz. Jag tycker att det vittnar om en viss inre osäkerhet när de gång på gång ropar på Inga Lantz. Dessutom känner de ett outtröttligt behov av att få denna saknad dokumenterad i kammarens protokoll. Om det är till någon hjälp, kan jag meddela att vid debatten om socialutskottets betänkande 26 kommer Inga Lantz att infinna sig i kammaren och tala om befruktning utanför kroppen. Jag kommer för övrigt att stödja hennes, som jag tycker, förnuftiga ståndpunkter. Damerna kanske då kan bli kvitt sin saknad efter Inga Lantz.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om jordbruksutskottets betänkande 25.)

Kammaren övergick till att debattera socialutskottets betänkande 26 om befruktning utanför kroppen, m. m.

Befruktning utanför kroppen, m. m.

Anf. 29 INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Herr talman! Frågan om befruktning utanför kroppen är ett praktexempel på en situation där riksdagen skall besluta i en fråga där praxis redan har hunnit utvecklas. Verksamheten förekommer redan sedan ett tiotal år tillbaka på minst tio kliniker. Flera tusen människor står i dag i kö invaggade i föreställningen att det är en självklar rätt att få tillgång till den tekniskt komplicerade och dyrbara behandlingsmetoden – och framför allt etiskt mycket kontroversiella metoden.

Det finns en uppenbar risk att man försöker göra det bästa möjliga av en redan befintlig situation. Man kan frestas att inskränka sig till att försöka hitta så bra skäl som möjligt för det som är ett faktum och hoppa över frågan om denna verksamhet över huvud taget bör bedrivas.

Jag känner på mig att Inga Lantz kommer att i detalj gå in på detta område. Vi har likartade uppfattningar i denna fråga, och därför skall jag begränsa mig till tre allvarliga invändningar som jag har mot propositionen.

För det första: I propositionen hävdar man att det är ingen större skillnad

mellan befruktning utanför kroppen och att operera äggledare som har ärrat igen. Men det är en himmelsvid skillnad! Detta visar att man har missat det som är mest oroande i hela debatten. Man överskrider en mycket viktig gräns när man får tillgång till ett liv i vardande för manipulerande med arvsanlag utanför kroppen och möjlighet till kvalitetskontroll och rasförädling. Den möjligheten finns ju inte med ägg som befinner sig inne i äggledaren.

För det andra: I propositionen och i betänkandet framgår det att man skall få gallra bort defekta ägg.

För det tredje: Man vill tillåta s. k. metodforskning. Jag håller med om att om befruktning utanför kroppen skall tillåtas måste man tillåta forskning och frysning av befruktade ägg.

I dag är resultaten av denna verksamhet skandalöst dåliga. Vid 80–90 % av befruktningarna utanför kroppen blir det aldrig något barn. Främsta orsaken till att metoden inte fungerar är kromosomavvikelser hos ägg och spermier – när det gäller ägg i 40 % av fallen. När man i propositionen anger att defekta ägg inte bör användas och att forskning bör tillåtas för att förbättra befruktningsmetoden, öppnar man dörren för kartläggning av arvsanlag, kvalitetskontroll och utgallring av genetiskt defekta individer.

Riksdagen har tidigare gett regeringen till känna att regeringens förslag bör läggas fram på ett så samlat sätt som möjligt, så att riksdagen får möjlighet att framföra en helhetssyn på etiska frågor kring livets början. Det är beklagligt att utskottsmajoriteten i handling inte håller fast vid det ställningstagandet. Nu fattar vi det ena delbeslutet efter det andra, och när det blir dags för regeringen att komma med ett samlat förslag om dessa frågor finns det inget kvar för riksdagen att besluta om. Vi har bundit upp oss vid en rad splittrade delbeslut.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 3, som handlar om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen och frysning av befruktade ägg. Detta bör i första hand gälla tills riksdagen fått möjlighet att anlägga en helhetssyn på de etiska frågorna kring livets början.

Herr talman! Reservation 7 handlar om medicinsk användning av aborterade foster. Transplantationer har visat sig kunna fungera som ett utmärkt redskap i livets tjänst. Det torde finnas få som i dag har invändningar mot att blod, njurar och benmärg överförs från en individ till en annan. Men när man nu har börjat använda fostervävnad vid transplantationer står vi inför ett helt nytt etiskt problem. Försök pågår bl. a. med att bota åldersförändringar i hjärnan, Parkinsons sjukdom, genom att transplantera hjärnceller från aborterade foster. Jag vill lyfta fram tre frågor som känns särskilt angelägna för mig.

1. Finns det en risk för att man börjar forska med levande foster?
2. Bör vi över huvud taget göra oss beroende av aborterade foster för medicinsk behandling?
3. Hur och när skall tillstånd inhämtas från föräldrarna?

Riksdagen har antagit en lag som fastslår att en individ är död när hon totalt och oåterkalleligt har förlorat all förmåga att förena och samordna kroppens funktioner fysiskt och psykiskt till en fungerande enhet. Detta inträffar när hjärnan är utslacknad.

Vid denna forskning om åldersförändringar i hjärnan använder man celler som producerar dopamin, dvs. biologiskt aktiva och levande hjärnceller. När abortmetoder år 1985 behandlades av forskningsetiska kommittén, godkände man uttryckligen att fostret fick tas ut i helt skick och inte sönderdelat. Vid senare tillfällen har forskare försäkrat att man numera använder söndertrasade foster som tas ut med vakuumsug och därmed är söndertrasade. Men här finns en uppenbar risk att man glider över en gräns som många av oss upplever som djupt oetisk, dvs. man börjar använda sig av levande foster för forskning och medicinsk behandling. Därför bör denna fråga utredas snabbt av transplantationsutredningen. Det är också viktigt att analysera vilken omfattning denna verksamhet kan få i framtiden. Det har antytts att fosterceller kan bli aktuella för behandling vid flera sjukdomstillstånd i hjärnan. Åldersförändringar i hjärnan är ju ett vanligt tillstånd.

Det finns 20 000 Parkinsonsjuka i vårt land, och vi gör 30 000 aborter. Enligt betänkandet används framför allt elva veckor gamla foster eller, uttryckt på annat sätt foster, från trettonde graviditetsveckan, eftersom graviditetsveckor räknas från sista menstruationen. 95 % av aborterna görs tidigare under graviditeten, under tolfte veckan eller tidigare. Så här finns det en uppenbar risk att det snabbt blir brist på aborterade foster.

Vilka vägar kan då bli aktuella för att tillgodose efterfrågan? Tekniskt kan man i dag t. ex. tillverka foster utanför kvinnans kropp. Behov av foster kan också tänkas få en hämmande inverkan på vår strävan att minska antalet aborter, eller det kan fresta till att man skjuter på aborten så att fostret skall bli användbart.

Det här är sådant som Läkarsällskapet mycket bestämt har tagit avstånd ifrån, men jag anser att det inte räcker med en sådan rekommendation, utan att detta är så viktiga saker att de behöver lagfästas. Frågan behöver behandlas snabbt, eftersom den här verksamheten är i full gång och man redan har börjat behandla patienter.

Så till frågan om hur tillstånd skall inhämtas från föräldrarna till foster som används för forskning. I dag informeras kvinnan i direkt anslutning till aborten, när fostret skall användas för forskning eller behandling av människa. Det är viktigt att den öppenheten finns, för att förtroendet för sjukvården skall bevaras.

En kvinna som befinner sig i ett tomrum av sorg över att hon inte ser någon utväg att behålla det väntade barnet kan ha svårt att i all hast ta ställning. Därför är det bra att medicinsk-etiska rådet har tagit initiativ till att just den frågan skall behandlas med förtur.

Hos en del kan sorg- och skuld känslor minska, om fostret kommer till användning. Andra kan tänkas ge tillstånd mot sin egen vilja, eftersom kvinnor i beroendeställning kanske inte vill verka otacksamma. Därför är det viktigt att kvinnorna i förväg känner till och kan ta ställning till den här transplantationstekniken och att det blir offentlighet och debatt omkring den.

Sedan hoppas jag då att också transplantationsutredningen betänker att enligt abortlagen är foster likställda med operationspreparat. Det är en av orsakerna till att jag har försökt få igenom att det behöver göras en översyn av hela abortlagen. Operationspreparat får man använda för forskning t. ex.

på möss utan samtycke. Det är vid planerad forskning på människa som de forskningsetiska kommittéerna måste yttra sig.

Så det är viktigt att transplantationsutredningen tar ställning till om fostret verkligen skall klassas som ett operationspreparat eller om det, vilket jag tycker är självklart, skall få ett annat värde.

Jag tror inte att det är klokt att helt förbjuda forskningen, som Inga Lantz föreslår. Om det t. ex. har skett en miljökatastrof, vore det för mig ganska oetiskt att inte titta på både spontana missfall och aborterna för att se om frekvensen av missbildningar har ökat. Det är också en typ av forskning.

Därför känns det, tycker jag, mest naturligt att det här får utredas i vanlig ordning. Men jag har full förståelse för att Inga Lantz vill gå snabbt fram här, med tanke på att hon har för avsikt att lämna riksdagen och säkerligen vill markera med kraft hur viktiga de här frågorna är.

Om vi skall behålla förtroendet för sjukvården och den fria forskningen, är det viktigt att verksamheten står i full samklang med den opinion som råder i landet. Det är då viktigt att de här frågorna alltigenom behandlas med förtur av sittande utredning, eftersom vi redan är i full färd med att göra oss beroende av aborterade foster för medicinsk forskning.

Därför yrkar jag bifall till reservation 7.

Anf. 30 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag skall tala om reservationerna som har avgivits till förmån för en vpk-motion. Motionen är – tyvärr, skulle jag vilja säga – ingen partimotion och vpk-ledamöterna kommer att rösta fritt vid voteringen.

Forskningen under senare år har gett oss nya och omvälvande kunskaper om livets villkor. Det handlar om genetik och molekylärbiologi, men det handlar också om ekologi och utvecklingsbiologi.

De nya kunskaperna kommer att få genomgripande konsekvenser för alla människors vardagsliv. Allt oftare kommer vi att fråga oss: Vad är rätt och vad är riktigt? Jag är oerhört rädd inför de framtidsperspektiv som nu kan skönjas ganska tydligt, och samtidigt kan jag se stora utvecklingspotentialer i tekniken. Men rädslan tar för min del överhand, och med detta inlägg vill jag mana till besinning, innan det är för sent.

Kan vi tillåta oss att manipulera levande organismer? Finns det risk att genmanipulerad organism kastar hela den ekologiska balansen över ända? Hur påverkar det vår syn på människan, om vi i detalj kan studera och också påverka hennes biologiska natur? Vi får hela tiden nya biologiska maktmedel att styra med och ta ställning till, maktmedel som vi egentligen inte frågat efter.

Om vi kan välja formen för mänskligt liv, innebär det en maktutövning av ett helt nytt slag. Sådana val är redan i dag aktuella, och de kommer att bli vanligare i framtiden.

Ekonomisk makt och makt över mänskligt liv hänger förstås samman med varandra. Man kan tala om en ny ideologisk maktkamp genom den nya biologins framfart. Har vi då rätt att göra oss till gudar över biologin? Hur påverkas vår människosyn av detta?

Vi har tagit steget in i den reproduktionsteknologiska tidsåldern. Det blir svårt att avstå från de kunskaper som mänskligheten skaffat sig. De

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Befruktning utanför
kroppen, m. m.*

möjligheter att manipulera och kontrollera den mänskliga befruktningen, fosterutvecklingen, arvsmassan, som den nya teknologin öppnar för, har smugit sig på oss utan att vi riktigt förstått när, hur eller ens varför.

Reproduktionsteknologin – eller repteck som den nu förkortas till – har aldrig varit ett svar på några kvinnokrav. Forskarna har haft andra drivkrafter än strävan att lindra mänskligt lidande när de försökt tränga in i de mänskliga genernas mysterier eller att åstadkomma en befruktning utanför kroppen.

Dessa frågor angår alla människor. Repteckfrågan måste bl. a. diskuteras politiskt. Alla människor måste komma till tals. Det handlar nämligen inte bara om medicinska risker eller ekonomiska resurser, utan det handlar om vilket samhälle vi vill ha – ett samhälle med en materialistisk-mekanistisk människosyn eller ett samhälle där omsorgen om de svaga går före.

Så till den specifika frågan som vi har att ta ställning till i dag: provrörbefruktnings. Man skapar liv i ett provrör!

Det första provrörsbarnet föddes 1978. Fram till 1984 hade 1 000 barn fötts. Nu föds ett barn varje dag genom denna metod. Metoden är dyrbar, och de kvinnor som lyckas föda ett barn är bara 15–20 % av dem som genomgår denna omfattande behandling. Det betyder att 80–85 % av alla provrörbefruktnings misslyckas. Kostnaden för varje lyckad födsel är 270 000 kr. Om alla par som vill ha hjälp på detta sätt också fick det, i dag är det 4 000–5 000 par i Sverige, skulle kostnaden för detta uppgå till 1,35 miljarder kronor.

Det kan ligga en kvalitetskontroll inte bara i fosterdiagnostik utan också i denna provrörsmetod. I industriländer föder kvinnor numera barn sent i livet och bara ett eller två. Det ligger då nära till hands att vilja ha så perfekta barn som möjligt. Sådana krav på perfekta barn ställs också på provrörskliniker runt om i världen. Forskare har också föreslagit att kvinnor som lever i en ohälsosam miljö skall få tillgång till provrörsbarn från ett donerat ägg. Då skulle provrörstekniken kunna ge bättre och säkrare resultat än den naturligare metoden.

En forskare, Testart, förutspår att alla inom tio år kommer att välja provrörbefruktnings, eftersom det då blir möjligt att välja kön och sortera bort de ägg som bär på ärftliga defekter redan innan de implanteras i livmodern. Steget mot rashygien blir allt kortare med denna teknik.

Varför gör man då allt detta? Är det för att män vill erövra också fortplantningen totalt? Experimenterar forskarna med barnlösa kvinnor för sin egen karriärs skull?

Forskare förväntar sig att det manliga födandet skall vara verklighet inom fem år, säger en forskare som heter Kent.

Om ungefär tio år har vi utvecklat den konstgjorda livmodern, säger forskarna.

Evolutionsforskarna vill gärna befrukta ett mänskligt ägg med spermier från en gorilla, säger en forskare som heter Weimarck.

Man arbetar med detta i England, USA och Sovjet. Man har gjort försök med stålbehållare där fostret utvecklas i en saltlösning med så högt syretryck att det tas upp direkt av fostret via huden. Det påstås att man har hållit ett mänskligt foster vid liv i en konstgjord livmoder upp till sex månader, säger

en forskare som heter Pjotr Anokhin. Det är bara en tidsfråga innan ett foster kan utvecklas till fullgånget barn i en mekanisk livmoder.

Herr talman! Det finns surrogatmoderskap. Det föreslås inte bli tillåtet i vårt land. Men jag har en misstanke om att också det är en tidsfråga. I andra länder finns denna fortplantningsprostitution. Kvinnor säljer sin reproduktionskapacitet och sin kropp. Kvinnor säljer sina ägg och sin livmoder, och surrogatmamman hyrs av det barnlösa paret. Nu insemineras surrogatmamman med mannens sperma, men med en bättre utvecklad teknik kommer ett befruktat ägg att kunna implanteras.

I propositionen föreslås att surrogatmoderskap inte skall tillåtas, än så länge, skulle jag vilja säga. Vissa remissinstanser som tog del av utredningen Befruktning utanför kroppen, föreslog nämligen att surrogatmoderskap skall tillåtas.

Transplantation av äggstockar är en annan fråga som kan komma att få stor betydelse ur etisk aspekt. I fråga om detta säger regeringen varken ja eller nej utan hänvisar till transplantationsutredningen.

Vad som skrämmer mest när det gäller denna teknik att manipulera våra könsceller, är vad den kan tänkas användas till i framtiden, och för den delen redan används till i USA. Man kan frysa embryon, man kan låna äggceller eller sädesceller från någon som är mer fertil, och man kan plantera in det befruktade ägget hos en annan människa eller donera hela embryot till något barnlöst par.

Vad skall man göra med de embryon som blir över vid en provrörsbefruktning? I dag används de till s.k. parallellforskning, som öppnar nya möjligheter att studera fosterutvecklingen men också att t.ex. pröva läkemedel på mänskliga embryon. Nästa steg kan bli att framställa embryon bara för forskningsändamål.

Gen-etikkommittén behandlade denna fråga och ansåg att mänskliga ägg skall få användas för forskning och försök under vissa betingelser. I propositionen sägs att bara metodforskning skall få förekomma i avvaktan på senare ställningstaganden. Jag tycker att det är fel. Ett embryo skall inte få användas som medel eller instrument för något. Och det är ju inte vilken vävnadsodling som helst, utan det är faktiskt en samling celler med en unik arvsmassa – ett potentiellt mänskligt liv.

Två läkare skrev i Läkartidningen när det gäller den framtida provrörsbefruktningen att det kommer att finnas ett betydande behov av embryon i framtiden bara för forskningsändamål. Vetenskapsmän kommer alltid att finna välmotiverade argument för sin forsknings betydelse. Gen-etikkommittén satte gränsen vad gäller nedfrysning av embryon till 14 dagar. I propositionen föreslås ingen tidsgräns. Vilken gräns man än kommer att sätta, kommer denna gräns att flyttas fram med mer eller mindre goda argument. Jag menar att man måste säga nej både till frysning och till forskning med befruktade eller obefruktade ägg. Det lär i dag förekomma en internationell handel med befruktade ägg.

Genterapi på befruktade ägg är ett annat spørsmål. Det kommer med all sannolikhet att bli möjligt. Har vi rätt att under några som helst omständigheter ändra den genetiska programmeringen hos en människa? Det är en oerhört stor skillnad mellan att ändra gener i en viss vävnad och att ändra

arvsanlagen i könsceller och zygoter, eller att ändra arvsanlagen i tidiga embryonala celler som sedan planteras och får utvecklas i moderlivet. Gen-etikkomittén ställer som villkor "full visshet om ingreppets effekter". Men kan man någonsin få en sådan visshet? Man kan också fråga vem som äger befruktade och nedfrysta ägg. Är det samhället eller är det kvinnan? Och vad händer om kvinnan eller paret avlider? Vem ärver ett ägg?

Jag vill inte ha ett sådant samhälle som jag nu skissat har tecknat. Därför har jag föreslagit att man skall avslå regeringens proposition om provrörsbefruktningslag. Jag har också i motionen varnat för kommande utvecklingar, bl. a. med tanke på surrogatmoderskap, transplantation av äggstockar, osv. Jag tycker att provrörsbefruktningslag och andra reproduktionstekniker är kvinnoförnedrande. Genom provrörsbefruktningslag reduceras kvinnan till en medicinsk manipulerbar maskin. Det som provrörsbefruktningslag ytterst handlar om är makten över liv och över mänskliga relationer. Hela den medicinska forskningen på detta område handlar om livshållning, där frågan gäller om den tekniska utvecklingen skall styra människan eller om människan skall styra tekniken. Jag vill att vi bromsar denna farliga utveckling som vi nu är inne i och alltmer syr in oss i. Vi saknar, precis som Ingrid Ronne-Björkqvist sade, helheten i bedömningen av vilket samhälle vi är på väg emot.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag bifall till vpk-reservationerna.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 31 INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp) replik:

Fru talman! Jag vill ge en eloge till Inga Lantz för hennes anförande. Hon och jag står mycket långt från varandra ideologiskt.

Jag måste dock erkänna att jag redan innan jag själv kom in i riksdagen faktiskt har beundrat Inga Lantz för hennes engagemang, uppmärksamhet till besinning och värn om livet och skapelsen. Samtidigt vill jag säga att jag försöker se det hela positivt. Jag tror att det finns så pass mycket sunt förnuft hos majoriteten av riksdagens ledamöter att de kommer att visa mer respekt och ta hänsyn till vår uttalade tvivelsamhet inför den här hanteringen om de inväntar en samlad helhetssyn och alltså stöder min reservation.

Anf. 32 INGRID ANDERSSON (s):

Fru talman! År 1982 föddes i Sverige det första s. k. provrörsbarnet. Sedan har ca 150 barn fötts genom in vitro-fertilisering, befruktning utanför kroppen. Det är en metod som används när kvinnan och mannen i ett stabilt parförhållande inte kan få barn på naturlig väg. Jag ser gärna detta som ett sätt att hjälpa naturen på väg. Det är en förhållandevis komplicerad och resurskrävande metod. Den kan upplevas som kontroversiell. Detta är ett område där många etiska frågeställningar uppkommer och farhågor väcks angående hur metoden kan utvecklas i icke önskvärda riktningar. Därvidlag kan nämnas forskning på olika områden och utveckling av surrogatmammor. Vidare råder nu oklarheter när det gäller att fastställa faderskap.

Fru talman! Det är därför tillfredsställande att vi nu kan behandla

regeringens proposition om befruktning utanför kroppen som i lag reglerar verksamheten. Den omständigheten att inte alla närliggande frågor kan lösas samtidigt är inte skäl nog för utskottsmajoriteten att uppskjuta ställningstagande i fråga om detta lagförslag, med den rättsosäkerhet det skulle innebära. Utskottsmajoriteten har inte heller sett ett temporärt förbud som en tänkbar lösning. Skulle det visa sig att den nu föreslagna lagen behöver modifieras med hänsyn till senare lagstiftningsåtgärder på närliggande områden, får det övervägas på grundval av då tillgängligt material.

Den nya lagregleringen föreslås träda i kraft den 1 januari 1989. Den består dels av en ny bestämmelse i föräldrabalken om faderskapet till barn som kommit till genom befruktning utanför kroppen, dels av en lag som reglerar verksamheten som sådan just för att utesluta den utveckling som både Ingrid Ronne-Björkqvist och Inga Lantz hyser stora farhågor för. En ny bestämmelse i föräldrabalken ger barnet samma rättsliga ställning som om det kommit till på naturlig väg.

Den beskrivna metoden får användas endast i syfte att avhjälpa ofrivillig barnlöshet. Behandling får utföras endast på kvinna som är gift eller samboende och endast om ägget är kvinnans eget och om det befruktas av makens eller sambons sperma. Maken eller sambon måste ge ett skriftligt samtycke. Därmed kommer surrogatmoderskap och donation av ägg eller sperma inte i fråga – än så länge, sade Inga Lantz. Då vill jag betona att detta är ett absolut ställningstagande från utskottsmajoriteten och av regeringen. Vi vill inte pådyvlas några osäkerheter när det gäller framtiden därvidlag.

Det sägs uttryckligen att annan forskning än metodforskning inte får förekomma. I metoden ingår att befruktade ägg kan förvaras frysta för att undvika förnyat ingrepp och upprepad hormonbehandling av kvinnan om behandlingen behöver upprepas för att resultat skall uppnås. Det är alltså medicinskt motiverat. En förutsättning är att det behandlade paret samtycker. Enligt propositionen bör sådan förvaring av ägg få ske högst ett år. Socialstyrelsen bör meddela allmänna råd om hanteringen av befruktade ägg. Den som avser att försöka få barn genom befruktning utanför kroppen bör enligt socialministerns bedömning erbjudas psykosocial rådgivning. Det är viktigt.

Metoden med befruktning utanför kroppen får inte användas utan socialstyrelsens tillstånd annat än vid allmänna sjukhus. Utskottsmajoriteten tillstyrker förslagen och erinrar om att par som kan komma i fråga för in vitro-fertilisering har, efter att ha misslyckats med att få barn på naturlig väg, genomgått omfattande och delvis påfrestande utredningar. Det rör sig alltså om fasta parförhållanden. De har haft kontakt med kuratorer eller liknande och får förmodas noga ha tänkt igenom sin situation. Enligt utskottet finns ingen anledning att begränsa rätten till behandling till gifta par. Utskottet understryker att syftet med metoden att frysa och förvara ägg skall vara att nå ett bra behandlingsresultat och menar att socialstyrelsen snarast bör utarbeta allmänna råd om hanteringen av och rutiner för övervakning av verksamheten.

När det så gäller transplantation av äggstockar, en fråga som Inga Lantz också tog upp, konstaterar utskottet att frågan behandlas av transplantationsutredningen. Som anförs i propositionen förekommer sådana transplan-

tationer inte i dag. De anses inte bli aktuella förrän långt in i framtiden. Mot den bakgrunden avvaktar utskottet utredningens resultat och tar inte någon ställning nu.

Fru talman! Utskottet behandlar också motioner från den allmänna motionstiden som tar upp mer övergripande medicinsk-etiska frågor. Det är viktiga frågor som även tidigare behandlats av utskottet. Utskottet har inte bundit sig för något ställningstagande i avvaktan på en samlad redovisning av de etiska frågor som rör utvecklingen kring det mänskliga livets början. Det sker en snabb utveckling på den medicinska teknologins och på forskningens område. Riksdagen har tidigare begärt att få en samlad redovisning av det aktuella läget för att få möjlighet att ta ställning till dessa frågor i ett helhetsperspektiv.

Nu pågår arbete inom regeringskansliet med anledning av gen-etikkommitténs betänkande. Utredningen om det ofödda barnet liksom transplantationsutredningen arbetar fortfarande. I februari i år fick en särskild utredare i uppdrag att utreda vissa forskningsetiska frågor. Det är angeläget att regeringen nu snarast fullföljer arbetet med att ta fram underlag till riksdagen för att ge möjlighet till ställningstagande.

Beträffande de frågor som Ingrid Ronne-Björkqvist tar upp rörande forskning på foster och omhändertagande av dessa hänvisar jag till den utförliga behandlingen i utskottets betänkande. Utskottet redogör för arbetet i statens medicinsk-etiska råd och hänvisar till bl. a. de forskningsetiska kommittéer som prövar forskningsprojekt och till transplantationsutredningen, som har direktiv som tillgodoser Ingrid Ronne-Björkqvists önskemål. Statens medicinsk-etiska råd behandlar frågan om transplantation av vävnad från aborterade foster. Läkarsällskapets riktlinjer har skärpts i enlighet med medicinsk-etiska rådets uppfattning, att explicit samtycke skall inhämtas från modern i sådana fall. Tidigare föreskrevs att det var tillfyllest med att modern informerats och att hon inte motsatt sig ingrepp. I praktiken inhämtas samtycke. Medicinsk-etiska rådet kommer att noga följa utvecklingen på området och kommer att ha fortsatta diskussioner där frågan tas upp i ett vidare perspektiv.

Utskottet har betonat att frågorna om forskning om och medicinsk användning av aborterade foster bör bli föremål för överväganden i en vidare ram utan begränsning till transplantationsverksamheten. Frågan om samtycke behandlas också av transplantationsutredningen. Vi har inte velat ge något direktiv om i vilken ordning frågorna skall behandlas. Men vi vet att arbete pågår med dessa frågor i utredningen.

Inga Lantz har tagit upp frågan om forskning beträffande barnlöshetens orsaker. I propositionen sägs att forskning om barnlöshetens orsaker är synnerligen angelägen. Utskottet förutsätter att detta beaktas av anslagsbeviljande myndigheter.

Inga Lantz har också begärt att regeringen skall tillsätta en kommitté för att följa och återföra kunskaper om den nya biotekniken. Utskottet konstaterar att delegationen för hybrid-DNA-frågor och det medicinsk-etiska rådet har uppgifter som täcker vad som efterlyses. Att skapa ytterligare organ på detta område bedöms inte som meningsfullt.

Fru talman! Med vad jag nu har anfört yrkar jag bifall till socialutskottets hemställan i betänkande 26 och avslag på samtliga reservationer.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Anf. 33 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Ingrid Andersson sade att man med det här betänkandet och den här propositionen hjälper naturen en bit på väg. Jag kan inte se det så, utan jag tycker att vi är inne och tassar i marker som vi inte har någonting att göra i. Med det här betänkandet och den här befruktningsmetoden kommer vi också ett snäpp närmare det felfria samhället, där individer som har defekter inte får plats.

Ingrid Andersson säger att det är tillfredsställande att vi nu lagreglerar verksamheten med provrörsbefruktning. Jag är förvånad över att man inte ser de faror som ett ställningstagande för provrörsbefruktning för med sig. Det handlar ju inte om att lagreglera, utan det handlar till syvende och sist om vilket samhälle och vilken människosyn vi skall ha, om vi skall acceptera den "utveckling" som är på väg.

I dag är det möjligt att implantera tidigare djupfrysta befruktade ägg. Det ses som en vinning för kvinnan och för utvecklingen och forskningen. Nyligen kunde vi läsa om tvillingar från ett ägg som hade befruktats vid ett och samma tillfälle. De hade fötts av samma kvinna men efter två på varandra följande graviditeter. Det finns många effekter som vi inte har en aning om av det beslut som majoriteten i kammaren kommer att fatta om en stund och som innebär ett samhälle som jag har en oerhörd rädsla inför.

Jag skulle vilja rekommendera de böcker som jag har läst inför den här debatten. Det är Stefan Nordströms bok Manipulerad produkt eller välsignad livsfrukt? och även Nils Uddenbergs bok Med livet som insats, som kom för någon månad sedan. Jag vill också nämna Kvinnovetenskaplig tidskrift: Konsten att göra barn, från 1986. Det är en nyttig men skrämmande läsning som innebär en förkovran i den här frågan. Jag skulle vilja rekommendera alla att läsa de böckerna.

Anf. 34 INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp) replik:

Fru talman! Ingrid Andersson säger att rättssäkerheten förbättras med det beslut som riksdagen står i begrepp att fatta. Jag har klart motsatt uppfattning.

I propositionen uttalas klart – och utskottet har ingenting att erinra – att metodforskning och utgallring av defekta ägg skall få ske. Men det står inte ett ord om vad detta egentligen skall innebära eller om några begränsningar i forskningen – vilka metoder som skall få användas för att få fram ägg som inte är "defekta". Det ställningstagandet innebär en klart ökad rättsosäkerhet.

Beträffande forskning på foster är det bara för mig att beklaga att så många inte ser farorna och vill använda den möjlighet som finns att vara med och välja väg. Med den hantering som föreslås kan det ta många år innan transplantationsutredningen är klar och innan det blir en proposition och ett beslut i riksdagen. Då riskerar vi att återigen stå i situationen att i efterhand ta ställning till någonting som redan är praxis och väl utbildad rutin. Av erfarenhet vet vi att det då är mycket svårt att göra något.

*Befruktning utanför
kroppen, m. m.*

Anf. 35 INGRID ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Vi är väl alla av den uppfattningen att forskning och utveckling inte kan hindras men måste omges av etik, regler och lagstiftning.

I dag har vi ett förslag att ta ställning till som vill reglera verksamheten med befruktning utanför kroppen – en verksamhet som pågått i många år – för att få kontroll över den. Att då ett par ledamöter vill gå in och förbjuda verksamheten och uttrycker våldsamma farhågor tycker jag är litet märkligt. Jag vet inte om det beror på att man inte förrän nu har blivit medveten om vad som händer. Jag har inte erfarit att vare sig vpk eller Inga Lantz har motionerat tidigare om att reglera eller förbjuda den här verksamheten.

Jag vidhåller att det är bra att vi i dag kan ta ställning till den här lagregleringen. Visst handlar det om ett område som kan inge många farhågor inför framtiden. Men då är det också bra att veta att de här frågorna behandlas i statens medicinsk-etiska råd och i flera utredningar som vi har att vänta resultat från.

Ingrid Ronne-Björkqvist talade om forskningen på foster i fråga om Parkinsons sjukdom och hade farhågor om att det skulle bli brist på foster. Jag vill säga: Den forskningen har bedrivits i mycket liten skala, och vi har också fått reda på att den knappast förväntas få avsedd verkan. Jag tycker därför att farhågorna är mycket överdrivna.

Anf. 36 INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp) replik:

Fru talman! Det är därför att forskningen i dag bedrivs i liten skala som vi nu har möjlighet att välja väg innan den byggs ut.

Sedan blev jag överraskad över att Ingrid Andersson inte har noterat att jag flera gånger har tagit upp de här frågorna sedan jag kom in i riksdagen. Jag har väckt flera medicinsk-etiska motioner varje år, där jag berört just behovet av en lagreglering och en total översyn av livet i vardande och hur vi skall behandla det.

Anf. 37 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Den nya biotekniken innebär en stor teknisk förändring och kommer att gripa in i olika delar av samhället. Men när man använder en biologisk teknik på människor, får man speciellt svåra etiska problem. Vi kan nu styra och påverka fortplantningen på ett hittills oantat sätt, och vi kan välja mellan människor.

Ingrid Andersson sade att vi inte kan hindra forskningen. Men vi kan styra den och hur vi vill använda den. Tekniken utvecklas inte av sig själv utan därför att människor styr den i olika riktningar. Vilken teknik vi får och hur vi använder den beror på vilka människor som styr och vilka syften som vi har med tekniken.

Jag tycker att riksdagen har ett stort ansvar i den här frågan. Biosamhället karakteriseras av att människan tar ett slutgiltigt herravälde över naturen, med den nya biologin som ett hjälpmedel. Det är också typiskt för biosamhället att det integreras i ett data- och informationssamhälle. Det är en annan aspekt på den här frågan. Man talar också nu om bioinformations-samhället.

Vilket bicsamhälle vi får är resultatet av vilka ideologiska ställningstagan-

den som vi gör och vilka beslut som vi fattar redan i dag. Därför är den här debatten viktig, och jag beklagar att utskottet inte har varit mer kritiskt i hela den här frågan.

Jag vill dessutom säga till Ingrid Andersson att vpk har haft en mycket kritisk inställning i alla de olika etiska frågor som har kommit fram under senare år.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Befruktnings utanför
kroppen, m. m.*

Anf. 38 INGRID ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Visst har Ingrid Ronne-Björkqvist och Inga Lantz engagerat sig i medicinsk-etiska frågor. Men jag har faktiskt undersökt vilka motioner som under de senaste åren har väckts i frågan om befruktning utanför kroppen och funnit att det från deras sida inte har motionerats om reglering på just detta område.

De medicinsk-etiska frågor som Ingrid Ronne-Björkqvist och Inga Lantz tar upp anser också vi i utskottsmajoriteten vara mycket viktiga. Jag vill påstå att vi också har behandlat dem mycket utförligt i betänkandet. Vi ser alla fram emot att få en diskussion och ett samlat ställningstagande beträffande dessa frågor. Detta anser vi vara mycket viktigt.

Att vi sedan har olika uppfattning i just frågan om befruktning utanför kroppen kan vi kanske inte göra någonting åt. Jag vill i varje fall betona att utskottsmajoriteten anser att det är bra att vi nu får en lagreglering på detta område.

Förste vice talmannen anmälde att Ingrid Ronne-Björkqvist och Inga Lantz anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 39 ULLA TILLANDER (c):

Fru talman! Det område som diskussionen nu gäller är föremål för stort intresse från forskningens sida. Detta har ju med all önskvärd tydlighet också framgått av tidigare inlägg här i debatten.

Här görs hela tiden upptäckter och innovationer i en anda av optimism, där man inte ser några gränser för denna medicinsk-tekniska ingenjörskonst. Men just för att entusiasmen är så stor, forskares upptäckarglädje så entusiasmerande, impulserna mellan olika internationella forskningscentrum så många – och de direkta och indirekta konsekvenserna för enskilda människor och för samhället som helhet så stora och svåröverblickbara – är risken uppenbar att tillämpningen av forskningsmässiga landvinningar kan ge konsekvenser som vi egentligen inte är betjänta av.

Jag kan också hålla med om att det, som tidigare har sagts, i ett läge när forskningen på detta område – som ändå rör gränslandet mellan död materia och liv – rusar fram med överljuds fart, är en allmän iakttagelse att de etiska övervägandena inte alltid hinner med.

Detta gäller särskilt i en situation då entusiasmen och upptäckarglädjen ger så snabba forskningsresultat och då de härliga lagrarna verkligen lockar och gror.

I en sådan situation är det viktigt att det ges tid, så att övertygelsen om att det man håller på med och konsekvenserna av det verkligen står i

överensstämmelse med de djupa och omistliga värden som vi alla säger oss värna om. Det kräver något som kanske är främmande i en kultur som hyllar snabba framsteg, nya innovationer och forskningsmässiga landvinningar, vilka i sin tur genererar teknisk-industriell produktion och stora vinster.

Det som här krävs är en begrundan, en eftertanke, så att man inte för ekonomisk och materiell vinnings skull förskingrar ett arv av en annan valör men som är omistligt för samhällets och människovärdets bestånd. Teoretiskt måste någon gång den situationen uppstå att man klart och redigt ställs inför ett antingen–eller. Det handlar om att antingen obetingat säga ja till att allt det som är möjligt för forskningen också skall provas och genomföras eller att klart och distinkt säga att här går en gräns, att vi måste stanna upp därför att tvksamheten om konsekvenserna är stor. Då krävs det ett etiskt begrundande om vad konsekvenserna skulle bli för själva livskänslan och för den inställning som långsamt genomsyrar den vanliga människan och på litet längre sikt hela samhället.

Det finns ett försvar som måste upprätthållas, en beredskap som måste vara vakent, inte bara mot rasism eller tendenser till att väga och mäta människor efter deras nytta för samhället, deras intelligens eller skönhet, ålder eller bostadsort. Den vaksamheten är självklar och alert i vissa sammanhang men ytterst osäker, trevande och otacksam i andra sammanhang.

Att påminna om att denna vaksamhet också måste finnas gentemot forskningen och dess konsekvenser är kanske inte speciellt opportunt.

Forskningen har ju sin inte obefogade helgongloria. De som vill förbjuda kan lätt iklädas den store inkvisitors roll. Detta rollspel har sitt inneboende budskap. Det är ett varningstecken, en påminnelse om att staten och makten i olika gestalter så att säga har lagt locket på en forskning som har velat vara fri och ifrågasättande.

Men vi vet också att makten kan ta forskningen i sin tjänst. Vi är samtidigt medvetna om att det finns forskning som har klippt av rötterna till det etiska rotsystem ur vilket den har vuxit och därför känner sig fri att ställa sig i alla maktens tjänst. Vår nutidshistoria tillhandahåller illustrationer också till detta kapitel.

Vad vi som politiker nu måste ha både rätt och skyldighet att göra är att erinra om att den humanism som ibland måste bli kämpande utgör en och samma grogrund för såväl forskningen som de etiska värderingar som måste påverka också forskningens mål. Vi måste värdera konsekvenserna av de resultat som forskningen avsätter och bestämma forskningsanslagen.

Den övertygelse som säkert är rätt allmän och värd att hävda är att forskning och etik är samma andas barn. Den motion som behandlas i detta betänkande, där vi från centerns sida efterlyser en etisk grundsyn och där ett enigt utskott också har ställt sig bakom ett tillkännagivande till regeringen, vill peka på hur viktigt det är att medvetandegöra de värden som vi allmänt ställer oss bakom och vill hävda. Vi vill även aktualisera den grundsyn som finns men som ofta är fördold och nedgrävd som en skatt i åkern och därför blir bortglömd och till slut svår att hitta. Vi måste alltså aktualisera denna grundsyn och göra den till ett aktivt kapital som förvaltas.

Nutidshistoria, såväl utrikes som inrikes, borde ha lärt oss att talet om den

gemensamma människosynen, en övertygelse om att människan har ett högre och annorlunda värde än tingen – det måste vi ju erkänna – mera handlar om tro än om vetande. Det illustrerar samtidigt trons omistlighet i avgörande frågor, där vetandet kommer till korta. Den människosyn som alltså t. ex. värderar en svårt handikappad människa som hela sitt liv kommer att vara beroende av samhällets stöd lika högt som t. ex. den framgångsrike företagare som gör landet stora tjänster, kan tyckas vara en tro mot allt förnuft. Men vår människosyn är också här djupast sett och på lång sikt förnuftigare.

Det är viktigt att talet om människovärdet och en djupare människosyn inte bara finns som dekor i högtidliga deklarationer utan verkligen också inkarneras i de beslut som vi som politiker här fattar.

Vi kan göra det i övertygelsen att det inte råder någon motsättning mellan en rätt förstådd, insedd och tillämpad etiskt betingad människosyn och en forskning i tjänst för denna människosyn.

Enligt min uppfattning är en bekräftelse på detta synsätt alla de etiska nämnder och kommittéer som på senare har vuxit upp. Ett väsentligt inslag i detta behov av etisk begründning är tillkomsten av statens medicinsk-etiska råd, med sin breda sammansättning.

Fru talman! Jag yrkar bifall till hemställan i socialutskottets betänkande 26.

Vårt ställningstagande är, som jag ser det, en tillämpning av de tankar som jag har försökt utveckla. Det innebär att man inför möjliga vägar stannar upp ett slag och tar ut kompassriktningen. Även om det, som det gör hos alla kompasser, förekommer missvisning och att nålen svänger litet osäkert, så kan det vara nödvändigt att stanna upp och begrunda vårt faktiska läge i nuet och inte bara rusa i väg.

Anf. 40 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Jag har lyssnat på Ulla Tillander, och jag tyckte att hon i den första delen av sitt inlägg talade bra, talade vackert om att vi behöver etiskt begrunda den här frågan. Men sedan kryper Ulla Tillander undan när det gäller att ta ställning. Hon säger tvärtom att vi som vill förbjuda manipulation av mänskligt liv är inkvisitorer.

Vad jag har försökt göra i den här debatten är att varna för en farlig samhällsutveckling. Jag tycker att det är förvånande att Ulla Tillander har kunnat hamna i den ståndpunkt som hon intagit. Den första delen av hennes inlägg motsägs av det som hon säger i den senare delen. Vad vi gör nu i dessa frågor är att vi hela tiden flyttar gränser. Vi vet inte vad som sker, utan riksdagen kommer i efterhand och försöker att peta och lagreglera i frågor som vi borde säga nej till på grund av de är farliga för utvecklingen i de etiska frågorna.

Anf. 41 ULLA TILLANDER (c) replik:

Fru talman! Vi tillämpar faktiskt etik, Inga Lantz. För min del anser jag att det beslut vi står inför att fatta i dag innebär en besinning. Det innebär också en begränsning just genom den lagreglering som föreslås.

Anf. 42 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Det är ingen besinning i det beslut som kommer att fattas i dag. Tvärtom öppnar man genom det beslutet en dörr till, när vi i stället borde ha stängt tidigare öppnade dörrar.

Anf. 43 ULLA TILLANDER (c) replik:

Fru talman! Det är bara att konstatera att vi här har litet olika uppfattningar. Bakom det beslut som riksdagen kommer att fatta i dag står också det medicinsk-etiska rådet, som flera talare har hänvisat till i dag. Det medicinsk-etiska rådet gjorde ungefär samma ställningstagande som det som föreslås i vårt utskottsbetänkande.

Anf. 44 ALF SVENSSON (c):

Fru talman! Är det nyttomaximeringsprincipen eller människovärdet som skall vara samhällets vägledare?

Att döma av regeringens och utskottets synpunkter förefaller det vara det förstnämnda. Människovärdet skjuts alltmer i skymundan. Människans personliga värde och värdighet jämnställs i biologisk mening alltmer med djur och växter, ja, det finns t. o. m. djurarter och växtarter som i lagens mening har ett större rättsskydd än t. ex. människolivet.

Det är skrämmande att ta del av undersökningar som visar att unga människor i dag tar allt lättare på människovärdet. Allt fler ser ingen principiell skillnad mellan ett djur och en människas värde.

Låt mig citera ur en nyutkommen bok – den nämndes här av Inga Lantz – skriven av Stefan Nordström, docent i medicinsk etik. Hans bok handlar om skillnaden mellan "livsfrukt" och "konceptionsprodukt". Jag citerar:

"Vi får inte göra människan till en biologisk robot. En robot kan förvisso ha ett värde, men inte värdighet. En robot har vi rätt att manipulera, inte människor. Roboten har varken rättigheter eller skyldigheter. Sådana begrepp och begrepp som normer och värderingar, frihet och ansvar hör människolivet till."

Psykiatern Nils Uddenberg, som också nämndes här tidigare, har i ett annat sammanhang sagt "att den enskilda individen riskerar att degraderas till en produkt av medicinsk teknik" med nuvarande inriktning.

Fru talman! Utvecklingen av vår människosyn till att se det nyblivna människolivet som en konceptionsprodukt eller som en produkt av medicinsk teknik utgör ett betydande hot mot människovärdet och därmed ett allvarligt hot mot demokratin. Om människans värde och värdighet inte blir en integrerad del av samhällsmedlemmens tänkande och agerande, så undergrävs alla de värden som hänger samman med den demokratiska välfärdsstaten. Ett samhälle utan människovärde är ett barbariskt samhälle, om man ens kan använda begreppet samhälle i det läget.

Fru talman! Det pågår i dag en omfattande forskning och manipulativ utveckling kring livets början. Ett antal utredningar på området har också gjorts. Som vi kristdemokrater ser det är det en allvarlig brist att regeringen inte försöker att ta ett samlat principiellt grepp på de här frågorna utan väljer att behandla delområden. Risken är stor för att inte säga uppenbar att helheten går förlorad och att det fattas beslut utan en genomtänkt och

konsekvent människosyn i botten. I motion So423, som vi behandlar här i dag, har kristdemokratiska samhällspartiet föreslagit sådana etiska riktlinjer som generellt anger ramarna för all forskning inom detta område. Den utgångspunkten hade varit riktigare. Det är beklagligt att regeringen inte valt den.

Regeringen har valt att presentera förslagen kring forskningen och sjukvårdsutvecklingen kring livets början i olika delpropositioner. Detta trots att riksdagen två gånger begärt att få ett samlat förslag. Men regeringen sticker huvudet i sanden. Det märks i förslaget om den "konstgjorda" befruktningen utanför kroppen.

På goda grunder anger regeringen och även utskottet ett restriktivt synsätt på den typen av befruktning. Man förespråkar förbud av äggdonationer, spermadonationer och surrogatmödraskap.

"Även om rätten att bilda familj är en mänsklig rättighet innebär ej denna rätt att det till varje pris föds ett eget barn", skriver regeringen.

Så långt har alltså regeringen enligt min uppfattning en sund och riktig syn. Men i grunden har man lagt ett förslag som binder upp även kommande förslag, om det skall finnas någon konsekvens. Regeringsförslaget är därför, menar jag, ett hot mot människovärdet.

Från befruktningssynblicket har den skapade individen en fullständig och unik uppsättning anlag. Biologiskt-medicinskt är det befruktade ägget en mänsklig varelse – en person. Vad som ytterligare behövs för denna persons överlevnad är enbart en lämplig yttre miljö och näringstillförsel. Det vill säga: det är samma villkor som gäller vilken människa som helst.

Det är ju så att storleken på en person inte utgör något kriterium på personens värde. Små barn är ju inte mindre värda än stora barn och dvärgar är inte mindre värda än vanliga normalvuxna människor. I stället är det så att det är själva existensen av en individ som har ett människovärde. Detta är ett logiskt och biologiskt riktigt resonemang, menar jag. Regeringen och socialutskottet verkar ignorera dessa basfakta i synen på det befruktade ägget.

I förslaget ingår att befruktade ägg får förvaras frysta under högst ett års tid. Det skulle skapa, som det heter, "en billig och förenklad metod" att implantera befruktade ägg. Via hormonbehandling av kvinnan framproduceras och uttas ett stort antal ägg. När de har befruktats för man in några av dem i kvinnans livmoder – implantering. De övriga befruktade äggen fryses för att kunna användas vid senare implanteringsförsök, om det första misslyckats. Vid lyckad implantering förstörs de frysta äggen efter högst ett år.

I stället för att analysera det principiellt diskutabla i en sådan hantering väljer regeringen och även utskottet nyttomaximeringstänkandet. Det rationella och ekonomiskt billiga får fälla utslaget. Det är ett hot mot människovärdet att samhället först skall bidra till att ett antal individer skapas, varpå samhället bokstavligen bidrar till att ett stort antal av dessa individer kastas på sophögen. Det borde absolut inte vara en samhällelig uppgift.

Med vår syn på människovärdet borde den principiella inställningen vara att samtliga befruktade ägg skall implanteras. Det betyder att den nu använda tekniken – observera vad jag säger: den nu använda tekniken – med

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Befruktning utanför
kroppen, m. m.*

*Befruktning utanför
kroppen, m. m.*

hormonbehandling inte kan användas. Flera hundra ägg, vilket kan bli resultatet vid hormonbehandling, inte bara 5–10 ägg som utskottet anger, kan gärna inte implanteras. Men kanske kan man lösa problemet för att producera och enligt det naturliga förloppet ta ut ett fåtal ägg. I ett sådant läge skulle man kunna genomföra befruktning utanför kroppen på ett etiskt riktigt sätt. I principiell mening skiljer detta sig inte ifrån s. k. makeinsemination. Klarar man inte att följa det naturliga förloppet, är det bara att acceptera att befruktning utanför kroppen inte är en legal möjlighet. Befruktade mänskliga ägg måste, som vi säger i motionen, ges rättsställning. Det är den viktiga huvudprincipen i denna fråga.

Samtliga befruktade ägg vid befruktning utanför kroppen skall alltså återföras till kvinnan. Det betyder att frysning, experiment och genterapi på befruktade ägg inte får förekomma, enligt vårt synsätt.

När socialutskottet behandlar vår motion så undviker man i sin argumentering nogsamt att diskutera den principiella huvudfrågan, nämligen det befruktade äggets – människans – rättsställning. I stället väljer man att diskutera behandlingsmetodik, dvs. frågan om hormonbehandling eller inte. Det är ett märkligt betraktelsesätt. Det är klart att det i all principiell diskussion finns ett samband mellan mål och medel. Men att diskutera medel i ett läge då man är oense om målen är knappast meningsfullt – eller rättare sagt, då man vägrar att diskutera målet, alltså det befruktade äggets rättsstatus, är tekniken hur man tar ut ägg för konstgjord befruktning en underordnad sak.

Fru talman! Det finns motioner och reservationer som helt vill förbjuda provrörsbefruktning. Jag har stor respekt för ett sådant betraktelsesätt, eftersom jag vet att det är ett uttryck för omsorg om människovärdet. Men jag förstår inte den principiella inriktningen av argumenten för en sådan inställning. Huvudprincipen måste ju vara det befruktade äggets rättsstatus – kravet på ett okränkbart värde för varje skapad individ. Vilken teknik eller metod som används för att tillgodose huvudprincipen är förstås viktig. Men den är inte viktigare än huvudprincipen. Den bärande frågan är när mänskligt liv uppstår. Svaret på den frågan får politiska konsekvenser även på andra områden än för s. k. provrörsbefruktning. Kravet på generellt förbud mot provrörsbefruktning kan, som vi kristdemokrater ser saken, bli ett uttryck för en viss värderingsmässig grumlighet.

Jag måste därför med skärpa tillbakavisa påståendena i reservationerna 3 och 4 att vår motion So23 handlar om metoden för in-vitro-fertilisering. Nog hade jag hoppats att reservanterna bättre velat förstå innebörden i motionskraven. Om samtliga befruktade ägg måste implanteras blir ju frysning en omöjlighet legalt sett.

Fru talman! I vår motion So423 har vi föreslagit följande:

att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag till ramlag till skydd för individens personliga värdighet avseende:

1. skydd för det mänskliga livet från konceptionen,
2. rätten till omanipulerad arvs massa,
3. avvisande av en kvalitetsinriktad, utsorterande fosterdiagnostik,
4. starkt begränsad rätt till in-vitro-fertilisering.

5. avvisande av frysning, experiment och genterapi på befruktade mänskliga ägg,
6. rättsligt stöd för sjukvårdspersonal och forskare i synen på livets helgd.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Befruktning utanför
kroppen, m. m.*

I motion So23 har vi framlagt ett lagförslag som vårt alternativ till regeringens förslag med den inriktning som jag ovan skisserat.

Vi kristdemokrater anser det vara ett rimligt krav att två människor, som anser det vara så utomordentligt viktigt att få gemensamma barn via befruktning utanför kroppen, inte skall behöva anse det vara något hinder att ingå det av samhället erbjudna juridiska avtalet äktenskap. Äktenskap bör, bl. a. av hänsyn till barnets bästa, därför vara ett grundvillkor för befruktning utanför kroppen.

Motionskraven i So23 är följande:

att riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag till skrivning av 1 kap. 7 § i lag om ändring i föräldrabalken,

att riksdagen beslutar att bifalla den i motionen föreslagna skrivningen av 1 kap. 7 § i lag om ändring i föräldrabalken, innebärande att paragrafen enbart skall avse gifta par,

att riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag till lag om befruktning utanför kroppen,

att riksdagen beslutar att bifalla motionens förslag till lag om befruktning utanför kroppen, innebärande att samtliga befruktade ägg vid befruktning utanför kroppen återförs till livmodern, att de ej fryses och att experiment eller genterapi på sådana ej får förekomma.

Fru talman! Låt mig avslutningsvis upprepa den viktiga frågan:

När börjar livet? Är embryot ett liv eller inte?

Inga Lantz talade om embryot som ett potentiellt mänskligt liv. Det är ett orimligt resonemang. Spermier och ägg var för sig är potentiellt mänskligt liv, men embryot är mänskligt liv. Det är självfallet den inställning till mänskligt liv och till fostret som ligger till grund för nu gällande abortlagstiftning som har öppnat portarna till allt det skräckinjagande som Inga Lantz på ett utomordentligt sätt nyss presenterade.

Vad provrörsbefruktning ytterst handlar om är makten över livet, sade Inga Lantz. Den makten tog sig människan då hon bestämde sig för att göra sig själv till livets herre, fru talman. Det skedde, om någonsin, då riksdagen fattade beslut om införandet av abortlagen. Vår abortlagstiftning ger inte fostret något rättsskydd under dessa första 18 veckor. Om man ställer sig bakom den lagen hamnar man i etiska kollisioner.

Att manipulera med mänskligt liv är ett uttryck som har förekommit flera gånger. Först måste vi väl karakterisera och definiera mänskligt liv, därefter kan vi tala om att manipulera med mänskligt liv.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till motion So423 och till motion So23.

Anf. 45 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Jag skall svara på Alf Svenssons fråga. För mig börjar det mänskliga livet vid befruktningen. Detta har jag sagt många gånger här i kammaren.

Jag måste uttrycka min besvikelse. Alf Svensson känner till detta. Jag hade trott att kds skulle ha väckt en motion om förbud mot provrörsbefruktning, som jag ser som ett manipulerande av livsprocesser. Vi har ju haft ett visst "samtycke" i dessa etiska frågor. Utifrån olika utgångspunkter har vi intagit samma etiska ståndpunkt: Alf Svensson utifrån en kristen ståndpunkt och jag utifrån en humanistisk människosyn. Vi har nått viss samklang i de etiska frågorna.

Det är förvånande att kds inte tar starkare ställning mot denna proposition än vad partiets företrädare verkligen gör. Nu sade Alf Svensson att regeringen sticker huvudet i sanden, det tycker jag att Alf Svensson också gör.

Anf. 46 INGRID ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Alf Svensson började med att säga att ungdomar numera tar lätt på människors värde och – om jag hörde rätt – inte skiljer på djur och människor. Jag vänder mig helt emot detta synsätt på ungdomen av i dag.

Till saken. Hormonbehandling och förvaring av frysta ägg skall ske på medicinska grunder, och behandlingen skall ges enligt vetenskap och beprövad erfarenhet.

Jag skulle gärna vilja erinra om att riksdagen i olika sammanhang har gjort uttalanden om synen på människan och människovärdet som självfallet bör vara vägledande för kommande överväganden.

Uppfattningen om alla människors lika värde bildar en av hörnstenarna i vårt demokratiska samhälle, och riksdagen har också ställt sig bakom den människo- och samhällssyn som kommer till uttryck i 1 § i socialtjänstlagen. Nyckelorden där är demokrati, solidaritet, jämlikhet, trygghet och ansvar. Där anges också att verksamheten skall byggas på respekt för människors självbestämmande och integritet.

De fortsatta övervägandena när det gäller de känsliga medicinsk-etiska frågorna skall självfallet utgå från en sådan demokratisk och humanistisk grundsyn.

Anf. 47 ALF SVENSSON (c) replik:

Fru talman! Jag tycker det är mycket hedervärt av Inga Lantz att så klart och entydigt deklarerar att mänskligt liv börjar vid befruktningen. Men det blir då helt omöjligt för mig att begripa hur hon kan acceptera att detta mänskliga liv inte skall ha något rättsligt skydd under de första veckorna. Hon försätter sig i en helt ohållbar situation, då hon är så radikal här i dag men samtidigt försvarar en lagstiftning, som innebär att fostret intill artonde veckan inte har något som helst lagligt skydd.

Jag hoppas att Inga Lantz noga hörde vad jag sade i mitt anförande, nämligen att när embryot får rättsligt skydd är detta en garanti för att det inte blir någon manipulering med människovärdet i samband med provrörsbefruktningen. Det är den garantin som måste komma till för att vi skall kunna acceptera just denna befruktningsmetod.

Ingrid Andersson, jag sade inte "ungdomen" eller "ungdomarna" – jag sade "ungdomar". Jag får beklaga Ingrid Andersson om hon inte har mött så pass mycken ungdom att hon har märkt att man ute på gymnasier ofta får

frågan: Vad skulle det vara för mer med ett foster än med det eller det djuret, eller den eller den växten? Den frågan eller påståendet har jag mött många gånger i vår.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Befrukning utanför
kroppen, m. m.*

Anf. 48 INGA LANTZ (vpk) replik:

Fru talman! Jag vill försvara aborterna, och den ekvationen fick inte Alf Svensson att gå ihop. Men jag får det att gå ihop, med en viss "manipulering".

Abort är en rättighet som kvinnor har kämpat för, och den skall vi slå vakt om.

Sedan skall man erkänna att det i en abortsituation uppstår en krock mellan tre delar: samhället, fostret och kvinnan. Jag tycker man skall klart säga att man inser att detta är en krock. I det läget väljer jag att stödja kvinnan. Det är det enda hållbara ställningstagandet för mig.

Jag håller fast vid att för mig börjar livet vid befruktingen och att det är en krock som sker när man väljer att göra en abort.

Anf. 49 ALF SVENSSON (c) replik:

Fru talman! Jag tror att många par som inte kan få barn upplever en lika stor krock i den fråga som här avhandlas. Där finns olika intressen som står emot varandra.

I det här sammanhanget hoppar Inga Lantz över och ställer sig på embryots sida, menar hon, medan hon i abortfrågan står på kvinnans sida. Det blir en inkonsekvens – men å andra sidan tillstår ju Inga Lantz att hon klarar av detta med en viss manipulering.

Anf. 50 GÖTE JONSSON (m):

Fru talman! Döden och livet är det mest naturliga som finns, och så har det varit när det gäller människosläktet. Men förändringarna har kommit väldigt snabbt.

Det är inte så länge sedan barnet föddes hemma i kökssoffan, och det är inte så länge sedan farfar när han hade gått bort vilade mellan toppbrutna granar på gårdstunet. Då levde vi nära både livet och döden.

Nu är vi i en situation där väldigt många av oss känner sig främmande. Vi är frågande, och vi säger: Kan det här vara riktigt?

Jag vill säga att jag för min personliga del tycker illa om en generell, svepande kritik av vetenskap och kunnande, och det gäller inte minst på det medicinsk-tekniska området. Vi måste ha klart för oss att vetenskapen i vårt demokratiska samhälle, inte minst den medicinska vetenskapen, har som huvuduppgift att stå i människans och livets tjänst. Det går inte att skjuta skuld på vetenskapsmännen och säga att de bara vill tjäna pengar, att de bara vill manipulera, att de står på karlarnas, de starkas sida, osv. Vi har ett politiskt ansvar. Vi måste vara beredda att säga ja, och vi måste vara beredda att säga nej. Var de gränserna skall dras måste vi avgöra utifrån egna bedömningar.

Här, fru talman, tycker jag det är så beklagligt att vi inte har möjlighet till den samlade helhetsbedömning som vi från riksdagens sida har krävt och kräver på nytt. Jag vill vädja till statsrådet att vi får den så snart som möjligt.

När det gäller den framlagda propositionen vill jag för min personliga del deklarerar att jag har en avvikande uppfattning i förhållande till utskottets på ett par punkter. Jag tycker att äktenskapet skall vara grunden. I avvaktan på den helhetsbedömning jag talade om är jag också tveksam till metoden att frysa befruktade ägg.

Ett annat exempel på att vi måste få en helhetsbedömning är den märkliga argumentationen i den här debatten. Jag har personligen tillsammans med många i denna kammare, framför allt moderata ledamöter, krävt en utredning som syftar till att ge fostret ett rättsskydd i alla olika sammanhang, inkl. abortsituationen. 30 000 aborterade foster är väldigt mycket. Vi är alla skrämda inför detta perspektiv. Men då måste vi ju se till så att fostret får ett rättsskydd! Vi måste vara beredda att ta tag i denna vitala fråga.

Nyligen har vi ju diskuterat ett nytt dödsbegrepp, och det är intressant att se motsättningarna. Jag tänker framför allt på motsättningen beträffande möjligheten att ta transplantat från aborterade foster. I ena fallet har denna kammare beslutat att utvidga och ändra dödsbegreppet för att kunna ta transplantat från döda människor. Samtidigt ifrågasätter vi om man skall få ta transplantat från aborterade foster på samma grunder som från döda människor, under det att vi helt accepterar en fri abortlagstiftning.

Här ligger en mycket märklig motsättning, en brist på logik och märkliga ställningstaganden. Vi hamnar i något av omvänd bevisföring i hela detta stora problemkomplex.

Abort är någonting fruktansvärt svårt, säger många av oss. Det är en nödlösning. Vi måste se till så att fostret får ett rättsskydd. Men samtidigt ställs vi inför frågan: Hur gör vi med det aborterade fostret? Vi kommer samtidigt in i transplantationskirurgins problematik när det gäller frågan om det nya dödsbegreppet.

Det är detta, fru talman, som jag tycker visar på att vi måste få ett underlag till en samlad bedömning av de här frågorna. Jag vill till sist än en gång vädja till statsrådet att vi så snart som möjligt får underlag till kammaren, så att vi kan göra denna helhetsbedömning, så att vi utifrån ett övergripande rättsskydd och utifrån en samlad bedömning beträffande olika situationer kan ta ställning och på så sätt visa att även vi i den här kammaren ser den medicinsk-tekniska vetenskapen som positiv. Som jag ser det finns nämligen ingen motsättning i sig mellan kunnande, intellekt, vetenskap och rimliga avgränsningar när det gäller politiska beslut i de här besvärliga frågorna.

Anf. 51 INGRID RÖNNE-BJÖRKQVIST (fp):

Fru talman! Till Göte Jonsson vill jag angående tankarna omkring dödsbegrepp och foster säga att vi inte tog ställning till ett utökat dödsbegrepp, utan vi antog en definition på när livet har flytt. Det fanns inte tidigare.

För mig var en av orsakerna till att jag tyckte det var viktigt att få denna definition – och det framförde jag också gång på gång i debatten – att man hade nått så långt med forskning på foster. Jag tror att de flesta av oss är överens om att man i alla fall inte skall använda sig av levande foster, och då måste man ha en definition på vad som menas med levande och dött. Det kanske är svårt att använda hjärtverksamheten som kriterium när det gäller

foster, men för mig var det självklart att när därtill hjärnan är utslocknad är fostret dött. Då var inte den forskning hållbar där man hade tillstånd att ta aktiva hjärnceller från hela foster.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Befruktnings utanför
kroppen, m. m.*

Anf. 52 ALF SVENSSON (c):

Fru talman! Jag tyckte att den gode Göte Jonsson var litet väl optimistisk när det gäller allt vad vetenskapsmän heter. Faktum är väl ändå att tusentals doktorander i dag står i kö för att få forska på det här området som har med livets början att göra. Vet vi inte i parlamentet klart och entydigt vad vi anser i den här typen av frågor, varför skall vi då gå omkring och tro att dessa unga doktorander skall vara något slags högre väsen när det gäller etik, moral och värderingsfrågor?

Vi vänder oss här ständigt till regeringen och ber om en samlad syn, och jag tycker att det är riktigt att man gör det. Men samtidigt måste vi naturligtvis komma ihåg att regeringen inte kan åstadkomma något underverk i det här avseendet. Jag tror att allt hänger på att vi har lagstiftningar som står i strid med varandra. Det har jag varit inne på här tidigare. Så länge som vi inte klart och entydigt vill deklarera, och utgå från, att livet börjar vid befruktningsögonblicket – att då är människan skapad – kommer inte heller regeringen att klara av att presentera någon enhetlighet på det här området.

Anf. 53 GÖTE JONSSON (m):

Fru talman! När det gäller synen på det mänskliga livet och begynnelsen av mänskligt liv har Alf Svensson och jag inga skilda uppfattningar.

Sedan talar han om "unga doktorander". Jag är inte rädd för dem, jag ser dem som en tillgång. Jag är mera rädd för att vi inte i riksdagen är beredda att fatta de beslut, fastställa de gränser och göra de principiella ställningstaganden som är nödvändiga för att vi skall ge vetenskapen förutsättningarna för att verka. Jag har inte sagt att vi skall släppa vetenskapen helt fri. Vi måste vara beredda att fatta politiska beslut, bl. a. när det gäller synen på det mänskliga livet.

Jag tycker att Ingrid Ronne-Björkqvist är inkonsekvent. Hon röstade för det nya dödsbegreppet, bl. a. med motiveringen, såvitt jag förstår, att transplantationslagstiftningen och transplantationskirurgin krävde det. Jag accepterar den synen. Hon röstade mot min reservation när det gäller ökat rättsskydd för fostret i abortsammanhang. Samtidigt ifrågasätter hon nu att man i viss mån kan använda aborterade foster som transplantat på samma grunder som transplantationslagen föreskriver. Jag tycker att detta är i viss mån inkonsekvent. Ingrid Ronne-Björkqvist får förlåta mig om jag har den uppfattningen. Jag menar att vi först måste se vilken grund vi skall stå på när det gäller hela detta problem. Det är därför jag efterlyser dels en samlad bedömning, dels ett lagreglerat rättsskydd för allt mänskligt liv.

Anf. 54 INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Fru talman! Jag vill mycket bestämt protestera mot att jag skulle ha röstat för den här definitionen på död – som är riktig, enligt min övertygelse – för att transplantationslagen krävde det. Döden är alltid en och densamma. Man kan inte anpassa definitionen på död efter vad sjukvården har för behov av eller krav på organ.

Däremot kan definitionen i förlängningen få effekter på vår möjlighet att göra transplantationer, förutsatt att man har den uppfattning som jag har – att man aldrig får ta livsviktiga organ från en individ innan man står med dödsbevis i handen. Är man inte mogen att skriva dödsbevis, då skall man inte heller syssla med den typen av transplantationer.

Anf. 55 GÖTE JONSSON (m):

Fru talman! Jag accepterar Ingrid Ronne-Björkqvists förklaring när det gäller hennes ställningstagande till transplantationslagen. Men Ingrid Ronne-Björkqvist godtog transplantationslagens grunder, och det har jag också gjort, med vissa justeringar.

Detta förklarar ändå inte Ingrid Ronne-Björkqvists olika ställningstaganden i dessa grundfrågor – när det gäller grunden för abort, grunden för transplantation, grunden för att använda aborterat foster i ett mycket begränsat sammanhang. Det är härvidlag som jag tycker att Ingrid Ronne-Björkqvist ändå brister i fråga om logik totalt sett, och det är därför som jag efterlyser en helhetsgrund som vi kan hålla oss till i alla dessa sammanhang.

Anf. 56 INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Fru talman! Jag vet inte vad Göte Jonsson nu avser, men jag vill påminna om att jag i debatten om abortlagstiftningen – jag förmodar att det är den som man hänvisar till – framhöll att jag i princip har samma uppfattning som Göte Jonsson. Men vi skilde oss åt i det avseendet att jag tyckte att man trots allt skulle ha en helt förutsättningslös översyn för att få till stånd en dialog. Man skulle inte binda sig i direktiven utan låta även dem som har en annan uppfattning än vad Göte Jonsson och jag har fritt få argumentera för den – i den översyn som jag då hade hoppats på.

Anf. 57 GÖTE JONSSON (m):

Fru talman! Det var just detta som jag ändå ansåg vara det viktiga. I min reservation och i mitt yrkande låg ett krav på ett ökat rättsskydd för fostret. Det skulle vara motivet för själva utredningen. Ingrid Ronne-Björkqvist var då inte beredd att ställa sig bakom det kravet. Jag hoppas att vi kan nå enighet framöver när vi får diskutera den här frågan vidare.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om jordbruksutskottets betänkande 25.)

Kammaren övergick till att debattera socialutskottets betänkande 27 om utvecklingen inom hälso- och sjukvården m. m.

Utvecklingen inom hälso- och sjukvården m. m.

Anf. 58 DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Vi har fått en skrivelse från regeringen om folkhälsans utveckling. Låt mig först säga att det ligger ett mycket värdefullt arbete bakom den skrivelsen. Från folkpartiets sida menar vi att mycket – och

mycket mer – bör göras för att främja folkhälsan. Nu är det fråga om en skrivelse, och vi har inte haft motionsrätt i anledning av just denna skrivelse. Tidigare i vår har riksdagen avgjort en del förslag som vi lagt fram från folkpartiets sida.

Det är många organ som är verksamma för att främja folkhälsan. Vi har från vårt håll föreslagit att man skall göra en kraftsamling och återupprätta ett statens institut för folkhälsan, där bl. a. en del av socialstyrelsen skulle infogas.

Regeringen vill gå en annan väg. I skrivelsen aviserar socialministern att hon tänker inrätta en speciell hälsopolitisk expertgrupp, som skall knytas till den nya hälso- och sjukvårdsberedningen. Det sägs också, något gåtfullt, att till denna expertgrupp skall även knytas experter.

Jag menar att detta kanske är en olycklig organisatorisk form, men jag vill inte söka sak i den frågan här och nu. Vi kommer att vidhålla vårt krav på en intensifiering av det hälsopolitiska arbetet, och vi tror att den lämpligaste formen är att återupprätta en enhetlig myndighet, som har ett huvudansvar för folkhälsoarbetet.

Fru talman! I detta betänkande behandlas också en hel del motioner i sjukvårdspolitiska frågor. Jag tror att folkpartiets sjukvårdspolitik är väl känd; vi har tidigare under våren diskuterat den flera gånger i kammaren. Här återkommer vi med krav på husläkare, med krav på en markering från riksdagens sida av att sjukvården måste tillföras ytterligare resurser i takt med den ekonomiska tillväxten. Jag tänker inte ta upp en lång diskussion i dessa sakfrågor utan nöjer mig med att yrka bifall till våra reservationer 1 och 4.

Anf. 59 GÖTE JONSSON (m):

Fru talman! I detta betänkande behandlas återigen hälso- och sjukvårdsfrågor – kanske de hetaste och livligast debatterade frågorna under denna session, framför allt under våren. Jag vill först beträffande de ekonomiska förutsättningarna understryka att Sverige faktiskt är det land som har världens högsta skattetryck. Sverige är också det land som har den största offentliga sektorn, om man ser till den fria världen. Sverige är nummer två när det gäller att satsa resurser på hälso- och sjukvården.

Vi moderater tycker att det då är märkligt att man inom ramen för denna totala ekonomiska situation inte kan klara den hälso- och sjukvård som ger alla människor den vård de behöver. Det är angeläget att ha denna bas för ett ekonomiskt resonemang om hälso- och sjukvården.

När det gäller själva principerna har vi moderater i ett mycket tidigt skede varnat för en övertro på primärvården. Vi har sagt: Satsa gärna på primärvården, men gör det i balans, och ha inte en övertro på en folkhälsopolitik och på vad primärvården kan åstadkomma! Det blir ändå så att sjukhusvården måste fungera. Det finns ett samband mellan primärvård och sjukhusvård, som alla vet.

När riksdagen antog hälso- och sjukvårdens inriktning inför 90-talet var vi moderater ensamma om att påpeka att sjukhusplatser inte kan läggas ned i den omfattning som majoriteten och regeringen ville. Vi har sett hur det har gått, och det är därför som vi nu kräver att riksdagen för det första skall

ompröva inriktningen av hälso- och sjukvårdslagen, för att ytterligare markera behovet av sjukhusvård och av den kvalificerade sjukhusvården, där bristspecialiteterna finns.

För det andra är vi angelägna om att understryka valfriheten i vården. Därför pekar vi också på att hälso- och sjukvårdslagen skall ändras på ett sådant sätt att patientens ställning stärks, att valfriheten – rätten att välja läkare, sjukgymnast och vårdgivare – markeras. Den rätten är oerhört begränsad i dag, och Sverige är unikt, jämfört med många länder i Europa, genom att här finns så begränsade möjligheter att välja. Detta gäller också familjeläkarsituationen, som blir tillgodosedd inom ramen för de moderata yrkandena om valfrihet i vården.

Vi moderater vill också att det görs en snabb utvärdering av primärvårdens utveckling kontra sjukhusvården och situationen inom sjukhusvården.

Detta är yrkanden som vi har redovisat i våra partimotioner och också i de reservationer som är fogade till betänkandet.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till de moderata reservationerna.

Anf. 60 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Fru talman! I en motion som behandlas i anslutning till regeringens skrivelse om folkhälsan framhåller vpk behovet av rättvisande prestationsmått för sjukvården. Utskottet avstyrker motionen, inte för att man har en annan uppfattning, utan med hänvisning till pågående och planerat arbete med att mäta produktivitet och effektivitet i vården. Vi har inte reserverat oss mot utskottets hemställan, vilket vi inte haft någon anledning att göra, utan vi avvaktar resultat och delresultat av detta arbete, så får vi se om vi fortfarande har samma uppfattning då.

Det är bara på en punkt som jag redan i dag känner en viss oro, och det vill jag ta upp i detta anförande. Det gäller DRG-systemet, som bl. a. av Spri framhålls som ett utmärkt system för att mäta vårdens produktivitet och effektivitet.

DRG är en metod för hälsoekonomisk forskning som innebär ekonomiska beräkningar efter diagnosrelaterade grupper – därav namnet. Idén med DRG kommer från USA, och syftet är att dämpa sjukvårdskostnaderna och underlätta rationaliseringar inom vården.

I och för sig är det inget fel i detta – alla har väl ett intresse av att dämpa sjukvårdskostnaderna och att göra rationaliseringar där det är möjligt. Men DRG ger inget utrymme för bedömning av vårdkvaliteten – som Spri också påpekar. DRG tar inte heller några sociala hänsyn.

I USA tillämpas systemet för att sjukhusen skall få betalt per vårdad patient med en viss diagnos. Kan vården genomföras med lägre kostnader än genomsnittet gör sjukhuset en förtjänst. Tillstöter däremot komplikationer som förlänger vården riskerar sjukhuset att gå i bankrutt. På så sätt gynnas korta vårdtider och socialt välanpassade patienter. I USA sker också en snabb utslagning av sjukhus som exempelvis drivs av ideella organisationer och som har en social inriktning, dvs. de som tar hand om patienter med en något komplicerad social symptom-bild. Däremot expanderar affärsmässigt drivna, hårt rationaliserade sjukhuskedjor.

Ett rättvist prestationsmått måste enligt vpk:s uppfattning ta hänsyn till

vilka patientgrupper som vårdas, dvs. den sociala bilden hos patienterna måste tas med lika väl som sjukdomsbilden. Det måste också finnas en samhällsekonomisk inriktning vid bedömningen av vårdkostnaden.

Vår hälsa och våra möjligheter att leva ett långt liv beror fortfarande i hög grad på vilken samhällsklass vi tillhör. Detta framgår också klart av folkhälsorapporten.

Den samhällsekonomiska sjukvårdsforskningen måste inriktas på att sjukvården, på ett helt annat sätt än som sker i dag, aktivt skall delta i uppspårandet och bekämpandet av de företeelser i samhället som förorsakar sjukdom och ohälsa. Den samhällsekonomiska vinsten av en sådan inriktning av sjukvården måste jämföras med vinsten av en sjukvård där rationaliseringar i besparingssyfte går ut över patienterna och vårdens sociala innehåll.

Vpk har inte fogat någon reservation till detta betänkande, som jag har sagt. Vi har däremot skrivit ett särskilt yttrande, där vi återigen vill fästa uppmärksamheten på att det förebyggande hälsoarbetet måste ha en klart uttalad målsättning att förbättra hälsan hos de grupper som har ett klart sämre hälsotillstånd än mera gynnade grupper. Ett rimligt mål är att skillnaderna i hälsotillstånd mellan socialgrupperna skall ha försvunnit år 2000. Det är viktigt och riktigt att riksdagen ställer sig bakom den målsättningen.

Anf. 61 ERIK JANSON (s):

Fru talman! Hälso- och sjukvården i Sverige har en kapacitet för att dagligen ta emot 100 000 människor som söker en vårdcentral. På akutsjukhusen finns plats för att vårda 30 000 patienter och på sjukhem och rehabiliteringskliniker mer än 50 000. Ytterligare 35 000 besöker mottagningarna vid sjukhusen under en vanlig dag. Ca 2 500 patienter genomgår en operation, och ca 1 500 har tillgång till insatser på särskilda intensivvårdsavdelningar. Detta är några mått på den högt prioriterade satsning som har gjorts för att bota och lindra, vårda och rädda till livet i vårt land.

Kanske kan en kvalitetsbeskrivning också bestå av en redovisning av patienternas personliga upplevelser av den vård de fått. I en nyligen genomförd SCB-undersökning kunde vi notera att nio av tio förklarar sig nöjda med den medicinska behandlingen de fått. Tre av fyra var nöjda med den information de fått, nio av tio var nöjda med den omvårdnad och omtanke de fått. I stort sett goda betyg. Trots detta vilar ingen förnöjsamhetens stiltje över hälso- och sjukvårdens arbete. Ett ivrigt utvecklingsarbete fortgår alltifrån omvårdnadens kvalitet och karaktär till nya medicinska behandlingstekniker, forskning på stor bredd, en samhällsekonomisk prioritering på hög nivå. Allt detta i syfte att förlänga och berika livet för människorna i vårt land.

Men hur mäter vi bäst om insatserna inom hälso- och sjukvården ger eftersträvat resultat? Att öka vårdkapaciteten kan inte vara ett mål i sig självt. Det överställda målet måste vara att hindra vårdbehovets uppkomst. När därför regeringen år 1985 av socialstyrelsen beställde en folkhälsorapport, avsedd att löpande revideras vart tredje år, hade ett viktigt instrument tillkommit för att regering, riksdag och sjukvårdshuvudmän bättre än tidigare skulle kunna överblicka hälso- och sjukvårdsinsatsernas resultat, en

grund för strategiska vägval in i den framtid som med WHO:s formulering har som mål att skapa hälsa för alla. I denna första folkhälsorapport kan noteras sensationellt goda resultat av tidigare insatser. Vår höga medellivslängd har ytterligare höjts under det senaste decenniet, för att nu genomsnittligt vara över 77 år, med 80 år för kvinnor och 74 år för män. Genom mödra- och barnhälsovården har vi sänkt spädbarnsdödligheten till en enastående låg nivå.

Folkhälsorapporten visar dock på att skilda sociala förutsättningar starkt påverkar levnadslängd och hälsa. Dessa iakttagelser kan läggas till grund för strategiska hälso- och vårdpolitiska beslut. Så har t. ex. dödligheten bland unga i åldern 15–24 år minskat i långsammare takt än bland barn, och efter 1983 har för denna grupp dödligheten i trafikolyckor ökat. Vart tredje dödsfall bland unga orsakas av trafikolyckor, vart fjärde av självmord.

Bland yngre vuxna är dödligheten inte särskilt låg i jämförelse med dödligheten i många andra länder. Bland män i åldersgruppen 25–44 år är självmord den största dödsorsaken, medan det för kvinnor är tumörer. Bland männen noteras fortfarande en kraftig överdödlighet bland fränksilda.

I åldersgruppen 45–64 år noterades bland män under 70-talet en ökad dödlighet i kranskärslsjukdomar och av alkoholskador. Trenden bröts dock vid ingången av 80-talet, vilket starkt bidragit till att medellivslängden totalt ökat med cirka ett år under de senaste åren.

Den ökade dödlighet som iaktogs under 1970-talet var koncentrerad till män som arbetade inom tillverkningsindustri och till dem som ställdes utan förvärvsarbete, som arbetslösa eller förtidspensionerade. Detta mönster kan i hög grad påverkas av förebyggande insatser. En utbyggd behandlingsresurs och nya tekniker har också kunnat bryta de negativa trenderna. Kranskärslsjukdomarna minskar med minskad rökning. Systematiskt förebyggande arbete och hälsokontroller har minskat dödligheten i livmoderhalscancer och olycksfall. Nya behandlingsmetoder och livsmönsterförändringar ökar överlevnaden vid högt blodtryck och olika cancertyper. Växande folkhälsoproblem är relaterade till psykisk ohälsa och besvär från rörelseorganen. Allergiska besvär ökar.

Vi kan se folkhälsorapporten som en del av den strategi som Sverige har anslutit sig till genom världshälsoförsamlingen, som 1986 rekommenderade medlemsstaterna att identifiera hälsopolitiska mål inom flera samhällssektorer och precisera hälsoeffekterna av sådana program. Dessutom skulle staterna precisera jämlikhetsmål i sina nationella hälsopolitiska mål, med sikte på förbättring av hälsan för underprivilegierade grupper. Erfarenheterna av hälsotillståndet i befolkningen, särskilt bland underprivilegierade grupper, skulle användas som indikator på samhällsutvecklingens kvalitet. Dessa intentioner får nu en konsekvent uppföljning genom regeringens aviserade initiativ att inrätta en rådgivande hälsopolitisk expertgrupp, som knyts till den nu arbetande hälso- och sjukvårdsberedningen. Härigenom avser socialministern att intensifiera samhällets åtgärder på folkhälsoområdet.

I anslutning till folkhälsorapporten har sjukvårdens ekonomi diskuterats. Från att ha haft en tillväxttakt på ca 3,5 % under 70-talet har det årliga tillskottet legat på en lägre relativ nivå under senare år. Detta har varit

erforderligt som en del i arbetet att komma tillbaka till en samhällsekonomisk balans totalt sett. Landstingsförbundets beräkningar av volymökningsbehov under de kommande tio åren kan sammanfattas till ca 3 %, men man räknar också med att genom effektivisering och omstrukturering kunna återbära 1 % för att tillväxtbehovet skall kunna stanna vid ca 2 % per år. Analysen av den nu föreliggande folkhälsorapporten torde bli ett viktigt instrument för en riktig beräkning av sjukvårdens adekvata behov i det rullande budgetarbetet.

Fru talman! Med detta yrkas bifall till socialutskottets hemställan i samtliga punkter av betänkande nr 27 och avslag på de reservationer som är fogade till detta.

Anf. 62 GÖTE JONSSON (m) replik:

Fru talman! Får jag bara ställa några frågor till Erik Janson. Anser Erik Janson att inriktningen av hälso- och sjukvården till alla delar nu stämmer med patienternas behov? Varför vill inte socialdemokraterna öka valfriheten för patienterna? Varför skall man inte ha rätt att välja läkare på samma sätt som man har rätt att välja i andra livets situationer? Varför säger ni nej till vårt yrkande om en utvidgning av patienternas rätt enligt hälso- och sjukvårdslagen?

Anf. 63 ERIK JANSON (s) replik:

Fru talman! I det stora utvecklingsarbete som hälso- och sjukvården har genomgått under senare år har det funnits obalanser, framför allt regionala obalanser. Det har varit svårt att få läkarförsörjning ute i glesbygderna. Det har till vissa delar försvårat det övergripande målet att göra sjukvården lika tillgänglig för alla. Men de modeller till lösning som oppositionen har försökt framföra har inte visat några vägar till att förbättra de försörjningsmöjligheterna. Det är angeläget att fortsätta det idoga arbetet att konsolidera primärvårdens utveckling, vilket har varit ett övergripande mål under senare år, och försörja den med adekvat personal, både på läkarsidan och inte minst på distriktssjuksköterskesidan. Detta får gälla som svar på den första frågan.

Möjligheten att kunna välja läkare handlar verkligen i hög grad om att låta primärvården byggas ut på ett likvärdigt sätt i hela landet. Det möjliggör för patienterna att i högre grad än som tidigare har varit möjligt få en personlig knytning till en distriktsläkare.

Anf. 64 GÖTE JONSSON (m) replik:

Fru talman! Om en patient är sjuk och läkaren drar slutsatsen att patienten behöver medicin och om det visar sig att denna medicin inte hjälper utan att sjukdomen egentligen förvärras, skall då läkaren fortsätta att ordinera samma medicin? Nej, säger vi, då skall han pröva någonting annat.

Vi vet att det är oerhörda brister i svensk sjukvård av i dag. Många av dem som är mest sjuka får inte vård. Vi vet att mycket av bristerna beror på den organisation vi har. Men Erik Janson säger att vi skall fortsätta på samma sätt. Han är inte beredd att tillgripa en effektivare medicin för att bota sjukdomen i svensk sjukvård. Jag beklagar Erik Jansons ställningstagande.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Utvecklingen inom hälso- och sjukvården
m. m.

Anf. 65 STINA GUSTAVSSON (c):

Fru talman! Trots att vi i Sverige satsar stora summor pengar på vård och omsorg ägnas den förebyggande delen i vårdorganisationen fortfarande alltför liten uppmärksamhet. Enligt centerns uppfattning torde därför inte hälso- och sjukvårdens andel av samhällets totala kostnader kunna minskas. För att nå verkliga effekter av den förebyggande vården räcker det inte med enstaka kampanjer. Det gäller i stället att se till att människor redan från tidiga år bibringas större kunskaper om de olika risker som hälsan kan utsättas för.

I regeringens skrivelse, som ligger till grund för socialutskottets betänkande som vi behandlar i dag, sägs om inriktningen av det hälsopolitiska arbetet bl. a. följande, vilket jag till fullo vill instämma i: Huvudinriktningen är nämligen inte att enbart lägga år och hälsa till livet utan också att lägga liv till åren genom att människor fullt ut skall kunna utnyttja sina fysiska och psykiska resurser.

Psykisk ohälsa är ett långt mera komplicerat problem att söka åtgärda än cancer och hjärt-kärlsjukdomar. Här finns rader av de problem som uppstår när individen av olika skäl inte klarar av vardagslivets påfrestningar. Om en person hamnar utanför den sociala gemenskapen uppstår nog den allra svåraste situationen.

Det är välkänt att social isolering och ensamhet ökar riskerna för att sjukdomar skall uppstå. Detta gäller såväl kroppsliga som själsliga sjukdomar.

Social isolering saknar vi beredskap att möta i det arbete som bedrivs från de sociala myndigheternas sida. Hemtjänstpersonalen möter ofta denna kategori av människor, men deras resurser är mycket begränsade när det gäller hjälpinsatser. Genom att utnyttja äldres erfarenhet skulle dessa kunna bidra till viktiga insatser för att bryta isolering och ensamhet. Stora vinster skulle kunna hämtas i att tidigt förebygga denna utslagning.

I samband med äldrepropositionen tar vi från centern upp denna fråga i en motion, och den kommer så småningom att behandlas i riksdagen. Det vore emellertid synnerligen värdefullt att redan nu kunna fatta ett beslut om en kartläggning av hur situationen ser ut när det gäller det sociala nätverket. En utredning rörande ensamheten i Sverige skulle kunna lämna ett informationsmaterial som underlag för åtgärder i syfte att förebygga dessa tillstånd.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 6 och i övrigt till hemställan i socialutskottets betänkande 27.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om jordbruksutskottets betänkande 25.)

Kammaren fortsatte här efter debatten om jordbruksutskottets betänkande 25 om reglering av priserna på jordbruksprodukter, m. m.

Anf. 66. GUNHILD BOLANDER (c):

Fru talman! Detta är tredje dagen som jordbruksutskottets betänkande 25 står på föredragningslistan. Jag skall inte orda särskilt länge, men följande tål att sägas ytterligare en gång från denna talarstol.

Det livsmedelspolitiska beslut som riksdagens majoritet fattade våren 1985 innebar bl. a. att landets bönder skulle anpassa animalieproduktionen till den svenska konsumtionen. Samma balanssituation skulle på sikt eftersträvas för vegetabilieproduktionen.

För att få balans i animalieproduktionen har vi haft ett väl fungerande tvåprissystem för mjölkproduktion och investeringsstopp för byggande för fläsk- och köttproduktion. I och med det beslut som riksdagens majoritet kommer att fatta om föreliggande betänkande förändras i ett slag dessa förutsättningar. När regeringen nu har fått folkpartiet med sig på en avveckling av tvåprissystemet, kommer det ofelbart att medverka till en produktionsökning med ty åtföljande prissänkning. Regeringen anser det angeläget att balans upprätthålls i produktionen men föreslår att medlet därför skall tas bort. Den ryckighet och nonchalanta behandling som lantbrukarna utsätts för är en både ekonomisk och social nedvärdering av en hel yrkesgrupp. Jag vill i övrigt instämma i mycket av det som Karl Erik Olsson tidigare anfört när det gäller detta betänkande.

Jag har egentligen begärt ordet för att tala något om min motion Jo266, men eftersom lantbruket spelar avsevärt större roll på Gotland än i något annat län, så måste jag få inleda med att beskriva den oro som i dag finns bland de gotländska lantbrukarna för deras egen utkomst och den oro som finns för sysselsättningen om ytterligare bönder får lämna sina gårdar. Det läggs ner ett lantbruk i veckan på Gotland. Totalt ger lantbruket och livsmedelsindustrin utkomst åt ca 40 % av den yrkesverksamma befolkningen. Det är alltså av vikt att det finns mer av långsiktig planering inom jordbrukspolitiken och mindre av snabba kast och förändringar.

När det gäller livsmedelsindustrin så är det speciellt sockerbetsodlingen och sockerframställningen vid Roma sockerbruk som har mycket stor betydelse för sysselsättningen på Gotland. Detta har statens industriverk slagit fast i en promemoria 1985:6, som heter Avstamp Gotland, där man betonade att jordbruket på Gotland bör garanteras utrymme för en fortsatt och minst oförändrad produktion av animalier och socker.

Roma sockerbruk har 125 heltidsanställda och 50–60 personer i säsongarbete under de tre månader av året som bruket är i drift. Det ger också arbete för underleverantörer, entreprenörer och åkare. Osäkerheten om brukets framtid medför att Sockerbolaget inte har tillåtit större investeringar. Fram till 1990 beräknar man investera 22 milj. kr., vilket är 10 milj. kr. mindre än driftsledningen anser nödvändigt.

Sockerbetsodlingen har utomordentligt stor betydelse för lantbrukarnas sysselsättning och inkomst. 4 200 ha av den bättre åkerarealen används för odlingen, och under föregående år hade Gotland den bästa betskörden i hela landet. Eftersom de gotländska betodlarna använder flytgödsel i mindre

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Reglering av priserna
på jordbruksproduk-
ter, m. m.*

omfattning, håller betkvaliteten alltid en hög sockerhalt i förhållande till övriga odlarlän.

För att de anställda vid bruket skall kunna känna trygghet i anställningen och för att odlarna skall våga satsa på en rationell och modern maskininvestering måste de nuvarande tvååriga avtalen förlängas till minst femåriga och helst längre.

En låg självförsörjningsgrad ökar Sveriges importberoende. Redan i dag är Sverige ett av de mest importberoende länderna i Europa. Det finns anledning för riksdagen att slå fast en självförsörjningsgrad på 95 % för att göra landet mindre sårbart i en krissituation.

Den konsekvensutredning om den svenska sockerhanteringen som presenterat ett betänkande under hösten 1987 utgår från strikt ekonomiska bedömningar. I den bedömningen har framtiden för Roma sockerbruk framställts som osäker. Det är därför nödvändigt att låta odlarna på Gotland slippa kvotering av arealen, eftersom detta medverkar till att begränsa utvecklingsmöjligheterna. En utökad sockerbetsareal på Gotland skulle möjliggöra en bättre ekonomi för Romabruket.

Detta skulle medverka till en långsiktig verksamhet vid ett livskraftigt sockerbruk på ön och en fortsatt möjlighet till utkomst för ett stort antal lantbrukare i ett län, där alternativa sysselsättningar är mycket begränsade i förhållande till övriga län där det förekommer sockerbetsodling. Ur regionalpolitisk synpunkt är en satsning på Romabruket väl använda statliga medel.

Fru talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till reservation nr 21 i föreliggande betänkande.

Anf. 67 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 68 ARNE ANDERSSON i Ljung (m):

Fru talman! Det är naturligtvis att beklaga att en inte mer omfattande debatt än den om dessa jordbruksfrågor har behövt spänna över tre dagar. Det är väl i någon mån en ursäkt för jordbruksministern för att han inte är här och lyssnar på oss att debatten nu är inne på tredje dagen, även om det likväl hade varit intressant.

Om jag hade fått tid att hålla detta lilla anförande strax före kl. 18 i går kväll, hade jordbruksministern ändå inte varit närvarande. Han brände av ett anförande en halvtimme tidigare och lämnade sedan snabbt kammaren för att – det kan jag upplysa dem av kammarens ledamöter om som är närvarande – sedan han snabbt tagit sig hem skicka ut ett pressmeddelande, där han talade om att avregleringens alla hjältar hos moderaterna var tysta som möss när jordbrukspolitiken diskuterades; jag sprider gärna detta pressmeddelande på detta sätt. När det faktiskt skall fattas beslut som rör jordbruksnäringens omställning, heter det vidare i pressmeddelandet, sviker de. Jojo, jordbruksministern!

Jag vet uppriktigt sagt inte med vilken rätt jordbruksministern talar om möss och tystnad när han själv är frånvarande från kammaren. Och från en helt annan utgångspunkt undrar jag också varför han för in möss i

sammanhanget, när förhållandena inom regeringskansliet onekligen är sådana att de för tankarna till ett råttbo!

Så mer till saken, fru talman! Jag tänker säga några ord om de förhållanden som rådde när vi fattade det senaste jordbrukspolitiska beslutet. Jag är den ende kvarvarande i kammaren som förde samtalen med dåvarande riksdagsmannen, sedermera Systembolagsdirektören Egon Jacobsson, då vi överenskom om 40/60-principen beträffande statens delansvar.

Jag vet att det då var socialdemokraternas uppfattning att man skulle ha ett lägre tal, men vi enades ändå om detta. Det är det som socialdemokraterna nu under åren har skruvat sig för att ta sig ur. Detta vittnar om dålig kunskap om omställningstiden för jordbruket. Jag tror – alldeles som jordbruksministern – att vi på sikt inte skall ha den tingens ordning. Men vet man inte mer i jordbruksdepartementet om tiden för att ställa om ett jordbruk än att man tror att tiden fem år är den ideala, tycker jag man dokumenterar okunskap.

Vad överenskom då Egon Jacobsson och jag? Först vill jag gärna säga att Eric Enlund i och för sig också deltog i det beslutet, men han var inte fysiskt närvarande helt enkelt därför att han då hade lämnat riksdagen och följaktligen befann sig i Västmanland. Jo, vi överenskom att vi efter fem år skulle se hur utvecklingen hade gått. Hade statens resp. jordbrukets kostnader för spannmålsöverskottet minskat var det bra – hade det inte minskat var det en anledning att se över hur vi i fortsättningen skulle ha det. Det var inte fråga om den avtrappning som nu föreslås.

Jag vill med detta, fru talman, bara deklarerat att sinnet för proportioner i jordbruksdepartementet icke är påfallande och att kunskapen om hur man vänder ett större fartyg icke är särskilt stor; roderkänsligheten är inte sådan som man tycks tro. Hade man från departementets sida till äventyrs kunnat leverera någon idé om hur marken används hade man varit på god väg.

Till sist bara ytterligare några ord. Eftersom jag numera sysslar med försvaret, vill jag gärna anlägga den totalförsvarspekten att det också från den utgångspunkten är rent av ansvarslöst att staten tar sin hand från jordbruket och låter det bli en böndernas ensak. Det är inte självklart att det är så intressant för bönderna att för all framtid fullt ut ta ansvaret för det totalförsvaret som är en gemensam angelägenhet för oss. Statens ansvar, fru talman, bör alltså också av den anledningen kvarstå.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

Kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Socialutskottets betänkande 25

Anf. 69 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

I detta ärende har Jörn Svensson samt ytterligare 13 ledamöter i skrivelse till talmannen yrkat att det förslag till lag om vård av missbrukare i vissa fall som vinner riksdagens bifall skall vila i minst 12 månader på grund av att lagförslaget innebär sådan begränsning av fri- och rättighet som avses i 2 kap. 12 § regeringsformen. Jörn Svenssons yrkande tas upp efter det att kammaren har tagit ställning till utskottets hemställan.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Reglering av priserna
på jordbruksprodukter, m. m.*

Mom. 1 (frågan om avslag på propositionens förslag och begäran om nytt förslag)

Utskottets hemställan bifölls med 285 röster mot 21 för reservation 1 av Lars-Ove Hagberg.

Mom. 2 (trängande vårdbehov)

Utskottets hemställan bifölls med 283 röster mot 24 för reservation 2 av Lars-Ove Hagberg. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (en social indikation)

Utskottets hemställan bifölls med 283 röster mot 26 för reservation 3 av Lars-Ove Hagberg.

Mom. 4 (personlig fara för annan)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 238 röster mot 70 för hemställan i reservation 4 av Blenda Littmarck m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 5 av Rosa Östh och Stina Gustavsson i motsvarande del anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

Mom. 5 (för närboende störande uppträdande)

Hemställan

Utskottets hemställan – som ställdes mot hemställan i reservation 5 av Rosa Östh och Stina Gustavsson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 4 av Blenda Littmarck m. fl. i motsvarande del anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

Mom. 6 (sociala skadeverkningar för anhöriga)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Blenda Littmarck m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (anstånd med verkställighet av ett LVM-beslut)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Blenda Littmarck m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (utredning och ansökan om vård)

Utskottets hemställan bifölls med 165 röster mot 146 för reservation 11 av Daniel Tarschys m. fl. i motsvarande del.

Utskottets hemställan bifölls med 285 röster mot 25 för reservation 13 av Lars-Ove Hagberg. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 14 (vårdtidens längd)

Först biträdde reservation 14 av Blenda Littmarck m. fl. med 77 röster mot 25 för reservation 15 av Lars-Ove Hagberg. 210 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Blenda Littmarck m. fl. – genom uppresning.

Mom. 16 (samordning med vård enligt hälso- och sjukvårdslagen)

Utskottets hemställan bifölls med 200 röster mot 104 för reservation 16 av Blenda Littmarck m. fl.

Mom. 17 (socialnämndens skyldigheter efter vårdtiden)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 17 av Rosa Östh och Stina Gustavsson – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (huvudmannaskapet för LVM-vården)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 18 av Blenda Littmarck m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 22 (resurser till missbrukarvården)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 19 av Lars-Ove Hagberg – bifölls med acklamation.

Mom. 23 (förebyggande insatser på missbruksområdet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 20 av Blenda Littmarck m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Slutligt antagande av lagen om vård av missbrukare i vissa fall

Anf. 70 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Som förut nämnts har Jörn Svensson m. fl. yrkat att den nu antagna lagen om vård av missbrukare i vissa fall skall vila i 12 månader på grund av att lagen innebär sådan begränsning av fri- och rättighet som avses i 2 kap. 12 § regeringsformen.

Enligt nyssnämnda föreskrift i regeringsformen kan lagen ändå slutligt antas, om minst 5/6 av de röstande förenar sig om beslutet. Jag ställer därför proposition på att lagen nu skall slutligt antas. Om 5/6 majoritet inte uppnås skall lagen hänvisas till konstitutionsutskottet för prövning av huruvida föreskriften i 2 kap. 12 § regeringsformen är tillämplig i förevarande fall.

Beslut skall fattas genom omröstning. Med hänsyn till kravet om 5/6 majoritet företas rösträkning utan föregående uppresning.

Vid rösträkningen avgavs 291 röster för slutligt antagande av lagen om vård av missbrukare i vissa fall mot 21 röster för hänvisning av lagen till konstitutionsutskottet för sådan prövning som avses i 2 kap. 12 § femte stycket regeringsformen.

Kammaren hade alltså slutligt antagit lagen om vård av missbrukare i vissa fall.

Socialutskottets betänkande 26

Mom. 1 (frågan om förbud mot verksamhet med befruktning utanför kroppen)

Först biträdades reservation 1 av Ingrid Ronne-Björkqvist med 28 röster mot 9 för reservation 2 av Inga Lantz. 272 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 281 röster mot 17 för reservation 1 av Ingrid Ronne-Björkqvist. 13 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (äktenskap som förutsättning för befruktning utanför kroppen)

Utskottets hemställan bifölls med 299 röster mot 3 för motion So23 av Alf Svensson i motsvarande del. 9 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 4 och 5 (frysning av befruktade ägg m. m.)

Först biträdades reservation 3 av Ingrid Ronne-Björkqvist med 25 röster mot 10 för reservation 4 av Inga Lantz. 273 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Ingrid Ronne-Björkqvist – genom uppresning.

Mom. 3 (återföring av alla befruktade ägg vid samma tillfälle)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion So23 av Alf Svensson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (transplantation av äggstockar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (forskning om barnlöshetens orsaker)

Utskottets hemställan bifölls med 284 röster mot 22 för reservation 6 av Inga Lantz. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 13 (skydd för individens personliga värdighet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion So423 av Alf Svensson – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (medicinsk användning av aborterade foster)

Utskottets hemställan bifölls med 268 röster mot 33 för reservation 7 av Ingrid Ronne-Björkqvist. 10 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 18 (en bioteknikkommitté)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Inga Lantz – bifölls med acklamation.

Socialutskottets betänkande 27

Mom. 1 (sjukvårdens andel av samhällets resurser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Daniel Tarschys och Ingrid Ronne-Björkqvist – bifölles med acklamation.

Mom. 2 (utvecklingen inom primär- och länssjukvård m. m.)

Utskottets hemställan bifölles med 239 röster mot 71 för reservation 2 av Blenda Littmarck m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 3 (utvärdering av primärvården)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Blenda Littmarck m. fl. – bifölles med acklamation.

Mom. 4 (husläkare)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Daniel Tarschys och Ingrid Ronne-Björkqvist – bifölles med acklamation.

Mom. 5 (ändring i hälso- och sjukvårdslagen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Blenda Littmarck m. fl. – bifölles med acklamation.

Mom. 9 (utredning om ensamhetssituationen i Sverige)

Utskottets hemställan bifölles med 205 röster mot 106 för reservation 6 av Ulla Tillander m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölles.

Jordbruksutskottets betänkande 25

Mom. 1 (en ny jordbrukspolitisk utredning)

Utskottets hemställan bifölles med 269 röster mot 43 för reservation 1 av Bengt Rosén och Anders Castberger.

Mom. 2 (avreglering av det svenska jordbruket m. m.)

Utskottets hemställan bifölles med 240 röster mot 71 för reservation 2 av Sven Eric Lorentzon m. fl.

Mom. 4 (regional självförsörjning)

Utskottets hemställan bifölles med 294 röster mot 17 för reservation 3 av Jan Jennehag. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 5 (planmässig samordning av produktionen)

Utskottets hemställan bifölles med 293 röster mot 18 för reservation 4 av Jan Jennehag.

Mom. 14 (särskilda medel till forskning m. m. om landsbygdsutveckling)
Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Karl Erik Olsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 16 a (nytt system för prisöverläggningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Karl Erik Olsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (investeringsförbud i animalieproduktionen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 7 av Sven Eric Lorentzon m. fl., *dels* reservation 8 av Jan Jennehag – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (etableringskontroll m. m.).

Utskottets hemställan bifölls med 258 röster mot 53 för reservation 9 av Karl Erik Olsson m. fl.

Mom. 21 a (tidpunkt för avveckling av tvåprissystemet m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 10 av Sven Eric Lorentzon m. fl. i motsvarande del, *dels* reservation 11 av Karl Erik Olsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 21 b och c (vissa övergångsåtgärder vid tvåprissystemets avskaffande, m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Sven Eric Lorentzon m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 21 d (ytterligare införselavgiftsmedel till stöd för vissa mjölkproducenter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Bengt Rosén och Anders Castberger – bifölls med acklamation.

Mom. 22 (uttalande om småjordbrukens överlevnadsmöjligheter)

Utskottets hemställan bifölls med 290 röster mot 18 för reservation 13 av Jan Jennehag.

Mom. 23 (statens delansvar för överskottskostnaderna)

Utskottets hemställan bifölls med 159 röster mot 149 för reservation 14 av Karl Erik Olsson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 25 (inriktningen av jordbrukspolitiken och stimulans av alternativa råvaror m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 261 röster mot 49 för reservation 15 av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander.

Mom. 26 (höjd ersättning för skogsplantering)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 16 av Bengt Rosén och Anders Castberger – bifölls med acklamation.

Mom. 27 (skogsproduktion på åkerarealen m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 17 av Sven Eric Lorentzon m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 36 (låginkomstsatsning m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 18 av Sven Eric Lorentzon m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 37 (sociala åtgärder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 19 av Jan Jennehag – bifölls med acklamation.

Mom. 40 (viss disposition av införselavgiftsmedel från regleringsåret 1986/87)

Utskottets hemställan bifölls med 161 röster mot 146 för reservation 20 av Karl Erik Olsson m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 43 (självförsörjningsgraden i sockerproduktionen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 21 av Karl Erik Olsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 46 (lantbrukets rådgivning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 22 av Sven Eric Lorentzon m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

7 § Föredrogs ånyo

näringsutskottets betänkande

1987/88:41 om ny ekonomisk styrning av statens vattenfallsverk m. m. (prop.

1987/88:87 och 1987/88:90) såvitt avser omlokalisering av Vattenfalls huvudkontor (förnyad behandling; mom. 7 bordlagt den 7 juni på grund av lika röstetal).

Omlokalisering av Vattenfalls huvudkontor

Anf. 71 PER-RICHARD MOLÉN (m):

Fru talman! Jag vill yrka bifall till reservation 9 vid näringsutskottets betänkande 41, som bordlades i går.

Anf. 72 ÅKE WICTORSSON (s):

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan under moment 7 i betänkande 41 från näringsutskottet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet

Mom. 7 (omlokalisering av Vattenfalls huvudkontor)

Utskottets hemställan bifölls med 161 röster mot 145 för reservation 9 av Hadar Cars m. fl. 3 ledamöter avstod från att rösta.

8 § Beträffande de på föredragningslistan närmast upptagna ärendena, försvarsutskottets betänkande 1987/88:13 samt arbetsmarknadsutskottets betänkanden 1987/88:18, 22 och 20, beslöt kammaren på förslag av förste vice talmannen medge att voteringarna fick äga rum i ett sammanhang sedan debatten i alla dessa ärenden avslutats.

Föredrogs

försvarsutskottets betänkande

1987/88:13 om förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet (prop. 1987/88:150 bil. 8) samt

arbetsmarknadsutskottets betänkanden

1987/88:18 om arbetslöshetsförsäkring m. m. (prop. 1987/88:100 bil. 12, 1987/88:114 och 1987/88:150 bil. 5),

1987/88:22 om sysselsättningsskapande åtgärder m. m. (prop. 1987/88:150 bil. 5),

1987/88:20 om ledighet (prop. 1987/88:171).

Först upptogs till behandling försvarsutskottets betänkande 13 om förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet.

Förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet

Anf. 73 ARNE ANDERSSON i Ljung (m):

Fru talman! Dagens riksdagsdebatt om förstärkning av ubåtsskyddet – eller mera högtidligt, som rubriken i utskottsbetänkandet lyder, om förstärkning av skyddet mot främmande underrättelseverksamhet – sker under trycket av att våra inre vatten sedan någon vecka tillbaka av allt att döma ständigt har främmande undervattensbesök. Debatten i dag illustreras av en intensiv kränkingsverksamhet, där svenska marina enheter snart sagt dagligen bekämpar främmande undervattensföremål.

Utöver det allvar som dessa händelser i sig utgör ligger det ett allvarligt omen i att vi numera inte ens reagerar nämnvärt inför rapporter om kränkningar eller bekämpning av kränkningar. Låt mig slå fast att det handlar om att den svenska krigsmakten ger verkanseld mot främmande krigsmakt på svenskt territorium.

Låt mig, fru talman, om än bara i förbigående, erinra om att denna mot Sverige allvarligt riktade verksamhet har pågått under en period då vi därutöver under en veckas tid sett den politiska makten i allvarlig upplösning. Detta är var för sig ytterst allvarligt men tillsammans taget en ödesmättad situation för vårt land som dess bättre, vad vi vet, inte än fått allvarligare konsekvenser för rikets säkerhet.

Det är mot denna bakgrund som vi har att ta ställning till regeringspropositionen om förstärkning av ubåtsskyddet. Den yttersta anledningen till att någon åtgärd över huvud taget kommer till stånd är inte de kränkningar som nu förekommer utan förra sommarens kränkningar av våra vatten.

Rapporter om denna kränkungsverksamhet debatterades som bekant livligt under hösten. Jag har ingen anledning att nu gå in på varför regeringen då inte vidtog erforderliga förstärkningsåtgärder, utan nöjer mig med att konstatera att regeringen – om än nödtorftigt – behöll initiativet och tilltron till regeringsmakten genom att i brev vid årsskiftet utbe sig förslag från överbefälhavaren beträffande åtgärder för att förhindra fortsatta kränkningar.

ÖB fick inte särskilt lång tid på sig. Han skulle redan den 15 februari för regeringen lämna kostnadsberäknade förslag för de åtgärder han fann erforderliga. Så skedde också. ÖB:s redovisning var uppbyggd i ett tvåstegsprogram, som tillsammans belöpte sig till en kostnad om ca 1,7 miljarder kronor. Häri hade då inräknats ca 250 milj. kr. för att täcka kostnader från det senaste försvarsbeslutet som inte hade kunnat infrias.

Om jag hitintills, fru talman, i min beskrivning av regeringens handläggning inte haft någon större anledning att vara särskilt kritisk, så kan den nu efterföljande delen av händelseförloppet inte med bästa ansträngning undgå kritik.

Sedan försvarsministern i mitten av februari fått ta del av ÖB:s förslag, hände det under drygt två månaders tid faktiskt ingenting. Jag är naturligtvis medveten om att försvarsministern tillsammans med regeringskollegier under denna tid träffade partiledarna vid omkring tre tillfällen. Mitt omdöme om det substantiella utfallet av de samtalen ger mig likväl anledning att påstå att ingenting hände. Vill jag vara än snödare i min bedömning, har jag fått det bestämda intrycket att de fåtaliga kontakterna, liksom den långa tidsutdräkten över två månader, tjänade enbart ett enda syfte – nämligen att i riksdagspartiernas krets finna minst ett parti, utöver vpk, som till minsta möjliga ekonomiska insats var berett att hjälpa regeringen att få den tänkta propositionen antagen av riksdagen. Jag beklagar, fru talman, att denna snöda hantering så småningom lyckades.

I ljuset av den kränkungsverksamhet som de senaste veckorna dagligen förekommit, och som för regeringen och försvarsministern rimligen inte kan ha kommit som en överraskning, ter sig den njugghet som under vårmånaderna visades från försvarsministerns sida närmast som en provokativ handling mot såväl svenska folket som mot riksdagspartierna. Jag tror inte att någon i dag anser att det moderata kravet om sådan förstärkning av ubåtsskyddet att en andra operativ ubåtsskyddsstyrka skall kunna sättas upp är en överdrift. Jag vill att försvarsministern och de socialdemokratiska ledamöterna skall kommentera detta. Kränkningar på västkusten som förekommer samtidigt med kränkningar på fler ställen på den svenska ostkusten ger väl snarast vid handen att också det moderata yrkandet faktiskt har varit otillräckligt.

Försvarsministern har i tilläggspropositionen förvisso dragit slutsatser beträffande allvaret i den kränkungsverksamhet som förekommer vid våra kuster. Det framhålls således i propositionen att "ubåtskränkningarna

representerar ett hot mot försvarrets fredsbevarande förmåga genom att det tyder på förberedelser för militära operationer mot Sverige som det nuvarande totalförsvaret har svårt att möta. Ubåtar lämpar sig till exempel väl för en dold landsättning av sabotageenheter i en inledning av ett överraskande inlett anfall." Denna allvarsfyllda del av försvarsministerns bedömning ger – enligt vår mening – på intet sätt stöd i de åtgärder försvarsministern är beredd att sätta in.

Jag vill dock hålla försvarsministern räkning för att han i går, tror jag, gjorde ett bestämt och kraftfullt uttalande om allvaret i den främmande verksamhet som förekommer vid våra kuster.

För oss moderater hade det tätt sig naturligt att försvarsministern hade vidarebefordrat ÖB:s förslag beträffande förstärkning av ubåtsskyddet oinskränkt till riksdagen. Mot denna bakgrund tedde sig försvarsministerns uppenbara schackrande enbart olustigt för oss. Man får inte förglömma att regeringens vädjan under slutet av december, som tog sig uttryck i brevet till ÖB, var regeringens sätt att just då behålla det politiska initiativet. Jag kan inte tänka mig att man på försvarsdepartementet var så enfaldig att man bedömde att den svenska opinionen på någon månad skulle glömma under vilka premisser brevet till ÖB kom till. Det fanns rent av tillfällen under denna period då vi frågade oss om försvarsministern egentligen var försvarets man i regeringen och verkligen slogs för försvarets intressen. Sättet att hantera denna fråga har sannerligen inte givit förtecken för ett positivt svar.

Fru talman! Regeringens uppgörelse med folkpartiet och centern om att anslå 500 milj. kr. för förstärkning av ubåtsskyddet är förvisso också det en hjälp men, enligt vår mening, en otillräcklig hjälp. Att man utöver de 500 milj. kr. också kom överens om att satsa 200 milj. kr. på ett minröjningsfartyg har vi inte haft någon större anledning att kritisera. Likväl kan det konstateras att det var en fartygstyp som ÖB och chefen för marinen inte i första hand hade önskat. Vid den sakliga bedömningen av minröjningsfartyget har vi sagt oss att dess värde i förhållande till de av oss föreslagna två kustkorvetterna i det sammanhanget tjänar ett annat och mer odefinierat syfte. Vi för vårt vidkommande har inte sagt nej till detta fartyg enbart av det skälet att det för en kortare period, tyvärr alltför kort, utgör en fördelaktig sysselsättning i plastverkstaden på Karlskronavarvet. Vi har alltså för vårt vidkommande låtit minröjningsfartyget ges en klar regionalpolitisk betydelse.

Sammantaget innebär vårt alternativ att vi i förhållande till propositionens 500 milj. kr. föreslår 800 milj. kr. till materiel och kvalitetsförbättringar i enlighet med steg I i ÖB:s förslag. Vi biträder härutöver som nyss sagts förslaget om 200 milj. kr. för minröjningsfartyg, och slutligen anvisar vi 600 milj. kr. för två kustkorvetter av Göteborgsklass, som enligt ÖB:s och vår mening erfordras för den angelägna andra utbåtsskyddsstyrkan.

Ingenting av det som i dag händer vid våra kuster tyder på annat än att detta är en synnerligen angelägen åtgärd. Det är, försvarsministern, ännu inte för sent att korrigera sig på den punkten.

Fru talman! Jag yrkar bifall till de till betänkandet fogade reservationerna av de moderata ledamöterna i försvarsutskottet.

Anf. 74 HANS LINDBLAD (fp):

Fru talman! Jag vill på alla punkter yrka bifall till utskottets förslag.

Det förslag som nu ligger på riksdagens bord innebär för femårsperioden att sammanlagt 7,5 miljarder kronor läggs till det militära försvaret jämfört med en prolongering av föregående nivå. Tillskottet på 700 milj. kr. skall alltså läggas till de 6,8 miljarder kronor i tillskott som man fattade beslut om i fjol. Redan försvarsbeslutet hade en mycket markerad marin inriktning, nämligen dubbelt så stort tillskott som ÖB hade föreslagit på motsvarande ekonomiska nivå för försvaret. Det vi nu lägger till marinen innebär väsentligt större satsningar på ubåtsskyddet än vad ÖB hade på sin högsta ekonomiska nivå. För att få perspektiv på detta kan jag nämna att ÖB:s högsta ekonomiska nivå var med samma prisreserv ungefär 13 miljarder kronor över "grundnivån". De satsningar som föreslogs för det direkta ubåtsskyddet utöver grundnivån var 135 milj. kr. Här är det nu fråga om en satsning på ungefär en miljard över grundnivån. Det gäller sådana insatser som snabbt kan ge resultat och som alltså ökar ubåtsskyddet de närmaste åren.

Fru talman! Jag vill peka på tre principiellt väsentliga inslag:

För det första: Vi måste få sådan bemanning och sådana personella satsningar att de plattformar som vi har – fartyg, helikoptrar och fasta installationer – skall kunna nyttjas. Att ha fler plattformar som inte kan användas årets alla månader, veckans alla dagar eller dygnets alla timmar är ganska meningslöst när någonting händer. Det är alltså viktigt att satsa på att det vi har kan användas när det behövs.

För det andra måste vi se till att vi snabbt får hydrofoner och annan utrustning på de plattformar som vi redan förfogar över. Det är den snabbaste förbättring vi kan få och den mest ekonomiska. Vi måste ge utrustning till de fartyg som är användbara, t. ex. samtliga patrullbåtar, de bevakningsfartyg som kustartilleriet har, och vi behöver rejäla moderna hydrofoner till våra ubåtar.

För det tredje bör vi skaffa fast bevakning så att man inte skall kunna komma osedd in till de områden som det är särskilt viktigt för oss att värna. Vi vet att ingen, inte ens en stormakt, skulle kunna ha kontinuerlig bevakning längs en kust så lång som Sveriges. Men inom områden som är allra känsligast går det att sätta in bevakningssystem som gör att intrång märks. Hittills har det varit basområdet i Stockholms södra skärgård och basområdet i Karlskrona. En viktig del i det förslag som nu föreligger är att göra motsvarande för huvudstaden. En inkräktare skall inte kunna ta sig in i Sveriges huvudstad utan att det märks. Ett utbyggande av ett fast system är väsentligt.

För de saker jag här talat om föreslås nu, alltså tillsammans med försvarsbeslutet, ungefär en miljard under perioden. Det är alltså mångdubbelt mer än vad ÖB föreslog för dessa ändamål inför försvarsbeslutet. Av tillskottet på sin högsta ekonomiska nivå föreslog han ungefär 1 % till den här typen av åtgärder. Av det tillskott riksdagen givit försvaret går ungefär 15 % till sådana här åtgärder – en miljard av 7,5 miljarder. Detta är naturligtvis både gentemot försvarsmakten och gentemot omvärlden en mycket klar markering av vilken vikt vi fäster vid dessa åtgärder.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet

Fru talman! Jag måste invända när Arne Andersson åberopar att ÖB har begärt en andra ubåtsskyddsstyrka. Begreppet ubåtsskyddsstyrka har aldrig använts av ÖB. Ubåtsskyddsstyrka är ett begrepp som används av marinen och av moderata samlingspartiet. Både den föregående och den nuvarande ÖB har sagt det vara en viktig princip att kunna använda resurserna på det sätt som är rimligast. ÖB vill inte att riksdagen skall binda honom till att använda båtarna si eller så, utan han vill kunna operera så som han finner lämpligast.

Vi har i dag två kustkorvetter. Om några år kommer vi att ha sex. Ingen skall inbilla mig att den dag vi har 14 helikoptrar, 12 ubåtar, 6 kustkorvetter, 16 patrullbåtar, 7 minjaktfartyg, ett 15-tal bevakningsbåtar samt ett antal fartyg för att lägga ut hydrofonbojar skall alla dessa alltid vara tillsammans. Men skulle ÖB vilja ha dessa på en enda plats är det naturligtvis upp till honom. Han har då naturligtvis större chans att nå effekt på just det stället, men vill han använda dem på flera ställen samtidigt är det också upp till honom. Så varje åberopande av att överbefälhavaren skulle ha krävt någon andra ubåtsskyddsstyrka är fel. ÖB har aldrig använt ordet, och han anser det vara principiellt fel. Jag håller helt med överbefälhavaren i det avseendet.

Sedan kan man naturligtvis diskutera i vilken grad satsningarna på minjaktfartyg är satsningar på ubåtsskydd. Detsamma gäller kustkorvetten. Vad som är ubåtsskydd i kustkorvetten är en släphydrofon som sitter längst bak i båten. Men de stora kostnaderna i den båten gäller elektronik, robotsystem, artillerisystem osv. Många är negativa till minjaktfartyg. Låt mig bara notera att överbefälhavaren själv t. o. m. i den rapport som ligger till grund för propositionen sagt att han upplever att det är en suboptimering. Vi har inte balans mellan minröjningskapacitet och ubåts- och ytattacksförband. Minröjningsresursen är för liten. I planeringen ingår ett antal minjaktfartyg. Att säga att ingen vill ha detta fartyg är fel. Minjaktfartyg prioriterades av överbefälhavaren i programplanerna redan på grundnivån. På samma sätt var det i riksdagsbeslutet. Att anskaffning av en av båtarna nu tidigareläggs är positivt ur ubåtsskyddssynpunkt. Det är positivt också när det gäller att nå balans inom försvarsmakten och få en mindre suboptimering. Det råkar också vara fördelaktigt för industrin. Så talet om att detta fartyg inte är önskvärt tycker jag är märkligt – se bara på ÖB:s planering.

Herr talman! Några ord också om kustkorvetter. Vi från folkpartiet har ingenting emot dessa båtar, tvärtom. När beslutet om de två första kustkorvetterna – med namnen Stockholm och Malmö – fattades sade dåvarande chefen för kustflottan konteramiralen Jan Enquist 1983 inför Krigsvetenskapsakademin att detta var "på sätt och vis ett genomförande av reservationen från mittenpartiernas representanter i 1970 års försvarsutredning". Enligt reservanterna Sven Wedén och Torsten Gustafsson skulle de då aktuella två fartyg som kallades flottiljedare också ha ubåtsskyddskapacitet. Många diskuterade kring försvarsbeslutet 1972 om vi skulle ha eller icke ha fartygsbunden ubåtsjaktkapacitet. Folkpartiet står bakom beslut om sex kustkorvetter. Men vi har invändningar mot att skaffa fler och menar att pengarna gör större nytta för både ubåtsskyddet och inom invasionsförsvar om man lägger dem på andra saker. Vi har prioriterat ubåtar och de fasta systemen. Sammantaget är detta en mycket stark marin prioritering av oss i

förhållande till det som ÖB föreslog. Man kan naturligtvis diskutera hur mycket man skall satsa på ubåtsskyddet, men den avvägning som gjorts anser jag vara rimlig.

Herr talman! En liten reflexion av mera personlig art. Jag för min del tror att skall vi någon gång kunna klippa till en ubåt skall vi upptäcka den med ett passivt system i den meningen att man "passivt" lyssnar in ubåten utan att själv bli röjd, och sedan skall vapeninsatsen komma helt överraskande. En tanke som fanns med i vår kommittémotion från januari är att ge en möjlighet för svenska ubåtsbesättningar att använda incidenttorped. Jag tycker i och för sig inte detta är en riksdagsfråga, det bör i första hand vara en avvägning som ÖB gör. En landkrabbereaktion är ofta att man tycker att agerande under vattnet är någonting konstigt, till skillnad från agerande på ytan. Men ubåtsfolket resonerar: För den som befinner sig i en ubåt är vattnet hans eller hennes medium. De känner och hör vad som finns omkring dem. En svensk ubåtsbesättning hör vad det är och hör t. o. m. vad det är för typ av båt. Det gör inte de som åker omkring på ytan och har en aktiv hydrofon, som dessutom upptäcks av den främmande ubåten på fem gånger så stort avstånd som de själva kan upptäcka en ubåt på.

Det finns alltså en möjlighet – om man från svensk sida vill göra en markerad upptrappning – att tillåta svenska ubåtsbesättningar att använda vapen. Jag vet att både den föregående överbefälhavaren och den nuvarande har upplevt det obehagligt att tänka sig att en främmande ubåt beskjuts av en svensk, för den andre kan svara med dödande eld. Men principiellt har jag svårt att se vad det är för skillnad jämfört med att den främmande ubåten sätter en torped i en svensk kustkorvett. Om någon på svenskt vatten anfaller ett svenskt krigsfartyg är det egentligen ingen skillnad om det svenska fartyget befinner sig på eller under ytan.

Jag anser i och för sig inte att detta är en riksdagsfråga. Men om överbefälhavaren så vill finns det alltså möjlighet för honom att föreslå en skärpning som skulle innebära en starkt ökad osäkerhet för motsidan. I en ubåt vet man genom hydrofoner alltid vad som finns på ytan. Men en svensk ubåt som ligger stilla eller följer med strömmarna upptäcks inte så lätt av en inkräktande ubåt. Att tillåta vapen från våra ubåtar vore en markering som skulle kunna åstadkommas ganska snabbt.

Herr talman! Jag yrkar återigen bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 75 ARNE ANDERSSON i Ljung (m) replik:

Herr talman! Jag glädde mig över att försvarsministern lyssnade på vår debatt i dag. Men jag hade väl inga förväntningar om att försvarsministern skulle vara nyfiken på vad vi moderater har sagt – det kan man ju ta del av på annat sätt.

Efter Hans Lindblads något patetiska och entusiastiska anförande förstår jag nästan säkert att försvarsministern, socialdemokrater och andra har kommit hit för att lyssna till ledaren för konstellationen s-fp-c i denna viktiga

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet.

fråga. Ni kan ju inte ha någonting att tillägga beträffande propositionens förträfflighet utöver vad den gode Hans Lindblad har sagt, men jag skall självfallet avvakta och se.

Det framgick helt klart att Hans Lindblad inte tyckte om att jag tillvitade ÖB uppfattningen att en andra ubåtsskyddsstyrka skulle vara bra att ha. Om jag nu har fel på den punkten hade det varit klädsamt om Hans Lindblad hade svarat på frågan huruvida han tycker att den dagsaktuella situationen ger stöd för vårt yrkande eller inte. Den uppfattningen undanhöll han oss, men jag väntar mig ett svar på den frågan. Det är många som intresserar sig för det som händer just nu och undrar om det ges tillräckliga resurser eller inte. Jag har utgått ifrån att försvarsministern inte kommer att invända något mot Hans Lindblads svar.

Anf. 76 HANS LINDBLAD (fp) replik:

Herr talman! De kränkningar som vi har rapporter om den här veckan påverkas inte av om vi beställer två båtar till för leverans tidigast 1991–1992. Skall vi få ut någon ytterligare effekt av svenskt ubåtsskydd de närmaste åren handlar det om satsningar på personalsidan, förstärkt utrustning på enheter som vi redan har och snabb utbyggnad av fasta system i de områden där vi absolut inte vill att det skall kunna komma in någon.

Den ubåtsskyddsstyrka som marinen, Svenska Dagbladet och moderata samlingspartiet talar om är en organisatorisk enhet där det bl. a. ingår ett antal kustkorvetter – marinen säger fem, medan moderaterna inte har råd med fler än fyra. Dessutom ingår ett visst antal andra fartyg, helikoptrar, flygplan osv. Detta har ÖB sagt vara ett principiellt felaktigt sätt att se på resurser.

I dagens situation, med de enheter som vi har, är det klart att två kustkorvetter är litet. Det är förmodligen bättre att operera med de två på samma ställe i stället för att ha en här och en där.

Om några år, när de fyra Göteborgsklassbåtarna är levererade, har vi sex kustkorvetter. I en sådan operativ situation som den vi har den här veckan kan jag föreställa mig att ÖB skulle säga att det inte var rimligt att ha alla sex båtarna i samma område utan att de skulle delas upp tre och tre eller fyra och två. Om några år har vi tre gånger fler kustkorvetter än i dag.

Från folkpartiets sida provade vi inför 1987 tanken att utgående från Göteborgsskrov, dvs. ett kustkorvettskrov, få fram ett fartyg med huvudsaklig inriktning som minfartyg i krig och ubåtsjaktfartyg i fred. Det skulle bli en billigare lösning än kustkorvetten, som primärt är ett robotfartyg – marinen anger att det var en skillnad på 80 miljoner per fartyg.

Men under försvarskommitténs slutskede sade försvarsstaben att både förslaget om helikoptrar, som hade varit överbefälhavarens enda förslag på de här nivåerna, och marinens förslag om fler fartyg var mindre angelägna än att satsa på utrustning på de plattformar som redan fanns. Att marinen så hårt hade betonat att det skulle vara fler fartyg och avstått från att föreslå utrustning till de fartyg som redan fanns fick vi intryck av förklarades mer av "försvarsgrensintresse" än av en vilja att maximera ubåtsskyddskapaciteten.

Den enda ökning som överbefälhavaren länge föreslog gällde helikoptrar, inom en total ram på 600 miljoner för utbåtsskydd. Nu kan vi notera att när

han själv lämnar ett räkneexempel beträffande vad han skulle göra om han fick 1,7 miljarder utöver de 0,6, dvs. sammanlagt 2,3 miljarder, finns det över huvud taget ingen ny helikopter med.

Detta visar att det underlag som vi har fått från försvarsgrenarna och från överbefälhavaren har skiftat innehåll i snabb takt.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet

Anf. 77 ARNE ANDERSSON i Ljung (m) replik:

Herr talman! Riktigt säker på att jag har förstått vad Hans Lindblad har berättat kan jag väl inte vara, men jag tror att jag drar en ganska hygglig slutsats om jag konstaterar att tilltron till moderata samlingspartiet, Svenska Dagbladet och min egen obetydliga person inte är så stor hos Hans Lindblad. Men om vi nu vänder på steken, eftersom tilltron till ÖB trots allt är betydande: Vad är det som har gjort att ni folkpartister har prutat så pass kraftigt på ÖB:s askanden om 1,7 miljarder som ni faktiskt har gjort? Ni föll snabbast för försvarsministerns schackrande om att finna någon som till lägsta kostnad var beredd att dra en halvdan proposition genom riksdagen!

Detta har du tre minuter på dig att reda upp. Hans Lindblad!

Anf. 78 HANS LINDBLAD (fp) replik:

Herr talman! Det var i och för sig en ganska enkel uppgift. Problemet i det här huset är allmänt sett att saker och ting kostar pengar. Vi sitter här och säger: Alla tidningar skall inte kunna fås i blindskrift, eftersom pengarna inte räcker. Men här anslår vi nu 700 miljoner extra till ubåtsskydd. Ibland har jag intryck av att vi är litet fartblinda när vi håller på med försvarsfrågor – då gäller det alltid avrundade hundratals miljoner, medan man i andra sammanhang ofta räknar på miljonen.

Problemet gäller pengar, och där är det på samma sätt med moderata samlingspartiet. Även ni prutar på vad ÖB föreslår. Jag förmodar att det inte är därför att ni tycker att ÖB allmänt sett har fel utan därför att ni tycker att man av statsfinansiella skäl inte kan ge verkschefer vad verkschefer vill ha.

Vad gäller innehållet i förslagen kan vi notera att överbefälhavaren själv vid olika tidpunkter har kommit med olika förslag. Men han har aldrig vid något tillfälle presenterat kustkorvetter som det väsentligaste. För vår del har vi sagt att ytterligare ubåtar som har stor betydelse i både invasionsförsvaret och ubåtsskyddet för oss är mer prioriterade. Att sätta fler kustkorvetter före Ubåt 90 vore fel.

Sedan kan jag notera ytterligare en sak: Av det som ÖB får extra genom riksdagsbeslutet i dag är inget han anser så viktigt att han velat betala genom omprioritering inom sin ram. Men hade vi gett honom pengarna – 700 miljoner – för fri disposition skulle han inte ha satsat dem helt på ubåtsskydd, utan han hade säkert fördelat dem mellan försvarsgrenarna. Det visar att vi från politiskt håll prioriterar detta med ubåtsskydd mer än de militära myndigheterna gör.

Det handlar alltså inte om vad ÖB helst ville satsa på. När däremot politiker frågar vad han vill göra om han fick mer pengar öronmärkta för ubåtsskydd och frågar i vilken turordning han då skulle ta saker och ting, då placerar han – i den turordning han anger ända upp till 1,7 miljarder – kustkorvetterna som det minst angelägna.

Anf. 79 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c):

Herr talman! Försvarsutskottets betänkande om förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet bygger på en överenskommelse mellan socialdemokraterna, centern och folkpartiet.

Vi i centern har i detta aktuella fall strävat efter enighet. Vi har gjort den bedömningen att det faktum att så många partier som möjligt står bakom betänkandet ger en styrka utåt och ökar trovärdigheten av vår vilja att försvara landets gränser. Det hade givetvis varit en ännu större styrka om även moderaterna hade ställt upp. Men av den debatt som vi i dag har kunnat lyssna till förstår vi ju att moderaterna vill stå vid sidan om.

I centerns partimotion från januari månad krävde vi att den marina kapaciteten måste förstärkas. Ubåtsförbanden har en stor betydelse för såväl invasionsförsvaret som ubåtsskyddet i fred. Vi föreslog att det under parlamentarisk medverkan utreds hur ytterligare resurser skulle kunna tillföras för tidigareläggning av Ubåt 90.

Vi ansåg vidare att materielanskaffningen till marinen omedelbart skulle förstärkas med 40 milj. kr. Detta yrkande har tillgodosetts i det betänkande som vi nu behandlar. Från centerpartiets sida är vi dessutom tillfredsställda med att marinen, genom regeringsbeslut, nu får ta ytterligare 20 milj. kr. i anspråk för repetitionsutbildning.

Ubåtskränkningarna, som vi blev påtagligt medvetna om i samband med U 137:s grundstötning i Karlskrona skärgård, har fortsatt med oförminskad styrka. Det är därför viktigt att vi nu snabbt kan fortsätta att förstärka vårt skydd mot kränkningar. För tillfället pågår spaningar, och vapeninsatser har gjorts mot misstänkt verksamhet utanför Oxelösund och Göteborg.

Eftersökningar pågår nu för fullt inom marinen. De gjorda insatserna visar att vi successivt har ökat vår skicklighet, och inkräktarna får nu kalkylera med eventuella förluster. Denna vår förmåga kommer att öka ytterligare genom dagens beslut. Man kan ha olika uppfattningar om detta. Arne Andersson i Ljung ansåg att man skulle ha behövt satsa ännu mer på grund av vad som sker just för tillfället. Men de satsningar som har gjorts visar ändå att vi är mer resoluta i dag än tidigare, vilket alltså kan verka avskräckande på den eventuella inkräktaren.

När det gäller inriktningen av de resurser som nu skall tillföras, är det ju så, som Hans Lindblad sade, att man helst satsar på omedelbara åtgärder. En satsning på kustkorvetter skulle ju innebära att dessa fartyg kan tas i bruk långt senare och att vi därför egentligen inte har någon nytta av dem.

De insatser som vi nu gör är mycket viktiga. Underrättelsetjänsten skall förstärkas och i våra viktigaste basområden skall de fasta bevakningarna byggas ut. Beträffande anskaffande av ytterligare minröjningsfartyg, så läste jag i går i Arne Anderssons husorgan att just sådana fartyg deltar i ubåtsjakten utanför Oxelösund. De är också bestyckade med sjunkbomber. Jag vet inte om detta är sant, men det stod i alla fall så i tidningen.

Förslagen i betänkandet innebär också att kustbevakningen förstärks. Även om vi är medvetna om att kustbevakningen ingår i totalförsvaret och även skall delta i ubåtsskyddet, anser vi att dess fartyg inte i första hand skall utrustas för ubåtsjakt utan att sådana satsningar först och främst bör göras på de marina fartygen. Vi har alltså inte motsatt oss de medel som tillförs

kustbevakningen, men jag har ändå velat redovisa vår uppfattning i denna fråga.

Herr talman! Hitintills under 1980-talet har förstärkningsåtgärderna när det gäller ubåtsskyddet inneburit kostnadsökningar med drygt 1 miljard kronor. Genom de nu föreslagna åtgärderna satsas ytterligare totalt 700 milj. kr. Det är således fråga om stora belopp som måste avsättas i en ansträngd statsbudget.

Som försvarspolitiker måste jag säga att det här tyvärr är fråga om avvägningar mellan de mängder av utgifter som samhället har på olika områden.

Vidare kommer den nu pågående FU 88 och beväpning av JAS med all säkerhet att kräva nya ekonomiska resurser inför 90-talet.

Det är mot denna bakgrund som centerpartiet har ställt sig bakom betänkandet om förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet.

Centerpartiet har i andra sammanhang, i regionalpolitiken, kritiserat den förda skärgårdspolitik. Vi menar att de ökade krav som i dag i allt större utsträckning ställs på marinen när det gäller skärgårdsområdena i grunden beror på bristen på en samordnad skärgårdspolitik. Det svenska totalförsvarets resurser utgörs i stor utsträckning av vad det civila samhället kan erbjuda i form av personal, tjänster och varor. Vår skärgård är inte bara hemvist för en del av befolkningen och underbara platser för turister utan också vår yttersta utpost mot eventuellt fiendeland. Det är skärgårdsbornas ögon och öron som skall hjälpa marinen att upptäcka och slå larm om någon kränker våra farvatten.

Det är för alla bekant att centerpartiet ej stod bakom förra årets försvarsbeslut. Vi redovisade den gången en högre medelstillsdelning till totalförsvaret om 200 milj. kr. per budgetår. Denna vår uppfattning kvarstår och påverkas inte på något sätt av detta betänkande.

Herr talman! Jag yrkar bifall till hemställan i försvarsutskottets betänkande 13.

Anf. 80 ARNE ANDERSSON i Ljung (m) replik:

Herr talman! Efter Ingvar Karlssons i Bengtsfors anförande vill jag helt tillsammans bara konstatera att det i sig väl var en värdefull upplysning att de förstärkningar som vi moderater har föreslagit på materielsidan inte kan utnyttjas förrän en bit in på 90-talet. Ingvar Karlsson hade kanske väntat sig att jag skulle säga: Kors, det hade vi inte tänkt på! Jag vill tacka för detta vänliga råd, men jag tror inte att vi skall banalisera debatten alltför mycket.

Jag vill i all stillsamhet även upprepa min fråga: Är det någonting i dagens situation som säger Ingvar Karlsson att det är utomordentligt dumt att det skulle ges förutsättningar att kunna sätta upp en andra ubåtsskyddsstyrka?

Jag utgår från att vi inte behöver upprepa den debattomgång som vi hade med Hans Lindblad, där han kunde upplysa mig om att marinchefen nog väljer att disponera sina enheter på det sätt han själv önskar. Att vi inte behöver ha sex kustkorvetter på västkusten utan att marinchefen kan göra som han vill, besvarar ändå inte min fråga till Ingvar Karlsson huruvida det inte skulle vara bra att kunna operera på västkusten och samtidigt kunna

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet

beivra kränkningar på östkusten. Jag tror att det skulle intressera västkustborna att få ett svar på den frågan.

Anf. 81 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c) replik:

Herr talman! Arne Andersson i Ljung, som tidigare har varit verksam i jordbruksutskottet, borde känna till talesättet: Litet ull men mycket skrik, sade bonden när han klippte grisen. Ungefär så förhåller det sig med moderaterna i fråga om detta betänkande. Man vill påskina att händelserna runt våra kuster är av mycket allvarlig karaktär, vilket de är. Men samtidigt menar man att vi fixar det hela, om vi får kustkorvetter. Men det är först om ett antal år som vi får dessa kustkorvetter. De blir också betydligt dyrare än vad moderaterna har angivit i sin motion, även om detta inte direkt hör hit.

Nej, Arne Andersson, jag tycker inte att det vore fel om vi fick en andra ubåtsjaktstyrka. Det vore ännu bättre om vi kanske hade tre fyra sådana. Men det är ju också en fråga om resurser. Vi har ansett att kommande beslut inom försvarspolitiken – FU 88 och beväpningen av JAS – kommer att kräva stora insatser och att man därför måste göra avvägningar av var vi skall lägga pengarna. Då anser vi att detta är en lämplig summa att satsa på ubåtsförsvaret. Det är alltså centerpartiets mening, och jag tror att den är ganska realistisk.

Moderaterna säger i sin motion att man bör satsa mer på försvaret än vad som sker för närvarande och att man får spara in på andra samhällsfunktioner. Det står inte ordagrant så i den moderata motionen men i stort sett så. Det är klart att om man skall ta pengar från kommunerna, t. ex. 6 miljarder kronor, så känns det för kommunerna: de får väl höja kommunalskatten i stället. Detta är en avvägningsfråga – det kommer man aldrig ifrån. Jag tycker att vi i det här fallet borde ha kunnat vara eniga. Moderaterna valde emellertid att stå vid sidan om, och det är ju deras ensak.

Anf. 82 ARNE ANDERSSON i Ljung (m) replik:

Herr talman! Jag tackar Ingvar Karlsson i Bengtsfors för svaret. Jag lovar mycket bestämt att jag skall vidarebefordra det till västra Sverige. I en allvarsfylld debatt om ubåtsskyddet har Ingvar Karlsson bidragit med upplysningen att han har kunskap om att det finns både tagel och ull. Hur man kunde skilja det ena från det andra framgick inte.

Anf. 83 INGVAR KARLSSON i Bengtsfors (c) replik:

Herr talman! Litet ull men mycket skrik, sade bonden när han klippte grisen – det var vad jag sade, Arne Andersson i Ljung.

Jag tror att västkustborna är medvetna om försvarssituationen och vilka resurser som står till vårt förfogande. Vi kan fråga kustkommunerna längs västkusten vad det skulle betyda för dem om vi drar ner statsbidraget till kommunerna i den storleksordning som moderaterna föreslår. Det skall då ställas mot att man fick två kustkorvetter om ett antal år. Jag tror inte att man på västkusten har svårt att välja mellan de alternativen, Arne Andersson.

Anf. 84 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag yrkar bifall till vpk:s motion i detta betänkande.

Herr talman! I december 1987 rapporterade överbefälhavaren om fortsatt främmande undervattensverksamhet. Som en direkt följd av detta uppdrog regeringen den 7 januari i år åt ÖB att utvärdera och redovisa vår samlade förmåga att möta undervattenskränkningar. I uppdraget ingick att redovisa den nuvarande planeringen för att bättre kunna bedöma behovet av såväl personella som materiella åtgärder. Vidare ingick i uppdraget att redovisa eventuella förslag till förändringar i syfte att prioritera system och metoder som skulle kunna klarlägga verksamhetens omfattning, inriktning och ursprung. Efter det att överbefälhavaren lämnat den begärda redovisningen har regeringen framlagt förslag om åtgärder för att förstärka skyddet mot främmande undervattenskränkningar i förhållande till gällande planering.

Förstärkning av skyddet mot främmande undervattensverksamhet

Inriktningen kan i korthet beskrivas på följande sätt:

- Insatserna för underrättelsetjänst riktad mot främmande undervattensverksamhet förstärks.
- Utbyggnaden av fasta bevakningar i våra viktigaste marina basområden förceas. Den fasta bevakningen av inloppen till Stockholm byggs ut.
- Den rörliga övervakningen förbättras.
- Ytterligare ett minröjningsfartyg byggs. Detta ökar vår uthållighet till sjöss.
- Ökade resurser för drift och underhåll möjliggör att fartyg och vissa förband i land kan vara bemannade i ökad utsträckning. Med denna inriktning och inom kostnadsramen 700 milj. kr. i prisläge februari 1987 träffade vi en bred uppgörelse med folkpartiet och centern för den kommande fyraårsperioden.

Herr talman! Uppgåelsen är en bekräftelse på det allvar som vi tillmäter behovet av att öka vår förmåga att ingripa mot kränkningar av vårt lands gränser och territorium. Den är en signal till omvärlden, en signal som på nytt understryker tidigare gjorda uttalanden, bl. a. i samband med 1987 års försvarsbeslut, att vi aldrig kommer att acceptera den typ av oönskad närvaro som framgår av ÖB:s rapporter om fortsatt främmande undervattensverksamhet.

Herr talman! Vid behandlingen i utskottet underströks att fortsatta undervattenskränkningar trots vidtagna åtgärder och gjorda politiska uttalanden utgör en påfrestning på Sveriges säkerhetspolitiska trovärdighet – detta oavsett kränkningarnas motiv, karaktär eller ursprung.

Utskottet instämmer mot denna bakgrund i det angelägna att nu säkerställa och påskynda den utbyggnad av ubåtsskyddsfunktionen som fastlades i 1987 års försvarsbeslut.

Det angelägna nu är att öka vår förmåga att klarlägga kränkningarnas omfattning, inriktning och ursprung. Ett annat viktigt syfte är att stärka bevakningen av våra viktigaste marina basområden och inloppen mot Stockholm. Härigenom ökar våra möjligheter att i tid ingripa mot kränkningar och stärka invasionsförsvaret.

Med det anförda yrkar jag bifall till försvarsutskottets hemställan i dess betänkande nr 13 och avslag på den moderata reservationen och samtliga motioner.

Låt mig till sist, herr talman, något kommentera det moderata förslaget om ytterligare resurser om tillhoppa 900 milj. kr., varav 600 miljoner för anskaffning av två kustkorvetter av Göteborgsklass. Med förestående stora behov av modernisering och omstrukturering av armén är moderaternas förslag föga välbetänkt och förbrukar resurser som skulle möjliggöra uppnåendet av målet, ett väl avvägt totalförsvar. Dessutom är, såvitt jag har kunnat förstå, de 600 miljonerna helt otillräckliga för att bygga, utrusta och bemanna de två föreslagna kustkorvetterna. Kompletta torde kostnaden för dem närma sig miljarden, pengar som jag menar kan användas bättre i vårt gemensamma mål: ett bra och väl avvägt totalförsvar.

Låt mig därutöver, herr talman, något kommentera ett par av de frågeställningar som dykt upp i debatten.

Jag tycker att det är viktigt att till Arne Andersson i Ljung framföra beskedet att som ledare för konstellationen i den nu träffade uppgörelsen står den socialdemokratiska regeringen – icke någon enskild person i något av riksdagens partier.

Det är inte någon halvdan proposition som har dragits genom det här huset. Det är en av de bredaste uppgörelser som kan avläsas under pågående riksmöte, och den förtjänar faktiskt en bättre och mer seriös bedömning av utskottets ordförande.

Anf. 86 ARNE ANDERSSON i Ljung (m) replik:

Herr talman! Jag ser självfallet allvarligt på att ledaren för den stora socialdemokratiska gruppen i utskottet betraktar mig som oseriös. Det ger mig anledning att fråga honom vad det var för fel på ÖB:s förslag, eftersom det så pass kraftigt bantades. Såvitt jag vet framfördes i förhållande till de 1,75 miljarderna ett bud till partierna i storleksordningen 300 milj. kr. Jag vet inte vem som är oseriös i sammanhanget, men den som bättrar på det här budet och närmar sig ÖB:s bud kan knappast vara oseriös. Om jag i fråga om ordval har varit oseriös, så skall jag bättra mig.

Anf. 87 ROLAND BRÄNNSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Jag menar att det är oseriöst av Arne Andersson i Ljung att hantera denna fråga så som han har gjort. Propositionen har fått brett stöd i utskottet och den har en inriktning som ger bästa tänkbara möjligheter att inom ganska snäva ekonomiska ramar förstärka, förbättra och bredda förutsättningarna att värna vårt territorium mot oönskade inträngningar. Förslaget bör kunna behandlas utifrån viljan, kunskapen och den inriktning som vi alla är betjänta av. Förslaget bör seriöst vägas emot andra behov som faktiskt också kommer fram i riksdagens arbete. Det är behov som härrör från hela samhällsfältet. I det sammanhanget finner jag det angeläget att också utskottets ordförande förstår att man icke så enkelt avfärdar en bred politisk uppgörelse, som i det här fallet, genom att påstå att man lättsamt drar någonting genom riksdagen.

Anf. 88 ARNE ANDERSSON i Ljung (m) replik:

Herr talman! Jag har kanske felbedömt det lättsamma i arbetet. Det kanske trots allt var svårare att dra förslaget genom riksdagen än jag trodde.

Jag kan ta tillbaka mitt påstående i det avseendet.

Beträffande bredden på uppgörelsen är jag självfallet imponerad över hur bred den är, och jag beklagar snarast att den blev så bred. Däremot, Roland Brännström, blev väl kvaliteten just inte bättre av detta. Vad jag avsåg var att uppgörelsen skapade möjlighet att få propositionen genom riksdagen utan att ni var hänvisade enbart till stöd från vpk, vars representant snabbt gjorde ett inlägg i debatten här och därefter lämnade kammaren.

Jag inser lätt att det stödet hade varit i bräckligaste laget i en så viktig fråga.

Anf. 89 ROLAND BRÄNNSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Jag vill understryka att vad vi nu diskuterar är ett betydande tillskott till den försvarsram som inom verksamhetsområdet marinen tidigare har tillförts anslag utöver det beslut som omfattar grundförslaget i den femåriga anslagsgivningen.

Vi måste hantera de knappa resurser som nationen disponerar genom att på rimligt sätt fördela anslagen på områden där alla har behov av penningtillskott.

Om vi hade anvisat den ekonomiska ram som moderaterna förordar – utan exakt målinriktning och utan angivande av ändamål – och alltså låtit ÖB fritt disponera dessa pengar, då hade inte mer pengar tillförts de områden som nu prioriteras än vad som sker genom den uppgörelse som vi har träffat med centern och folkpartiet. Det är också ett bevis för att en bred politisk vilja har präglat inriktningen av försvars- och säkerhetspolitiken. I ett område som nationellt är utomordentligt betydelsefullt är det mer värdefullt ju bredare bas som står bakom ett sådant beslut. Basen är bred redan nu, men det hade naturligtvis varit av värde om också moderata samlingspartiet en gång satt nationella intressen före partipolitiska intressen inom sektorn totalförsvaret.

Anf. 90 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Låt mig först uttrycka min glädje och uppskattning över att det har varit möjligt för tre av riksdagens partier – centern, folkpartiet och socialdemokraterna – att nå fram till en överenskommelse kring de här frågorna som är av största vikt för rikets försvar och säkerhet.

Låt mig också, herr talman, något kommentera företrädarens för moderaterna inställning. Han betygsatte detta arbete med omdömet att det var ett schackrande. Det kanske är rätt så talande för moderaternas syn på de för riket så angelägna frågorna.

Det är alltså ett schackrande att föra diskussioner med representanter för partier som ingår i försvarsutskottet och att försöka nå breda överenskommelser i för landet så viktiga frågor. Jag förstår detta synsätt bättre när man för en stund sedan sade att man beklagar att överenskommelsen blev så bred. Då förstår jag precis moderaternas inställning.

Jag vill bortse från dessa faktorer och i stället försöka framtona den betydelse som denna överenskommelse har för vårt lands försvar. Den har också en annan betydelse: Jag tror att det är väldigt viktigt för vårt land att kunna redovisa utåt, mot andra länder, att det finns en bred samling kring dessa frågor. Därför beklagar jag de ord som har valts: att arbetet har varit ett schackrande och ett beklagande av att uppgörelsen blev så bred.

Moderaterna kanske får tillfälle att något fundera över den ansats som de har redovisat i denna fråga.

Samtidigt som utbyggnaden av ubåtsskyddet pågår sker en kontinuerlig utvärdering av metoder och material. Detta bidrar till att vi kan göra korrigeringar av inriktningen i takt med utbyggnaden.

Ett uttryck för de stora svårigheter som är förknippade härmed, svårigheten att rätt avpassa denna verksamhets inriktning och volym, är ÖB:s yttrande i programplanen som är daterad den 26 juni förra året. Där skriver ÖB:

”Ingenting nytt har framkommit som föranleder överbefälhavaren att förändra det underlag som gavs till försvarskommittén vad gäller undervattensverksamheten och behovet av förstärkning av ubåtsskyddet.”

ÖB hade då föreslagit i sin högsta nivå inför försvarsbeslutet 1987 en förstärkning för perioden 1987–1992 med ca 360 milj. kr.

I den uppgörelse som träffades av folkpartiet och socialdemokratin, vilken låg till grund för försvarsbeslutet, gjordes en uppräknig av ÖB:s förslag vilket ledde fram till en förstärkning av ubåtsskyddet med 400 miljoner över grundnivån.

Vad riksdagen i dag förhoppningsvis skall besluta om är ytterligare en förstärkning av ubåtsskyddet.

Efter ÖB:s rapport av ubåtskränkningarna till regeringen i slutet av förra året gav regeringen ÖB ett uppdrag att utvärdera och redovisa vår samlade förmåga att upptäcka och möta undervattenskränkningar.

Trots att det skedde bara ett halvår efter det att försvarsbeslutet fattats av riksdagen, fann vi det angeläget att göra en förnyad prövning av ubåtsskyddets utbyggnad. Vi ville veta om vi var på rätt väg och om det fanns nya förslag om vad som skulle kunna göras för att ytterligare vässa klorna. Och en hel del ny information och nya uppslag kom fram.

Efter en serie överläggningar med oppositionen enades centern, folkpartiet och socialdemokraterna om ett förslag som innebär en förstärkning på sammanlagt 700 milj. kr. I relation till försvarsbudgeten i övrigt innebär detta en mycket kraftig förstärkning av funktionen ubåtsskydd.

De åtgärder som regeringen föreslagit efter överläggningar med oppositionen bör främst inriktas på att

- förbättra underrättelsetjänsten och analysförmågan,
- forcera utbyggnaden av den fasta och rörliga bevakning som inletts i de viktigaste basområdena,
- bygga ut den fasta bevakningen av inloppen till Stockholm,
- öka uthålligheten till sjöss under ubåtsskydds företag samt
- säkerställa att befintliga system kan utnyttjas effektivare. Härvid avses såväl marina system som kustbevakningens resurser.

500 milj. kr. för perioden 1988–1992 skall användas för fasta system, för förbättring av rörliga system, för förbättrad analysförmåga och för personal så att befintliga fartyg kan vara bemannade i ökad utsträckning. 200 milj. kr. skall användas till ett nytt minjaktsfartyg av Landsortsklassen. Dessa fartyg har en mycket bra hydrofon, vilket medför ökad kapacitet att lokalisera stillaliggande ubåtar inom ramen för en samlad samordnad utbåtsjaksopera-

tion och en förbättrad uthållighet. Detta fartyg innebär också en betydelsefull förstärkning av invasionsförsvaret.

Som ÖB konstaterar i sin utredning är funktionen minjakt/ubåtsjakt för närvarande inte i balans med attackfunktionen i marinen vilken utgörs av ubåtar, robotbåtar och korvetter.

För att använda resurserna optimalt, säger ÖB i sin utredning, bör man i stället för att anskaffa kustkorvetter pröva att utveckla en ny typ av fartyg, anpassad för ubåtsjakt och minjakt. Regeringen har dock bedömt att det inte finns förutsättningar att i dag fatta beslut om denna nya typ av fartyg och har därför förordat anskaffning av minjaktfartyg.

Frågan om flottans förnyelse blir därför en fråga för nästa försvarsbeslut, då en samlad avvägning kan genomföras av behovet av olika fartyg och mellan sjöbaserade och landbaserade system.

Anf. 91 ARNE ANDERSSON i Ljung (m):

Herr talman! Vår frejdige försvarsminister föredrog att ett ögonblick spela en attityd av prinsessan på ärten och vara mycket känslig för att jag hade använt uttrycket schackrande. Jag skall gärna utveckla varför jag använde uttrycket.

Är försvarsministern beredd att närmare redogöra för den fåtaliga kammaren för den situation som rådde i december månad, då brevet till ÖB skrevs? Vad var det för en politisk situation ni då ville rädda?

Jag tillstod i mitt huvudanförande att ni med brevet behöll det politiska initiativet, och jag tillstod också utan att direkt säga det att ni gjorde det med en viss elegans. Men vill försvarsministern frångå sig att brevet i sig och ÖB:s svar två tre månader därefter väckte vissa förhoppningar om att försvarsministern i högre grad än som kom att bli fallet skulle efterkomma ÖB:s önskemål? Från den utgångspunkten har jag allt tyckt att det bud som gavs till de tre borgerliga partierna vid en av de tre sammankomsterna – som var det enda som hände under två månader – på 300 milj. kr. – att ställas mot de 1,7 eller 1,75 miljarder som ÖB äskade – gav mig anledning att använda ordet schackrande.

Sedan vill jag gärna säga följande beträffande min värdering om den breda uppslutningen. Tycker jag att det är en dålig uppgörelse som har gjorts, är det närmast en självklarhet att jag beklagar att den också fick bredd. Hade det varit ett bra beslut, hade det ju varit skönt med en bred uppslutning. Då hade den sannolikt kunnat vara ännu bredare.

Vi moderater har ingen annan uppfattning än att situationen är sådan den spelas upp för oss – såväl nu som med tanke på de förväntningar vi har. Om vi inte kan ge styrka och innehåll åt den neutralitetspolitik som vi företräder, förvittrar också den. Den är det substantiella innehåll som hela vår försvarspolitik vilar på.

Det kanske ter sig förmätet att säga detta till försvarsministern, men då kan jag väl förbehålla det kammarens övriga ledamöter. Sådant är det allvar som vi lägger i detta, och det är för den skull som vi har försökt att hålla försvarsanslagen på en – tråkigt nog – i förhållande till andra partier något högre nivå.

Jag avstår nu från att uppehålla kammaren med varför brevet kom till, för

det är en historia för sig. Det har vi redan rätt upp. När försvarsministern efter en så elegant politisk runda som brevet egentligen innebar tycker jag att det var litet snött att över huvud taget komma med de 300 miljonerna. Det är från den utgångspunkten jag har använt ordet schackrande, och jag är inte blyg för att vidhålla det.

Anf. 92 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! När jag lyssnar till Arne Anderssons i Ljung argumentering, slår mig omedelbart tanken att han kanske har fått sig det där till livs genom att läsa och kanske fundera litet grand i egen kammare. Arne Andersson har ju inte deltagit i överläggningarna, och det är naturligtvis en omständighet som jag måste beakta.

Beträffande dem som har deltagit i överläggningarna – i varje fall centerpartiet, folkpartiet och oss – har jag den bestämda känslan att deltagandet icke har skett med den utgångspunkt som Arne Andersson försöker ge intryck av. När jag lyssnar till honom, kan jag förstå att den som icke har deltagit i överläggningarna, om han är litet för grund i sin uppfattning, kan komma till den åsikt som Arne Andersson har. Jag tycker det är trist när han redovisar den på det här sättet.

Men skulle inte också detta kunna leda till en viss eftertanke? När socialdemokraterna, folkpartiet och centern kommer överens efter att ha prövat och diskuterat olika frågor, kan det då inte också finnas skäl för moderata samlingspartiet att ta sig en funderare? Det är ju så tydligt att det finns en bred uppslutning i denna kammare för förslaget. Tror verkligen Arne Andersson inte att någonting i er argumentering och i ert sätt att se på frågan kunde ge anledning till litet självkritik?

Arne Andersson är väldigt duktig att påpeka för dem som deltagit i denna överenskommelse att de bör reflektera över vissa faktorer. Jag vill, herr talman, stillsamt och ödmjukt ge Arne Andersson tillfälle att fundera om det inte ändå kan finnas något i denna överenskommelse som moderata samlingspartiet i rikets intresse kan ställa sig bakom. Jag tror nämligen att det skulle vara gagneligt för riket om vi kunde få en så bred överenskommelse som möjligt. Men tyvärr, herr talman: moderata samlingspartiet har valt att även i denna fråga ställa sig utanför den stora grupp av partier som har deltagit i överenskommelsen.

Låt mig säga litet mer om Arne Anderssons tankar. "Brevet" som han talar om är ett uppdrag från regeringen till landets överbefälhavare att redovisa sin syn. I svaret redovisas ÖB:s syn på möjliga åtgärder.

ÖB *kräver* inte den summa som Arne Andersson far runt med här. Jag tycker det är viktigt att vara rättvis mot landets överbefälhavare. Han har redovisat vad han kan göra med de olika beloppen. Han har icke krävt de summor som Arne Andersson gör gällande.

Sedan försöker Arne Andersson lyckas med konststycket att förvärva två korvetter av Göteborgsklassen för 600 milj. kr. Ibland uttalar Arne Andersson omsorg om och intresse för Karlskronavarvet. Det är emellertid på det viset, Arne Andersson, att skulle Karlskronavarvet anta en offert på 600 milj. kr. för två korvetter i Göteborgsklassen så komme detta örlogsvarv på obestånd, och det kan väl ändå inte vara i vare sig moderata samlingspar-

tiets eller Arne Anderssons intresse att så sker? De kostar nämligen mer än det belopp som moderaterna är beredda att anvisa.

Det är ju inte intressant att föra en diskussion om en offert, men jag tycker inte att Arne Anderssons påstående skall stå oemotsagt. Det är icke sant att man klarar en sådan affär med det anvisade beloppet.

Man skall vara försiktig med kostnadsangivelser – och framför allt skall man ha saklig grund att stå på.

Anf. 93 ARNE ANDERSSON i Ljung (m):

Herr talman! Som försvarsministern säger är jag möjligen litet grund i min uppfattning. Det är också möjligt att jag fått mig detta till livs i min egen kammare. Icke desto mindre kvarstår att differensen mellan det moderata förslaget och det som nu är ett ÖB:s i all hövlighet framförda önskemål fortfarande står kvar. Än större är differensen till det som de tre partierna har enats om. Det vill jag gärna göra klart, och jag tänker inte be om ursäkt för detta. Vårt förslag är välgrundat, och jag beklagar fortfarande att det blev en bred uppgörelse kring ett inte alltför bra förslag.

Låt mig ändå få säga att det tillsammantaget är ganska mycket pengar som ges till försvaret. Jag är tacksam för att det blev någonting över huvud taget. Under vårmånaderna i år var det nog många med mig som trodde att det inte skulle komma någonting från försvarsdepartementet. Så skall sanningen fram är vi faktiskt glada över att det blev någonting.

Försvarsministern gör gällande att jag nu håller på att ruinera Karlskronavarvet. Den beräkning vi moderater gjort beträffande kostnaden för två kustkorvetter visar att denna blir exakt densamma som för de två korvetter som skall levereras två år tidigare. Om jag nu alltså ruinerar Karlskronavarvet, så är jag i gott sällskap med försvarsministern. Vi får då se hur vi skall reda upp den saken. Prislistan från januari–februari i år utgör basen för de beställningar som redan har gjorts. Någon annan prislista har inte vi moderater. Är beräkningen behäftad med felaktigheter gäller detta även beräkningen för de korvetter som skall levereras åren 1991 och 1992 och inte enbart beräkningen om kostnaden för korvetter som vi moderater önskar skall levereras 1993. Så förhåller det sig med min ovederhäftighet. Det hade i och för sig varit trevligare om försvarsministern och jag så här i debattens avslutning hade kunnat säga att våra beräkningar är vederhäftiga. Vi är i varje fall ute och seglar på samma goda eller dåliga vatten.

Anf. 94 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Jag skall inte särskilt mycket mer ta kammarens tid i anspråk. Jag vill bara föra till protokollet att jag utgår från att det skulle förekomma någon form av nämnvärd beväpning på de ytterligare två korvetter som skulle byggas. I annat fall har jag mycket svårt att förstå ert intresse för dessa korvetter.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om arbetsmarknadsutskottets betänkande 20.)

Kammaren övergick till att debattera arbetsmarknadsutskottets betänkande 18 om arbetslöshetsförsäkring m. m.

Arbetslöshetsförsäkring m. m.

Anf. 95 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Arbetstagarna i Sverige är utomordentligt väl försedda med försäkringar av olika slag.

Inom ramen för de allmänna försäkringarna har vi sjukförsäkring, ATP, folkpension, delpension och arbetsskadeförsäkringar. Enligt avtal har alla löntagare gruppliv- och gruppsjukförsäkringar, avgångsbidrag, tilläggs pension, trygghetsförsäkring vid arbetsskada, trygghetsfond och permitteringslön. Dessa försäkringar är obligatoriska och finansierade med arbetsgivaravgifter. De administreras av försäkringskassorna resp. av det av löntagarnas och arbetsgivarnas organisationer gemensamt ägda försäkringsbolaget AMF.

Lägg därtill för fackföreningsmedlemmar de obligatoriska förbunds försäkringarna, som i allmänhet finansieras av arbetsgivaren enligt kollektivavtal. Dessa försäkringar är tecknade i privata försäkringsbolag.

Arbetslöshetsförsäkringen intar en märklig särställning. Den är obligatorisk enbart för fackföreningsmedlemmar. Den är lagreglerad med AMS som tillsynsmyndighet men administreras av de förbundsvisa a-kassorna.

Medlemsavgifter utgår olika beroende på vilket förbunds avtalsområde som den anställde tillhör. Avgifterna är till en del avdragsgilla vid beskattningen, till skillnad från andra personförsäkringar. Medlemsavgifterna svarar emellertid endast för ca 5 % av kassornas utbetalningar av arbetslöshetsersättningar. Resten, dvs. 95 %, betalas över statskassan och finansieras till 35 % av skattemedel och till 65 % av arbetsgivaravgifter, som utgår på lönesumman oavsett om de anställda är medlemmar i en arbetslöshetskassa eller ej. Kassorna är skyldiga att acceptera också medlemmar som inte tillhör en facklig organisation. Dessa får emellertid betala högre avgifter trots att servicen till dem inte hålls på den nivå som man borde kunna förvänta sig. Trots att arbetslöshetsförsäkringen således praktiskt taget i sin helhet finansieras med allmänna medel utgår inte ersättning till alla arbetslösa på samma villkor.

Bortåt 30 % av alla arbetslösa är över huvud taget inte berättigade till ersättning från arbetslöshetsförsäkringen. De är hänvisade till det kontanta arbetsmarknadsstödet, som administreras av försäkringskassorna och utgår med avsevärt lägre belopp. Komplement och alternativ är socialbidrag.

Som en kontrast till detta kan man ställa dem som vid arbetslöshet får såväl a-kasseersättning som avgångsbidrag. De kan komma upp i en inkomst som inte obetydligt överstiger den tidigare lönen.

Ersättningen från kassorna fastställs av riksdagen och uppgår för närvarande till 91,7 % av den tidigare inkomsten upp till en maximal dagpenning – för närvarande 400 kr. I dagens läge innebär det att den som tjänar mer än 9 600 kr. per månad får en lägre procentuell ersättning från försäkringen. För den som har en månadslön på 10 000 kr. motsvarar ersättningen 88,0 %.

Motsvarande siffra för en inkomst på 15 000 kr. per månad är 58,7 %.

Lagen ger inga möjligheter att teckna tilläggsförsäkringar. Den möjlighet som infördes av den borgerliga majoriteten i riksdagen 1982 undanröjdes redan efter ett halvt år av socialdemokraterna. På det här området råder således försäkringsförbud.

Herr talman! Vi moderater har i många år hävdat att den nuvarande arbetslöshetsförsäkringen inte med bästa vilja i världen kan sägas uppfylla moderna krav på ett socialt trygghetssystem. Vi har länge föreslagit ett nytt system innebärande en allmän arbetslöshetsförsäkring som ger en tillfredsställande trygghet mot inkomstbortfall vid arbetslöshet, med möjligheter att teckna tilläggsförsäkringar. I ett sådant system skulle man också kunna skapa en tryggare situation för de äldre arbetslösa i stället för de nuvarande 58,3-års pensioneringarna. Detta förslag har socialdemokraterna motsatt sig.

Regeringen har säkerligen insett det berättigade i kritiken men har i den proposition med regelförändringar som behandlas i utskottets betänkande nr 18 dragit slutsatser som innebär att orättvisorna befästs. De arbetslösa kommer också i fortsättningen att vara uppdelade i ett A- och ett B-lag beroende på om de har rätt till arbetslöshetsförsäkring eller ej – detta trots att ersättningarna kommer att betalas över statskassan, nu till 100 % finansierade av arbetsgivaravgifter. Arbetslöshetsförsäkringen kopplas därmed bort från arbetsmarknadspolitiken i övrigt.

Skillnaderna i medlemsavgifterna för de olika kassorna kommer att i hög grad utjämnas. Det kommer alltså inte längre att finnas något samband mellan arbetslöshetens omfattning och avgiftens storlek. Motivet för enskilda försäkringskassor bortfaller därmed.

Enskilda anslutna medlemmar kommer också i fortsättningen att diskrimineras med högre avgifter. Mot detta har lagrådet reagerat och anser att likabehandlingsprincipen starkt talar för att alla medlemmar skall behandlas på samma sätt, särskilt som kassornas framtida roll blir att vara förmedlare av statsbidrag. Viss kassas förbindelse med en eller annan organisation bör fränkännas betydelse. Detta har lagrådet naturligtvis helt rätt i.

Eftersom kassorna i fortsättningen inte anses komma att behöva sina fonder, föreslår regeringen och utskottsmajoriteten att dessa skall överföras till de fackliga organisationerna att fritt disponeras av dessa.

Detta, herr talman, är ett häpnadsväckande tilltag. Fonderna är i allt väsentligt uppbyggda med allmänna medel. De är enbart till för att täcka utbetalningen av arbetslöshetsersättningar. En förutsättning för att de fackliga organisationerna skall få tillgång till dessa medel är att kassorna enligt stadgarna upplöses. Men så kommer ju inte att ske med regeringens förslag. Kassorna kommer att bestå med samma huvudmän som nu. Som lagrådet skriver är det naturligt att fonderna ingår i kassornas allmänna rörelse och därmed utnyttjas inom ramen för det trygghetssystem för vilket de byggts upp.

Herr talman! Det är pengar som skattebetalarna ställt upp med för att hjälpa de arbetslösa som regeringen, med hjälp av socialdemokraterna och kommunisterna i riksdagen, så generöst skänker till de fackliga organisationerna. Det är ingen dålig present de får – närmare 2,5 miljarder kronor.

Socialdemokratisk transfereringspolitik bedrivs inte sällan i märkliga

former. Här bedrivs en omvänd Robin Hood-politik – en enskild organisation som företräder en utsatt grupp i samhället, de arbetslösa, åläggs i lag att överföra sin förmögenhet till en annan enskild organisation, facket. Något ansvar för de arbetslösa som skulle kunna motivera denna generositet åläggs dock inte de fackliga organisationerna.

Detta påminner mig om forna tiders feodaltherrar, som med generös hand delade ut böndernas jord som förläning till sina vasaller för att därigenom försäkra sig om deras gunst och trohet.

De tre borgerliga partierna tar eftertryckligt avstånd från detta tilltag.

Regeringens förslag är inte bara ologiskt och främmande för det svenska socialförsäkringssystemet i övrigt. Det är också djupt orättvist och orättfärdigt. Därtill är det så invecklat att arbetsmarknadsverkets ledning inför utskottet uttalat stark kritik och djupt bekymmer över möjligheterna att över huvud taget komma till rätta med de administrativa problemen. Till detta tar socialdemokraterna i utskottet över huvud taget ingen hänsyn.

I reservation 1 begär de tre borgerliga partierna en parlamentarisk utredning om en allmän arbetslöshetsförsäkring. Vi anser att en socialförsäkring som i sin helhet finansieras med allmänna medel också bör komma alla till del på likvärdiga villkor. Då kommer också kassornas fonder att kunna användas till det som de är avsedda för – ersättningar till arbetslösa.

Regeringsförslaget om rätt för kassorna att ta ut högre avgifter av icke fackföreningsanslutna medlemmar i a-kassorna avstyrks likaså gemensamt av de borgerliga partierna.

Det är över huvud taget en besynnerlig tanke att man skall vara medlem i en organisation för att få del av en med allmänna medel finansierad socialförsäkring. Den som inte är medlem i organisationen i fråga får köpa in sig till ett högre pris. Det är ju som om den som inte är medlem i hyresgästföreningen skulle betala högre skatt för att få bostadsbidrag, eller som att ge medlemmar i t.ex. en handikapporganisation förmånligare sjukförsäkringsvillkor.

Herr talman! Det är hög tid att en allmän arbetslöshetsförsäkring införs.

Intill dess bör, som framgår av reservation 14, olika myndigheter arbeta aktivt för att fler skall ansluta sig till de befintliga a-kassorna, oberoende av om de också vill vara medlemmar i en facklig organisation.

I avvaktan på den begärda utredningen föreslår vi moderater avslag på propositionen. Det nuvarande regelsystemet bör ligga fast till dess att det kan ersättas av den reformerade försäkringen.

Då det gäller utbildningsbidraget och permitteringslöneersättningarna hänvisar jag till de moderata reservationerna till betänkandet.

Samtidigt, herr talman, som jag yrkar bifall till de reservationer som vi moderater står bakom, vill jag ställa några frågor till utskottets ordförande och till arbetsmarknadsministern, som är närvarande i kammaren.

Varför är socialdemokraterna så negativa till en ny parlamentarisk utredning om en allmän arbetslöshetsförsäkring, som kan beakta de förändringar som skett på arbetsmarknaden sedan ALF-utredningen presenterade sitt betänkande?

Varför vill ni inte medverka till att fler ansluter sig till de nuvarande a-kassorna?

Hur kan ni acceptera att inte alla medlemmar i a-kassorna behandlas på samma sätt, inte ens nu när den statliga finansieringen kommer att uppgå till 100 %?

Varför accepterar ni en administrativ modell som arbetsmarknadsverket uttryckligen anser vara svår, för att inte säga omöjlig, att genomföra?

Varför håller ni fast vid försäkringsförbudet?

Vilket är det egentliga motivet för att genom lagstiftning upphäva a-kassornas stadgar i det enda syftet att överföra deras fonder till de fackliga organisationerna?

Anf. 96 SIGGE GODIN (fp):

Herr talman! Arbetslöshetsförsäkringen, som har en lång historia, är frivillig och statsunderstödd. Den har sitt ursprung dels i de kassor som i början av 1900-talet bildades på frivillig väg, dels i de olika former av kontantstöd som staten givit.

De grundläggande principerna för försäkringen har inte förändrats genom åren. Däremot har staten fått ta en allt större del av kassornas utgifter. Från att på 30-talet varit ca 40 % har statens andel i dag ökat till 95 %. Arbetslöshetsförsäkringen kan sägas ha haft samma utveckling som sjukförsäkringen, från frivilliga försäkringskassor till dagens statliga.

Arbetslöshetsförsäkringen har mer och mer blivit ett försäkringssystem som finansieras via statsbudgeten. De ökade kostnaderna och ojämlikheten i medlemsavgifterna förutom alla de som står utanför någon ersättning eller har en ersättning som vida understiger A-kassornas, har utsatt systemet för stark kritik.

Från folkpartiets sida har vi länge ansett att det finns mycket starka skäl för en allmän arbetslöshetsförsäkring. Den skulle kunna ge alla arbetslösa som står till arbetsmarknadens förfogande ett fullgott skydd. Så är det inte i dag. I dag finns en stor del av de arbetslösa utanför arbetslöshetsförsäkringen. Därtill kommer att ett stort antal är hänvisade till kontant arbetsmarknadsstöd. Det torde vara allmänt känt att det kontanta arbetsmarknadsstödet inte är något reellt skydd vid arbetslöshet. Det kontanta arbetsmarknadsstödet innebär snarast en förnedring av de människor som är hänvisade till detta och därmed också tvingade att gå till de sociala myndigheterna för sin försörjning.

Herr talman! I dag är, trots att det är tio år sedan ALF-utredningen lade fram sitt förslag, en fjärdedel av de arbetssökande vid arbetsförmedlingen utan arbetslöshetsersättning. Därtill kommer de som endast har kontant arbetsmarknadsstöd. Andelen arbetssökande utan ersättningsrätt har också under åren varit påfallande konstant. Under 1980-talet har statsbidraget till arbetslöshetsförsäkringen uppgått till 95 %, och med regeringens förslag höjs statsbidraget till 100 %. Det är därför inte rimligt att en fjärdedel av de arbetslösa inte skall få del av en reell arbetslöshetsförsäkring.

Folkpartiet har föreslagit en skyndsam utredning för att genomföra en allmän försäkring. Trots att utskottsmajoriteten inte i sak har något att erinra så avstyrks motionen.

Det fanns på sin tid ett statsråd som talade om att "det är vårt folk". Slutsatsen av socialdemokraternas ställningstagande i denna fråga blir att ert

folk redan finns i arbetslöshetsförsäkringen och att ni därför inte ser någon anledning att förbättra levnadsvillkoren för den som saknar ekonomiskt skydd. Återigen ställs de sämst ställda utanför. Så långt sträcker sig solidariteten.

Förhoppningen har stått till vpk:s medverkan för de sämst ställdas rätt, men tydligen är solidariteten med fackföreningsrörelsen viktigare än solidariteten med de sämst ställda på arbetsmarknaden. Jag konstaterar bara att vpk:s solidaritet inte heller sträcker sig till dessa grupper.

Folkpartiet anser, att i avvaktan på en allmän arbetslöshetsförsäkring bör det inte göras några principiella ändringar av bidrags- och finansieringssystemet. För denna avvaktan talar också att arbetsmarknadsverkets ledning bedömer att det är förenat med stora svårigheter att praktiskt lösa de tekniska problem som förslaget innebär.

Herr talman! Lagrådet är kritiskt till regeringens förslag att medge uttag av extra kostnader för de enskilt anslutna medlemmarna. Lagrådet påpekar med skärpa att extrakostnaderna är "väsentligt försumbara" och att likabehandlingsprincipen starkt talar för att alla medlemmar bör behandlas lika, särskilt när regeringens förslag innebär att kassornas roll blir att förmedla statsbidrag. Principen måste vara att kostnaderna för administrationen skall bäras solidariskt.

I en kommentar till lagrådets förslag säger arbetsmarknadsministern: "Meningen är enbart att ge möjlighet att för en viss kategori medlemmar ta ut en avgift som täcker faktiska extrakostnader, exempelvis för information eller för avisering av medlemsavgiften." Låt mig med anledning av statsrådets synpunkt säga att informationen till de enskilt anslutna medlemmarna för närvarande är så dålig att de inte ens får besked om huruvida de är medlemmar eller inte. I dag avstår vissa kassor från att meddela enskilda medlemmar från vilken dag de har blivit medlemmar. Med en så bristfällig information instämmer jag i lagrådets synpunkter att kostnaden måste vara väsentligt försumbar.

Under årens lopp har otaliga ärenden kommit till politikernas kännedom om svårigheten att bli medlem för den som inte önskar fackligt medlemskap. Det är en självklarhet i ett demokratiskt samhälle att var och en själv skall ha rätten att fatta beslut om huruvida han eller hon önskar bli medlem i en förening. När rätten att avstå från medlemskap i fackförening ändå medger rätten att tillhöra arbetslöshetskassan, måste nya rutiner till för att den rätten också skall få full effekt. AMS måste därför göra ändringar i kassornas anvisningar, så att ansökningsförfarandet underlättas. Där har arbetsförmedlingen en skyldighet att tillvarata den enskildes intressen. Detta sker inte i dag.

Herr talman! Folkpartiet föreslår att frågan om en allmän arbetslöshetsförsäkring skall utredas. Därmed anser vi också att nuvarande finansieringssystem skall behållas oförändrat. Regeringen och utskottsmajoriteten anser att ett ändrat finansieringssystem innebär att några fonder inte längre behövs, utan föreslår att dessa skall upplösas och tillföras resp. facklig organisation. Majoriteten i utskottet, socialdemokraterna och vpk, anser att fonderna är uppbyggda av egenavgifter, som därmed skall tillfalla resp. facklig organisation. Även de pengar som inbetalts av fristående medlemmar skall tillföras

den fackliga organisationen. Det är en bra midsommarpresent till fackför-
eningsrörelsen, eftersom de här fonderna, det vill jag påpeka, innehåller
drygt 2,2 miljarder kronor. Mot detta förfaringsätt har lagrådet reagerat.
Lagrådet anser att pengarna bör ingå i kassornas allmänna rörelse och
därmed utnyttjas till de arbetslösa.

Utskottsmajoriteten föreslår denna gigantiska överflyttning till fackför-
eningsrörelsen, trots att den skriver i betänkandet:

"Arbetslöshetskassorna är alltsedan den statsunderstödda verksamheten
började vid mitten av 1930-talet skyldiga att avsätta medel till fonder. Dessa
har till uppgift att vara en medelsreserv med hänsyn till de skiftningar i
arbetslösheten som kan inträffa. De skall också säkerställa att kassorna har
likvida medel för sina utbetalningar."

Trots att majoriteten erkänner att pengarna är till för de arbetslösa och inte
för fackföreningsrörelsen, överför man drygt 2,2 miljarder kronor.

Vad är det för pengar som skall skänkas till facket? Jo, det är statsbidrag,
som under 1980-talet har uppgått till 95 %. Det är alltså en ytterst ringa del
som är egenavgifter. Så inte ens det argumentet håller för en granskning.
Socialdemokraterna överför till fackföreningsrörelsen drygt 2,2 miljarder
kronor av de arbetslösas pengar. Det är pengar som är fonderade för att
skydda de arbetslösa från ekonomisk misär. De miljarderna skänker
socialdemokraterna med glatt hjärta till fackföreningsrörelsen, och vpk
medverkar till att de sämst ställdas pengar tas.

Herr talman! Vad kan facken tänkas använda dessa pengar till? Självfallet
får de pengar man erhållit disponeras efter eget gottfinnande. Skall de öka
sina konfliktfonder, eller skall de smörja den socialdemokratiska valmaski-
nen? Lars Ulander som gammal fackföreningsman kanske kan ge ett tips. Jag
vill gärna fråga utskottsmajoriteten: Skall dessa pengar, som är obeskattade
– eftersom ni säger att det är egenavgifter och man har avdragsrätt för
egenavgifter – beskattas innan facken får dem? Eller gäller något annat
synsätt den här sortens obeskattade medel? De arbetslösa får ju skatta för
sina pengar. Skall fackföreningsrörelsen behandlas annorlunda? Eftersom
statsrådet är i kammaren kanske hon kan ge mig ett svar.

I majoritetsförslaget ingår att det kontanta arbetsmarknadsstödet skall
behållas. Mot detta står folkpartiets förslag om en allmän arbetslöshetsför-
säkring, en försäkring som skulle ge de flesta någonstans mellan 300 och 400
kr. per dag. I stället får de med dagens beslut 149 kr. Genom att behålla de
fonderade miljarderna i kassornas verksamhet, skulle man kunna förstärka
stödet till dem som endast har kontant arbetsmarknadsstöd. De sämst
ställda, de som inte tillhör socialdemokraternas eget folk, skulle slippa gå
vägen via socialbyrån för att klara sin arbetslöshetsperiod. Låt mig bara
konstatera att socialdemokraterna tar de arbetslösas pengar och skänker bort
dem till fackföreningsrörelsen, som står socialdemokraterna närmast. Där
kan man tala om solidaritet, men mot vem? De som har kontant arbetsmark-
nadsstöd är 68 000 per år. Jag undrar verkligen vad de säger om midsommar-
gåvan till fackföreningsrörelsen.

Herr talman! I folkpartiets förslag om en utredning om en ny arbetslöshets-
försäkring ligger också kravet på att arbetsmarknadens parter bör ta ett
större ansvar för sysselsättningen. Medverkar parterna till att löneökningar-

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Arbetslöshetsförsäk-
ring m. m.

na blir högre än vad samhällsekonomin tål, bör de också bidra till finansieringen av den arbetslöshet som skapas av dessa överuttag. Det är också viktigt att utreda möjligheterna att använda arbetslöshetsersättningen för att snabbare skapa fotfäste på arbetsmarknaden åt den arbetslöse. Det kan vara i form av utbildning eller introduktionsbidrag för att underlätta den arbetslöses nya möjligheter till ett fast och varaktigt arbete.

Avslutningsvis vill jag konstatera att dagens midsommarpaket till fackför-eningsrörelsen är i samma storleksklass som industriministerns välkända "paket" inför valrörelsen. Skillnaden är bara den att det i detta fall inte skapas ett enda jobb, men det kanske räddar den socialdemokratiska valsegern.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till de reservationer som folkpartiet har fogat till betänkandet.

Anf. 97 GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Problematiken kring allmän arbetslöshetsförsäkring och det mesta i övrigt som rör det området har så noggrant penetrerats av både Sonja Rembo och Sigge Godin att jag inte tänker bli så långrandig. Men eftersom centerpartiet som målsättning i sin politik har en rättvis fördelning av våra statliga pengar och en grundtrygghet för alla, vill jag ändå litet grand kommentera det som majoriteten i arbetsmarknadsutskottet har kommit fram till.

Vi har gång på gång krävt en parlamentarisk översyn av arbetslöshetsförsäkringen. Men från arbetsmarknadsdepartementet och socialdemokraterna har vi inte fått någon förståelse för det. I stället har man tillsatt en enmansutredare, som naturligtvis är socialdemokrat, och som tillsammans med parterna har kommit fram till det förslag som vi nu behandlar. Det visar något av den maktfullkomlighet som litet då och då framskymtar från regeringspartiet. Det är beklagligt, eftersom det ändå är ganska många människor som berörs av förslaget. Det är 25 % av de arbetslösa, och det är mestadels kvinnor och ungdomar. Även de som åtnjuter kontant arbetsmarknadsstöd hamnar utanför systemet.

Detta måste betyda att man från socialdemokratiska partiet inte tycker att det skall vara grundtrygghet för alla utan bara för vissa.

Detta förslag är lika ofullbordat som många andra förslag som lagts fram under vårriksdagen. I och för sig kan vi från centerpartiet betrakta det som något av en delreform, och därför har vi godtagit borttagandet av karensdagarna. Men det fattas för mycket i förslaget för att det skall kunna accepteras som helhet och därför vill vi på det bestämdaste avvisa den inställning man visar från socialdemokratin.

I tidningen Arbetet har man tagit upp frågan om fördelningen av fonderna. Socialdemokraternas eget organ visar på att 7-8 miljarder kronor skulle ha kommit från medlemmarna till kassorna, medan ungefär 45 miljarder kronor har kommit i form av statsbidrag. Åtminstone den proportioneringen kunde man ha åstadkommit i detta förslag, men det gjorde man inte. I samma tidning talas det om att de som genom detta förslag blir förlorare är staten och de A-kassemedlemmar som inte är fackligt anslutna. Det är bara att konstatera att de som skall tillgodoses med detta förslag är de som har goda

löner på arbetsmarknaden och de som är fackligt anslutna. Det är beklagligt.

Om det hade gällt förhållandena långt tillbaka i tiden då arbetslöshetsförsäkringen betalades av egna medlemmar och avgifter och man då hade velat ge någonting åtminstone till gamla kämpar som inte hade fått så stor del av statsbidraget, då hade vi förstått någonting. I dagens läge begriper vi inte alls den fördelningspolitik som socialdemokraterna bedriver.

Jag har velat peka på dessa punkter, och jag tycker att statsrådet borde tala om varför socialdemokraterna inte anser att alla skall ha del av grundtryggheten i samhället. Dessutom har jag velat påtala hur fantastiskt osolidariska fonderna egentligen är.

Slutligen vill jag yrka bifall till de reservationer som centerpartiet står bakom i detta betänkande.

Anf. 98 KARL-ERIK PERSSON (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna anser att regeringens förslag till ändring i arbetslöshetsförsäkringen, som vi nu behandlar, är ett steg i rätt riktning. Att karensdagarna slopas och att högsta ersättningsbelopp kopplas till löneutvecklingen är positivt och ligger i linje med de förslag vpk under flera år har lagt fram. Det andra positiva inslaget är att regeringen inte fallit undan för de borgerligas förslag om ökad självfinansiering utan nu mer eller mindre slår fast att det är produktionen som skall bekosta arbetslöshetsförsäkringen.

Tyvärr vill regeringen inte löpa linan ut och skapa en allmän arbetslöshetsförsäkring baserad på nuvarande erkända arbetslöshetskassor och utformad som en allmän socialförsäkring. Det innebär att regeringen relativt sett förlänger avstängningstiderna och begränsar möjligheterna till studier, vilket är det negativa i regeringens förslaget.

Den stora frågan vid behandlingen av regeringens proposition har varit att det funnits fyra yrkanden om en utredning om en allmän arbetslöshetsförsäkring. Det har spekulerats om att det skall tillsättas en sådan utredning. Från vpk:s sida har vi klart sagt ifrån att vi inte kommer att medverka till att tillsätta en utredning, som kommer att utreda sämre alternativ till arbetslöshetsförsäkring än vad vi har i dag, dvs. förslag som finns i de borgerliga motionerna om större egenavgifter eller finansiering av de arbetande själva. I reservation 1 av de borgerliga följs dessa tankegångar upp med formuleringar som: "Den enskildes insats i form av avgifter till försäkringen är i de flesta fall blygsam" och "Därtill bör prövas möjligheterna till frivilliga tilläggsförsäkringar".

Vänsterpartiet kommunisternas förslag till en allmän arbetslöshetsförsäkring återfinns i reservation 2 och har följande huvudpunkter:

- En allmän arbetslöshetsförsäkring skall omfatta alla som står till arbetsmarknadens förfogande men inte kan få ett arbete, dvs. även den del som i dag står utanför arbetsmarknaden.
- Försäkringen skall utformas som en social trygghetsförsäkring som täcker alla former av inkomstbortfall eller oförmåga att skaffa inkomst.
- Ersättningsnivåerna måste förbättras, inte minst för den som har KAS och utbildningsbidrag.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Arbetslöshetsförsäkring m. m.

- Ersättningstiden för att ha rätt till arbetslöshetsförsäkring bör slopas. Det finns ingen anledning att ha ett system som innebär att den arbetslöse blir utförsäkrad och måste begära socialbidrag.
- Avstängningstiden i försäkringen måste utmönstras. Detta tvångsinslag hör inte hemma i ett socialt trygghetssystem.
- Finansieringen av arbetslöshetsförsäkringen skall i sin helhet ske via skatt på produktionen, och de avgifter kassamedlemmarna i dag betalar kan upphöra.
- Administrationen av en allmän arbetslöshetsförsäkring skall även fortsättningsvis bygga på medverkan av de nuvarande arbetslöshetskassorna.

När frågan om en allmän arbetslöshetsförsäkring kommer på tal dyker det alltid upp en rad räddhågade socialdemokratiska småpampar som ylar om att detta är ett hot mot facket. För vpk är det självklart att en social trygghetsåtgärd inte kan få förhindras av snäva egoistiska fackliga intressen. Kan inte en fackföreningsrörelse fullgöra sin uppgift utan att vara försäkringsbyrå, är det något fel på den fackliga verksamheten. Det borde vi kunna vara överens om. Dessutom bör socialdemokraterna observera att vpk föreslår att de nuvarande arbetslöshetskassorna skall vara stommen i en allmän arbetslöshetsförsäkring. Vpk delar alltså inte de borgerligas ståndpunkt att administrationen skall flyttas till någon annan instans.

Regeringens proposition har en rad konkreta förslag. Vänsterpartiet kommunisterna har som sagt varit positiva till att dagpenningbeloppen från 1990 skall följa löneutvecklingen. När det gäller förslagen om en höjning av högsta dagpenningklass föreslår regeringen en tvåstegshöjning – först en höjning till 425 kr. den 4 juli 1988 och sedan till 450 kr. den 2 januari 1989. Det finns ingen anledning till dessa etapphöjningar. 450 kr. i högsta dagpenning bör enligt vpk gälla redan från den 4 juli 1988.

De som ej kommit in på arbetsmarknaden och därmed ej hunnit kvalificera sig för A-kasseersättning erhåller under viss tid kontant arbetsmarknadsstöd (KAS). Regeringen föreslår en höjning till först 149 kr. och sedan 158 kr. om dagen av KAS. Vpk har tidigare hävdat att KAS bör utgå med 50 % av högsta dagpenningbelopp. Som följd därav föreslår vpk att KAS höjs till 225 kr. per dag.

De som genomgår arbetsmarknadsutbildning och ej har kvalificerat sig för A-kassa får ett särskilt utbildningsbidrag. För dem som är lägst 20 år föreslår regeringen att utbildningsbidraget höjs först den 4 juli 1988 till 255 kr. och sedan den 2 januari 1989 till 270 kr.

Sveriges AMU-elevs Riksförbund har krävt en höjning av utbildningsbidraget. Från vpk:s sida föreslår vi att utbildningsbidraget för dem som inte är berättigade till A-kassa räknas upp, så att det motsvarar 75 % av högsta dagpenningbelopp i arbetslöshetskassan. Vpk föreslår att högsta dagpenningklass i A-kassan skall vara 450 kr. från den 4 juli. Därmed skulle det särskilda utbildningsbidraget utgå med 338 kr. per dag.

I propositionen föreslås att arbetslöshetsersättning inte får utgå för studier, om det inte föreligger särskilda skäl. Det är en försämring jämfört med nuvarande praxis och tillämpning. Om man inte anger eller föreslår andra system för finansiering av studier för dessa grupper arbetslösa innebär

denna förändring en oacceptabel försämring. Vpk yrkar därför avslag på de förändringar som föreslås av regeringen i 4 § i lagen om arbetslöshetsförsäkring och i 4 § i lagen om kontant arbetsmarknadsstöd. En förändring bör genomföras så, att studier underlättas för de arbetslösa och inte tvärtom. Vpk emotser från regeringens sida ett nytt förslag som tar hänsyn till de arbetslösas behov av studier och till deras ekonomiska möjligheter att genomföra dessa.

En skamfläck i arbetslöshetsförsäkringen är avstängningsreglerna. Därför kan inte vpk biträda förslaget om en relativ skärpning av dessa regler. Vpk yrkar därför avslag på de förslag i propositionen som förlänger avstängningstiderna med fem ersättningsdagar.

Till sist, herr talman, några ord om kravet att tillgångarna i kassornas fonder, när kassornas fondkrav upphör, skall tillfalla intresseorganisationen, dvs. i de flesta fall fackföreningarna. Från vpk:s sida har vi ingen annan uppfattning än den som kommer fram i regeringens förslag. Det är en försäkring som från början byggts upp med övervägande fackföreningspengar, dvs. med medlemmarnas pengar. A-kassornas stadgar reglerar också hur upplösning av fonder skall ske. Man må tycka bra eller illa om fackföreningarnas verksamhet, men man kommer inte undan det faktum att fackföreningsrörelsens medlemmar genom åren har fått satsa stora belopp för att få en arbetslöshetsförsäkring för sin egen trygghet. Det finns inget annat alternativ än bifall till regeringsförslaget på denna punkt.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till samtliga vpk-reservationer. Om vpk:s reservation 2 skulle falla och valet stå mellan utskottet och reservation 1 kommer vpk-gruppen att rösta för utskottets hemställan, eftersom utskottets skrivning ligger mycket närmare vpk:s principiella ståndpunkter än den uppfattning som kommer till uttryck i reservation 1.

Sigge Godin talade om fackföreningsrörelsens pengar och började med 1930 och landade i slutet av 1980-talet. Men staten har väl inte hela tiden betalat samma belopp till arbetslöshetskassorna som man gör i dag?

Sigge Godin ondgjorde sig över fackföreningsrörelsen. Vad består fackföreningsrörelsen då egentligen av? Jo, den består av vanliga enkla medlemmar. Lars Ulander, som är ordförande i Byggnads, tillhör fackföreningsrörelsen, och många ledamöter som sitter i arbetsmarknadsutskottet tillhör fackföreningsrörelsen. Jag själv tillhör också fackföreningsrörelsen.

Oavsett vad man har för inställning till vad pengarna skall användas till tillhör de fackföreningsrörelsen. Den har varit med och skapat fonderna och en grundtrygghet. Att vi har olika synpunkter på fackföreningsrörelsen kommer vi inte ifrån, men det gäller inte bara fackföreningsrörelsen – det här är något av en ideologisk fråga. Jag tycker att borgerligheten här har avslöjat hur man ser på den fackliga verksamheten, och det kan ju också vara intressant. Det kanske är lika intressant att det kommer fram i valrörelsen som att pengarna går till rätt adressat.

Anf. 99 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Majoritetsförhållandena här i kammaren är ju sådana att vi efter den här debatten skulle kunna fatta ett majoritetsbeslut som innebär att vi får en utredning om en allmän arbetslöshetsförsäkring; samtliga opposi-

tionspartier vill ju ha en sådan utredning. Karl-Erik Perssons försvar för att stjälpas den här möjligheten ekar ihåligt, lika ihåligt som vpk-reservationen i utskottsbetänkandet.

Vpk har här chansen att se till att vi får till stånd en utredning om en allmän försäkring. När vi diskuterade denna fråga i utskottet diskuterade vi en förutsättningslös utredning. Som sagts i tidigare debatter här i kammaren var vi från moderat håll beredda att gå mycket långt för att äntligen få till stånd denna utredning.

Vpk säger att man vill ha en utredning om en försäkring som skall täcka alla former av inkomstbortfall. Men varför inte gå en bit på vägen och se till att vi nu i första hand får en försäkring som fungerar vid arbetslöshet – det måste väl ändå vara den allra viktigaste åtgärden i det här sammanhanget?

Nu har Karl-Erik Persson och hans kolleger en möjlighet att se till att vi får till stånd den här utredningen. Titta på formuleringen av hemställan i reservation 1 – där finns motion A46, dvs. vpk-motionen, med. Det ger vpk en möjlighet att rösta på reservation 1, som då kan få majoritet.

Anf. 100 SIGGE GODIN (fp) replik:

Herr talman! Karl-Erik Persson tålade om att han är medlem i den fackliga rörelsen. Det är självfallet jag också. Det är inte för att vi inte skulle vara medlemmar i fackliga organisationer som vi har den här uppfattningen.

Karl-Erik Persson invände att det väl inte ända sedan 1930-talet utgått så höga statsbidrag. Låt mig då påpeka att 95 % varit statsbidrag under hela 1980-talet. Det blir rätt mycket pengar, Karl-Erik Persson.

Karl-Erik Persson sade också att pengarna i fonderna faktiskt tillhör fackföreningsrörelsen. Utskottets majoritet, där Karl-Erik Persson finns med, anser någonting annat. Den säger att pengarna tillhör och skall användas som ersättning till de arbetslösa. Det är alltså inte fackföreningsrörelsens pengar.

Karl-Erik Persson sade vidare att vpk inte kan acceptera något sämre alternativ när det gäller en utredning, och så tog han upp frågan om högre egenavgifter och kravet att administrationen inte får flyttas. Folkpartiet föreslår inte att administrationen skall flyttas, Karl-Erik Persson – det är alltså inget argument.

Högre egenavgifter kan sluta någonstans på 500 kr. per år. Ställ det i relation till vad man i dag betalar i fackföreningsavgift! På tre månader har man betalat 500 kr. till facket. Det tycker vi är viktigt att man gör. Då kanske man också klarar den lilla höjning som vi har talat om.

Vidare säger Karl-Erik Persson att vpk inte kan acceptera att människor tvingas söka socialbidrag. Men det är ju precis det ni gör. Ni tvingar människor som inte har någon ersättning, människor som har KAS, att gå till socialvården, i stället för att ställa upp på en snabb utredning och låta pengarna ligga kvar i arbetslöshetskassornas fonder; då kan vi lösa det här inom en kort övergångstid. I stället säger ni att folk inte skall behöva skickas till socialvården, men det är precis vad ni gör – ni skickar dem till socialvården. Ni känner alltså större solidaritet med fackföreningsrörelsen än med de arbetslösa, icke ersättningsberättigade människorna.

Vad skall ni, Karl-Erik Persson, säga till de människor som i dag inte har en

enda krona i ersättning eller de som nu skall få en höjning till 149 kr. per dag och som inte kan leva på de pengarna? Vad tänker ni säga till dem? Jo, att solidariteten med fackföreningsrörelsen är viktigare än solidariteten med de sämst ställda människorna här i landet.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Arbetslöshetsförsäkring m. m.

Anf. 101 KARL-ERIK PERSSON (vpk) replik:

Herr talman! Låt mig börja med att hänvisa till vad jag framhöll i mitt anförande, att vi från vpk:s sida klart har sagt ifrån att vi inte kommer att medverka till tillsättande av en utredning som kommer att utreda sämre alternativ till arbetslöshetsförsäkringen än vad vi har i dag.

Jag roade mig vidare med att läsa reservation 1. Det är ju den som vi skall stödja för att nå de uppställda målen. Där står faktiskt i slutet av andra stycket på s. 35: "Den enskildes insats i form av avgifter till försäkringen är i de flesta fall blygsam." Längre ned på samma sida heter det: "Därtill bör provas möjligheterna till frivilliga tilläggförsäkringar." Varför det?

Det här skulle jag alltså stödja – då vore jag solidarisk med de sämst ställda. Den som har arbete i dag skall alltså börja betala på ett högre belopp till en försäkring än vad han gör i dag. Man skall också utreda andra alternativ. Jag är inte intresserad av att man privatiserar en försäkring som skall gälla för dem som har arbete. Men om det skulle föreligga ett så stort intresse från er sida av att jag ändrar mig, varför kan inte ni i stället rösta på reservation 2? Det är ju en enkel åtgärd.

Ni anser er inte kunna stödja reservation 2, där vi allmänt talar om det som ni själva så vackert skriver om, men jag skulle stödja er reservation, där det föreslås ett sämre alternativ, som jag från början har sagt nej till. Vi är inte intresserade av detta.

Även om ni nu inte skulle stödja reservation 2, har ändå Sigge Godin en möjlighet att få ett bättre understöd för KAS-medlemmar och arbetslösa, de sämst ställda, om han röstar för reservation 5. Vi föreslår där en tidigare uppräkningsnivå än vad som föreslås av utskottsmajoriteten. Sigge Godin har dock två möjligheter, och jag tycker att han borde ta chansen att välja åtminstone någon av dem.

Det är vidare inte så att det inte finns något socialt trygghetsnät. Man ställs inte på bar backe vid arbetslöshet, och tack och lov för det. Vi kan från vpk:s sida vara stolta över att ha bidragit till detta, men jag är litet tveksam till hur det skulle gå, om borgarna finge härja fritt. Då skulle vi få karensdagar och alla möjliga andra försämringar i socialt avseende. Det skulle inte vara lyckligt för de sämst ställda. Sigge Godin har nu chansen att visa hur mycket han ställer upp för dem.

Anf. 102 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! De enskildas avgifter är blygsamma, Karl-Erik Persson. Det är ju en av orsakerna till att vi i dag icke talar om en arbetslöshetsförsäkring i egentlig mening. Finansieringsmässigt fungerar försäkringen i realiteten som en allmän försäkring utan att vara det. Det är ett faktum.

Beträffande tilläggförsäkringar: Varför skall vi ha det nuvarande systemet, Karl-Erik Persson, där de som tjänar mer än 9 600 kr. inte skall få full ersättning för inkomstbortfallet? Varför skall vi inte ge även dem som har

litet högre inkomster chansen att täcka in sitt inkomstbortfall? Även de som har en hög utbildning och högre avlönade tjänster är i dagens läge utsatta för arbetslöshet. Varför skall inte de få chansen att täcka in sitt inkomstbortfall?

Vi har nu i stället ett försäkringsförbud, som Karl-Erik Persson stöder. Genom att vpk stöder regeringens förslag befästs orättvisorna i det nuvarande systemet. Vad Karl-Erik Persson och hans kolleger än gör, stöder de den oerhört rika gåvan om närmare 2,5 miljarder kronor till fackföreningarna. Anledningen till det är väl att också vpk vill ha en liten stjärna i de fackliga organisationernas böcker. Det kan ju visa sig lönsamt i valrörelsen.

Anf. 103 SIGGE GODIN (fp) replik:

Herr talman! Karl-Erik Persson säger att han inte ställer upp bakom ett utredande av sämre alternativ. Samtidigt säger han att de som har jobb inte skall tvingas att betala ett högre belopp i egenavgift. Det är den typ av solidaritet som vpk visar. Vpk skall inte medverka till att människor inte får någon ersättning eller inte får kontant arbetsmarknadsstöd – som de inte klarar sig på – så att de tvingas gå till socialbyrån. Någon solidaritet med de människorna visas inte från vpk.

Vidare frågar Karl-Erik Persson: Varför kan ni inte rösta för reservation 2? Det går inte till så när man kommer överens på en punkt. Det är faktiskt fyra partier som har reserverat sig i denna fråga. Skall då ert parti diktera villkoren när det gäller att göra något för de sämst ställda på arbetsmarknaden? Det är inte logiskt. Det är inte ens ett argument.

Jag konstaterar att ni inte känner någon solidaritet med dem som är hänvisade till KAS och definitivt inte heller med dem som inte får någon ersättning alls. Solidariteten visas faktiskt av fackföreningsrörelsen. Jag ställer mig inte bakom vpk:s "solidaritet". Men vi kan konstatera att Lars Ulanders fackförbund i dessa valrörelsetider fördelar vissa små bidrag även till vpk för att hålla er ljumma och åtminstone någorlunda positiva. Ni överger villigt de sämst ställda på arbetsmarknaden för att få några fattiga tusenlappar inför valrörelsen. Det är faktiskt vad som sker.

Anf. 104 KARL-ERIK PERSSON (vpk) replik:

Herr talman! Vi har alla våra rötter någonstans. Sonja Rembo, och jag har mina i arbetarrörelsen, där jag har vuxit upp. Jag kan inte på något sätt svika detta ursprung. Jag är visserligen många gånger kritisk mot fackföreningsrörelsen, men då framför jag också min kritik.

Vad gäller möjligheterna att diktera villkor vill jag säga att jag inte kan göra detta. Vi är i det dilemma att de fyra oppositionspartierna måste agera gemensamt för att kunna gå emot regeringen. Regeringen har, å sin sida ett gynnsammare läge, eftersom det för den räcker att komma överens med ett av partierna.

Jag dikterar inte några villkor, utan jag säger bara som det är: Det finns två reservationer vid detta betänkande, av vilka vi står för en. Om Sigge Godin, som värnar om de andra reservanterna, och de övriga borgerliga röstar för den senare reservationen, vinner den bifall.

Jag kan inte finna att det är ohederligt att värna om de sämst ställda. Det är inte heller ohederligt att i tal göra detta, men ni sviker i handling denna

inriktning. Det är lätt att säga: Jag är hederlig och arbetar för de sämst ställda, men man gör det inte när man verkligen får möjligheten att nå resultat. Huruvida man då är hederlig kan andra få bedöma.

Sigge Godin har nu två chanser att åstadkomma resultat vid behandlingen av detta betänkande. Vi föreslår också i en annan reservation höjning av dagersättningen i arbetslöshetsförsäkringen och i KAS. Jag ser med stor spänning fram emot den stund när vi skall votera i detta ärende. Jag lovar Sigge Godin att jag skall se till att det blir votering, så att denne inte missar den här chansen.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Arbetslöshetsförsäkring m. m.

Anf. 105 LARS ULANDER (s):

Herr talman! Det är nu 50 år sedan vi fick en av staten understödd arbetslöshetsförsäkring i vårt land. Den understödsverksamhet som fanns tidigare och vars första utlöpare går tillbaka till mitten av 1800-talet var enskild och finansierades av fackförbunden eller motsvarande organisationer. Den nya verksamheten fick en försiktig start. Statens bidragskostnader uppgick första året, 1935, till det blygsamma beloppet 1 milj. kr. Verksamheten omfattade endast fem kassor med ca 50 000 medlemmar.

Också dagpenningen var låg med våra dagars mått. Högst 6 kr. om dagen fick betalas ut, och lägsta beloppet var 2 kr. Men även det beloppet kunde sänkas, till 1 kr. för, som det hette, "kvinnlige medlemmar eller medlemmar som inte uppnått viss i stadgarna angiven ålder".

Dessa siffror kan i dag verka små men de avspeglar på sitt sätt 1930-talets verklighet. 6 kr. om dagen motsvarade fyra femtedelar av en dagsförtjänst och ger därmed en reflex av den tidens löneläge.

Under 1940-talet kom verksamheten i de statsunderstödda eller, med den officiella titeln, de erkända arbetslöshetskassorna i gång på allvar inom LO-förbunden. Något senare bildades kassor också inom tjänstemannaförbunden och bland de offentligtanställda. På 1960-talet bildade Sveriges fiskare den första företagarkassan. Försäkringen omfattar nu ca 3,5 miljoner medlemmar, fördelade på 43 kassor som täcker i stort sett hela arbetsmarknaden. I den siffran ingår i runt tal 60 000 företagare. Under åren har skett en hel del sammanslagningar av kassor, men fortfarande råder avsevärda skillnader i storlek. Den största kassan av alla, Kommunals, har över 600 000 medlemmar, medan de minsta kassorna bara har 2 000–3 000 medlemmar.

Ersättningssystemet har under decenniernas gång successivt förnyats och förändrats. Dagens system vilar på de reformer som genomfördes i början av 1970-talet på grundval av förslagen från KSA-utredningen. Vid den reformeringen antogs den lagstiftning som fortfarande gäller, och arbetslöshetsförsäkringen kompletterades med ett kontant arbetsmarknadsstöd för dem som av olika skäl inte har rätt till kassaersättning.

Även därefter har det skett en fortsatt reformverksamhet. På hösten 1976 förbättrades statsbidragen till arbetslöshetskassorna. År 1982 försökte den dåvarande tvåpartiregeringen att genomföra bl. a. betydande sänkningar av statsbidragen, men efter valet samma höst kunde reglerna återställas. Inte minst för de arbetslösa var den borgerliga valförlusten ett glädjeämne.

Vi står nu inför en ny reformetapp, som omfattar karensdagar, anpassning av ersättningar till löneutvecklingen samt ett nytt avgifts- och finansierings-

system. Det är det ena ledet i dagens debatt. Det andra är den åter aktualiserade frågan om en allmän arbetslöshetsförsäkring. Detta ger mig anledning att på nytt göra en tillbakablick.

År 1974 begärde de tre borgerliga partierna genom motioner i riksdagen att det skulle tillsättas en utredning om en allmän arbetslöshetsförsäkring. Ett sådant utredningsarbete begärdes samtidigt hos regeringen av LO och TCO. Detta blev upphovet till ALF-utredningen. Politisk enighet rådde alltså om själva utredningsarbetet, men de borgerliga partierna nöjde sig inte med detta. Med lottens hjälp genomdrev de ett formligt riksdagsbeslut om att man skulle införa en allmän arbetslöshetsförsäkring. Det var med andra ord ALF-utredningens uppgift att fylla en redan beslutad försäkring med innehåll. Vad hände sedan? ALF-utredningen presenterade sitt betänkande år 1978, men trots att man inom utredningen var i stort sett enig om huvudlinjerna för den nya försäkringen och trots att de tre borgerliga partierna hade den politiska makten i riksdagen, förverkligade de aldrig sitt eget beslut. Det principbeslut de genom drev år 1974 visade sig vara till intet förpliktigande.

Från socialdemokratiskt håll är vi inte främmande för att man inför 1990-talets arbetsmarknad kan behöva överväga formerna för arbetslöshetsersättningarna och se vad som kan göras för att fånga in de grupper av arbetslösa som fortfarande står utanför ersättningssystemet. Vi anger i utskottets betänkande ett par av utgångspunkterna för sådana förnyade överväganden. Vi anser att man först bör se på vilka effekterna blir av de väsentliga reformer av ersättningssystemet som nu förestår, innan man slutgiltigt tar ställning till frågan om att starta ett nytt utredningsarbete.

När det sedan gäller regeringens reformförslag är det en naturlig fortsättning på förbättringar för de arbetslösa. De förbättringar som genomförs har stöd från såväl kassornas som fackföreningsrörelsens sida. Vi tycker att det är positivt att dessa önskemål kan tillgodoses. Vänsterpartiet kommunisterna ansluter sig till förslagen, men vill att ersättningarna skall höjas snabbare än regeringen har föreslagit. Dessutom går vpk emot ett par regelskäpningar som regeringen samtidigt har föreslagit.

De borgerliga partierna drar utifrån sina yrkanden om en utredning om allmän arbetslöshetsförsäkring skiftande slutsatser. Längst går moderaterna, som inte vill ha några förändringar alls i avvaktan på de nya försäkringsformer som de har begärt. De yrkar alltså helt och hållet avslag på regeringens förslag bortsett från en detaljfråga – en inte helt överraskande ståndpunkt från moderaterna. Folkpartiet och centern däremot godtar, som framgått av debatten, regeringens förslag i vissa delar, men yrkar avslag på förändringar i andra delar, framför allt de nya statsbidrags- och finansieringsreglerna.

Vad jag nu sagt innebär att det, trots de 24 reservationer som är fogade till utskottets betänkande, på några och väsentliga punkter finns en bred uppslutning kring de förbättringar av arbetslöshetsersättningarna som regeringen har förelagt riksdagen för godkännande. Jag tänker framför allt på avskaffandet av femdagarskarensen, där propositionen har stöd inte bara av vpk utan även av folkpartiet och centern. Det är en viktig reform att arbetslöshetsförsäkringen därmed i förmånshänseende närmar sig sjukförsäkringen, inom vilken motsvarande karens har slopats för länge sedan.

Även höjningarna av arbetslöshetsersättningarna och deras anpassning till löneutvecklingen ser ut att godtas av en betryggande majoritet i riksdagen. Det kan dock konstateras att centern tycker att vi satsar för mycket på de arbetslösa.

Däremot möter regeringens förslag i statsbidrags- och finansieringsdelarna ett kompakt motstånd från de borgerligas sida. Dessa förslag omfattas förutom av moderaternas generella avslagsyrkande även av direkta krav på avslag i folkpartiets och centerns motioner. Jag går dock inte här närmare in på dessa avslagsyrkanden. För det första gäller det tekniskt ganska komplicerade frågor. För det andra har avslagsyrkandena kopplats till de borgerligas begäran om att den allmänna arbetslöshetsförsäkringen skall utredas. Ett bifall från riksdagens sida till den ståndpunkt i utredningsfrågan som jag tidigare har redovisat innebär dock att själva huvudgrunden för de borgerliga partiernas avslagsyrkanden samtidigt faller. Jag skall i stället ta upp fondfrågan, som samlat en gemensam borgerlig trepartireservation.

Det här ärendet inrymmer, som jag inledningsvis betonade, tre väsentliga reformer av ersättningarna vid arbetslöshet: karensdagarna avskaffas, ersättningsbeloppen till de arbetslösa kommer löpande att anpassas till löneutvecklingen och de för närvarande stora avgiftsskillnaderna i de olika arbetslöshetskassorna kommer att utjämnas. Det är med den sistnämnda avgiftsfrågan som fondfrågan hänger samman. Under decenniernas gång har arbetslöshetskassorna byggt upp fonder. Fonderna har till uppgift att vara en medelsreserv som skall säkerställa att kassorna i alla lägen har medel för att betala ut ersättningarna till sina arbetslösa medlemmar.

I regeringens förslag i bidrags- och finansieringsdelarna ingår att kassorna i fortsättningen skall få full täckning för de utbetalade ersättningsbeloppen. Vidare skall kassorna få statsbidrag för dessa belopp samtidigt med att de betalas ut. Därmed vinner man att arbetslösheten bland medlemmarna inte längre skall kunna påverka medlemsavgiften. Som det är nu tenderar hög arbetslöshet i en kassa att dra upp medlemsavgiften i den kassan. Men åtgärden leder dessutom till att man kan släppa fonderingskravet, som är en annan faktor som påverkar medlemsavgiften.

Om kassorna inte längre behöver ha några fonder, så blir frågan vad man skall göra med de inestående fondmedlen. Den frågan har utförligt redovisats i propositionen, som knyter an till det förfarande som gäller vid upplösning av en arbetslöshetskassa. Dessa regler innebär att om en kassa upplöses skall de behållna tillgångarna tillfalla den närstående intresseorganisationen, dvs. den organisation på arbetstagar- eller företagarsidan som har tagit initiativ till kassan och vars medlemmar också regelmässigt är medlemmar i resp. organisation.

Även om förfarandereglerna i kassornas stadgar inte direkt tar sikte på den nu aktuella situationen, kan det inte råda något tvivel om att den ordning regeringen har förordnat ligger väl i linje med dessa regler. I den borgerliga reservationen görs gällande att kassornas fonduppbyggnad till övervägande del har blivit möjlig genom statsbidragsgivningen. Det är sant att statsbidragen har varit och alltjämt är en förutsättning för kassornas verksamhet, men dessa bidrag har använts för de löpande utbetalningarna av ersättningar till de arbetslösa. Jag vill bestämt hävda att fonderna består av medel som från

början har skjutits till av de närstående intresseorganisationerna när kassorna bildades eller senare. Därefter har fonderna byggts upp med inkomster från kassamedlemmarnas avgifter och räntor på kassornas fondkapital. Mot den bakgrunden finns det goda skäl för den lösning av fondfrågan som regeringen har kommit fram till och som stöds av de fackliga organisationerna och av kassorna själva. Inte heller lagrådet har från sina utgångspunkter haft något att anföra mot denna ordning.

Att som moderaterna gör tala om ett uppseendeväckande inslag applåderas endast av arbetsgivarnas organisationer. Deras ståndpunkt är helt baserad på maktpolitiska grunder.

Herr talman! Jag tycker att den debatt som har förts om den här frågan har varit mycket torftig. Sigge Godin, det är inte bara fråga om LO-kassor, utan det är även fråga om företagarkassor och TCO-kassor. Att då föra den typ av diskussion som Sigge Godin gör borde inte ske i denna typ av debatt.

Att moderaterna även denna gång har gått i täten mot en rimlig solidaritet med de arbetslösa är inte något uppseendeväckande. Men att folkpartiet tar över gamla moderatkrav är betänkligt. Det skulle vara intressant om folkpartiets representant Sigge Godin ville förklara reservationen nr 9. Exakt vad menar ni med "att ökade egenavgifter skapar ett mer direkt hänsynstagande till konsekvenserna för sysselsättningen av löneförhandlingarnas utfall". Hur hög hade egenavgiften blivit 1981 när arbetslösheten gick upp med 50 % på ett år?

Herr talman! Under min tid i riksdagen har jag varit med om ett antal debatter om arbetslöshetsförsäkringen. Jag har i samband med dessa debatter funderat över varför vi har så olika syn på solidariteten med de arbetslösa.

Thorbjörn Fälldins berömda yttrande om att det skulle svida i skinnet, fullföljs från de borgerliga även om språkbruket nu är annorlunda. Den här gången heter det ökade egenavgifter och frivillig tilläggsförsäkring.

Herr talman! Jag vill till slut bara konstatera att i och med att riksdagen bifaller utskottets förslag har vi gjort samhället något litet rättvisare genom att underlätta ekonomiskt för dem som trots den mycket aktiva sysselsättningspolitiken hamnar i en ofrivillig arbetslöshet.

Jag vill även tillägga att det måste vara mycket tillfredsställande för statsrådet Thalén att bland de första propositioner hon lägger fram få lägga fram just denna.

Jag ber att få yrka bifall till hemställan i arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 18.

Anf. 106 GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Jag vill slå fast två grundprinciper som borde gälla i det här landet, dels föreningsfriheten, dels allas rätt till grundtrygghet. Jag tycker att socialdemokraterna har visat att de egentligen inte ställer upp bakom någon av dessa principer.

Jag vill bestämt hävda att centern anser att man skall satsa på alla arbetslösa. Det kan inte vara riktigt att, som socialdemokraterna vill göra, satsa mer på dem som redan i dag har en god grundtrygghet innan man har sett till att alla har fått denna grundtrygghet.

Jag kan också använda mig av det gamla uttrycket som Lars Ulander plockade fram ur minnet, nämligen att det skall svida i skinnet. Socialdemokraterna tycker att det skall svida i skinnet på dem som inte tillhör dessa arbetslöshetskassor och som därmed inte har möjlighet att få ut ersättning.

Detta handlar om viktiga principfrågor, men jag tänker inte förlänga debatten så mycket mer. Det är emellertid mycket väsentligt att slå fast att det här betänkandet visar att socialdemokraterna fortfarande inte är villiga att ge grundtrygghet utifrån samma förutsättningar till alla. De vill inte heller fördela statens gemensamma pengar rättvist; det är ju det som detta handlar om. Det är ju fantastiskt att socialdemokraterna kan skänka bort 2 miljarder kronor, när det finns så många prioriteringar i samhället i övrigt att göra, och att socialdemokraterna inte vill vara med om att införa en allmän arbetslöshetsförsäkring.

Anf. 107 SIGGE GODIN (fp):

Herr talman! Lars Ulander tar upp några mycket intressanta saker. Först och främst talar Lars Ulander om vilka kassor det är fråga om, nämligen LO-kassor, TCO-kassor, SACO-kassor och företagskassor. Just det, Lars Ulander, det är precis vad det är. Därför anser folkpartiet att den samlade fackföreningsrörelsen inte skall få dessa pengar utan att pengarna skall användas för de arbetslösa.

Sedan säger Lars Ulander att det står i stadgarna hur man skall göra om kassorna upplöses. Men nu skall inte kassorna upplösas, Lars Ulander. Folkpartiet menar att pengarna i kassorna skall ges till de arbetslösa människorna. Är det då inte rimligt att man verkligen använder dessa pengar och dessutom ser till att man får en allmän arbetslöshetsförsäkring? På detta svarar Lars Ulander att man vill vänta och se. Vad då vänta och se? Om man nu skänker bort pengarna innebär det ju att 2,2 miljarder kronor har fördelats till fackföreningsrörelsen. Folkpartiet har inte uppfattningen att man kan kräva tillbaka dessa pengar, om man efter några år kommer överens om att en allmän arbetslöshetsförsäkring skall inrättas. Om pengarna har delats ut så har de delats ut. Därför tycker vi att pengarna skall finnas kvar i systemet tills vi har klarat ut vad vi vill göra för de sämst ställda.

Lars Ulander säger också att dessa 2,2 miljarder kronor är egenavgifter. Men det kan de väl inte vara. Det kan ju inte vara så att statsbidragen och arbetsgivaravgifterna som ingår har använts till löpande utgifter, medan man har haft ett annat konto för egenavgifterna, som sedan har fonderats. Egenavgifterna skall ju ingå som en del i detta. Och redan 1975, eller möjligen 1973, förfäktade socialdemokraterna fördelningsmodellen 20/80, dvs. 20 % i egenavgifter och 80 % i statsbidrag och arbetsgivaravgifter. Men vi kan väl vara överens om att såväl egenavgifter som statsbidrag verkligen skall ges till de arbetslösa i form av ersättning; det är ju därför som kassorna har skapats.

Jag vill upprepa en fråga, eftersom jag inte fick något svar på den tidigare. De pengar som ni vill skänka bort, Lars Ulander, skall de beskattas eller inte? Han säger ju att det är fråga om egenavgifter, och vi vet att man kan göra avdrag för egenavgifter i deklarationen. Om man som enskild person får arbetslöshetsersättning beskattas denna ersättning. Om däremot en facklig

organisation får en gåva från staten, hur skall då denna fackliga organisation förfara? Det är en mycket intressant fråga för de människor som har kontant arbetsmarknadsstöd och för de människor som inte har någon ersättning alls, de som jag kallar för de sämst ställda på arbetsmarknaden och de som Lars Ulander och övriga socialdemokrater inte engagerar sig för. Vad skall ni säga till dem? Skall pengarna beskattas eller inte? Jag tycker att pengarna skall finnas kvar i systemet.

Anf. 108 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Lars Ulander beskyllde de borgerliga regeringarna för att icke ha infört den försäkring som ALF-utredningen var enig om. Det är en märklig beskyllning. Under den värsta ekonomiska lågkonjunkturen under efterkrigstiden skulle alltså den borgerliga regeringen ha åstadkommit detta, medan den socialdemokratiska regeringen, som har haft sex år på sig sedan 1982, under högkonjunktur inte har åstadkommit en allmän arbetslöshetsförsäkring. Ert argument håller inte, Lars Ulander!

Sedan vill jag fråga: Vad gjorde socialdemokraterna under den tiden för att genomföra en allmän arbetslöshetsförsäkring? Jag kan svara själv: Ingenting!

Lars Ulander försöker göra gällande att medlemsavgifterna har använts till att bygga upp A-kassornas fonder. Vad innebär detta, herr talman, egentligen? Vad är det herr Ulander säger? Det kom alldeles nyligen en utredning från Lunds universitet som visar att fackföreningsrörelsens främsta rekryteringsmedel är arbetslöshetskassorna. Det vet vi sedan gammalt. A-kassorna är moroten för människorna att gå med i facket. Detta var också Karl-Erik Persson inne på tidigare.

Nu säger Lars Ulander att medlemsavgifterna till försäkringen har använts till att bygga upp fonder. Med det argumentet ger man fonderna till de fackliga organisationerna. Det innebär alltså att fackföreningsmedlemmarna sig själva ovetandes har medverkat till att ackumulera ett bidrag till den fackliga organisationen. De har inte medverkat ett dugg med sina avgifter till ersättningar till de arbetslösa! Tala om detta för människorna ute i landet. Jag tror att de kommer att bli chockade, Lars Ulander. Jag blev chockad när jag hörde den argumentationen. Jag är också medlem i en facklig organisation och i en A-kassa. Jag har sannerligen inte räknat med att den avgift jag betalar till A-kassan är ett förtäckt bidrag till den fackliga organisationen!

Lars Ulander svarade inte på en enda av de frågor jag ställde. Vilket är det verkliga motivet till att ni ger de fackliga organisationerna denna utomordentligt generösa gåva, som knappast beläggs med skatt? Varför vidhåller ni försäkringsförbudet? De borgerliga regeringarna upphävde försäkringsförbudet, men ni återinförde det 1982. Varför gjorde ni det? Ni är så pigga på att försäkra era medlemmar i alla möjliga andra sammanhang. Värdet av en AMF-försäkring motsvarar en premie på ungefär 7 000–8 000 kr. per år för den som har en vanlig industriarbetarlön. Då är det inte tal om några avgifter eller att staten skall gå in. Varför kan ni inte medverka till en allmän arbetslöshetsförsäkring? Varför kan ni inte medverka till en försäkring som kommer alla till del på lika villkor? Varför vidhålla denna osolidariska ordning med ett A- och ett B-lag på arbetsmarknaden? Varför vill ni inte

medverka till att fler frivilligt ansluter sig till de nuvarande A-kassorna?

Det här är några av de frågor som jag ställde. Jag har inte stora illusioner om att få svar på alla. Men jag tycker det är väsentliga frågor, Lars Ulander, och dem kräver jag svar på. Varför permanentar ni den orättvisa som finns i systemet?

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Arbetslöshetsförsäkring m. m.

Anf. 109 KARL-ERIK PERSSON (vpk):

Herr talman! Lars Ulander har fått alldeles för få frågor att besvara. Jag skall bidra med ett par till.

I propositionen föreslås att arbetslöshetsersättning inte får utgå vid studier om det inte föreligger särskilda skäl. Jag skulle vilja ha en närmare förklaring till varför man över huvud taget har tagit bort ersättningen. Vad då för särskilda skäl?

Vi har alltid hävdat att den som blir arbetslös skall få en ekonomisk möjlighet att studera och skaffa sig nya kunskaper. De som blir arbetslösa och inte har den grundgaranti som arbetslöshetsersättningen egentligen utgör kommer att drabbas. Det är olyckligt. Jag skulle vilja att Lars Ulander på ett eller annat sätt förklarar detta. Det kan också vara så att det bara är ett slarvfel.

Sedan till det här med avstängningsreglerna. Här förlängs avstängningstiden, om jag har förstått det rätt, med fem ersättningsdagar. Jag kan inte förstå varför man har intagit denna ståndpunkt. Avstängningsregler är ju någonting som arbetarrörelsen över huvud taget inte borde acceptera. Men nu kommer man att försämra den delen, och det är faktiskt olyckligt. Jag skulle vilja ha en förklaring till att man gör detta.

Anf. 110 LARS ULANDER (s):

Herr talman! Jag ställde i mitt ganska långa inlägg en enda fråga till Sigge Godin. Jag frågade vad ni menade i er reservation 9 med att ökade egenavgifter skapar ett mer direkt hänsynstagande till konsekvenserna för sysselsättningen av löneförhandlingarnas utfall. Nästa fråga var: Hur högt hade egenavgiften blivit 1981, när arbetslösheten gick upp med 50 % på ett år? Det vore bra om vi fick svar på dessa frågor, för de är faktiskt ganska intressanta. Hur många tusen om året skulle det kosta för en försäkrad, om man skulle bedriva den arbetsmarknads- och sysselsättningspolitik som borgarna bedrev under sin tid i regeringen, då de lyckades på ett år försämra arbetslösheten med 50 %?

Sedan tar man upp diskussionen om fonderna. Låt mig vara något av en pedagog. I den nuvarande försäkringen finns faktiskt ett fonderingskrav. Ju högre arbetslösheten blev, desto större blev naturligtvis kraven på fonder i arbetslöshetskassorna. Det var därför som man tvingades höja egenavgiften, för man ville se till att fonderingen skedde enligt reglerna. Men Sonja Rembo behöver inte bli speciellt förskräckt eller upprörd, det är bara så att reglerna har varit sådana. Det kan man inte göra så hemskt mycket åt.

Tyvärr verkar det som att kunskaperna inte är så otroligt stora om tekniken när det gäller den nuvarande arbetslöshetskassan. Därför blir den här debatten ganska underlig.

Sonja Rembo är ju ganska rejäl vad gäller de här sakerna, för hon vet var

hon står. Hon påstår att jag skyller på de borgerliga regeringarna för att det inte fattades beslut under den borgerliga regeringstiden och att jag skulle ha sagt att skälet är att ni lyckades fördärva ekonomin. Så är det inte. Den borgerliga majoriteten i riksdagen såg till att ALF-utredningen kom fram till att erkända arbetslöshetskassor skulle omvandlas till allmänna kassor. Ni hade majoritet hela vägen, men ni gjorde ingenting. Nu kommer ni litet yrvakna och säger att nu måste vi ha en utredning om en allmän försäkring. Vi säger så här: Vi har fått en mycket fin proposition som vi skall fatta beslut om i dag. Låt oss se på den och låt oss sedan ta tid på oss och fundera vad vi skall göra i nästa steg. Ni är inte trovärdiga i denna fråga. Därför är den här diskussionen som sagt ganska underlig.

Sedan till Görel Thurdin. En företrädare för socialdemokratin på 1800-talet frågade sig själv vad han ville ha av socialdemokraterna och gav sedan ett mycket bra svar på det. Men vad vill centern? Det kastar faktiskt ganska ordentligt i Görel Thurdins resonemang. Hon säger att det här är en alldeles hopplös proposition, att den är otillständig och att det inte går att fatta beslut om den. Men ni står ju bakom en stor del av propositionens förslag. Jag förstår inte vad Görel Thurdin egentligen håller på med.

Anf. 111 SIGGE GODIN (fp):

Herr talman! Låt mig säga till Lars Ulander, som är väl bevandrad inom fackföreningsrörelsen, att det finns många höga fackliga företrädare som är ytterst tveksamma till konstruktionen att föra över drygt 2,2 miljarder till de fackliga organisationerna. Jag känner ibland själv, som gammal fackföreningsordförande, att det är litet beklämmande att många i det här samhället har en olycklig attityd gentemot fackföreningsrörelsen. Men jag måste säga: De här överföringarna gör det inte lättare för fackföreningsrörelsen att gå vidare – snarast tvärtom. Det finns oerhört många människor som känner sig illa behandlade när de inte får del av dessa gigantiska summor, som staten är beredd att föra över.

Lars Ulander säger sedan "när ni försämrade arbetslösheten under den borgerliga tiden" osv. Men folkpartiet och socialdemokraterna har i många år varit mycket eniga om hur arbetslösheten skall bekämpas. Lars Ulander använder det gamla tricket att säga att vi förstörde allt under de borgerliga åren. Men Lars Ulander vet mycket väl hur det var med omstruktureringarna inom industrin och oljekrisen och att vi hade den största lågkonjunkturen i mannaminne under dessa år, men att vi trots detta uppehöll sysselsättningen i Sverige. Det skall då jämföras med den stora arbetslöshet som fanns i omvärlden under de åren. Då kan inte Lars Ulander fråga vad egenavgifterna skulle vara till på den tiden. De skulle inte alls vara högre än vad de var – jag tror det var 1973 – då socialdemokraterna införde 20/80-systemet, dvs. att 20 % skulle vara egenavgifter och 80 % statsbidrag. Det var inget problem med detta. Låt oss hålla debatten på en någorlunda saklig nivå!

Lars Ulander sade att han ställde en fråga till mig, men det var egentligen två. Jag ställde också två frågor, så låt oss då kvitta svaren, Lars Ulander.

Skall de här pengarna beskattas, eller hur skall det vara? Och varför – ge oss ett svar på det – skall man inte ge alla arbetslösa på arbetsmarknaden en rimlig arbetslöshetsersättning? De sämst ställda skuffar ni undan. Är det

rimligt? Ge de människorna ett svar. Svaret är inte så viktigt för mig, men inför valrörelsen kanske det är viktigt att de får ett besked.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Arbetslöshetsförsäkring m. m.

Anf. 112 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Lars Ulander svarade inte på de frågor som jag ställde i mitt inledningsanförande – inte på en enda av dem. Han svarade inte heller på frågorna i mitt förra anförande. Har medlemsavgifterna under alla år i realiteten varit ett förtäckt bidrag till facket, så att medlemmarna har medverkat till att bygga upp en förmögenhet som regeringen nu för över till de fackliga organisationerna? Hur skall de här pengarna användas? Hur mycket kommer att läggas in i valrörelsen för att stödja socialdemokraterna?

Jag kan inte tolka det Lars Ulander säger och tystnaden från arbetsmarknadsministern på annat sätt än att socialdemokraterna inte vill ha en allmän försäkring. Det skulle ju innebära att man beröfvade facket dess bästa rekryteringsmedel. Därför kommer socialdemokraterna aldrig att införa en allmän försäkring. Man lever hellre med de orättvisor som vi har i systemet i dag.

Man vill inte heller ha en utredning om en allmän försäkring. Man vill inte ha ett parlamentariskt inflytande på försäkringen. Det är väldigt mycket bekvämare att sitta i departementet och ha en enmansutredare som garanterat tillhör det socialdemokratiska partiet och låta de fackliga organisationerna medverka i utredningen för att, när remissomgången är klar, kunna komma överens med de fackliga organisationerna om hur förändringarna skall ske. Så har skett t. ex. beträffande propositionens förslag om administrationen av de förändringar som nu kommer att genomföras.

Det är uppeendeväckande – jag vidhåller det, herr talman – att på det här sättet föra över 2,5 miljarder till de fackliga organisationerna. Det strider mot de krav som man måste ställa i fråga om rättssäkerhet, att riksdag och regering genom lag för över pengar och förmögenhet som tillhör en viss enskild organisation till en annan enskild organisation. Det hjälper inte att socialdemokraterna försöker få detta att framstå som en naturlig åtgärd. Man följer inte de regler som A-kassornas stadgar stipulerar, nämligen att kassorna skall upplösas för att fonderna skall få lov att disponeras.

Detta, herr talman, är ytterligare ett exempel på det maktens brödraskap som har utvecklats inom socialdemokratin och som vi under den här veckan har fått så upprörande och tragiska exempel på hur det fungerar. Nu har vi fått ytterligare ett bevis på hur Sverige styrs på ett sätt som inte står i överensstämmelse med demokratins grundläggande principer och de lagar och förordningar som måste gälla och som måste styra ett land som bygger på rättssäkerhetens grundläggande principer.

Anf. 113 GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Lars Ulander svarar inte på några frågor alls, skulle man kunna säga. I stället börjar han med den vanliga socialdemokratiska vulgärargumentationen och åberopar de sex borgerliga åren för sex år sedan. Man kan fråga sig: Hur länge skall socialdemokraterna upprepa denna argumentation – kanske i 44 år?

Det handlar om historia, och jag måste säga att de människor som i dag står

113

utanför arbetslöshetsförsäkringen inte är intresserade av den här sortens argument, utan de vill veta varför de inte här i Sverige har rätt också till en grundtrygghet. Jag frågar igen: Vill socialdemokraterna ha en grundtrygghet för alla i det här landet eller inte? Det är mycket viktigt att få svar på den frågan. Detta vill vi nämligen i centerpartiet, och det var det jag försökte tala om förut.

Sedan vill jag ta upp en liten del som är kopplad till arbetslöshetsförsäkringen, och det är starta-eget-bidraget. I jämställdhetens tecken försöker man få kvinnor att starta eget. Men eftersom det är mest kvinnor och ungdomar som står utanför arbetslöshetsförsäkringen står de också utanför möjligheterna att få starta-eget-bidrag. Därmed motverkar socialdemokraterna sina egna mål på andra områden.

Anf. 114 LARS ULANDER (s):

Herr talman! Jag kan börja med Sigge Godin. Han säger att många höga fackliga företrädare – vilka de nu skulle vara – har sagt att de känner en dålig smak i munnen inför det här beslutet.

Då får jag förklara hur det är. Jag måste tydligen ta det en gång till, för inte heller Sonja Rembo har förstått det riktigt.

I arbetslöshetskassornas regler har det funnits krav på fondering. Akassorna har alltså utanför statsbidraget haft ett krav på sig att det skall finnas fonder, och sådana har de alltså tvingats bygga upp. Nu behövs inte de fonderna längre, och då återgår pengarna till dem som har betalt in dem, dvs. de närstående fackliga organisationerna. Så är det faktiskt.

Sedan vill jag bara svara på frågan om detta med beskattningen. Jag förutsätter att det sker efter gängse regler – så måste det vara.

Jag kan konstatera att Sigge Godin öser på ganska ordentligt. Men han svarar inte på den grundläggande frågan beträffande reservation 9, som folkpartiet så att säga har leasat in, eftersom den bygger på att en reservation som moderaterna har undertecknat skall bifallas. Han ville inte förklara den. Förmodligen kan han inte det. Det är möjligt att reservationen kommer att bli föremål för omröstning.

Sonja Rembo undrar hur dessa pengar skall användas. Ja, de kommer naturligtvis att återgå till organisationerna. Hör efter hos yrkesfiskarna eller företagargorganisationerna, som får dessa pengar, om de har planer på att lämna dem till det socialdemokratiska partiet, vilket Sonja Rembo ju antydde. Fråga också TCO om man tänker lämna dessa pengar till socialdemokraterna. Jag tycker att den här diskussionen borde hyfsas något. Pengarna går tillbaka till deras rätta ägare. Så är det, och det får man faktiskt finna sig i.

Görel Thurdin säger att jag är vulgär, när jag går tillbaka till de sex borgerliga åren. Det är möjligt att det kan anses vulgärt att påminna om en misslyckad period i svenskt politiskt liv, men den beskrivning som jag gjorde är faktiskt riktig.

Görel Thurdin frågar också om socialdemokraterna vill ha grundtrygghet. En sådan fråga ställer hon alltså till en representant för ett parti vars existens och verksamhet är präglad av att vilja göra vårt samhälle så rättvist som

möjligt! Centern skall inte ge sig in i den här diskussionen. Det är inte speciellt bra för partiet att uppehålla sig på den planhalvan.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Arbetslöshetsförsäkr-
ing m. m.

Anf. 115 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Jag vill bara helt kort konstatera att Lars Ulander inte har gjort någon som helst ansats till att svara på mina frågor. Det är i sig talande.

Anf. 116 GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Lars Ulanders analys av de sex borgerliga åren är helt felaktig. Hans argumentation är därför inte riktigt korrekt.

Jag har fortfarande inte fått något svar på min fråga om varför 25 % av de arbetslösa skall stå utanför grundtryggheten. Det hjälper inte med att gå tillbaka 50 år i tiden och hävda att man började arbeta för en sådan trygghet redan då, när man i dag inte vill ge alla denna möjlighet.

Anf. 117 SIGGE GODIN (fp):

Herr talman! Lars Ulander sade att man var tvingad till fondering men att man nu skall återföras sina egna pengar. Men så är det faktiskt inte. Lars Ulander. Ty 95 % av pengarna utgörs av statsbidrag, inkl. arbetsgivaravgifter, och 5 % av egenavgifter. Vi talar ju faktiskt inte om dessa 5 %, utan om 100 %.

Vidare sade Lars Ulander att det var fråga om beskattning enligt gängse regler. Jag är något bevandrad i beskattning, men jag kan inte så här rätt upp och ned klara ut vad detta innebär. Jag tycker att Lars Ulander, som har nära kontakt med statsrådet och hela regeringskansliet, ändå i klartext måste kunna tala om på vilket sätt dessa pengar skall beskattas. Jag har nämligen tolkat Lars Ulander så, att pengarna skall beskattas. Det ger ju ändå litet bättre smak, Lars Ulander.

Det bästa vore ändå om pengarna kan få ligga kvar i fonderna, där de hör hemma, och användas till de arbetslösa, så att vi snarast möjligt kan få en allmän arbetslöshetsförsäkring. Då skulle ni slippa att i valrörelsen få de obekväma frågorna från alla dem som inte har någon arbetslöshetsersättning utan bara har KAS, som undrar varför ni inte gör någonting för dem.

Lars Ulander frågade också vad vi menar med vår reservation 9. Jo, om löneökningarna blir så stora att samhällsekonomin inte tål dem, borde ju arbetsmarknadens parter ta ansvar för detta. Det handlar alltså om arbetsmarknadens parter, såväl arbetsgivarnas som arbetstagarnas organisationer. Detta är ganska viktigt, eftersom finansministern gång på gång går ut och talar om att löneökningarna måste hållas på en sådan nivå att vi klarar att hävda oss mot våra konkurrentländer. Vi tycker att det som vi föreslår skulle vara en bra väg att gå. Det är svaret på frågan, Lars Ulander.

Däremot har inte jag fått svar på alla de frågor som jag har ställt. Jag vet inte om det är någon mening med att ställa ytterligare frågor till Lars Ulander. Jag skulle möjligen kunna ta upp detta med informationen till de enskilt anslutna A-kassemedlemmarna.

I min egen A-kassa – Statstjänstemannaförbundets – får man inte ens besked om huruvida man är medlem. Först ett halvår efter det att man har blivit arbetslös och det blir aktuellt att betala ut pengar kan man få beskedet

att man inte är medlem i kassan och alltså inte kan få någon ersättning. Är det rätt emot dessa människor, som har trott att de är medlemmar, eftersom de har betalat in sin avgift? Vad vill ni göra åt det? På vilket sätt vill ni tillmötesgå dessa enskilt anslutna medlemmar, som har samma rätt att tillhöra A-kassan som de som är med i facket. Eller skall det vara så, som en före detta facklig ledare från Timrå ansåg, när han skrattande menade att det är rätt åt dem om de får betala 300–400 kr. om året i administrationsavgift? Är det rätt att behandla dem på det sättet? Lars Ulander kan som gammal fackföreningsman kanske utveckla det här?

Anf. 118 LARS ULANDER (s):

Herr talman! Alla som arbetar inom de områden som omfattas av de allmänna arbetslöshetskassorna har rätt att tillhöra dem. Det är ett svar till samtliga som här har antytt att det på något sätt skulle finnas en spärr för inträde i A-kassa. Den enda spärr som finns utgörs av de spärrar som finns i A-kassornas stadgar.

Alla som arbetar inom verksamhetsområden som omfattas av kassorna har alltså rätt att tillhöra dem.

När det gäller beskattningen är mitt svar att denna skall ske enligt gängse regler. Jag kan alltså inte utveckla detta mera än vad Sigge Godin själv gjorde.

Sedan har vi åter kommit in på detta med dessa fonder. Det verkar precis som om det är omöjligt att begripa att pengarna tillhör dem som har betalat in dem, nämligen medlemmarna. Det här är inte pengar som skall gå till utbetalningar, utan de skall användas till att utgöra en buffert, så att de försäkrade garanteras sina rättigheter. Det förhåller sig faktiskt på det sättet.

Slutligen vill jag bara konstatera att denna reservation 9 måste vara felplicerad. Den skulle ha funnits i något annat betänkande, men det är nog svårt att tänka sig i vilket. Reservationen gällde ju parterna på arbetsmarknaden och inte de försäkrade i A-kassorna. Jag förstår därför inte riktigt vad den har i det här betänkandet att göra.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om arbetsmarknadsutskottets betänkande 20.)

Kammaren övergick till att debattera arbetsmarknadsutskottets betänkande 22 om sysselsättningsskapande åtgärder m. m.

Sysselsättningsskapande åtgärder m. m.

Anf. 119 KERSTI JOHANSSON (c):

Herr talman! Till arbetsmarknadsutskottets betänkande 22 har vi i centern fogat en reservation där vi tar upp frågan om ytterligare åtgärder för att främja flyktingars möjligheter till arbete. Det gäller bl. a. värderingen av utländsk utbildning.

Den nuvarande organisationen och de anvisningar som i dag gäller för

utbildningsvärdering har brister och utgör ett hinder för flyktingar att komma ut på arbetsmarknaden.

Det är angeläget att vi får en permanent organisation som snabbt kan genomföra en värdering av utländsk utbildning.

Vidare har vi i vår kommittémotion A53 även föreslagit att de nuvarande reglerna för statens ersättning till kommunerna för mottagning av flyktingar skall ändras så, att kommunerna får möjlighet att använda den statliga ersättningen också för att slussa ut flyktingar på arbetsmarknaden. I dag garanteras kommunerna ersättning för utbetalda socialbidrag under det år som flyktingen erhållit uppehållstillstånd och sedan under ytterligare tre år. Regelsystemet ger alltså kommunen kostnadstäckning för flyktingens levnadsomkostnader under en lång period.

Ur kommunens synvinkel innebär det att det inte finns någon press på kommunen att så snabbt som möjligt få flyktingen självförsörjande genom eget arbete. Ett sådant system kan lätt permanenta ett socialbidragsberoende och ger inget tryck på berörda myndigheter att sätta in åtgärder för utslussning på arbetsmarknaden förrän i slutet av den tre- eller fyraåriga bidragsperioden.

En sådan här situation är mycket passiverande. Kommunen får sitt bidrag, och det förflyter långa tider innan samhällets arbetsförmedlingsorgan gör några direkta insatser. Samtidigt ropar industrin och den offentliga sektorn efter arbetskraft. Det finns flyktingar som har utbildning och klara arbetstillstånd, men man når inte varandra på arbetsmarknaden, eftersom det inte finns några riktiga styrmedel och inga väl upparbetade kontaktvägar.

Enligt centerns uppfattning måste ersättningssystemet ändras så att kommunerna ges större möjligheter att använda statens ersättning till flyktingens levnadsomkostnader på ett mer aktivt sätt, alltså får rätt att använda ersättningen även till att slussa ut flyktingar på arbetsmarknaden.

Ges kommunerna friare händer, så kan det för flyktingarna innebära att de snabbare kommer in i det svenska samhället och att de slipper en lång och svår period av sysslolöshet. Det är oerhört viktigt. För statens del innebär det minskade kostnader för flyktingmottagandet, ju snabbare flyktingarna får möjlighet att själva försörja sig.

Det har kommit rapporter från flera håll i landet om att flyktingar har svårt att komma in på den svenska arbetsmarknaden. Rapporterna berör i samtliga fall situationen i en enskild kommun eller ett län.

Det finns t. ex. en färsk rapport från invandrarförvaltningen i Göteborg som visar att de drygt 400 vietnamesiska flyktingar som bor i kommunen har stora svårigheter att komma in på arbetsmarknaden. Bara drygt 30 % har fått fast arbete. Nästan samtliga har fått arbete genom egen försorg eller genom släkt och vänner. Endast två fick jobb genom arbetsförmedlingen.

För att ta ett annat exempel vill jag nämna att det i Stockholms län finns en stor arbetskraftsbrist inom sjukvården, barnomsorgen och hemtjänsten. Samtidigt går hundratals flyktingar och invandrare arbetslösa i länet.

Det skulle vara möjligt att ge en mängd sådana här exempel.

De vanligaste skälen till att flyktingar inte får några jobb är att arbetsgivaren ifrågasätter deras utbildning i hemlandet och om de kan tillräckligt med svenska. Det gäller både privata och offentliga arbetsgivare. Då är ju

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Sysselsättningsskapan-
de åtgärder m. m.*

värderingen av utbildningen viktig. Det är också viktigt att kommunerna – och det har vi föreslagit i vår motion – får använda statsbidragsmedel till att skapa arbetstillfällen för flyktingarna. Det är också angeläget att arbetsförmedlingarna arbetar intensivt med de här frågorna.

Jag yrkar bifall till reservation 2.

Anf. 120 JAN JENNEHAG (vpk):

Herr talman! Vpk har en reservation till betänkandet. Den bygger på en motion av socialdemokraterna Nils-Olof Gustafsson och Margareta Winberg. Det är en utmärkt motion. Tyvärr är det bara vpk som tycker det. Bakgrunden är att arbetsmarknadsstyrelsen i sin anslagsframställan bl. a. vill använda 50 milj. kr. av anslaget till beredskapsarbete, dvs. ungefär 3 %, för regionala insatser enligt de regler som gäller för östra Norrbottenprojektet.

I Jämtland har länsstyrelsen, länsarbetsnämnden och lokala utvecklingsgruppen arbetat med att ta fram ett program för att utveckla Hoting–Fjällsjöområdet. AMS tycker att detta är bra och anger just i sin anslagsframställan att denna del av länet behöver särskilda åtgärder, om avfolkningen skall hejdas. AMS vill avsätta en särskild pott om 50 milj. kr., av pengar som redan finns, som skall användas i denna och liknande satsningar. Regeringen vill inte gå med på detta i kompletteringspropositionen, inte utskottet heller.

Utskottet säger helt enkelt att de reguljära instrumenten räcker. Några nackdelar med den föreslagna lösningen redovisas inte. Det skall bli mycket intressant att höra om Inge Carlsson kan komma på några.

Herr talman! Jag yrkar bifall till vpk:s reservation nr 1.

Anf. 121 INGE CARLSSON (s):

Herr talman! I arbetsmarknadsutskottets betänkande 1987/88:22 föreslår regeringen flera nya satsningar för att underlätta flyktingars och invandrades inträde på arbetsmarknaden genom ett förbättrat rekryteringsstöd och bidrag till arbetsgivare som i samband med nyanställning ordnar utbildning.

Läget på arbetsmarknaden är fortsatt gott. Under de första månaderna i år har sysselsättningen ökat ytterligare och arbetslösheten sjunkit.

I april 1988 uppgick antalet arbetslösa till 70 000, dvs. 1,6 % av arbetskraften, samtidigt som antalet kvarliggande lediga platser uppgick till 76 300.

Nu gäller det att ta vara på det gynnsamma läget och satsa på de grupper som fortfarande har för dålig sysselsättning, exempelvis långtids- och deltidslösa, flyktingar och invandrare.

Den socialdemokratiska regeringen har fört en framgångsrik arbetsmarknads- och regionalpolitik. Trots det finns fortfarande problem.

I motion A51 erinras om det besvärliga läget på arbetsmarknaden i Strömsunds kommun.

Länsstyrelsen, länsarbetsnämnden, arbetsförmedlingen och lokala utvecklingsgrupper har därför inlett ett samarbete för framtagande av ett program för utveckling i området.

Motionärerna framhåller särskilt att AMS ges möjlighet att av beredskapsmedel förverkliga det aktuella programmet.

Vänsterpartiet kommunisterna har reserverat sig med anledning av motion A51.

Utskottsmajoriteten är medveten om behovet av särskilda insatser i Strömsunds kommun. Utskottet anser emellertid att medel härför bör kanaliseras via de reguljära anslagen.

Utskottet vill härutöver erinra om att länsstyrelsen i Jämtlands län under budgetåret för regionala utvecklingsinsatser disponerar 90 milj. kr., en ökning med 29 milj. kr. jämfört med föregående budgetår.

Dessa medel bör kunna komma till användning vid ett förverkligande av det nämnda programmet för det aktuella området i Strömsunds kommun.

Jag yrkar avslag på reservation nr 1.

Herr talman! Mot bakgrund av dagens stora efterfrågan på arbetskraft i Sverige föreslår regeringen en rad satsningar för att underlätta flyktingars och invandrades inträde på arbetsmarknaden.

Ett av problemen för många flyktingar och invandrare är brist på kunskaper i svenska språket. Regeringen föreslår därför att 16 milj. kr. satsas till bidrag för arbetsgivare som tillhandahåller utbildning åt flyktingar och invandrare.

Det framhålls vidare att det största hindret för flyktingar och invandrare att komma ut på den svenska arbetsmarknaden är att det saknas en enhetlig, smidig och administrativt enkel finansieringsform för arbetslivskontakter. Tidigare erfarenheter har visat att varvning av utbildning och arbetspraktik är en bra metod att få sådana kontakter.

De erfarenheter som vi nu har från arbetsmarknadsprojekt för invandrare i kommunerna Malmö, Norrköping, Södertälje och Örebro har visat att metoden att varva utbildning och arbetslivskontakter har givit positiva resultat.

Regeringen går nu vidare och föreslår att 22 milj. kr. avsätts för en försöksverksamhet som skall underlätta för flyktingar och invandrare att erhålla ett arbete och stärka deras ställning på arbetsmarknaden. En åtgärd som föreslås ingå i försöksverksamheten är att anslå ett förhöjt rekryteringsstöd, som får användas när en arbetsgivare anställer en flykting eller invandrare och under de första sex månaderna låter personen i fråga varva svenskundervisning med arbete.

Statsbidraget skall utgå med högst 85 % av den totala lönekostnaden. Utöver de fyra nämnda kommunerna skall Stockholms län ingå i försöksverksamheten. Ansvar för verksamheten skall enligt förslaget åvila arbetsmarknadsverket i samverkan med de kommunala myndigheterna och de fackliga organisationerna.

Centerpartiet anser i reservation nr 2 att kommunerna skall få använda de statliga socialbidragen till att skapa arbetstillfällen för arbetslösa flyktingar. Utskottsmajoriteten delar ej den uppfattningen, utan vidhåller att arbetsmarknadsverket skall ansvara för verksamheten.

Beträffande centerns förslag i fråga om värderingen av flyktingars utländska utbildning vill jag hänvisa till vad utskottet anfört i denna fråga i betänkande AU 11 som vi behandlade för en tid sedan. Där framgår bl. a. att det inom arbetsmarknadsverket pågår ett intensivt arbete i syfte att åstadkomma ett system för att jämföra utländska utbildningar med motsvarande svenska.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till arbetsmarknadsutskottets

hemställan i betänkande 1987/88:22 och avslag på samtliga motioner och reservationer.

Anf. 122 JAN JENNEHAG (vpk):

Herr talman! Inge Carlssons anförande blev som jag fruktade: meningar klippta ur utskottsbetänkandet.

Jag frågade och var intresserad av att höra om Inge Carlsson kunde komma på några nackdelar med den föreslagna lösningen. Det är en utmärkt metod som motionärerna har anvisat och som bygger på de åsikter som arbetsmarknadsstyrelsen själv har redovisat och på ett arbete som har utförts i länet.

Inge Carlsson nämnde också arbetslöshetssiffran, 1,6 %. Ja, men kära nån! Vilken relevans har det för de bygder som förslaget gäller? Ingen som helst!

Anf. 123 KERSTI JOHANSSON (c):

Herr talman! De frågor som behandlas i vår reservation har vi tidigare tagit upp. De är oerhört angelägna.

Visst finns det i betänkandet vackra ord, men de förslag som återfinns i propositionen innebär endast punktinsatser, vilka på intet sätt löser de mer djupgående problemen med flyktingarnas utslussning på arbetsmarknaden. Den organisation som har till uppgift att förmedla kontakt mellan flyktingar och arbetsgivare är behäftad med grundläggande fel. Det saknas styrmedel i de ersättningsregler som gäller för kommuner och flyktingar. Det är oerhört angeläget att komma till rätta med dessa problem, och det är bråttom.

Inge Carlsson hänvisar till att kommunerna skall få medel så att de kan göra en utvärdering av utbildningen. Samma sak gäller på denna punkt. Vi måste snabbt komma fram till ett förslag, som gör det möjligt att värdera en utländsk utbildning. Vi får inte bara göra punktinsatser. Vi måste också komma till rätta med de stora problemen i sammanhanget.

Anf. 124 INGE CARLSSON (s):

Herr talman! Utskottsmajoriteten anser att vi inte kan ta av de statliga bidrag som skall gå till flyktingarnas uppehälle. Kersti Johansson. I er reservation har ni inte heller anvisat pengar för detta ändamål.

Skillnaden mellan ert förslag och utskottsmajoritetens är att vi anvisar 22 milj. kr. till att snabbare få invandrare i arbete och utbildning.

I Östra Norrland har vi givit AMS litet större frihet att använda de medel som vi tidigare har anslagit, Jan Jennehag. Skillnaden mot Strömsunds kommun är att det inte, som vpk påstår, finns något detaljerat program framtaget. Man arbetar nu med att ta fram ett sådant program. Det programmet är inte kortsiktigt utan skall räcka i tre års tid. Vi känner ännu inte till vilken kostnad programmet kommer att medföra, men utskottsmajoritetens klara uppfattning är att de 29 milj. kr. vi nu anslår, sammanlagt 90 milj. kr., kommer att räcka till för att man skall klara av en del av de problem som finns i den aktuella kommunen.

9 § Kammaren beslöt kl. 17.56 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Sysselsättningsskapan-
de åtgärder m. m.*

10 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av andre vice talmannen.

11 § Sysselsättningsskapande åtgärder m. m.

(forts. arbetsmarknadsutskottets betänkande 22)

Anf. 125 JAN JENNEHAG (vpk):

Herr talman! Inge Carlsson talar nu om vad det är för fel på länsstyrelsens, länsarbetsnämndens, de lokala gruppernas och arbetsmarknadsstyrelsens uppfattning om programmet för utveckling. Han säger att det inte är färdigt. Inge Carlsson och utskottet vet alltså bättre än de handläggande organen om projektet är värt att satsa på eller inte. Vilka planer finns då som alternativ för att använda de reguljära instrumenten? Är de planerna bättre utarbete-
de? Sanningen är, Inge Carlsson, att utskottet inte har tagit reda på vad arbetet handlar om och vilken betydelse det skulle få. Jag återkommer till frågan: Vilken nackdel skulle det få om förslaget genomfördes?

Anf. 126 KERSTI JOHANSSON (c):

Herr talman! Jag sade att det i det betänkande vi nu debatterar handlar om punktinsatser när det gäller sysselsättningsskapande åtgärder för flyktingar och invandrare. Inge Carlsson. Jag förringar på intet sätt punktinsatser. Men jag menar ändå att vi måste bruka allvar och försöka lösa de djupgående problem som finns när det gäller utslussning av flyktingar på arbetsmarkna-
den. Det är det vi från centern har tagit upp i vår motion och vår reservation.

I betänkandet är det fråga om punktinsatser, som jag sade. 16 miljoner anvisas för bidrag till arbetsgivare som tillhandahåller utbildning åt nyanställda flyktingar och invandrare. 22 miljoner skall gå till en försöksverksamhet som skall underlätta för flyktingar och invandrare att erhålla ett arbete och stärka deras ställning på arbetsmarknaden. Det sägs att medlen skall kunna användas för fortsatt försöksverksamhet i kommunerna Malmö, Norrkö-
ping, Södertälje och Örebro samt i Stockholms län. I de fyra förstnämnda kommunerna pågår redan arbetsmarknadsprojekt. Medlen bör få användas för vidare utveckling av samverkan mellan kommuner, myndigheter och parterna. Av de föreslagna medlen skall 200 000 kr. användas för en utvärdering av försöksverksamheten som sedan skall ha till syfte att ge förslag till metodutveckling i förmedlingsarbetet med flyktingar och invand-
rare.

Kommunerna garanteras ersättning för utbetalda socialbidrag, först under det år flyktingen erhållit uppehållstillstånd och sedan under ytterligare tre år. Vi i centern menar att man borde kunna ändra ersättningssystemet, så att kommunen får större möjlighet att använda denna statens ersättning, som går till flyktingens levnadsomkostnader, på ett mer aktivt sätt. Det är inte säkert att vi behöver använda mer pengar. Vi har inte heller föreslagit att

man skall anslå mer pengar till detta ändamål. Men vi är övertygade om att det är möjligt att använda pengarna på ett mer aktivt sätt. Det borde också kommunerna vara intresserade av. Utöver alla de flyktingar med arbets- och uppehållstillstånd som redan i dag finns i kommunerna – och de är väldigt många – finns ytterligare ett stort antal flyktingar på förläggningarna med klara papper på kommunplats. Vi menar att det är angeläget att på allt sätt förbättra flyktingarnas situation. Sysslolöshet passiverar, det vet vi, och det är inte bra.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om arbetsmarknadsutskottets betänkande 20.)

Kammaren övergick till att debattera arbetsmarknadsutskottets betänkande 20 om ledighet.

Rätten till ledighet, m. m.

Anf. 127 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Till arbetsmarknadsutskottets betänkande om ledighet är i år liksom tidigare år fogat en reservation från de tre borgerliga partierna, där vi gemensamt kräver att den översyn av de olika ledighetslagarna som påbörjades under de borgerliga regeringarna men som ligger nere sedan socialdemokraterna tillträdde 1982 skall återupptas. Frågan har under årens lopp ingående debatterats här i kammaren. Vi har varje år haft samma yrkande. Jag skall därför, herr talman, i dag nöja mig med att yrka bifall till reservationerna 1 och 6 som fogats till utskottets betänkande.

Anf. 128 ISA HALVARSSON (fp):

Herr talman! Numera förvärvsarbetar i stort sett alla vuxna under hela sitt vuxenliv. Det ställer naturligtvis berättigade krav på ledighet från yrkesarbete under speciella perioder i livet. Flera lagar har också tillkommit, vilka ger de anställda rätt till ledighet med eller utan lön. Nu har det visat sig att dessa lagar är svårhanterliga för mindre företag med små administrativa resurser. Formuleringarna i lagtexten upplevs av många småföretagare som alltför abstrakta, och många uppfattar sina skyldigheter som arbetsgivare väldigt diffust.

Herr talman! De borgerliga partierna har till detta betänkande fogat en gemensam reservation, nr 1. I denna reservation krävs en översyn av ledighetslagstiftningen och dess inverkan på de mindre företagen. En sådan översyn påbörjades som sagt redan 1980. Tyvärr har inget hänt sedan 1982. Vi anser det synnerligen angeläget att översynen får fortsätta, så att man får fram förslag till förändring av ledighetslagarna i syfte att anpassa dem till de mindre företagens situation. Kravet på varseltidernas längd vid återkomst från studier har ansetts som speciellt viktigt. För övrigt bör man granska studieledighetslagens bredd och de problem som uppstår i samband med

studier på arbetstid med s. k. timstudiestöd samt ledighet för facklig verksamhet.

Herr talman! Vi vill, kort sagt, ha en översyn av de samlade effekterna av de olika ledighetslagarna och deras inverkan på de mindre företagen. Därför yrkar jag bifall till reservation nr 1.

Vi inom folkpartiet anser att ledighet för vård av barn bör ges prioritet vid en avvägning mellan olika ledighetsformer. Folkpartiet anser att rätten till ledighet för vård av barn bör utsträckas från nuvarande ett och ett halvt år till tre år. Vi tror inte att en sådan förlängning av rätten till ledighet för vård av barn skulle innebära några större bekymmer för arbetsgivaren. En sådan ledighet kan ju förutses lång tid i förväg. För många föräldrar skulle det däremot innebära en stor välfärdsvinst att själva kunna ta hand om sina små barn i hemmet.

Herr talman! Jag yrkar därför bifall till reservation nr 4.

Vård i hemmet av äldre, sjuka och handikappade blir allt vanligare. I samhället råder en stor enighet om att detta är något bra och positivt att sträva efter. Vård i hemmet förutsätter dock i många fall att det finns anhöriga som ställer upp och hjälper till. Men eftersom de flesta svenskar numera arbetar under i stort sett hela vuxenlivet, krävs det också möjlighet till ledighet för anhörigvård.

Folkpartiet har under många år motionerat om lagstadgad rätt till ledighet med ersättning för vård av anhörig. Anhörigvården skall självfallet vara frivillig. Men som folkpartiet i januari i år i en kommittémotion Sf298 skriver: "Genom rätt till ledighet och ersättning får anhörig en efterlängtdad möjlighet att kunna tillbringa någon eller några veckor med sina föräldrar, barn eller makar då dessa som bäst behöver den anhöriges stöd." Anhörigvården bör utformas så att den också tillgodoser föräldrar till svårt handikappade barn över 16 år.

Frågan om anhörigvård har försenats under flera år. Anhörigvårdskommittén föreslog redan 1983 att man skall ha rätt till ledighet för vård av anhörig under 30 dagar. Det är en viktig fråga, som berör livskvalitet och vårt ansvar för varandra. Herr talman! Jag yrkar därför bifall till reservation nr 3.

Ett annat slags ansvar kännetecknar de frivilliga biståndsorganisationernas arbete, t. ex. Röda korsets. De organiserar personalgrupper som snabbt skall kunna rycka in vid katastrofer. För att kunna tillgodose sådana organisationers behov av kvalificerad personal krävs det även här rätt till ledighet från ordinarie arbete. Det är orimligt att begära eller att ens förvänta sig att denna personal skall säga upp sig från sina arbeten, för att kunna medverka i dessa korttidsuppdrag utomlands. Det är dock uppdrag som är oerhört viktiga och värda all uppmuntran. Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 2, som berör rätt till ledighet för medverkan i svenska katastrofbistånd.

Det har tyvärr visat sig att en del föräldrar, som har återkommit till arbetsplatserna efter det att de har utnyttjat föräldraledighetslagens möjligheter, har blivit omplacerade eller t. o. m. fått begränsade möjligheter till högre tjänst. Detta strider mot gällande lag och måste beivras.

Herr talman! Jag yrkar därför bifall till reservation nr 7. I denna understryks nödvändigheten av att regeringen skyndsamt överväger hur man skall komma till rätta med detta problem med diskriminering i samband med föräldraledigheten.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Rätten till ledighet,
m. m.*

Herr talman! Jag har således yrkat bifall till samtliga folkpartireservationer som är fogade till detta betänkande.

Anf. 129 KERSTI JOHANSSON (c):

Herr talman! Jag vill speciellt beröra tre reservationer, som centern har fogat till arbetsmarknadsutskottets betänkande om ledighet.

Reservation nr 3 handlar om rätt till ledighet för anhörigvård. Det är ett krav som centern har fört fram under flera år. En enig utredning, anhörigvårdskommittén, lade – som Isa Halvarsson här påminde om – redan 1983 fram förslag om rätt till ledighet för vård av anhörig. De flesta människor har en önskan om att få bo hemma, även om de blir gamla och sjuka. Vård i hemmet förutsätter dock i många fall att det finns anhöriga som ställer upp och hjälper till med vård och tillsyn. Det är emellertid svårt att få ledigt. Det finns faktiskt många som har tvingats sluta sina arbeten för att kunna göra en insats för en anhörig.

Nu antligen – efter nästan fem år – kom ett förslag till riksdagen om rätt till ledighet under 30 dagar. Det är med tillfredsställelse vi noterar detta. Om förslaget går igenom i riksdagen skulle dessa regler gälla fr. o. m. den 1 juli 1989, och det är väl vår förhoppning.

Ministern skriver t. o. m. i propositionen: "Hindren för de närstående som vill göra en insats och vårda sjuka och handikappade i hemmet bör i största möjliga utsträckning undanröjas." Vidare sägs: "Frågan om rätt till ledighet från förvärvsarbete under en längre vårdperiod bör övervägas när erfarenheter vunnits av rätten till ledighet under 30 dagar." Det här låter ju hoppfullt.

Reservation nr 4 gäller förlängning av småbarnsföräldrars rätt till ledighet. Den rätten finns i dag till dess barnet har uppnått en ålder av ett och ett halvt år. Vi anser i centern – denna reservation har vi gemensamt med folkpartiet – att rätten till hel ledighet bör förlängas till dess barnet har fyllt tre år. Att vara småbarnsförälder är en verkligt angelägen uppgift. Det är viktigt att man känner att man kan fungera och klara av den uppgiften. Det är för barnens bästa som föräldrar och barn måste få mer tid för varandra.

Vi har samma motiv för reservation nr 5. Det är en centerreservation. I denna reservation följer vi upp ett motionskrav på att rätten för föräldrar att förkorta sin arbetstid till tre fjärdedelar av normal arbetstid bör utsträckas att gälla till dess barnen har fyllt tolv år. I dag finns denna rätt till dess barnet slutar sitt första skolar. Vi vet att tillgången på fritidshemsplatser varierar mycket. Beroende på det finns det också stora variationer när det gäller till vilken ålder barnen kan få vistas där. Det är inte ovanligt att tio–tolvåringar är helt utan tillsyn under en stor del av dagen. Detta är långt ifrån bra.

Jag menar att det borde vara angeläget och också möjligt att få rätt att förkorta sin arbetstid till tre fjärdedelar av normal arbetstid till dess barnet har fyllt tolv år. Den rätten finns i dag inskriven i avtal för statligt anställda. Många privata företag och arbetsgivare tillämpar detta, därför att de är rädda om sina anställda och vill tillmötesgå deras krav.

Herr talman! Jag yrkar med det anförda bifall till samtliga reservationer där centern finns med.

Herr talman! Med föreliggande betänkande från arbetsmarknadsutskottet är det andra gången under innevarande riksmöte som vi behandlar ledighetsfrågor. Inledningsvis vill jag yrka bifall till utskottets hemställan i betänkan-
det och avslag på därtill fogade reservationer.

Herr talman! Enligt riksdagens beslut tidigare under denna vår skall tillfällig föräldrapenning i normalfallet inte utges under ett barns 240 första levnadsdagar. Det beslutet betingades främst av att en praxis hade börjat utvecklas som gjorde det möjligt att under pågående föräldraledighet vid barns sjukdom avbryta ledigheten och i stället ta ut tillfällig föräldrapenning. Detta var inte avsikten när lagarna antogs. Det har nu därför rättats till i och med riksdagens beslut tidigare i vår.

Om hemmavarande förälder blir sjuk och inte kan svara för vårdnaden av barnet, innebär emellertid detta att inte heller den andre föräldern kan få ledigt enligt lagen om tillfällig föräldrapenning. Detta var inte avsett när vi tidigare begränsade rätten till tillfällig föräldrapenning. I den proposition som utskottet har behandlat i detta betänkande föreslås ändringar som rättar till dessa önskade effekter. Ett enhälligt utskott biträder propositionen.

I samband med behandlingen av denna ledighetsfråga tar utskottet också upp tio motioner från den allmänna motionstiden i år. Dessa motioner har i sin tur resulterat i sju reservationer. I höstas behandlade utskottet motionerna från den allmänna motionstiden år 1987 i betänkande AU 1987/88:5. I flera av de nu föreliggande, från tidigare tillfällen mycket välkända, motionerna och reservationerna begärs begränsningar eller utredningar om begränsningar i rätten till ledighet för fackliga uppdrag och studieledighet och utökad ledighetsrätt för vissa situationer i föräldrarollen. Det framförs också krav på vissa andra ledighetsformer. Vi har diskuterat dessa frågor grundligt år efter år. Vi har dessutom gjort det en gång tidigare under innevarande riksmöte, den 2 december 1987 – snabbprotokoll 1987/88:36. Mot bakgrund av detta skall jag inte nu ytterligare ta upp kammarens tid med de väl kända och goda argumenten för utskottsmajoritetens ställningstagande.

Herr talman! Jag vill bara avslutningsvis erinra om att vi nu har fått en proposition om äldreomsorgen inför 90-talet, proposition 1987/88:176. I den propositionen finns förslag om rätt till ersättning och ledighet i samband med att en svårt sjuk person vårdas av en närstående i hemmet. Det förslaget får vi tillfälle att behandla under kommande riksmöte.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

Kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Försvarsutskottets betänkande 13

Mom. 1 (avslag på regeringens förslag)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion Fi30 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 2, 4, 5 och 6 (inriktningen av skyddet mot främmande undervattensverksamhet, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 223 röster mot 66 för reservationen av Arne Andersson i Ljung m. fl. 7 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 18

Mom. 1 (utredning om en allmän arbetslöshetsförsäkring)

Först biträdades reservation 1 av Elver Jonsson m. fl. med 141 röster mot 17 för reservation 2 av Lars-Ove Hagberg. 140 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 157 röster mot 141 för reservation 1 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 2 (avslag på proposition 1987/88:114)

Utskottets hemställan bifölls med 231 röster mot 66 för reservation 3 av Alf Wennerfors m. fl.

Mom. 3 (ersättningsbelopp åren 1988 och 1989)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 4 av Kersti Johansson och Görel Thurdin, *dels* reservation 5 av Lars-Ove Hagberg – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (avstängning samt ersättning vid studier)

Utskottets hemställan bifölls med 274 röster mot 15 för reservation 8 av Lars-Ove Hagberg. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 9 (avgifter för enskilt anslutna medlemmar)

Utskottets hemställan bifölls med 161 röster mot 138 för reservation 13 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 10 (inträde i arbetslöshetskassa)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Elver Jonsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (arbetslöshetskassornas fonder)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 140 för reservation 15 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 13 (nivåer för permitteringslöneersättningen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 19 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (utbetalningsrutinerna för permitteringslöneersättningen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 20 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (anslag till Kontant arbetsmarknadsstöd och utbildningsbidrag)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 21 av Alf Wennerfors m. fl., *dels* reservation 22 av Elver Jonsson och Isa Halvarsson, *dels* reservation 23 av Kersti Johansson och Görel Thurdin – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (regeländringar i fråga om företagarkassor)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 24 av Kersti Johansson och Görel Thurdin – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 22

Mom. 1 (AMS möjligheter att disponera beredskapsmedel för regionala projekt)

Utskottets hemställan bifölls med 280 röster mot 17 för reservation 1 av Lars-Ove Hagberg.

Mom. 4 (ytterligare åtgärder i syfte att främja flyktingars möjligheter till arbete)

Utskottets hemställan bifölls med 261 röster mot 35 för reservation 2 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 20

Mom. 2 (översyn av ledighetslagstiftningen)

Utskottets hemställan bifölls med 158 röster mot 140 för reservation 1 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 4 (tjänstledighet för medverkan i det svenska katastrofbiståndet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Elver Jonsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (ledighet för anhörigvård)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Elver Jonsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (förlängning av småbarnsföräldrars rätt till ledighet)

Utskottets hemställan bifölls med 223 röster mot 75 för reservation 4 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 7 (rätten till förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Kersti Johansson och Görel Thurdin – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (diskriminering i samband med föräldraledighet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Elver Jonsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

12 § Föredrogs

kulturutskottets betänkande

1987/88:21 om kulturmiljövård (prop. 1987/88:104 och 1987/88:100 bil. 10).

Kulturmiljövård

Anf. 131 HÅKAN STJERNLÖF (m):

Herr talman! I och med att den miljö som vi har vistats i under de senaste årtiondena förändrats i sådan snabb takt har kulturminnesvärden alltmer tagit plats i samhällsplaneringen.

Från att största uppmärksamhet har ägnats åt vård av fornlämningar och särskilt värdefull bebyggelse är det nu fråga om hela miljön; hela stadskvarter och fabriker, ja, t. o. m. ängar och hagar. Vi är medvetna om att vi har ett värdefullt kulturarv att vårda. Samhället har också – sedan lång tid tillbaka – gjort insatser på detta område, och vi har skyldighet att fortsätta. Vi skall också komma ihåg att värden av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i vårt land har burits upp av enskilda ägare och brukare av fastigheter.

En förändring har skett: Nya tätorter har vuxit fram, industrin har ändrat utseende och de större städerna har fått nya stadskärnor. Tillsammans med angreppen från luften på monumentalbyggnader har detta medfört att vi för att finna former att vårda kulturmiljön måste göra ändringar i lagstiftningen. Det betänkande som i dag behandlas blir just den regelbok vi skall arbeta efter.

Den nya lagen innebär att lagstiftningen på området förenklas. Tidigare bestämmelser om fornminnen, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen och om utförelse av äldre kulturföremål sammanförs till en enda kulturminneslag.

Vi moderater har varit med om att avge elva reservationer till betänkandet. Det kanske skulle kunna tolkas så att vi i flera avseenden är missnöjda med lagförslaget. Så är absolut inte fallet. Vi tycker att det är en bra lag, och vi har egentligen bara små anteckningar i marginalen att göra.

Enligt plan- och bygglagen skall kommunerna styra bebyggelseutvecklingen på ett sådant sätt att kulturminnesvårdens intressen tillgodoses. Med detta läggs ett stort ansvar på kommunerna. Man kan fundera över om kommunerna besitter den kompetens som fordras.

Enligt 86 § byggnadslagen fanns det tidigare en möjlighet för länsstyrelsen att förordna om förbud mot att utan särskilt tillstånd företa nybyggnad inom kulturhistoriskt värdefulla områden. Den ordningen gav möjlighet till samråd mellan den som önskade bygga i området och länsstyrelsen.

Vi moderater tycker att kulturminneslagen borde innehålla en sådan bestämmelse. Enligt propositionen är kulturministern inte helt främmande

för tanken, och ett beslut i den riktningen skulle tjäna som vägledning för fastighetsägarna.

Det är självklart att länsstyrelserna i vissa fall måste meddela föreskrifter gällande ett fornminnesområde. Detta kan innebära ingrepp i äganderätten. Enligt moderata samlingspartiets uppfattning måste begränsning i pågående markanvändning ersättas. Denna ersättning skall utgå även vid mindre intrång. En bestämmelse om ersättning bör således tas in i kulturminneslagen.

När det gäller byggnadsminnesförklaringar anser vi att de regler som föreslås ger alltför låga ersättningar till ägare av sådana byggnader. Reglerna bör med andra ord bli generösare. Vid en översyn av PBL bör frågan om ersättningsreglerna tas upp.

Vi har ett förvaltaransvar inför kommande generationer när det gäller att skydda och bevara värdefulla byggnader och lämningar från gångna tider. I några motioner med moderat härkomst påpekas att de statliga medel som står till förfogande är ringa och på intet sätt täcker de överkostnader som drabbar dem som vidtar åtgärder för att vidmakthålla sin egendom i önskat skick eller vill bygga på mark som kräver arkeologiska undersökningar. Som villkor för tillstånd ställs krav på företagaren att bekosta dokumentationen av fornlämningen eller vidta särskilda åtgärder för att bevara den.

Undersökningar av fornlämningar är dyra. I reservation 3 föreslår vi åtgärder som syftar till att hålla kostnaderna nere vid de undersökningar som krävs. Man får utgå ifrån att en kunskapsupphyggnad fortgår hos länsstyrelserna, och att de undersökningar som utförts finns väl dokumenterade. På länsstyrelserna måste de vara väl förberedda för att kunna lämna långtgående besked om kostnad för utgrävning eller om de vill, med utgångspunkt i tillgängligt material, ge tillstånd för borttagande av fornlämning.

I flertalet fall är det riksantikvarieämbetet som utför undersökningarna. För att pressa kostnaderna och ge vetenskaplig bredd åt verksamheten anser vi att även andra institutioner, både här hemma och i utlandet, borde få komma i fråga med anbud på aktuell undersökning. Även våra universitet har hög vetenskaplig kompetens och borde kunna åta sig uppdrag.

När det gäller tilläggsålan bör en ändring av reglerna ske som gör det möjligt även för andra än byggare av bostäder att få komma i fråga. Nuvarande begränsning till enbart bostadsfastigheter är inte rimlig. Vidare borde mindre byggnadsföretag helt befrias från kostnadsansvar vid arkeologiska undersökningar. I fornminneslagen finns en bestämmelse som befriar s. k. mindre arbetsföretag från kostnadsansvar. Enligt föreliggande betänkande finns inte den möjligheten. Det sägs dock att bidrag skall kunna ges. Vi är av den uppfattningen att avgränsningen mellan större och mindre företag skall bibehållas. Vi föreslår en ökad medelsanvisning för att täcka kostnader som uppstår genom att mindre företag befrias från kostnadsansvar.

Enligt betänkandet skall skyddet för byggnader i statens ägo inte regleras i den nya lagen, utan i en särskild förordning. Vi är av den uppfattningen att det inte finns någon anledning att särbehandla dessa byggnader. Skyddet för de statliga byggnaderna bör regleras i lagen.

Flera motionärer har reagerat över att regeringen begränsar rätten att överklaga länsstyrelsens beslut att inte förklara en byggnad för byggnadsmin-

ne. Motivet är märkligt. Regeringen säger att byggnadsminnesvårdens knappa resurser inte skall tas i anspråk för processer. Givetvis skall länsstyrelsens beslut kunna överklagas. Inskränkningen skall således tas bort ur lagtexten.

För två år sedan fick vi en lag om skydd för utförsel av vissa äldre kulturföremål. Vi hade då synpunkter på vilka föremål den skulle omfatta och hur efterlevnaden skulle kontrolleras. Eftersom den lagen nu överförs till kulturminneslagen, är det på sin plats att utförsellagen utvärderas.

Vi har i vårt land många kyrkliga kulturminnen. Bestämmelserna för vård av dessa tas nu in i kulturminneslagen. Riksantikvarieämbetet skall utöva den statliga tillsynen. Vi har inget att erinra mot innehållet i regeringsförslaget. Vi vill dock i sammanhanget påpeka, att riksdagen beslutat att kyrkofondens styrelse numer kan lämna bidrag till underhåll av församlingskyrkor. För att vårda och rädda kulturarvet krävs ekonomiska insatser. Gåvor för ändamålet skulle vara av stort värde. Vi begär i reservation 16 att man i en bredare utredning om rätt till avdrag för gåvor till ideella ändamål tar in möjligheten till skattereduktion i de fall då gåvor ges för att rädda kulturarvet.

När vi slutligen kommer till medelsanvisningen vill vi redan nästa budgetår öka resurserna för kulturmiljövården. Vårt förslag överstiger regeringens med 5 milj. kr. Vi vill att 1 milj. kr. tillförs posten Vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, för att möjliggöra ökade bidrag till antikvariska överkostnader vid ombyggnad. För vård av kulturlandskap och fornlämningsar bör ytterligare 2 milj. kr. tillföras anslagsposten. Enskilda arkeologiska undersökningar får därmed ett ökat stöd. För insatser mot luftförorenings- och försurningsskador föreslår vi 2 milj. kr. mer än regeringsförslaget.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till samtliga de reservationer som moderata ledamöter ställt sig bakom.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 132 MARGARETA MÖRCK (fp):

Herr talman! Propositionen om kulturmiljövården är efterlängtd, först och främst av dem som arbetar inom kulturminnesvården på alla samhällets nivåer, men också av alla dem som engagerar sig inom olika ideella föreningar och organisationer för att bevara kulturarvet. Det finns ett stort, och ständigt ökande, intresse för de här frågorna bland allmänheten. Det är därför positivt att propositionen understryker allas ansvar för kulturmiljövården, men också att den betonar betydelsen av de ideella insatserna. Att all lagstiftning som hör till området nu samlas i en enda lag, kulturminneslagen, är både praktiskt och ger en större tyngd åt området.

Ett enigt utskott understryker vikten av ökad ekonomisk satsning framöver på både fornlämningsvård och byggnadsvård. Just dessa områden har eftersatts på grund av urholkade anslag och av den kraftiga minskningen av beredskapsarbeten. Detta är problem som folkpartiet har pekat på i motioner, både i år och tidigare.

Beträffande problemen kring bevarandet av vissa kulturhistoriskt värde-

fulla miljöer, sådana som slott och herrgårdar, måste jag dock anmäla vårt stora missnöje med att det fortfarande inte finns något förslag till lösning. Den översyn som riksdagen via ett enigt kulturutskott beställde för två och ett halvt år sedan har inte ens påbörjats. Beställningen föranleddes av en folktopmotion, vari föreslogs en utredning kring problemen. Särskilt borde den stödform som finns i Storbritannien studeras närmare. The National Trust är en stiftelse som inrättats för att bevara stora, kulturhistoriskt intressanta byggnader, som är i privat ägo. Denna stödform är speciellt intressant, bl. a. för att den kombinerar statliga och frivilliga insatser. Förslag i ärendet skall komma "inom kort", enligt propositionen. Nu undrar jag om jag i dag kan få svar på vad detta "inom kort" mer exakt innebär. Problemen för ägarna att bevara dessa miljöer intakta har snarare ökat än minskat de senaste åren. Det brådskar att finna lösningar.

Folkpartiet upprepar också sin reservation från 1985 med anledning av lagen om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål. Vi vill ha en nedre värdegräns på 1 000 kr. för de mindre kulturföremålen för att minska antalet tillståndsansökningar, dvs. minska byråkratin.

För att stimulera införandet av kulturföremål med svenskt ursprung vill folkpartiet sänka eller ta bort mervärdeskatten på sådana kulturföremål.

Herr talman! Enskilda personers möjlighet att överklaga länsstyrelsernas beslut att inte byggnadsminnesförklara en byggnad är borttagen i lagförslaget. Det protesterar vi emot. Denna inskränkning i gällande regler är obegriplig för oss i folkpartiet, särskilt i förhållande till vad som sägs i propositionen om att kulturarvets bevarande är en angelägenhet för alla landets invånare. Det är då inkonsekvent att vägra människor rätten att klaga.

Den stora ideella insats som i dag görs inom kulturmiljövården och det starkt ökade intresset för dessa frågor måste uppmuntras. De mindre kommunerna har inte någon egen expertis och måste lita till länsstyrelserna och länsmuseerna, som gör en stor insats, inte minst i arbetet med kulturminnesvårdsprogrammen. Vi anser att det borde anvisats medel direkt till den regionala nivån. Det borde klart uttalas att de viktiga informations- och kunskapsuppbyggande uppgifterna, gentemot enskilda, föreningar och kommuner, måste ligga hos dem som har närheten till, kontakterna med och kunskaperna om vad som behöver göras.

Herr talman! Att framtiden är hotad av alla giftiga utsläpp och föroreningar vet vi sedan länge. Men insikten om att också vårt förflutna håller på att utplånas av samma föroreningar har nått oss ganska nyligen. För ca 10 000 år sedan kom de första människorna till vårt land. Generationerna har avlöst varandra sedan dess, och alla har lämnat spår efter sig. Att vi i dag kan veta något om hur människor levde långt tillbaka i tiden är fornlämningarnas förtjänst.

År 1666 stiftades den första lagen som skydd mot förstörelse av fornlämningar. Alltsedan dess har man trott att det går att skydda olika slags kulturminnen genom att förbjuda skadegörelse. I dag är detta skydd inte tillräckligt.

Det går inte att förbjuda regnet att falla eller vinden att blåsa och därmed föra med sig frätande ämnen från bilavgaser, industriutsläpp och oljepannor.

Alla slags kulturminnen är utsatta för samma miljöhot som allt annat i naturen. Byggnader och fasadutsmyckningar såväl som hällristningar och runstenar, ja, t. o. m. föremål som ligger oupptäckta i jorden, vittrar bort i allt snabbare takt. Det verkar otroligt att så beständiga material som sten och järn kan påverkas av luft och regn. Att så är fallet kan vi konstatera på mycket nära håll, t. ex. i Gamla stan i Stockholm.

Skulpturer som stått opåverkade i flera hundra år faller nu sönder på ett par decennier. Föroreningarna följer t. o. m. med luften in i muscernas montrar och fortsätter där sin förstörelse.

Trots en ofullständig inventering kan experterna ge exempel på angripna kulturminnen i alla delar av landet. Det framgår av det handlingsprogram som riksantikvarieämbetet presenterade i höstas, och som skall bilda underlag för arbetet i tre år framöver. Folkpartiet anslöt sig i sin kulturmotion i januari till riksantikvarieämbetets rapport, enligt vilken läget är mycket allvarligt, och också till det äskande om anslag som där fördes fram.

Glädjande nog föreslår regeringen nu samma belopp, dvs. 10 milj. kr. till åtgärder under programmets första år.

Enligt riksantikvarieämbetet behövs först och främst "snabba och kraftfulla åtgärder för att minska både de inhemska utsläppen och utsläppen från övriga Europa av avgörande betydelse för att hejda fortsatt förstörelse av oersättliga kulturminnen". Det riksantikvarieämbetet självt kan arbeta med är inventering, dokumentation, skydd och konservering, forskning, utbildning och information, allt lika angeläget.

Den utmärkta utställningen "Luftangrepp" på Historiska museet i vintras ställde besökaren inför ett symboliskt vägskäl med tre val inför framtiden. Man fick se in genom aningslöshetens port, tveåghänsenhetens port och insiktsfullhetens port. Bakom den sistnämnda fanns det gröna gräset, de friska djuren och den oskadade skulpturen. För att välja den vägen fordras omedelbar handling, om man skall rädda det som räddas kan av vår natur och kultur till framtiden.

För folkpartiet är uppgiften att rädda kulturarvet, vår kulturmiljö, absolut tvingande. Den kan inte vänta – om några år kan det vara för sent. Att berövas sitt kulturarv är att förlora sina rötter, har någon sagt. Våra efterkommande har lika stor rätt som vi till sin historia.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till de reservationer som folkpartiet har undertecknat och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 133 STINA GUSTAVSSON (c):

Herr talman! Den bebyggelse och den landskapsbild som omger oss är i väsentliga delar ett arv från gångna generationer. Vår tids samhällsutveckling med dess krav på effektivitet och lönsamhet har inneburit kraftiga befolkningsomflyttningar och en ökad exploatering av mark och andra naturresurser. Miljöer med prägel av gångna tiders förhållanden har därvid ofta hastigt förslitits eller gått förlorade. Människors möjligheter att förstå sitt samhälle och dess utveckling och ta till vara betydelsefulla kunskaper och värden från det förflutna har därigenom försvårats.

I dagens samhälle finns resurser för en snabb och skoningslös omvandling av kulturlandskapet. På mycket kort tid kan de spår av äldre verksamhet som

tidigare generationer lämnat i arv utplånas.

För att detta inte skall hända och för att kommande generationer skall få möjlighet att förstå sitt historiska ursprung och därigenom bli bättre rustade för att leva och verka i sin egen tid, har vi ett ansvar då det gäller att vårda det historiska arvet och föra det vidare.

Vårdinsatserna kan – och bör – bara till en begränsad del ske under myndighetsansvar. Den viktigaste förutsättningen för all kulturmiljövård är att människor har känsla för kulturvärdena och är beredda att ta ett ansvar för att vårda dessa. Upplysning, studier och opinionsbildning bland allmänheten spelar en mycket väsentlig roll för möjligheterna att nå resultat i kulturmiljövården.

Stora krav måste ställas på kulturmiljövården, såväl när det gäller direkta bevarandeinsatser och teknik för detta som när det gäller insatser för att klargöra kulturhistoriska, sociala och naturhistoriska sammanhang.

Kulturmiljövården får inte enbart inriktas på länge sedan gångna tider. Den skall omfatta även närliggande tiders särdrag och nutiden. Det är angeläget att t. ex. industriminnen bevaras och att 1900-talets teknikhistoria kan dokumenteras. Utan uppmärksamhet på vår egen tid kan det som i dag förefaller lättillgängligt för att värdera vår egen tid snabbt gå förlorat för kommande generationer.

Kulturmiljövården måste utöver bevarande även ge plats för förändring och förnyelse. Nutid och framtid bör på ett harmoniskt sätt få påverka även relativt känsliga miljöer. Både land och stad bör med sina byggnader och miljöer få vara en återspeglings av alla de generationer som verkat där och som med sina ambitioner och arbetsinsatser förändrat och utvecklat samhället.

Kunskapsspridande och opinionsbildning måste ges stor vikt i kulturmiljövården. Hembygdsrörelsen, som på ett mycket förtjänstfullt sätt med små resurser tagit på sig stora praktiska bevarandeuppgifter, har som vital folkrörelse också en stor roll att fylla som opinionsbildare. Ett nära samarbete mellan hembygdsrörelsen och de regionala museerna är av stor vikt för det praktiska kulturmiljövårdande arbetet och för kommunernas möjligheter att medverka i detta arbete på ett aktivt sätt.

Större delen av de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna i landet ägs av enskilda, kommuner samt kyrkan. Luftföroreningarna och förurningens skadeverkningar påskyndar insatserna påtagligt, som Margareta Mörck nyss angav. Väsentligt ökade statliga och kommunala resurser måste tillförsäkras den kulturminnesvårdande verksamheten under direkt inflytande från de inom kulturminnesvården ansvariga organen. Det högt kvalificerade yrkeskunnande som finns bland hantverkare och byggnadsarbetare när det gäller vård av äldre byggnadsbestånd bör tas till vara bättre och utnyttjas för bevarandeuppgifter.

Bygglagstiftning, låneregler och byggnormer bör ges en sådan utformning att de skapar praktiska förutsättningar för att äldre bebyggelse skall kunna bevaras. De krav som ställs på godtagbar standard bör inte trissas upp högre än att de har förankring i de boendes egna önskemål. I standardavvägningarna bör hänsyn tas till miljövården och andra särskilda kvaliteter som motiverar att bebyggelsen bevaras av kulturhistoriska skäl.

Till kulturmiljövården hör inte enbart bevarandeinsatser utan, som jag sade, även åtgärder för att hindra just exploatering.

Herr talman! Centern ställer sig i allt väsentligt bakom de riktlinjer för kulturmiljövården och lagstiftningen om kulturminnesvården som nu föreslås. På några punkter har vi dock en annan uppfattning, som framgår av reservationerna i kulturutskottets betänkande. Jag skall här helt kort kommentera dem.

Reservation nr 8 tar upp frågan om rätten i vissa fall att överklaga länsstyrelsens beslut rörande byggnadsminnesförklaring. Vi yrkar att denna möjlighet skall finnas kvar.

I reservation nr 10 tas upp samrådsskyldigheten för riksorganen när det gäller utförelse av kulturföremål. Vi föreslår att lagen kompletteras med ett samråd med de regionala kulturvårdande organen.

För två och ett halvt år sedan begärde riksdagen en översyn av frågor som rör bevarandet av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer. Ingen-ting har hänt, varför vi upprepar framställningen i reservation nr 13.

Slutligen några kommentarer kring reservation nr 14. Vi kan inte finna att informationsansvaret klarlagts vare sig i propositionen eller i utskottsbetänkandet. Länsstyrelserna har här en viktig funktion men det fordras resurser. Regeringen bör överväga frågan och återkomma med förslag till riksdagen.

Herr talman! Jag yrkar härmed bifall till reservationerna 8, 10, 13 och 14 och i övrigt till hemställan i kulturutskottets betänkande nr 21.

Anf. 134 SYLVIA PETTERSSON (s):

Herr talman! Först tycker jag att det är värt att notera att denna proposition har fått ett positivt mottagande och att det finns en stor samsyn över partigränserna beträffande hur viktiga dessa frågor är.

Intresset för hur vi på bästa sätt kan ta till vara vårt kulturarv ökar bland fler och fler människor. Sakerligen beror det delvis på att vi lever i en värld stadd i snabb omvandling.

Vi vet hur kulturlandskapet förändrats genom införande av nya metoder i jordbruket, hur gamla industrimiljöer fått lämna plats för nya av ett helt annat slag, hur vårt boende förändrats och därvid påverkat samhällsstrukturen. Den här snabba förändringen föder behov av förankring i hembygden.

Kunskapen om det förflutna är en förutsättning för att vi skall kunna bidra till en bra samhällsutveckling. Om vi inte vet varför vårt samhälle i dag ser ut som det gör, kan vi inte skapa ett bättre morgondagens samhälle.

Kulturminnen och fornlämningar kan i den här processen fungera som källor till kunskap, nycklar till förståelse, och de kan hjälpa till att kasta ljus över sammanhangen bakåt i tiden.

Redan i början av 1970-talet var man på det klara med att kulturminnesvården inte längre kunde inriktas enbart på bevarandet av enskilda monument, utan att arbetet måste omfatta ett bredare urval och spegla hela samhällets historia. Därför skulle man, sades det, arbeta för att kulturminnesvården skulle integreras i samhällsplaneringen.

Herr talman! På det rent praktiska planet betyder dagens beslut att vi i den nya lagen för samman regler som skall gälla för vården av fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt även bestämmelser om

skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål. Samtidigt flyttas positionerna fram och kulturmiljövårdens ställning stärks. Det sker bl. a. genom att mål formuleras till vägledning för det fortsatta arbetet.

Bland de fem mål som konkretiseras och finns utförligt beskrivna i propositionen, skulle jag vilja lyfta fram ett och något kommentera det. Det är det mål som formulerats på följande sätt: Kulturmiljövården skall bidra till att öka medvetenheten om estetiska värden och historiska sammanhang. Man framhåller att kulturmiljövårdens myndigheter bör medverka till att öka kunskaperna om skönhets- och kulturhistoriska värden i den byggda och odlade miljön.

Vi säger ju ofta att om värdefulla kulturmiljöer skall kunna räddas så fordras det att människor visar intresse för dem. När det gäller skönhets- och kulturhistoriska värden i den byggda och odlade miljön, det öppna landskapet, så finns redan det folkliga engagemanget – det vet vi. Jag skulle tro att det är många som instämmer i vad Harry Martinson en gång sade: "Paradiset är en ängsmark före slåttern." Det är viktigt att tänka på att slåttern behövs för att ängsmarken även nästa år skall kunna bli ett paradiset.

Det är egentligen först nu som medborgarinflytandet på allvar kan komma in i kulturminnesvården. Fornminnena har, med den definition de hittills har haft, inte på samma sätt kunnat engagera folk i allmänhet – de har representerat något som synt så högtidligt att man har kunnat få för sig att man måste vara något av en expert för att kunna delta. Byggnadsminneslagen öppnade på sitt sätt dörren på glänt för en ny form av inflytande för medborgarna. I plan- och bygglagen och naturresurslagen betonades ägar- och brukarintressena. Med dagens beslut formulerar vi målsättningen att människor med lust aktivt bör delta i arbetet med att bevara kulturmiljön.

Herr talman! Kulturmiljövårdens positioner flyttas fram även på det sättet att kulturministern lyfter fram några delområden som skall prioriteras. Det gäller:

- Åtgärder mot skador förorsakade av luftföroreningar och förorening.
- värden av fornlämningar och kulturlandskapet.
- byggnadsvården – dit vi numera räknar såväl slott och herrgårdar som industriminnen och tätortsmiljöer – och
- informationen om kulturmiljövårderna.

Samtliga dessa delområden får förstärkta anslag på tillsammans 23 milj. kr. Åtgärder mot föroreningsskador prioriteras och fornvården får äntligen en förstärkt särskild resurs.

Vi har på senare tid fått flera bevis på att regeringen har en helhetssyn på miljöfrågorna och också på kulturmiljöfrågorna. Nu skall naturvårdslagen ses över och i utskottet vill man i det sammanhanget understryka vad kulturministern anför om behovet av att då även överväga utformningen av naturvårdslagens bestämmelser om kulturvårderna. Det går ju egentligen inte att dra någon gräns mellan kulturlandskapets kultur- resp. naturvärden. Och det är långt ifrån ovanligt att bevarandevärdena består i sambandet mellan landskap och bebyggelse.

För att markera vikten av en sådan här samverkan tillförs riksantikvarieämbetet nu särskilda medel, 4 milj. kr., för att i samverkan med länsstyrelser-

na säkerställa kulturlandskapets värden och kunna vara med och bära vissa delar av kostnaderna. En samlad syn på natur- och kulturmiljön ger en djupare kunskap om kulturlandskapet.

Herr talman! Utskottet anför i betänkandet önskemålet om att ett bredare engagemang utvecklas hos medborgarna för att värna kulturmiljön. Ett sådant brett engagemang måste ha sin grund i goda kunskaper. Här gäller det att utnyttja alla kanaler: skolan, bildningsförbunden, föreningslivet – där hembygdsföreningarna kan betyda särskilt mycket – och museerna. Det handlar mycket om att ta till vara och utveckla ett intresse som redan finns hos många människor för den egna hembygden. På det här området förstärks riksantikvarieämbetets resurser med 2 milj. kr.

Herr talman! I Norrtälje, i norra delen av Stockholms län, finns det en mycket intressant motorfabrik från slutet av 1800-talet. Den står där övergiven men fullt utrustad med maskiner och verktyg som berättar om en gången tid. Den kan bli ett fint industrimuseum. Men då fordras att den stiftelse som bildats kan få ett tillskott på ungefär 1 milj. kr. så att stiftelsen kan köpa fastigheten – annars hotar rivning.

Detta har gjort att utskottet föreslår att riksdagen med bifall till Åke Wictorssens motion skall begära särskilda statliga medel för att säkra Pythagoras framtid.

Som jag tidigare har sagt i kulturutskottet finns det en stor samstämmighet i dessa frågor. Trots det är inte mindre än sexton reservationer fogade till betänkandet. Moderaterna står ensamma för tio av dessa reservationer och deltar i den elfte. De flesta av dessa tio moderata reservationer är föranledda av det faktum att moderaterna har – något förenklat uttryckt – ett speciellt förhållningssätt till privat äganderätt. Den privata äganderätten är ett område som har fått sin beskärda del av kammardebatten i flera sammanhang, inte minst då plan- och bygglagen behandlades förra året. Liksom moderaterna står vi socialdemokrater fast vid den uppfattning vi då gav uttryck för i dessa frågor. Övriga partier i kulturutskottet kan tänka sig situationer då andra intressen kan väga tyngre än markägarnas. Detta skulle man kunna säga i anslutning till reservation 2, delvis reservation 3 och reservationerna 4, 7, 15 – som gäller anslagsfrågan – och 16.

Jag skulle helt kort vilja kommentera två av de andra reservationerna också. Reservation 8 gäller en fråga som alla de tre borgerliga representanterna har talat om, nämligen rätten att överklaga beslut att inte byggnadsminnesförklara byggnader. Jag tror att de alla tre sade att vi hänvisar till knappa resurser, men det är inte riktigt så. I propositionen görs det, men ni vet lika väl som jag att vi i betänkandet inte hänvisar till de knappa resurserna.

Det är klart att man kan tolka det faktum att sådana här ärenden har överklagats bara 13 gånger på tio år så, att vi gott kan ha bestämmelsen kvar, men man skulle också kunna dra den slutsatsen att dessa ärenden redan i utgångsläget har blivit så noggrant behandlade att det i praktiken inte behöver bli några överklaganden.

Sedan hör det till saken att det i alla de här 13 fallen rörde sig om intresset att förhindra rivning. Sådana ärenden har alltid blivit föremål för samråd mellan ägare, kommun och länsstyrelse, och i de fall en länsstyrelse avslår en ansökan från en enskild betyder det nästan säkert att huset i fråga inte fyller

kvalifikationskraven eller också att länsstyrelsen har måst konstatera att det saknas förutsättningar att genomföra förklaringen.

Sedan skulle jag också vilja nämna att i inget av de 13 fallen har kammarrätten ändrat länsstyrelsens beslut.

Den andra reservation som jag tänkte nämna något om är nr 13, i vilken folkpartiet och centern har reserverat sig mot att den utredning som har utlovats ännu inte har kommit till stånd. Jag kan hålla med om att det har dröjt väl länge, men nu har jag just erfarit att den här utredningen kommer att tillsättas under sensommaren.

I övrigt har moderaterna dragit slutsatsen av sina tidigare reservationer och yrkat på 5 milj. kr. mera än vad regeringen har föreslagit. Propositionen innehåller emellertid ganska kraftiga förstärkningar av de här anslagen.

Herr talman! Kulturmiljövårdens ställning har stärks under en följd av år och är på väg att bli en naturlig del av samhällsplaneringen. Arbetet med att ta till vara kulturvärdena i såväl tätorter som kulturlandskap har fått en större bredd. Det är också glädjande att notera att de kulturella värdena i dag erkänns ha större betydelse för vårt välbefinnande än tidigare. Kulturmiljövården har kommit att bli en aspekt att beakta i olika verksamheter som innebär förändringar i vår omgivning.

Kulturmiljöer skall skyddas och bevaras för att kunna berätta om hur samhällsutvecklingen har varit, men också därför att de betyder mycket för vår identitet och för våra rötter i ett föränderligt samhälle. Nu vill vi alltså se hela miljöer som särskilt värdefulla att bevara, och vi får genom dagens beslut bättre redskap att förverkliga detta.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till kulturutskottets hemställan i betänkande 1987/88:21.

Anf. 135 MARGARETA MÖRCK (fp) replik:

Herr talman! När det gäller utredningen är det bra att vi äntligen får ett besked. Det har emellertid dröjt väldigt länge. Redan i byggnadsvårdsutredningens betänkande 1979 pekade man på de här problemen och lade fram förslag till olika stödformer, men dessa förslag föranledde inte några som helst åtgärder. Så kom fideikommissnämnden, som skrev till utbildningsdepartementet 1980 och också begärde en utredning i den här frågan. När folkpartiets motion behandlades 1985 yttrade sig riksantikvarieämbetet och menade att svårigheterna endast i ringa grad kunde bemästras med nuvarande stödform och skyddslagstiftning och att man verkligen behövde en utredning om möjligheterna att ta till vara och värda kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer. Tanken på en nationell stiftelse borde utvecklas, sade ämbetet också.

Det fanns alltså redan 1985 en stor enighet om att någonting måste göras, och situationen har verkligen inte förbättrats sedan dess. Byggnadsvårdsreformen 1981 gjorde att riksantikvarieämbetet kunde öka sin bidragsgivning för upprustning av värdefull bebyggelse, men medlen räcker inte till och kostnadsutvecklingen är besvärande.

I vad gäller speciellt herrgårdarna kan man konstatera en ökad tendens till splittring och försäljning av inventarier som ingått i historiskt betydelsefulla miljöer. Om vi kunde hjälpa ägarna att bevara de här miljöerna, skulle vi inte

ha så mycket bekymmer med utförseln av värdefulla svenska kulturföremål som vi har i dag.

Jag vill också säga att hade denna utredning tillsatts för två och ett halvt år sedan, kunde det ha funnits ett förslag i propositionen som vi kunde ha tagit ställning till. Nu får vi alltså vänta ytterligare några månader.

Anf. 136 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Riksdagen debatterade i måndags miljöpolitik och miljöförstöringarnas inverkan på natur och människor i ungefär tolv timmar. Vår debatt om kulturmiljö rör sig om kanske en timme, men får därför inte antas vara av mindre betydelse. Med kulturmiljö menar vi ju den del av vår omgivning som är formad av mänsklig verksamhet, från forna tider fram till i dag. De miljöförstöringar som drabbar människor och natur drabbar också kulturmiljön. Varför vittrar stensculpturerna? Vad händer med vårt medeltida kulturarv? Har vi kunskaper nog att stoppa nedbrytningen? Hur skall vi i längden hantera våra fornminnen? Vilken bebyggelse från nyare tider är värd att skydda och bevara? Detta är några av de frågor som berörts av utskottet i arbetet med kulturmiljöpropositionen. I många fall har utskottet skaffat sig information genom studieresor och genom besök på museer.

Som det har framkommit tidigare i debatten är betänkan det ett tecken på samstämmighet och enighet, även om det därtill är fogat ett antal reservationer. Det råder enighet om vår gemensamma skyldighet att inte göra oss urarva på verk av människohänder från olika tidsåldrar.

Den nu behandlade kulturminneslagen är naturligtvis egentligen som alla lagar avsedd att vara heltäckande. Samtidigt har vi kunnat konstatera att utvecklingen ställer kulturminnesvården inför nya och ibland okända uppgifter och att synen på vad en god kulturminnesvård måste omfatta kontinuerligt vidgas och fördjupas.

Utskottet önskar att det skall utvecklas ett bredare engagemang hos medborgarna för att värna kulturmiljön. Vi pekar bl. a. på hembygdsföreningar – det har flera av de tidigare talarna också gjort – och deras roll som kunskapsförmedlare och opinionsbildare. Tack vare hembygdsföreningarnas jakt på lösfynd har åtskilliga nya stenåldersboplatser kunnat fastställas, och bara sedan 1980 har 20 000 nya stenåldersfynd registrerats.

Låt mig säga några ord om de svårigheter som våra museer har när det gäller att ta hand om fynd av olika slag. Särskilt för fornminnesvården har anställda med lönebidrag varit utomordentligt värdefulla och svarat för en stor del av det utförda arbetet. Vi moderater har i annat sammanhang yrkat på att sådant arbete i högre grad skall föras över till fasta tjänster för att man därmed skall undanröja en del av den oro som inte minst i tider med låg arbetslöshet hyses av musciansvariga.

Jag vill också när jag tar upp några saker som tidigare inte har berörts nämna skolans betydelse för att skapa det ökade engagemang som utskottet är enigt om. Det måste i framtiden skapas ett ännu bättre samarbete mellan våra länmuseer och våra skolor runt om i landet. Vårt kulturarv, de orden låter så högtidliga, och jag tror att det var Sylvia Pettersson som hade samma inställning. Men när barn i olika åldrar får stifta verklig bekantskap med föremål från olika tider får de orden en reell innebörd, och förutsättningar

skapas för ett framtida ökat intresse för vår kulturmiljö.

Jag ställde förra året en fråga till kulturministern om hans syn på behovet av att genom kulturminnesmärkning skydda märkliga byggnader från nyare tider, och jag syftade då i huvudsak på den 30-talsarkitektur som vi har förnämliga exempel på. Kulturministern sade då att han ansåg det angeläget att vi i de kulturpolitiska diskussionerna starkare än hittills belyser arkitekturens roll.

Jag hoppas att den nya lagen, när den nu träder i kraft, skall medföra att en vidgad inventering kommer till stånd, så att inte onödiga ingrepp förstör nyare tiders arkitektoniska mästerverk. De nya reglerna för byggnadsminnesförklaring medverkar till att hindra sådan förstöring. Denna vår uppfattning ligger till grund bl.a. för de generösare ersättningsregler som vi moderater har hemställt om.

Det speciella förhållningssättet till den personliga äganderätten, så definierade Sylvia Pettersson bakgrunden till våra yrkanden. Det kanske är hennes tolkning av det som vi själva uppfattar som vår egen uppfattning om ett rättssamhälle.

Herr talman! Jag skall inte här ta någon ny debatt. De moderata synpunkterna har tidigare redovisats av Håkan Stjernlöf.

Herr talman! Jag vill sluta mitt anförande med att tacka kulturutskottets vice ordförande för ett gott samarbete under de gångna åren. Att kulturmiljön ligger utskottets alla ledamöter varmt om hjärtat torde ha framgått av behandlingen av det nu aktuella betänkandet. Behandlingen har varit förhållandevis kort men med säkerhet grundad på en djup övertygelse om värdet av att värna vår kulturmiljö.

Anf. 137 JÖRGEN WEIBULL (fp):

Herr talman! Jag vill också börja med att uttrycka den glädje som jag kände när jag läste propositionen. Den berör ett ämne som är viktigt, jag skulle nästan vilja säga oundgängligt, för samhällsliv och samhällsansvar av i dag. Men, herr talman, innan jag går in på några av de detaljer som jag tänker ta upp, skulle jag gärna vilja teckna en litet bredare bakgrund och se frågorna ur ett litet större perspektiv.

Jag tillhörde den årgång svenska män som var inkallad i beredskap under andra världskriget. Jag tillhörde den sista årgången, och vi fick stanna kvar i beredskap också när freden var sluten. Jag låg vid gränsen i norr, där Dietels armé just hade retirerat. Sovjets trupper hade ryckt in i Nordnorge, och det var oroligt. Vi fick stanna över midsommar. Jag firade midsommar tillsammans med några andra ungdomar, som liksom jag var inkallade, på en bergstopp i midnattssolens sken. Då drömde vi om hur världen skulle nyskas. En sak var vi fullständigt på det klara med, nämligen att vi inte ville leva i en sådan värld som den vi hittills hade upplevt, en värld präglad av Stalins utrensningar, Hitlers diktatur och aggression, världskriget och förintelsen. Vi ville förändra världen. Vi skulle återvända till det civila livet för att realisera alla de drömmar och alla de förhoppningar som vi hade när vi satt där i midnattssolens sken.

Nu, mer än 40 år senare, kan man fråga sig: Hur mycket har vi egentligen uppnått, om man ser på händelseutvecklingen sedan midsommarnatten

1945? På den frågan skulle jag, herr talman, vilja svara: ganska mycket. Här i Sverige har vi realiserat många av de drömmar som vi ungdomar från de mest skilda håll i Sverige hade vid den tidpunkten uppe vid norska gränsen.

Men detta har också haft ett pris som vi inte genast insåg, ett pris framför allt i form av den miljöförstöring som vi debatterade här i kammaren i går. Priset har också gällt kulturföremålen och bevarandet av vårt kulturella arv. Man behöver faktiskt bara se på invandrarna, vare sig de kommer frivilligt eller som flyktingar, hur stort värde den miljö varit från de kommer har. Man behöver bara tänka på hur man i Polen har byggt upp de gamla miljöerna samvetsgrant och i detalj för att kunna känna sig hemma och känna sig leva i sin egen stad, sitt eget hem. Det är ett oerhört viktigt värde, ett värde som vi måste slå vakt om.

På senare år har vi plötsligt insett att luftföroreningar och vattenföroreningar förvittrar ovärderliga värden. Jag kan som medlem av museinämnden i Göteborg, som bär ansvaret för fornminnesvården där, nämna hur vi med häpnad och fasa har sett hur den ena fasaden och utsmyckningen efter den andra plötsligt inte finns mer. Jag behöver bara nämna lejonen utanför Röhsska museet som ett exempel. Det är därför av utomordentlig vikt att ta tag i dessa ärenden. Och detta är bland det mest väsentliga man över huvud taget kan göra.

Jag vill även på några punkter hälsa med glädje att utskottet har skrivit så positivt. Och jag kan i nästan allt väsentligt instämma i det som Sylvia Pettersson sade. Jag skall läsa upp två ställen i utskottets betänkande. Och jag vill gärna hålla fast såväl utskottet som regeringen vid dessa uttalanden. Utskottet har föreslagit en ökning med 10 milj. kr. Utskottet säger dessutom: Utskottet anser i överensstämmelse med vad som tidigare angivits att de insatser som hänger samman med luftföroreningar och förurning är mycket angelägna. Det finns därför inte anledning till någon erinran mot den inriktning budgetförslaget för nästa år har. Utskottet utgår emellertid från att regeringen vid den kommande budgetberedningen överväger möjligheten att öka byggnadsvårdsanslaget.

Jag vill gärna understryka denna mening.

Vidare vill jag också gärna med glädje hälsa den positiva skrivningen om Ingela Mårtenssons m. fl. motion om kulturminnesvården i Göteborg. I denna skrivning sägs: "Det bör ankomma på RAÄ att – utifrån den självklara utgångspunkten att insatserna skall styras dit de bäst behövs – bedöma behovet av insatser i bl. a. Göteborg." Å Göteborgs vägnar tackar jag för det.

Därmed vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan i allt väsentligt, men yrka bifall till de reservationer som folkpartiet står bakom och som Margareta Mörck har redogjort för.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (en bestämmelse om samrådsförfarande i vissa fall)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (ersättning till ägare vid vissa markingrepp m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (den arkeologiska undersökningsverksamhetens bedrivande m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 229 röster mot 63 för reservation 3 av Ingrid Sundberg m. fl.

Mom. 6 (åtskillnad mellan större och mindre arbetsföretag)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (statliga byggnadsminnen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (uttalande om generösare ersättningsregler vid byggnadsminnesförklaringar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (rätten i vissa fall att överklaga länsstyrelsens beslut rörande byggnadsminnesförklaring)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (viss värdegräns för skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Margareta Möck och Margareta Fogelberg – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (samråd med regionala kulturvårdsorgan)

Utskottets hemställan bifölls med 259 röster mot 33 för reservation 10 av Karl Boo och Kerstin Göthberg.

Mom. 19 (särskild utvärdering av lagstiftningen om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 20 (lägre mervärdeskatt vid införsel av vissa kulturföremål)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Margareta Möck och Margareta Fogelberg – bifölls med acklamation.

Mom. 28 (speciallagstiftning för att hålla samman kulturmiljöer)

Utskottets hemställan bifölls med 213 röster mot 75 för reservation 13 av Karl Boo m. fl.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Ändring i lotterilagen,
m. m.*

Mom. 29 (insatser för information och kunskapsuppbyggnad inom kulturmiljövärderna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Karl Boo m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 32 (anslag till Kulturmiljövärd)

Utskottets hemställan bifölls med 228 röster mot 63 för reservation 15 av Ingrid Sundberg m. fl.

Mom. 37 (frågan om skattereduktion vid vissa gåvor)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 16 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

13 § Föredrags

kulturutskottets betänkande

1987/88:22 om ändring i lotterilagen (1982:1011), m. m. (prop. 1987/88:141).

Ändring i lotterilagen, m. m.

Anf. 138 LARS AHLSTRÖM (m):

Herr talman! Jag påpekade förra tisdagen, när vi debatterade kulturutskottets betänkande nr 20, att det var beklagligt att idrottsfrågorna inte kunde behandlas i ett sammanhang. Vi återkommer i dag till väsentliga delar av idrottens finansiering.

Jag vill börja med att redovisa några siffror tagna ur RF:s petita för 1988/89. Det framgår att organisationer, råd och enheter har äskat ett totalt statsbidrag på 378,3 milj. kr. och att RF själv prutar ner detta till 297,7 milj. kr., ett belopp som sedan i propositionen blir 256 milj. kr., en minskning med 122 milj. kr. jämfört med det ursprungliga äskandet.

Jag framhöll i idrottsdebatten den 31 maj att samhällsstödet till idrotten har minskat i reala termer och att detta har tvingat föreningar och förbund att söka andra finansieringsvägar. Självfinansiering i form av intäkter från i synnerhet bingo och lotterier är ofta av avgörande betydelse för verksamheten. Självfinansieringsgraden inom de olika specialförbunden i RF uppgår för närvarande till 56 % i genomsnitt. Graden av självfinansiering varierar dock kraftigt mellan olika förbund, alltifrån golfens 90 % till isseglingens 1 %.

Enligt RF har de statliga spelformernas expansion inneburit en hårdnande konkurrens för idrottens traditionella inkomstkällor, såsom lotterier och bingo. Detta har skett utifrån en skyddad monopolställning och med en ohämmad marknadsföring.

År 1979 fastslog statens offentliga lotteriutredning: "Om de statliga lotterierna och totalisatorspelen i framtiden tillåts öka på samma sätt som hittills finns enligt vår mening risk för en ogynnsam utveckling för den icke

sektorn. Det statliga spelet och totalisatorspelen bör därför inte tillåtas att ytterligare breda ut sig på det ideella spelets bekostnad." Sedan dess har Lotto, Måltipset och Joker tillkommit, för att inte nämna vadslagningen, Oddset och Trisslotteriet.

Idrottsrörelsen har alltid haft lotterier som en viktig inkomstkälla. OS-arrangemanget i Stockholm 1912 räddades i själva verket genom att regering och idrottsledning i gemenskap kunde finansiera det genom att knyta an till det idrottslotteri med många dragningar som beviljats redan år 1908.

AB Tiptjänst tillför redan i dag idrottsrörelsen, framför allt fotbollen, betydelsefulla bidrag. Spelverksamheten bygger till mycket stor del på idrottsrörelsens egna aktiviteter. Ytterligare medel bör därför gå till idrotten – och då i första hand till de lokala föreningarna. År 1986 fick svensk idrott drygt 40 milj. kr. och 1987 59 milj. kr. i stöd och ersättningar från Tiptjänst. Bolagets vinst var dessa år 1 283 872 000 kr. resp. 1 290 525 000 kr.

Idrottens finansieringskällor är i stort sett desamma i Sverige och Norge. En väsentlig skillnad är dock att merparten av det överskott som det statliga norska spelbolaget, Norsk tipping, inbringar genom sin verksamhet går direkt till idrotten, medan Tiptjänst i Sverige inlevererar sitt överskott till staten utan någon speciell öronmärkning. Det norska tipsöverskottet för år 1987 uppgick till 719 milj. nkr., varav idrotten erhöll 485 325 000 nkr. Över den norska statsbudgeten har för 1988 beviljats 3 150 000 nkr. till Norges Idrettsforbund och 2 060 000 till stipendier för elitidrottsmän, totalt alltså 490 535 000 nkr.

Vi moderater vill genom att tillförsäkra idrottsrörelsen en större andel av Tiptjänsts överskott minska behovet av statliga bidrag, vilkas storlek är beroende av det rådande budgetläget och inte av idrottens verkliga behov.

Redan under kommande budgetår bör en del av Tiptjänsts stora överskott överföras till idrottsrörelsen, och då i första hand till de lokala föreningarna. Regeringen bör därför på tilläggsbudget anslå 4,9 milj. kr. till idrottsrörelsen.

Som en följd av bl. a. uppvaktningar från folkrörelserna tillsatte regeringen i februari 1987 enmansutredaren Birger Sandberg för att klarlägga den situation som uppstått genom de statliga spelens expansion. Utredningen genomfördes med stor snabbhet och resultatet uppfattades över lag som positivt. Man kan utan överdrift säga att folkrörelserna med stor och berättigad förväntan såg fram emot regeringens proposition. Tyvärr kan vi konstatera att förväntningarna inte blev infriade i den grad man haft anledning hoppas och tro.

I Svensk Idrott nr 4 i år har ledaren rubriken "Vi är inte nöjda". Författaren, styrelseledamoten i RF Kjell Glennert, konstaterar att vissa av idrottsrörelsens krav tillgodosetts, medan andra inte vunnit gehör. Jag vill gärna citera några rader:

"Att man föreslår ett borttagande av bingoskatten vid spel om varuvinster är bara en konsekvens av tidigare fattade beslut, där lotterivinstsskatten på varuvinster ju redan den 1 januari 1986 togs bort. Idrottsrörelsen har alltså särbeskattats under tre års tid med ca 250 miljoner kronor medan andra stora folkrörelselotterier, typ A-lotteriet, undsluppit denna påлага. Egentligen

borde staten återbetala de felaktigt uttagna bingoskatterna.”

Även folkrörelsernas gemensamma arbetsgrupp för lotterifrågor uttalar stark kritik mot och besvikelse över regeringens lotteriproposition – och med all rätt. Nej, herr talman, med socialdemokratisk politik fortsätter idrotten dess värre att förlora. Det är därför nödvändigt, som vi moderater med skärpa framhåller, att en större del av spelmarknaden öppnas för de ideella föreningarna. Regeringen bör snarast utreda detta och snabbt återkomma till riksdagen med förslag härom.

Jag yrkar bifall till samtliga reservationer där moderaterna finns bland undertecknarna.

Herr talman! Bifall till de moderata motionerna skulle innebära att vi äntligen ger idrotten, och allt det den står för, den uppmuntran, det stöd och den arbetsglädje den i så hög grad förtjänar.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

I anförandet instämde Karin Falkmer (m).

Anf. 139 MARGARETA FOGELBERG (fp):

Herr talman! Jag kan i mycket också instämma i vad som Lars Ahlström här sade. Jag skall därför fatta mig ganska kort och gå rakt på våra konkreta yrkanden.

Enligt folkpartiets uppfattning innebär kulturutskottets förslag vissa förbättringar i förhållande till propositionen, när en utskottsmajoritet nu har ställt sig bakom centerns och folkpartiets förslag om en sänkning av bingoskatten till 3 % och att det slutliga beloppet inte bestäms förrän en tillståndsperiod har gått ut.

Så långt kan vi vara nöjda. Men här finns också ett antal mycket goda motionsförslag som, om de hade tillstyrkts, skulle ha inneburit ännu bättre möjligheter för folkrörelserna att kunna öka sina inkomster.

Det faktum att staten kan marknadsföra lotterier och spel genom TV-monopolet innebär ju att man ges ojämfvärliga konkurrensfördelar gentemot folkrörelserna.

Undan för undan ökar staten sin andel av spel- och lotterimarknaden. För litet mer än tio år sedan stod folkrörelserna för en tredjedel av denna marknad. I dag är denna tredjedel halverad, till en sjättedel. Minskningen tycks bara fortsätta, samtidigt som nettointäkterna krymper. Genom nya populära spel med penningvinster ökar staten sin andel av marknaden på bekostnad av folkrörelserna. Särskilt för idrottsrörelsen blir detta mycket kännbart.

Idrottsrörelsens kostnader ökar i samma tempo som intäkterna minskar. För en aktiv idrottsledare går en icke öväsentlig del av tiden åt i jakten på pengar.

Kommunernas och näringslivets sammanlagda stöd till idrotten är mer än tiofaldigt det stöd som staten ger – från dem kan man alltså knappast begära så mycket mer. Det är därför angeläget att vi kan återställa balansen mellan statens och folkrörelsernas spel och lotterier, åtminstone till den som rådde år 1975.

Herr talman! Det är vår bestämda uppfattning att lotterier med direktdragning av penningvinster som det s. k. Trisslotteriet har slagit oerhört hårt mot folkrörelsernas lotterier. Vi anser därför att folkrörelserna bör ges rätt till samma slags lotterier. Jag vill därför yrka bifall till reservation 5.

Över huvud taget tycker vi att propositionen ger alltför dåliga möjligheter för idrottsrörelsen och andra ideella organisationer att själva öka finansieringen av sin egen verksamhet. Lotteriutredningens förslag var inte heller tillräckliga i det avseendet. Därför önskar vi en ny utredning, och jag yrkar härmed bifall till reservation 8.

För att riksdagen skall kunna följa hur förändringar i den statliga spelverksamheten påverkar hela marknaden efterlyser vi också en redovisning till riksdagen av hur man har tänkt sig att kompensera folkrörelserna, så att deras andel inte snabbt minskar igen. Här vill jag yrka bifall till reservation 11.

Människor i vårt land köper inte lotter i förhoppningen att vinna prylar, knappast en gång bilar. Det folk vill ha kan de som regel skaffa sig ändå. Men att snabbt bli rik genom ett tursamt lottköp har en avsevärd lockelse. Lotteriutredningen föreslog faktiskt att penningvinster skulle tillåtas utan begränsningar. De borgerliga partierna har föreslagit att sådana vinster med en gräns vid 500 000 kr. skall få förekomma i såväl lokala som läns- och rikstäckande lotterier. Här yrkar jag bifall till reservation 12.

Vi tycker det är bra att tillståndsvånget för vissa lokala lotterier slopas och att det i en del fall bara krävs registrering. Tyvärr skall det inte gälla försäljning från s. k. fasta försäljningsställen. Den lättnad som man erbjuder med den ena handen tar man tillbaka med den andra genom det administrativa merarbete och de ökade kostnader som det innebär för föreningarna.

Jag yrkar härmed bifall till reservation 13 och även till reservation 15, eftersom vi menar att polis och länsstyrelse även i fortsättningen klarar både tillståndsgivning och registrering. Att belasta kommunerna anser vi vara fullständigt överflödigt.

Anf. 140 JAN HYTTTRING (c):

Herr talman! Man kan säga att vi i riksdagens tionde timme, flera dygn försenat, skall diskutera förslaget om ändring i lotterilagen. Jag hoppas att det skall bli någorlunda intressant ändå.

Efter flera uppvaktningar tillsattes en enmansutredning, som hade i uppdrag att framlägga förslag till förbättringar av folkrörelsernas möjligheter att få inkomster av spelverksamhet. Tanken var också att ta igen en del av den marknad som folkrörelserna hade förlorat till staten.

Som vi ser det i centern var det ett dåligt förslag som kom att presenteras i propositionen. Jag har kunnat notera i tidningarna att man från folkrörelsernas sida har sagt att det blir en stor debatt om lotterier. Jag tror inte att det blir det – därtill var regeringens förslag alltför dåligt. Vi i centern hade synpunkter även på utredningsmannens förslag, men om det förslaget hade lagts till grund för propositionen hade resultatet onekligen blivit bra mycket bättre. Man kan säga att vad som återstår i propositionen av utredningens förslag är att de s. k. 21-lotterna har gjorts lagliga. De var i vissa fall olagliga, alldenstund vinsterna betalades ut i pengar och inte i presentkort. Det blev

alltså ett mycket klen resultats av denna utredning.

Jag vill uttrycka centerns glädje över att det faktiskt går att förändra förslag under utskottsbehandlingen. Det är ofta så att en utskottsmajoritet i alla lägen vidhåller regeringens förslag i en proposition. Men i det här fallet gjordes faktiskt förändringar. De gäller bingoskatten, och vi tror att resultatet kommer att bli ganska bra för föreningarna. Det finns kvar en liten skönhetsfläck, som vi från centern påtalar i ett särskilt yttrande. Vi tycker inte att det var nödvändigt att, som utskottet föreslår, korsa de olika systemen så att man skall göra en preliminär inbetalning på det sökta tillståndsbeloppet och sedan slutligt avstämma det mot det verkliga utfallet. Enligt centerns mening hade det varit bättre att ha en avstämning efter tillståndsdens slut mot det verkliga beloppet.

Det blev en lägre skatt. Föreningarna behöver inte vara så ängsliga för att sätta i gång bingospel, eftersom de inte behöver riskera att göra de förluster som man kunde ana skulle bli följden om de dels skulle ha betalat en högre procentsats på tillståndsbeloppet, dels kanske inte skulle ha kunnat genomföra spelet i hela dess omfattning. Man kan konstatera – det har man gjort i tidigare utredningar, och folkrörelserna, särskilt idrottsrörelsen, har gjort det flera gånger – hur utvecklingen har varit på spelmarknaden, där folkrörelserna har tappat stora marknadsandelar. För närvarande har folkrörelserna 18 % av spelmarknaden. År 1975 hade de en tredjedel av marknaden. En målsättning för centerpartiet är att folkrörelserna skall få tillbaka den marknadsandel som de hade 1975.

Den statliga spelverksamheten har ökat mycket snabbt, och det är inte så svårt att lista ut varför det är på det sättet. Människor lockas mycket starkt av penningvinster. Det är därför vi från centerns sida har föreslagit att man skall höja beloppen för tillåtna penningvinster. I propositionen sägs att det högsta tillåtna beloppet i fråga om penningvinster skall vara 500 kr. Det skulle gälla endast lokala lotterier – icke rikslotterier. Centern har i motion föreslagit 500 000 kr. som högsta belopp, och att det skall gälla för både lokala lotterier och rikslotterier. Det är en rejälare summa som förenklar det hela. Man behöver inte ha så många regler att ta hänsyn till. Det torde knappast vara något lokalt lotteri som kommer upp till den vinstsumman, men man har i alla fall möjligheten om man skulle vilja försöka.

Det har ibland i debatten framförts argument om att folkrörelserna borde förbehållas varulotterierna i centrala lotterier, därför att det skulle vara attraktivt för de statliga spelbolagen att införa varuvinster i sina spel. Om det skulle ligga någon sanning i detta, skulle det säkert ha förelegat mängder av ansökningar – från Tipstjänst, från ATP för att ta ett par exempel. Penninglotteriet skulle naturligtvis känna sig kolossalt stimulerat av att få ha varuvinster. Jag har icke hört talas om några sådana ansökningar. Den enkla anledningen till det är naturligtvis att det är penningvinsterna, de höga penningvinsterna, som drar till sig intresset.

Tidigare var det så att s. k. skraplotter eller lotter med direktdragning var förbehållna folkrörelserna. Det har blivit en stor spelartikel för staten genom de s. k. trisslotterna. Centern vill att sådana lotter skall vara förbehållna folkrörelserna även fortsättningsvis. Vi säger att om man inte kan få ett riksdagsbeslut om det, så må det bli så att inkomsterna från sådana spel, t. ex.

Trisslotteriet, skall tillföras folkrörelserna. Detta kan man sammankoppla med den diskussion som fördes i utredningen om att man, vilket har varit ett önskemål hos framför allt idrottsrörelsen, skulle bilda ett folkrörelseägt spelbolag och driva spel i konkurrens med de statliga spelen. Vi i centern tycker att det, om man inte kan få ett direkt stopp för statliga spel med direktdragningar, vore en bättre lösning att använda sig av den organisation som finns uppbyggd för statliga spelbolag och att vinsten från t.ex. Trisslotteriet tillfördes folkrörelserna.

En annan sak som det förs diskussion om i utskottsbetänkandet är förslaget att man inte skulle få sälja lotter på fasta försäljningsställen med det enkla förfarings sättet, dvs. efter en anmälan. Utskottet har diskuterat fram och tillbaka definitionen på ett fast försäljningsställe. Utskottsmajoriteten har stannat för en definition som innebär att det föreligger betydande risker för att de riktigt små föreningarna inte skall kunna sälja lotter. Exemplet är inte obekant: lanthandlaren eller tobakshandlaren kan mycket väl vara medlem i en idrottsförening och tycker att han mycket väl kan sälja föreningens lotter till de kunder som kommer till hans butik. Det borde självfallet vara tillåtet att göra så. Om det samtidigt står en automat för enkronaslotter i lokalen betraktas lokalen däremot som fast försäljningsställe. Då får handlaren, enligt utskottets tolkning, inte lov att hjälpa sin lokala idrottsförening att sälja lotter i affären. Vi i centern tycker naturligtvis att detta är tokigt. Vi föreslår därför att man även på fasta försäljningsställen skall få sälja lotter efter sedvanlig registrering.

Penningvinsterna har diskuterats. Oftast anses andra vinster som mer attraktiva i rikslotterierna. Det är t. ex. tillåtet att som vinster ha upp till 20 % av vinstsumman i form av värdepapper. Värdepapper är i dag det närmaste man kan komma kontanter. Det är ingen svårighet att lösa in obligationer till kontanter. Detta är i dag skattefritt. Därför bör prissumman på 500 000 kr. vara en ordentlig stimulans för folkrörelserna att anordna lotterier.

Det finns naturligtvis fler punkter i utskottets betänkande som jag kunde kommentera, men jag skall i stället avsluta med att beröra frågan om bingo i närradion.

Det har tillsatts en utredning med uppdrag att lämna förslag om regler för dessa spel i närradion. Propositionen föreslår att bingospel i närradion inte skall vara tillåtet. Utskottet har skärpt bestämmelserna till att avse även andra, lotteriliknande spel.

Det finns inte någon anledning att göra denna begränsning förrän utredningens förslag har remissbehandlats och möjligtvis också lagts till grund för en proposition. Jag har nyligen sett utredningens förslag. Det är ganska nytt, och därför bör riksdagen följa centerns förslag att inte binda sig för ett förbud vid denna tidpunkt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 2, 6, 7, 12, 13 och 17.

Anf. 141 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna har under en följd av år i olika motioner föreslagit att statens nettoinkomster från aktiebolaget Tiptjänst successivt bör överföras till idrottsrörelsen.

Skälet till detta är för det första vetskapen om det stora behov som i dag föreligger inom idrottsrörelsen och speciellt inom små och lokala idrottsföreningar av ökat ekonomiskt stöd.

En mycket stor del av den från social synpunkt mycket värdefulla verksamheten är just de små, lokala idrottsföreningarna som i dag till stor del bedrivs av frivilliga idrottsledare på ideell basis.

För det andra har statens inkomster från Tipstjänst ökat avsevärt den senaste tiden och uppgår i dag till nästan en och en halv miljard kronor.

Vpk anser inte att idrottsrörelsen skall finansiera sin verksamhet genom att överta en större del av den statliga spelmarknaden. Så länge spelverksamheten bedrivs i statlig regi sker verksamheten under någorlunda kontrollerade former. Det finns inte tillräckligt starka skäl att ändra på dessa förhållanden i dag. Det finns mycket starka skäl för att delar av statens inkomster från Tipstjänst successivt överförs till idrottsrörelsen.

Vi anser att idrottsrörelsen är en folkrörelse som har mycket stor betydelse för samhällsutvecklingen, och staten bör ställa de ekonomiska medel till förfogande som krävs för att stimulera den fortsatta verksamheten.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till vpk-reservationen.

Anf. 142 ANDERS NILSSON (s):

Herr talman! Jag vill inleda med någon reflexion kring vad Lars Ahlström sade, och jag vill ställa en fråga.

Lars Ahlström började med en beklagan över att staten tar alla pengar från spelverksamheten. Han gjorde jämförelser med Norge, och han sade också att med socialdemokratisk politik fortsätter idrotten att förlora. Jag har bestämt för mig, Lars Ahlström, att de praktiska resultaten brukar vara kännetecknande för om förutsättningarna är goda eller inte. Såvitt mig är bekant har vi en alldeles enorm bredd på verksamheten. På elitnivå gör vi också mycket goda resultat i förhållande till vår folkmängd och landets storlek. Tyder inte detta på att landets idrottsrörelser har det ganska bra?

Dessutom vill jag fråga de partier som vill överföra pengar från statens verksamhet, Tipstjänst och annat, direkt till idrotten och andra folkrörelser. Ni föreslår ju ett inkomstbortfall för staten, och vad vill ni då ersätta det bortfallet i statsbudgeten med? Det har jag aldrig fått redovisat.

Herr talman! Bakgrunden till det arbete som ligger bakom dagens förslag till ändringar i lotterilagen är utvecklingen på lotterimarknaden. Under lång tid har folkrörelsernas andel av denna marknad otvivelaktigt minskat till fördel för den spelverksamhet som staten bedriver. Folkrörelsernas inkomster av lotterier har minskat även reellt sett. Det är alldeles riktigt.

I propositionen som ligger till grund för betänkandet betonas den betydelse som folkrörelserna har i vårt samhällsliv. Omfattningen av deras verksamhet är mycket stor både då det gäller antalet föreningar och organisationer av skilda slag och såvitt gäller antalet medlemmar och antalet aktiva ledare och funktionärer.

Föreningarnas ekonomi bygger på flera inkomstkällor. Ditt hör medlems- och deltagaravgifter, anslag från samhället, inkomster från lotterier och bingo, pengar från annan verksamhet – exempelvis arrangerande av tävlingar och andra evenemang –, inkomster från försäljning i anslutning till verksam-

heten och från andra aktiviteter som kan ha viss anknytning till den egentliga uppgiften. Reklam- och sponsorsinkomster är en annan del. Föreningarna får alltså sina inkomster från många olika håll.

En betydande del av folkrörelsernas inkomster kommer med säkerhet från lotterier av olika slag och från bingo. Syftet med de föreslagna förändringarna i lotterilagen är att underlätta för folkrörelserna att finansiera sin verksamhet med just lotterier och spel. Detta kan ske på tre sätt. Folkrörelserna kan för det första ges möjlighet att anordna mer attraktiva lotterier än hittills. För det andra kan organisationernas utbyte av anordnade spel öka. För det tredje kan den administrativa hanteringen av lotterier och spel förenklas. Propositionen innehåller förslag på samtliga dessa tre områden.

Det har varit ett starkt önskemål från folkrörelsernas sida att penningvinster skall tillåtas även i deras lotterier och inte, som nu, vara förbehållna de statliga spelen. Denna önskan tillmötesgår regeringen så till vida att penningvinster upp till 500 kr. tillåts i föreningslotterier, dock inte i rikslotterier. Dessa penningvinster blir skattefria. Det blir således möjligt för organisationerna att ha både varu- och penningvinster. Det förtjänar även att påpekas att det redan i dag är möjligt att anordna rikslotterier med en viss del av vinsten i form av värdepapper. När det gäller bingo blir det enligt förslaget möjligt att erbjuda penningvinster upp till värdet av ett halvt basbelopp. Dessa åtgärder ger folkrörelserna möjligheter att anordna mer attraktiva spel och lotterier än hittills.

Möjligheterna att få ett större utbyte av spelen förbättras på flera sätt. Naturligtvis blir det ett bättre utbyte om innehållet ter sig mer attraktivt för den som spelar. Skattefriheten för penningvinsterna i vanliga lotterier ökar också utbytet. Den sänkning av bingoskatten som utskottet föreslår verkar också i samma riktning. Dessutom föreslås att bingoskatten tas bort för bingospel med endast varuvinster. I dag får lotterier anordnas av lokala organisationer, s. k. polislotterier med en högsta tillåtna omsättning av 30 000 kr. Den gränsen föreslås nu höjas till 300 000 kr. under en treårsperiod. Eftersom utrymmet på marknaden har visat sig vara betydligt större än vad som tidigare antagits bör denna förändring också medge ett större utbyte av spelverksamheten för föreningarna.

Regeringen föreslår också betydande förändringar i administration och hantering av lotterifrågorna. Vissa spel skall få anordnas utan tillstånd eller registrering. För andra ersätts den nuvarande tillståndsprövningen av ett enkelt registreringsförfarande. Vissa delar av provningen flyttas från nuvarande myndighet, polis och länsstyrelse, till kommunerna. Det innebär en närmare väg till tillsynsmyndigheten än vad som nu är fallet. Dessutom föreslår utskottet en förenkling för föreningarna i förfarandet med bingoskatten i jämförelse med nuvarande system.

I tre reservationer finns krav på överförande av inkomster från statens spelverksamhet till folkrörelserna. Det är krav som utskottet och riksdagen tidigare avvisat vid flera tillfällen. Skälet är helt enkelt att folkrörelsernas samhällseliga anslag givetvis måste vägas mot andra anslagsbehov. Folkrörelserna, både idrotten och andra delar av Folkrörelsesverige, har rätt till ett betydande samhällsstöd. Men att genom en specialdestinering avstå från provningen gentemot andra behov kan inte vara riktigt.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Ändring i lotterilagen,
m. m.*

Ett par reservationer berör motionskrav på ytterligare utredningar. Till detta är att säga att dagens förslag föregåtts av en utredning, att frågan om en kultur- och folkrörelsefond bereds inom regeringen samt att den särskilda utredningen om bingospel via närradio och kabel-TV nyligen framlagts.

I detta sammanhang vill jag betona vad som sägs i såväl propositionen som utskottets betänkande, nämligen att resultatet av de åtgärder som vi kommer att besluta om är avhängigt av i vilken utsträckning folkrörelserna förmår utnyttja den stärkta ställning de får på marknaden. Med tanke på den kraft och vitalitet som kännetecknar svenska folkrörelser finns det anledning till tillförsikt därvidlag. Ett exempel på detta är det försök till nya spelformer som Riksidrottsförbundet vill göra i Västeråsområdet tillsammans med Penninglotteriet.

Betydande lättnader föreslås nu. Bingoverksamheten omsatte 1986 över 1,5 miljarder kronor, och skatten som då baserades på enbart varuvinster uppgick till ca 85 miljoner. Denna slopas nu. Tillsammans med möjligheten att ha penningvinster och den skattesänkning som utskottet föreslår måste dessa åtgärder vara en betydande förbättring.

Förslaget om penningvinster i lokala lotterier ökar deras attraktivitet. Begränsningen till 500 kr. innebär att även penningvinsterna här blir skattefria. Det innebär också administrativa fördelar.

Beträffande penningvinster i rikslotterier vill jag bara hänvisa till möjligheten att ha värdepapper som vinster. Det finns skäl att betona att dessa räknas som varuvinster och därför ej beskattas. Jag är övertygad om att värdet av penningvinster i dessa lotterier är övervärderat i förhållande till värdepapper. Det som jag nu senast har sagt må vara svar på de reservationer som tar upp frågorna om beskattning och penningvinster.

Jag har ytterligare en kommentar till bingobeskattningen. Utskottet föreslår att skatten skall baseras på omsättningen och tillmötesgår därmed centerens förslag. Detta tillvägagångssätt är administrativt enkelt och praktiskt. Det är en förbättring i förhållande till propositionsförslaget.

En markering görs i propositionen när det gäller tillståndsgivningen för bingo, där det sägs att man vid prövningen skall ta hänsyn till föreningens ungdomsverksamhet och behovet av inkomster för denna. Denna bestämmelse, som också tagits in i lagtexten, har tillkommit för att främja en jämnare fördelning av bingotillstånden.

En annan betydelsefull utgångspunkt anges i propositionen: lotteri- och spelmarknaden skall i princip vara förbehållen staten och folkrörelserna. De förslag som nu ligger redo för beslut inriktas på att stärka folkrörelsernas ställning på marknaden. Det nyss relaterade ställningstagandet är emellertid viktigt inför framtiden.

De reservationer som avser automatspel och kasinon har utskottet och riksdagen avvisat vid tidigare tillfällen. Det har inte tillkommit något som motiverar en förändring.

Herr talman! Jag vill sammanfattningsvis säga att det råder stor enighet om värdet av folkrörelsernas arbete och verksamhet och om behovet av att stärka deras ställning på spel- och lotterimarknaden. Det förslag vi snart är beredda att ta ställning till innebär betydande förbättringar när det gäller att stärka folkrörelsespelens attraktivitet, när det gäller organisationernas

utbyte av sin spelverksamhet och beträffande det administrativa hanterandet av tillstånd m. m. Nu ankommer det på folkrörelserna att utnyttja de möjligheter detta ger.

Jag yrkar bifall till kulturutskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Ändring i lotterilagen,
m. m.*

Anf. 143 LARS AHLSTRÖM (m) replik:

Herr talman! Anders Nilsson säger att idrotten har det ganska bra. Det har också jag sagt, och jag betonade det i det anförande jag höll förra tisdagen här i kammaren. Svensk idrott har under föregående år uppnått enastående framgångar, och framgångarna fortsätter även i år, glädjande nog. Men det är tack vare de otroliga insatser som görs av de ideellt arbetande ledarna. Frågan är bara hur länge de orkar.

Halmstad BK:s tränare Kenneth Rosén sade i en tidningsartikel i augusti förra året: "Idrottsrörelsen borde strejka en vecka för att visa hur dålig ekonomi nästan alla klubbar har och hur svårt det är att skaffa nödvändiga inkomster. — — — Nästan alla idrottklubbar i Sverige har minus i kassan." Varför tror Anders Nilsson att folkrörelserna, däribland idrottsrörelsen, uppvaktade regeringen för att få till stånd en lotteriutredning? Avsikten var naturligtvis att understryka den utomordentligt prekära ekonomiska situation som de allra flesta klubbar befinner sig i, en situation som klaras tack vare dessa fantastiska insatser från ledare och tränare.

I april hade Riksidrottsstyrelsen ett sammanträde. I en rapport från detta sammanträde står så här: "Vid sammanträdet diskuterades också regeringens proposition i lotterifrågan. Idrottsrörelsen anser att propositionen står långt från det resultat Birger 'Farsan' Sandberg kom fram till i sin lotteriutredning. Regeringen är uppenbarligen inte beredd att tillåta spel på samma villkor som gäller för staten. Genom detta slår regeringen undan folkrörelsernas möjlighet att återta förlorade andelar på spel- och lotteri-marknaden."

Anf. 144 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Herr talman! Utan tvekan kan man instämma i Anders Nilssons uppfattning om att den svenska idrottsrörelsen otvivelaktigt har haft stora framgångar. Om detta beror på samhällets insatser eller om det har skett trots samhällets bristande stöd är en fråga som man kan diskutera.

Min uppfattning om och min erfarenhet av idrottsrörelsens verksamhet är att när det gäller de små lokala idrottsföreningarnas aktiviteter är det tusentals och åter tusentals frivilliga ideellt arbetande människor som bär ansvaret och driver den här verksamheten, oftast på sin egen bekostnad. Åtskilliga gånger ställer föräldrar upp och kör sina barn till olika aktiviteter. Åtskilliga gånger har mina egna barn hemma försökt finansiera sin blygsamma verksamhet genom att sälja lotter. Mot bakgrund av den erfarenhet jag har skaffat mig av de lokala små idrottsföreningarna måste jag säga att samhällets insatser milt sagt är blygsamma när det gäller en folkrörelse som fyller en så stor social funktion.

Anders Nilsson säger nu att de partier som föreslår att Tipstjänsts inkomster successivt skulle överföras till idrottsrörelsen bör hitta finan-

sieringskälor för att ersätta staten för den förlorade inkomsten. Till skillnad från Anders Nilsson uppfattar vi inte idrottsrörelsen som något slags vinstgivande verksamhet, som skall ge staten ökade inkomster. Jag vill påminna om att Tipstjänsts inkomster och verksamhet i stort sett bygger på idrottsrörelsens egna aktiviteter. Det ekonomiska nettoresultatet borde därför falla tillbaka på idrottsrörelsen.

Anf. 145 JAN HYTTRING (c) replik:

Herr talman! Först vill jag gärna hålla med Anders Nilsson om att man givetvis skall vara försiktig med nya utredningar. Man har gjort en utredning som inte har gett önskat resultat – i varje fall anser inte vi det. När jag har tagit del av vad folkrörelserna tycker, har jag inte heller där funnit någon som anser att utredningens resultat, dvs. regeringens proposition, blev bra. Från centerns sida tycker vi att det mot denna bakgrund kanske vore rimligt att tillsätta en parlamentarisk kommitté, som skulle se över litet mer än vad enmansutredningen förmådde att göra på den korta tiden.

Det kommer naturligtvis in synpunkter som att utan idrotten, vilket har berörts här tidigare, skulle statens inkomster av spel inte alls vara så stora. De bygger mycket på idrottsaktiviteter. Utan uppoffrande hästägare skulle ATG och staten inte ha de nuvarande spelinkomsterna från trav. Det finns flera sådana här exempel. Det är således viktigt att man ser över hela den här marknaden.

Sedan tycker jag, för att låna idrottsspråk en stund, att Anders Nilsson ställer folkrörelserna offside. Han säger att man får ha värdepapper i rikslotterierna. Det är sant att man kan ha det upp till 20 %. Det är möjligt att det går att öka den andelen litet grand. Det visar sig emellertid att värdepapper inte är lika populära som pengar. Det finns ju ingen annan rimlig förklaring till att de statliga lotterierna hela tiden drar ifrån. Är inte det att ställa folkrörelserna offside när man inte låter dem använda pengar i det här spelet?

Alla uppoffrande ledare och föräldrar till ungdomar som håller på med idrottsutövning har naturligtvis också en önskan att kunna sälja attraktiva lotter. Hur många lottförsäljare finns det inte inom folkrörelserna som går runt och försöker sälja lotter med ganska dåliga vinster, beroende på de bestämmelser vi har. Det kommer så att förbli eftersom förändringarna inte är tillräckligt bra. När de skall försöka sälja de här lotterna, har de krav på att lotterna är attraktiva så att folk köper dem och att de får en del av den spelmarknad som ändå finns. All erfarenhet visar nu att det är helt klart att penningvinster är populärare än obligationer och den typen av värdepapper.

Anders Nilsson frågar de partier, som föreslår att man skall få ökad del av statens spelinkomster, varifrån pengarna skall tas. Vi talade om idrotten här i kammaren för inte så länge sedan. I sitt budgetförslag har centern faktiskt ett ökat anslag till idrotten. Vi skulle kanske inte ha behövt ta det ur statskassan, om man hade fått ökade inkomster från spelmarknaden.

Anf. 146 MARGARETA FOGELBERG (fp) replik:

Herr talman! Anders Nilsson drar slutsatsen att idrotten har det bra, eftersom den är så framgångsrik. Visst har vi en topp, och vi har en bredd.

Det har vi emellertid trots statens medverkan. Verksamheten kan precis som Lars Ahlström sade drivas tack vare oförtröttliga ledare och föräldrar och, vill jag säga, ett rejält stöd från kommuner och näringsliv.

Jag skulle vilja ställa en fråga till Anders Nilsson som kanske ligger litet vid sidan av det egentliga ämnet. Jag vill dock ställa den därför att Anders Nilsson flera gånger betonade att penningvinster på 500 kr. och värdepapper icke beskattas. Om man bortser från det goda syftet med att köpa lotter, hur kommer det sig att socialdemokraterna tydligen anser att spel och dobbel och de inkomster som det ger tydligen är mer hedervärda än en inkomst på 500 kr. från ett arbete?

Anf. 147 ANDERS NILSSON (s) replik:

Herr talman! Jag förstår inte den sista frågan. Jag ber därför Margareta Fogelberg att utveckla den litet grand.

Sedan skulle jag vilja säga till Lars Ahlström att hans resonemang om idrottsrörelsens arbete är riktigt på ett sätt. Idrottsrörelsen är en självständig rörelse. Dess ledare, dess aktiva m. fl. har gjort att den svenska idrottsrörelsen har blivit så framgångsrik, såväl på bredden som när det gäller eliten. Förutsättningarna för att denna fantastiska utveckling har kunnat äga rum är att man från samhällets sida tillhandahåller lokaler och hallar, att föräldrar ställer upp och hjälper till, att ledare lägger ner ett bra arbete, att kommun, stat och landsting ger bidrag och att det sker utbildning och idrottsforskning. På utbildningssidan har bl. a. SISU betytt en hel del. Samhället har således på en mängd olika sätt bäddat för denna fina verksamhet inom idrottsrörelsen.

Jag reagerar emot dem som resonerar så att det är en uppoffring för föräldrar att medverka till att deras barn kan idrotta och att det är en uppoffring för ledarna att arbeta med detta. Jag har själv haft barn som har varit aktiva i idrottsverksamhet och som jag har kört till tävlingar. Jag har sett det som ett nöje och som en glädje att kunna vara med i detta. Jag har arbetat litet grand som ledare i organisationer, och jag har funnit att det arbetet har gett mig minst lika mycket som jag har kunnat ge de aktiva.

Vi bör se idrottsrörelsen som en helhet, där man inte skiljer på de uppoffrande, dvs. ledare och föräldrar, och på dem som får nytta av detta, dvs. de aktiva. Hela den här rörelsen är en stor social gemenskap som har stora värden.

Ja, det var den salvan. Jag skulle sedan vilja säga några ord om utredningar.

Det har som sagt gjorts en utredning på det här området, och en del av det som hör hemma i gränzonerna håller på att utredas. När någonting har utretts, i det här fallet lotterierna, och förslag har lagts fram, är det väl naturligt att säga: Låt oss nu se vad det här får för effekt. Idrottsrörelsen tror jag är mäktig, liksom andra folkrörelser, att ta till vara de fördelar som ligger i förslagen. Låt oss vänta och se hur verksamheten utvecklas.

Vi har förändrat lotterilagstiftningen med jämna mellanrum. Det skedde en viss lagstiftning 1979, och 1982 och 1986 gjorde vi förändringar. I ett modernt samhälle måste verksamheter anpassas allteftersom samhället utvecklas. Låt oss se vad det som nu föreslås får för effekter.

Anf. 148 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Herr talman! Självklart är varje form av uppoffring, i den bemärkelse som vi diskuterar i dag, förenad med nöje och engagemang. Jag kan garantera Anders Nilsson att alla de tusentals föräldrar som i dag aktivt medverkar i de små lokala föreningarnas aktiviteter och ställer upp för sina barn och för föreningarna kommer att fortsätta att göra det, bara staten tar ett ökat ansvar på det här området.

Otvivelaktigt finns det i dag mycket stora ekonomiska svårigheter inom folkrörelserna. Men alla de inkomster, 1,5 miljarder kronor eller 1 500 milj. kr., som staten tar in från Tipstjänst bygger på idrottsrörelsens verksamhet. Det förefaller naturligt att en del av de pengarna borde falla tillbaka för att täcka de stora behov som finns inom idrottsrörelsen.

Varför skulle det vara omöjligt att göra en sådan sak i Sverige? I Norge gör man det, och i Italien går nettoinkomsterna av tipset i sin helhet till idrottsrörelsen. Idrottsutövare, idrottsledare och idrottsaktiviteter har i Italien en mycket mycket bättre situation än i Sverige. Varför kan vi inte låta tipsinkomsterna gå tillbaka till idrotten här i Sverige, när det är möjligt i andra länder?

Självfallet har en stor del av den aktivitet som i dag bedrivs inom idrottsrörelsen som en förutsättning de samhällseliga insatser som görs, från både statens och kommunernas sida, i form av idrottshallar, simhallar och andra anläggningar, men det är inte tillräckligt. Man kan gott jämföra med ett sådant land som Italien, om man inte vill jämföra med andra länder.

Anf. 149 MARGARETA FOGELBERG (fp) replik:

Herr talman! Anders Nilsson förstod inte varför man vill ha nya utredningar. Men det är ju bara för att de förslag som lämnats inte är tillräckliga för att bl. a. idrottens egenfinansiering skall kunna öka genom tillgång till en större andel av lotterimarknaden.

Den fråga som jag ställde till Anders Nilsson och som han inte förstod var: Varför betonar Anders Nilsson gång på gång att vinster på 500 kr. är skattefria och att värdepapper är skattefria, när den som i dag vill tjäna 500 kr. genom eget arbete får betala ungefär två tredjedelar i skatt? Är det mera hedervärt att vinna pengar på spel och dobbel än att jobba?

Anf. 150 LARS AHILSTRÖM (m) replik:

Herr talman! Jag håller i allra högsta grad med Anders Nilsson, när han säger att idrottsrörelsen är en stor social gemenskap. Jag har själv verkat och verkar fortfarande som aktiv ända sedan 1943 och även på olika nivåer som ledare.

Jag har aldrig sagt, Anders Nilsson, att det oegennyttiga arbete som föräldrar och andra gör skulle vara en uppoffring, men jag har sagt att det finns gränser, och det är alldeles klart att man så småningom når en gräns. Den gränsen nås ofta när de egna barnen av en eller annan orsak slutar att tävla. Den avgången från ledarskiktet är mycket beklaglig.

Det är väsentligt att föreningarna utan onödig administration och onödig byråkrati ges möjlighet att skaffa sig en ekonomi som kan klara den viktiga

insats de gör, särskilt för våra ungdomar. Vi moderater vill ge större utrymme och bättre förutsättningar för finansiering genom egen verksamhet.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Ändring i lotterilagen,
m. m.*

Anf. 151 JAN HYTTRING (c) replik:

Herr talman! Den fråga som har kommit upp om uppoffringar kan vara intressant att titta litet närmare på. Jag tycker att de uppoffringar jag har bidragit med har varit väldigt trivsamma och nyttiga för mig. Jag har under åren varit rätt engagerad inom idrotten, framför allt för barn och ungdomar, men jag vet många som har gjort betydligt större insatser.

För att så tala om lotterierna, som vi faktiskt håller på att diskutera, vill jag säga att det naturligtvis är trevligt att kunna erbjuda mera attraktiva lotterier. Det är i princip samma jobb, men det ger litet ökade intäkter för föreningarna. Jag känner många som tycker att det börjar bli slitsamt att dels hålla på med det ideella arbetet, dels behöva bidra till en allt svårare finansiering.

Anders Nilsson säger att vi med jämna mellanrum har förändrat lotterilagstiftningen. Ja visst, det är alldeles sant. Men jag undrar om Anders Nilsson gör några reflektioner med anledning av vad som har hänt under det förändringsarbetet. Varje gång det har skett en förändring har den statliga spelmarknaden ökat på bekostnad av de ideella organisationernas.

Då måste det vara något fel. De förändringar som gjorts har inte varit tillräckligt bra för att folkrörelsernas lotterier och spel skulle bli tillräckligt attraktiva. Det måste vi lära någonting av, och nu hade vi chansen att göra ett litet större kliv, men den chansen har utskottsmajoriteten inte tagit.

Anf. 152 ANDERS NILSSON (s) replik:

Herr talman! Margareta Fogelberg frågade varför jag betonar att vinsterna är skattefria. Jo, det gör jag därför att om spelarrangören inte behöver betala 30 % eller någonting sådant i skatt, ökar utrymmet för spelarrangören att ha mer attraktiva vinster och således ha ett mer attraktivt utbud att erbjuda spelarna. Det är till fördel för den förening som arrangerar, för det är lättare att sälja lotterna. Så enkelt är det med det.

Sedan var det den andra frågan, om det är finare att vinna 500 kr. på lotteri än att få samma belopp för att arbeta. Jag tycker att Margareta Fogelberg skall förklara vem som har sagt det. Jag känner inte igen det resonemang.

Sedan vill jag helt kort säga till både Jan Hyttring och Alexander Chrisopoulos att jag hela tiden har sagt att det behövs ett bättre utrymme för folkrörelserna att anordna spel och lotterier. Det är därför regeringen har lagt fram den här propositionen.

Anf. 153 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! De svenska folkrörelserna har växt sig starka genom det stora ideella engagemanget hos de många tusen människor som verkar som ledare och aktiva. Idrottsrörelsens och andra folkrörelserns möjlighet att finansiera sin verksamhet måste utgå från det ideella engagemanget hos de många ledarna och de många aktiva. Det måste vara möjligt att genom egna insatser förbättra föreningens, distriktets eller riksförbundets ekonomi.

När det gäller hur detta skall åstadkommas finns det en klar skillnad mellan

socialdemokratien och oss moderater. Socialdemokratien ser varje form av ideellt engagemang som ett slags inslag i en total offentlig verksamhet. Mot den bakgrunden försöker man skapa en situation där de ideella, i grunden självständiga organisationerna löper en risk att bli beroende av en finansiering som alltför mycket utgår från stat, landsting eller kommun.

Låt mig slå fast att det inte är något fel, utan tvärtom någonting positivt och önskvärt, att det allmänna är berett att satsa pengar på ideella verksamheter, att skapa ett tillräckligt grundstöd för sådan verksamhet. Men det är också nödvändigt att inte göra dem beroende enbart eller till stor del av detta stöd. Vi moderater ser det alltså som nödvändigt att skapa möjlighet för egenfinansiering, att inte inskränka de traditionella möjligheter idrottsföreningar och andra föreningar inom folkrörelserna har haft att klara sin ekonomi.

Det finns en mycket stor risk med det beroende som skapas genom den socialdemokratiska politiken. Vi vet att den offentliga ekonomin är hårt ansträngd totalt sett. Sverige har världens högsta skattetryck. Vi har en mycket stor offentlig sektor och stora offentliga utgifter. Detta leder till att många slåss om samma pengar. Det leder till att våra gemensamma resurser växer mindre snabbt än de skulle kunna göra. Fördelningsproblemet inom ramen för de offentliga utgifter som socialdemokratien ser som önskvärda är ett stort problem, och det leder till en risk för att exempelvis folkrörelser och föreningar i framtiden inte kommer att få tillräckligt med resurser för att klara sin verksamhet. Denna risk gäller inte bara föreningar – det är ju symtom på samma sak som gäller för enskilda människor som blir beroende av bidrag. Det är i dag väldigt få människor som har chans att klara sig utan de generella räntesubventioner som gäller boendet, utan speciellt riktat bostadsbidrag för barnfamiljer etc. Och risken finns att samma sak inträffar eller redan har inträffat för idrottsföreningar och andra föreningar. Det är också en logisk följd av socialdemokratisk politik.

I en interpellationsdebatt med statsrådet Lönnqvist för några veckor sedan sade jag, och menade uppriktligt, att socialdemokratien naturligtvis egentligen inte har något negativt att säga om ideella organisationers framväxt och verksamhet, tvärtom, men på grund av sin ideologiska inriktning saknar man tillräckliga möjligheter att skapa det utrymme som behövs för finansieringen av deras verksamhet. Om man skall ge idrottsföreningar och andra organisationer möjligheter att själva finansiera sin verksamhet, måste man skapa utrymme för detta, och det gör inte den nuvarande regeringen.

Under den tidigare debatten här i dag har vi fått exempel på hur spelmarknaden, som ju tidigare var det grundläggande sättet för föreningar att finansiera sin verksamhet, har utvecklats till en finansiering för staten i första hand, genom monopol när det gäller vissa spelformer men också genom de resurser som finns inom de statliga monopolerna för marknadsföring och annat. Vi har sett hur man har lagt skatt på många aktiviteter som normalt används för finansiering av ideell verksamhet. Det gäller både reklamskatt, bingoskatt, mervärdesskatt och inkomstskatt på de typer av verksamheter som föreningar bedriver för att finansiera sin egen verksamhet. När det gäller spelmarknaden ser vi också hur man direkt utnyttjar idrottsorganisationerna som underlag för verksamhet inom exempelvis

Tipstjänsts ram, en verksamhet som ger ett stort överskott i statsbudgeten.

Det jag nu har sagt om socialdemokratins inriktning kan möjligtvis statsrådet Lönnqvist eller andra säga inte stämmer – vi har inte det intresset, kan de säga. Det är då intressant att citera vad som sägs av utskottets socialdemokratiska majoritet i kulturutskottets betänkande på s. 10: "Peninglotteriets Trisslotterier" – en del av spelmarknaden – "utgör en betydande inkomstkälla för staten, och utskottet är inte berett att förorda att spel med direktdragning skall vara förbehållet folkrörelserna eller att Trisslotteriet skall överföras till dessa. – – – Utskottet anser sig inte heller böra förorda att ideella organisationer skall få rätt att anordna lotterier av samma typ som Trisslotteriet."

Det är en sak att man inte är beredd att lämna monopolet till folkrörelserna – det vore ju samma principiella felaktighet som att staten skall ha monopolet – men vad man säger är alltså att ideella organisationer inte ens skall få rätt att anordna sådana lotterier. De skall inte ens få den möjligheten, därför att – och det säger utskottets majoritet helt klart – staten skall ha de pengarna. Detta visar klart vilken inriktning socialdemokraterna har: staten skall utnyttja möjligheterna att finansiera sin egen verksamhet på spelmarknaden, sedan skall staten, kommunerna och landstingen bestämma hur mycket föreningarna kan få i bidrag, och det skall de rätta och packa sig efter!

Mot den bakgrunden är det naturligt att de förslag som statsrådet Lönnqvist och regeringen lagt fram i sin proposition inte är tillräckliga. Vissa förbättringar har man tvingats vidta i utskottet därför att det fanns en enig opposition, eller en opposition med samma inriktning. Det har lett till att bingoskatten har lindrats. Fortfarande borde man emellertid enligt vår uppfattning gå vidare och avskaffa bingoskatten. De förslag som har lagts är alltså långt ifrån tillräckliga.

Vi moderater har i motioner presenterat flera förslag som syftar just till att öppna spelmarknaden för de ideella organisationerna och för idrottsrörelsen, förslag som syftar till att också ta bort den monopolställning som staten har skaffat sig, förslag som syftar till att när man, kanske av tekniska skäl, inte kan ta bort monopolet låta en del av de resurser som staten får genom Tipstjänst gå vidare till idrottsrörelsen och, som vi har sagt, främst till den lokala aktiviteten.

De förslagen har socialdemokraterna sorgfälligt avstyrkt i det här betänkandet. Det är beklagligt. Den som förlorar på detta är i första hand idrottsrörelsen.

Herr talman! Jag skulle avslutningsvis vilja göra några kommentarer till vad Anders Nilsson tidigare sade. Han talade om att idrotten presterar ganska mycket i Sverige i dag och menade därmed att man inte har så illa ställt. Det har ju ändå visats av elitföreningar på fotbollssidan att de genom skatter och avgifter faktiskt betalar mera till staten än vad de får i direkta bidrag. Det kan väl ändå inte vara rimligt att sådan verksamhet skall vara mjölkkoşa åt staten? Men det finns det alltså exempel på. Det är trots en besvärlig situation man har klarat sin ekonomi, med hjälp av exempelvis sponsorsinsatser. Detta är också positivt och bra, men det gäller ju att även alla de föreningar som inte syns och märks, på mellannivå, skall kunna ha en chans att klara sin ekonomi, och det gör de inte tillräckligt väl i dag.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

Ändring i lotterilagen,
m. m.

Så säger Anders Nilsson: Hur skall man ersätta bortfallet av statsmedel, dvs. de pengar som vi är beredda att låta föreningarna använda sig av genom att öppna spelmarknaden för dem?

Då vill jag fråga: Är det verkligen så att idrottsministern, finansministern och Anders Nilsson i kulturutskottet varje år sitter och budgeterar en ökning av spelintäkterna som något slags logisk följd av statens monopol, någonting som skall finansiera statens verksamhet? Är det så att man arbetar för att öka statens del, att låta människorna spela för att statens utgifter skall täckas? Nej, sannolikt inte. Det är naturligtvis något av en glad överraskning när statens intäkter ökar.

Vi ser det som absolut nödvändigt att återigen öppna spelmarknaden på sätt som tidigare var aktuellt för de ideella organisationerna, för att de själva skall kunna finansiera sin verksamhet.

Anf. 154 Statsrådet ULF LÖNNQVIST:

Herr talman! Jag hade inte tänkt att gå in i den här debatten i denna sena timma, men det har gjorts ett par påståenden som jag inte kan underlåta att kommentera.

Det har sagts att med socialdemokratisk politik fortsätter idrotten att förlora. Jag vill citera Fabian Månsson och säga: Vet hut, vet sjufallt hut!

Under de borgerliga åren tappade den svenska idrottsrörelsen 14 % i reala pengar. Under sex borgerliga år minus 14 % i reala pengar; under sex socialdemokratiska år plus 15 % i reala pengar – jag vet inte hur man kan få det till att idrottsrörelsen förlorar.

Den avgående borgerliga regeringen lade fram en lotteriproposition 1982, signerad Björn Molin. Där konstaterades att penningvinster skall vara förbehållna statliga lotterier. Nu lättar vi på detta, genom att föreslå införande av penningvinster i bingospel och lokala lotterier. Därtill möjliggörs att värdepapper får användas skattefritt i de centrala lotterierna.

Ni hade möjligheten 1982, men även om det var helt nödvändigt att införa penningvinster gjorde ni inte det. Nu är ni inte nöjda när vi öppnar vägen för penningvinster, utan ni hänger upp er på de s. k. rikslotterierna.

Samtidigt som ni samlar er kring ett vinstbelopp på 500 000 kr. i beskattade pengar i rikslotterier, möjliggörs en högsta vinst på upp till 2 miljoner skattefritt i värdepapper i centrala rikslotterier, genom ett nyligen fattat beslut av lotterinämden. Det innebär alltså att den som får denna vinst kan hämta ut 2 miljoner i värdepapper och omsätta dem i pengar utan att de beskattas. Om det skulle ha varit 30 % beskattning på en penningvinst förstår var och en att beloppets storlek inte hade varit 2 miljoner utan betydligt mindre.

Det kan alltså inte vara ett dåligt förslag, när det på detta sätt blir möjligt för folkrörelserna att utnyttja värdepapper som högsta vinst. Det måste vara lika attraktivt som att få ett betydligt mindre belopp efter skatt med en penningvinst.

Det påstods att det enda som var kvar av "Farsan" Sandbergs utredning var att 21-lotter gjordes lagliga. Det påståendet faller på sin egen orimlighet. Förslagen i utredningen genomförs med ett undantag, nämligen att införande av enarmade banditer inte möjliggörs. Jag kan inte heller se att man i

motioner eller anföranden från företrädare för de borgerliga partierna vill öppna den möjligheten.

Jag kan inte underlåta att nämna något om det som Bo Lundgren sade, nämligen att föreningslivet blir bidragsberoende genom socialdemokratisk politik. Jag frågar föreningslivet om man känner sig bidragsberoende. Vi slår vakt om föreningars frihet, men vi vill ge föreningar möjlighet att arbeta oberoende av deras förutsättningar att skaffa egna inkomster. Vi vill att det skall finnas en grundläggande förutsättning för föreningsaktiviteter i små som stora föreningar, i små som stora idrottsförbund. Det är statsbidrag eller andra allmänna samhällsbidrag som möjliggör detta. Därutöver skall det självfallet finnas förutsättningar för egenfinansiering.

Det vore ett kargt klimat för svenskt föreningsliv om föreningarna skulle vara helt beroende av sina egna förutsättningar att skaffa fram pengar på t. ex. spelmarknaden. Vi socialdemokrater tänker fortsätta att utveckla samhällsstöd till föreningslivet, därför att vi vet att det är bara på det sättet som svenskt föreningsliv kan utvecklas, vilket vi vill medverka till att det kan göra.

Låt mig också, herr talman, avslutningsvis säga att jag på grund av att timmen är sen inte tänker göra några ytterligare inlägg.

Anf. 155 BO LUNDGREN (m) replik:

Herr talman! Det är naturligtvis ett problem att timmen är sen, men det får ändå inte vara så att Sveriges riksdags arbete påverkas alltför mycket av vilken tid en debatt äger rum eller när på året den äger rum.

Frågan om beroende, som statsrådet tar upp, är ganska viktig. Det är inte fråga om att föreningar och andra skall göras helt beroende av egenfinansiering. Vi är alla överens om att idrottsrörelsen och andra folk rörelser gör stora insatser, som betyder mycket för oss alla, och att stat, kommun och landsting därför har anledning att ge stöd till denna verksamhet. Det är också ett grundstöd som behövs. Så långt är vi överens.

Vi är uppenbarligen inte överens när det gäller hur möjlighet till ytterligare finansiering skall kunna ges. Ju större andel av en förenings ekonomi som beror av politikeranslag, på olika former av bidrag, desto större blir beroendet för den föreningen, och desto större är risken att den i ekonomiskt sämre tider har svårt att få nya pengar och att få täckning för gamla och nya kostnader. Därför skall man lämna stora möjligheter till egenfinansiering för den ideella verksamheten. Där skiljer vi oss åt, vilket är beklagligt. Det ligger naturligtvis i linje med socialdemokratisk och socialistisk politik och ideologi. Därför vill vi att spelmarknaden skall öppnas.

Statsrådet säger nu – uppenbarligen av olika skäl – att han inte vill göra ytterligare inlägg, men jag kan ställa en fråga retoriskt: Varför är socialdemokraterna inte beredda att öppna spelmarknaden mer? Varför säger majoriteten i utskottet att denna inte ens skall få samma chans som staten att anordna Trisslotterier? Må vara att man inte får monopol på det – men varför inte, statsrådet Lönnqvist, ge idrottsrörelsen samma chans som staten att arrangera på lika villkor? Varför skall t. ex. Tipstjänst utnyttja den verksamhet som bedrivs av idrottsorganisationer för sin verksamhet, för att dra in pengar till staten?

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Ändring i lotterilagen,
m. m.*

Låt mig avslutningsvis säga att just det exempel som statsrådet tog upp visar på risken med beroendeställning. Under den period som de borgerliga regeringarna satt vid makten, 1976–1982, var Sverige inne i en mycket stark internationell lågkonjunktur. Det var ett exceptionellt besvärligt klimat för Sverige, med tanke på den kraftiga lönekostnadsutvecklingen 1974–1975. Detta skapade problem med att vidmakthålla en hög nivå på bidraget till idrottsföreningarna. Detta visar vilket problem som uppstår när man låter de ideella organisationerna bli alltför beroende av det statliga stödet.

Öppna spelmarknaden och ge den större möjligheter till egenfinansiering! Det är det receptet som ger ideella organisationer möjlighet att fungera mycket bättre.

Anf. 156 LARS AHLSTRÖM (m) replik:

Herr talman! Jag tror faktiskt, statsrådet Lönnqvist, att om vi inte ändrar inställning till hur svensk idrottsrörelse i fortsättningen skall finansieras, löper vi stor risk att idrottsrörelsen blir förloraren.

Tillåt mig avslutningsvis få citera några rader från RF:s petita för 1988/89: "Vi har på senare tid emellertid nödgats konstatera att bidragsutvecklingen inte har hållit jämna steg med inflationen och i förhållande till verksamhetens utveckling starkt begränsats. I reala termer har alltså samhällsstödet till idrotten minskat, vilket tvingat förbund och föreningar till en ökad självfinansiering."

Litet längre ner på samma sida står det: "Det är svårt att med säkerhet ange några exakta siffror på vad idrottens olika led betalar till staten genom exempelvis reklamskatt, mervärdesskatt, arbetsgivaravgifter med mera. Men sammantaget kan vi ändå konstatera att staten tar in mer från idrotten än vad den ger i form av bidrag."

Detta står alltså i RF:s petita.

Anf. 157 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk) replik:

Herr talman! Jag är helt överens med statsrådet Lönnqvist om att det inte föreligger någon risk för att idrottsrörelsen skall bli beroende på grund av de statliga bidrag den får. Samtidigt kan man säga att frågan om beroendet är mer komplicerad än så. Det finns ett annat slags beroende, men jag hoppas i varje fall att statsrådet Lönnqvist har samma uppfattning som jag.

De problem som finns i samband med beroende gäller alltså idrottsrörelsens beroende av kommersiella krafter. Idrottsrörelsens genomkommersiellisering och de negativa effekter som denna kommersialisering innebär hör till de stora problem som idrottsrörelsen har. Detta är en hämsko på idrottsrörelsen.

Jag vill fråga statsrådet, även om det har deklarerats att något svar inte kommer att lämnas i dag: Anser inte statsrådet Lönnqvist att beroendet av kommersiella krafter har möjlighet att öka? Den här sortens beroende av kommersiella krafter ökar i omfattning i samma takt som staten minskar ansvaret för de ekonomiska svårigheter som idrottsrörelsen har i dag. Ett sätt att minska idrottens beroende av kommersiella krafter, av företag som av ekonomiskt vinstintresse spekulerar i idrotten, är att samhället satsar rejält på idrottsrörelsen, vilket skapar förutsättningar för idrottsrörelsen att

fungera självständigt i förhållande till olika sponsorer och företagsekonomiska intressenter.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Ändring i lotterilagen,
m. m.*

Anf. 158 JAN HYTTRING (c) replik:

Herr talman! Först vill jag rätta till ett litet missförstånd. Det är ursäktligt. Statsrådet Ulf Lönnqvist har säkert inte haft någon annan möjlighet än att läsa dessa reservationer fört.

När centern föreslår 500 000 kr. som högsta belopp för penningvinst, är det ett skattefritt belopp. Där skiljer vi oss från folkpartiet och moderaterna, som vill ha förslag om beskattning av vinsten. Nu hänger frågan i luften, om vi möjligen har tagit till för lågt belopp, enligt statsrådet Lönnqvist. Han säger: Vad är 500 000 kr. gentemot 2 miljoner i värdepapper skattefritt?

Om värdepapper skulle vara så populärt, kan man fråga sig varför de statliga spelen inte i större utsträckning har värdepapper som vinst. Det borde vara ett alldeles gyllene tillfälle att ha det. Men det har de inte, utan de har faktiskt pengar som vinster. Det säger mig att den populäraste vinst man kan ha faktiskt är pengar. Det är den chansen vi vill ge folkrörelserna nu, att de skall ha ett ordentligt belopp som kan vinnas skattefritt. Då blir det konkurrens till den statliga spelmarknaden. När vi diskuterade "Farsan" Sandbergs utredning sade jag inledningsvis att vi tyckte att den var bra, utom på några punkter. En av dessa punkter var de enarmade banditerna. Värdeomdömet om propositionen kvarstår dock. Det blev inte så mycket mer än att 21-lotterna gjordes lagliga, så att pengar kunde delas ut på dem.

Anf. 159 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Herr talman! Jag uppskattar att statsrådet i dag är närvarande i kammaren, för det kan vara ganska positivt att få ett klart och rakt besked av honom om de två motioner som jag har väckt. Mitt parti har i och för sig ställt upp bakom dessa motioner genom olika reservationer.

Den ena motionen handlar om ett kasino i Malmö. Denna motion har några år på nacken, men den har tyvärr inte fått den positiva behandling i riksdagen som jag tycker att den borde ha fått. Framför allt har argumenten emot den, som jag bedömer det, inte varit bärande. Jag kan inte förstå varför ett kasino i Malmö skulle vara så socialt förödande. Sådana kasinon finns i många länder i Europa, utan några som helst negativa sociala konsekvenser. I Sverige säger vi nej till en sådan verksamhet.

Jag har t. o. m. varit så generös, herr talman, att jag har sagt: Låt kommunen bli huvudman, låt idrottsrörelsen bli huvudman, låt den ta hem vinsterna av denna verksamhet! Ändå har en riksdagsmajoritet sagt nej till detta förslag. Jag tror nog, herr talman, att det finns en del människor utanför detta hus som är något förvånade över den inkonsekvens som visas i detta fall.

Den andra motionen är kanske litet svårare. Den handlar nämligen om enarmade banditer. Det är ett uttryck som jag kan förstå att en del människor känner sig främmande inför och försöker värja sig mot. Jag vill påstå att detta är kvalificerad dubbelmoral. Jag kan förstå att det är bra att ha dubbelmoral. Blir man av med den ena moralen, har man den andra kvar. Om det hade funnits någon som helst konsekvens i beslutet att säga nej till enarmade

banditer, skulle staten aldrig ha tagit initiativet till att säga ja till Trisslotteriet. Det har aldrig bekymrat mig om vi har enarmade banditer eller ej. Det är för mig helt egalt. Men jag menar att det inte är min eller riksdagens uppgift att bestämma hur människor vill använda sina kanske surt förvärvade slantar.

Jag skulle vilja ställa en direkt fråga till statsrådet, som kommer från samma kommun som jag: Vari ligger den stora skillnaden mellan att stoppa 1 kr. i en enarmad bandit eller att gå in i en tobaksaffär och betala 20 kr. för en trisslott? Jag har inte "klockat" hur lång tid det tar att bli av med 20 kr. Men, herr statsråd, vari ligger den stora negativa sociala skillnaden mellan att gå in på en restaurang och stoppa 1 kr. åt gången i en enarmad bandit eller att gå in i en tobaksbutik, en Konsumbutik, en ICA-butik eller på Åhléns i Stockholm och köpa en trisslott, som man med detsamma kan skrapa på för att se om man har vunnit upp till 1 000 kr. eller ej?

Jag vet att kammarens tid är ansträngd. Jag vet alltför väl att statsrådet inte är intresserad av att besvara denna fråga, men det finns människor som faktiskt tycker att detta är anmärkningsvärt. Vari ligger den stora skillnaden?

Sedan man startade Trisslotteriet 1986 har omsättningen på lotteriet varit närmare 2 miljarder kronor. Drygt hälften av detta går tillbaka till staten i form av skatt. När man 1979 sade nej till enarmade banditer, talade man om de enormt negativa sociala konsekvenserna. Men, herr statsråd, vad är det för skillnad på att dra i en spak, stoppa i 1 kr. eller att gå in i en tobaksbutik och betala 20 kr. för en lott, där man kan få ut en vinst på upp till 1 000 kr. omedelbart? Vi vet också via referat i olika tidningar att det har varit kö utanför de försäljningsställen som sålt trisslotter.

Litet konsekvens kan man väl i alla fall begära i denna verksamhet. Herr statsråd, jag begär inte någon längre utläggning, men det skulle vara ganska välgörande om herr statsrådet – innan vi om några minuter skall fatta beslut – kunde tala om för mig, för kammarens ledamöter och framför allt för många människor utanför kammaren, som ibland är förvånade över vår dubbelmoral, vari den stora skillnaden ligger mellan att spela 1 kr. i taget på en enarmad bandit och att gå in och köpa en trisslott i vilken tobaksaffär som helst i hela Sverige och få pengarna omedelbart om man vinner?

Om statsrådet inte svarar på denna fråga, innebär det att han cementerar den uppfattning som tyvärr alltför många svenskar har om att vi ägnar oss åt dubbelmoral i detta hus.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 2 (överväganden om överförande av medel från statens spelverksamhet till ideella föreningar)

Först biträdades reservation 2 av Kerstin Göthberg och Jan Hyttring med 39 röster mot 14 för reservation 3 av Inga Lantz. 248 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 1 av Ingrid Sundberg m. fl. med 73 röster mot 49 för reservation 2 av Kerstin Göthberg och Jan Hyttring. 178 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen bifölls utskottets hemställan med 186 röster mot 93 för reservation 1 av Ingrid Sundberg m. fl. 23 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (begäran om anslag till idrottsrörelsen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (lotterier med direktdragning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 5 av Ingrid Sundberg m. fl., *dels* reservation 6 av Kerstin Göthberg och Jan Hyttring – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (utredning om en kultur- och folkrörelsefond m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 268 röster mot 34 för reservation 7 av Kerstin Göthberg och Jan Hyttring.

Mom. 6 (ytterligare utredningar på lotteriområdet)

Utskottets hemställan bifölls med 194 röster mot 103 för reservation 8 av Ingrid Sundberg m. fl.

Mom. 7 (nya spelformer)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (ett folkrörelseägt spelbolag m. m.)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering – som ställdes mot utskottets hemställan med det tillägg till motiveringen som föreslagits i reservation 10 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (viss redovisning till riksdagen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Jan-Erik Wikström och Margareta Fogelberg – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (penningvinster i riks-, regionala och lokala lotterier)

Utskottets hemställan bifölls med 159 röster mot 140 för reservation 12 av Ingrid Sundberg m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 11 (lotterier som bedrivs från fasta försäljningsplatser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (handhavandet av frågor om tillstånd, registrering och tillsyn i fråga om vissa lotterier)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 15 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (vidgande av arrangörskretsen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 16 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

*Ändring i lotterilagen,
m. m.*

Mom. 15 (lotteri i närradio eller kabeltelevision)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 17 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (automatspel)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 18 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (spelkasino)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 19 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 20 (beskattningen av bingospel m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 21 av Ingrid Sundberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

14 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

15 § Anmälades och bordlades

Proposition

1987/88:108 om ett kontobaserat system för registrering av aktier m. m.

16 § Anmälades och bordlades

Förslag

1987/88:24 Fullmäktiges i riksbanken förslag angående 10 000-kronorssedeln

17 § Anmälades och bordlades

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1987/88:29 om reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner m. m. (prop. 1987/88:171)

Näringsutskottets betänkanden

1987/88:42 om allmänna pensionsfonden (prop. 1987/88:167 och skr. 1987/88:174)

1987/88:44 om PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission AB (prop. 1987/88:178)

18 § Kammaren åtskildes kl. 22.50.

Prot. 1987/88:136
8 juni 1988

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Olof Marcusson

Förteckning över talare

(Siffrorna avser sida i protokollet)

Onsdagen den 8 juni

Förste vice talmannen 66, 67, 69

Aglert, Per Arne (fp) 7, 18

Ahlström, Lars (m) 142, 151, 154, 160

Andersson, Arne, i Ljung (m) 66, 74, 79, 81, 83, 84, 86, 89, 91

Andersson, Ingrid (s) 42, 46, 47, 54

Andersson, Sten, i Malmö (m) 161

Bolander, Gunhild (c) 65

Brännström, Roland (s) 85, 86, 87

Carlsson, Inge (s) 118, 120

Carlsson, Roine, försvarsminister 87, 90, 91

Chrisopoulos, Alexander (vpk) 147, 151, 154, 160

Fogelberg, Margareta (fp) 144, 152, 154

Franck, Hans Göran (s) 34

Godin, Sigge (fp) 95, 102, 104, 109, 112, 115

Gustavsson, Stina (c) 64, 132

Halvarsson, Isa (fp) 122

Hyttring, Jan (c) 145, 152, 155, 161

Ingvardsson, Margó (vpk) 60

Janson, Erik (s) 61, 63

Jennehag, Jan (vpk) 118, 120, 121

Johansson, Kersti (c) 116, 120, 121, 124

Jonsson, Göte (m) 4, 17, 25, 26, 55, 57, 58, 59, 63

Karlsson, Ingvar, i Bengtsfors (c) 82, 84

Lantz, Inga (vpk) 39, 45, 46, 49, 50, 53, 55

Lindblad, Hans (fp) 77, 80, 81

Lundgren, Bo (m) 155, 159

Lönnqvist, Ulf, statsråd 158

Löw, Maj-Lis (s) 33

Molén, Per-Richard (m) 73

Mörck, Margareta (fp) 130, 137

Nilsson, Anders (s) 148, 153, 155

Palmqvist, Margareta (s) 29

Persson, Anita (s) 13, 20, 21, 35

Persson, Karl-Erik (vpk) 99, 103, 104, 111

Pettersson, Sylvia (s) 134

Rembo, Sonja (m) 92, 101, 103, 110, 113, 115, 122

Ronne-Björkqvist, Ingrid (fp) 36, 42, 45, 46, 56, 57, 58

Sigurdson, Gertrud, socialminister 21, 26, 27

Stjernlöf, Håkan (m) 128

Sundberg, Ingrid (m) 138

Svensson, Alf (c) 50, 54, 55, 57

Svensson, Jörn (vpk) 10, 19, 20, 24, 27, 36

Söderqvist, Oswald (vpk) 84

Tarschys, Daniel (fp) 35, 58

Thurdin, Görel (c) 98, 108, 113, 115
Tillander, Ulla (c) 47, 49, 50
Ulander, Lars (s) 105, 111, 114, 116
Weibull, Jörgen (fp) 139
Welin, Kjell-Arne (fp) 28
Wictorsson, Åke (s) 73
Öhrsvik, Lena (s) 30
Östh, Rosa (c) 8, 18, 25
Östlund, Sten (s) 125

Prot.
1987/88:136

